

PERTTI LUNTINEN

SOTILASMILJOONAT

Societas Historica Finlandiae
Suomen Historiallinen Seura
Finska Historiska Samfundet

Historiallisia Tutkimuksia 125

PERTTI LUNTINEN

SOTILAS-
MILJOONAT

Summary

Balancing the military burden
between the grand duchy of Finland
and the Russian empire

SHS • Helsinki • 1984

Kannen suunnittelu: Rauno Endén
Kansikuva: Sotalainan mainoskuva Niva-lehdestä vuodelta 1916

ISSN 0073-2559
ISBN 951-9254-55-2

Gummerus Oy:n kirjapainossa
Jyväskylässä 1984

Sisältö

1	Sotilasrasituksen tasausta Suomen ja Venäjän välillä aletaan vaatia	6
2	Kuka saa määrätä tasauksesta (1898—1901)	20
3	Rahallinen tasaus ja asevelvollisuuden korvaaminen rahalla (1901—1905)	35
4	Kiistaa pikkurahoista (1905—1907)	45
5	Onko eduskunnalla valta myöntää sotilasmiljoonat vuosilta 1906—1907 (1908)	56
6	Nevan miljoonat — viimeinen kompromissi (1908)	71
7	Vuosien 1908—1909 sotilasmiljoonat otetaan keisarin käskyllä (1909)	78
8	Riita vuosien 1910—1911 sotilasmiljoonista	90
9	Yleisvaltakunnallinen laki sotilasmiljoonista (1912)	99
10	Turhia protesteja (1912—1914)	112
11	Venäläisten majoituskulutkin suomalaisten maksettaviksi?	120
12	Asevelvollisuus hevosille, laivoille, autoille ja elintarvikkeillekin?	133
13	Suomen suurempi osallisuus Venäjälle sodasta aiheutuneisiin kuluihin	145
14	Mistä oli kysymys?	165
Liite:	Sotilasmiljoonat yhteensä	172
	Lähdeviitteet	173
	Balancing the military burden between the Grand Duchy of Finland and the Russian Empire; summary	176

1 Sotilasrasituksen tasausta Suomen ja Venäjän välillä aletaan vaatia

Autonominen Suomi sai 1809 periaatteessa pitää ruotujakoon perustuvan sotalaitoksensa, ja käytännössä sotilasrasitus poistettiin melkein kokonaan; pitkän aikaa ylläpidettiin vain vapaaehtoista sotavoimaa. Suomi ei ollut aivan ainoalaatuinen tapaus Venäjän valtakunnassa: Puolalla oli oma armeijansa vuoden 1830 kapinaan asti, ja valtakunnan villit tai alkukantaiset asukkaat olivat vapaat sotilasrasituksesta ”kansalaisuutensa alhaisen kehitysasteen takia”. Joillakin kansanheimoilla oli muinaisen liitto- tai autonomiasuhteen muistona vapaaehtoisia kansallisia sotaväenosastoja keisarin sotavoiman jatkeena.¹

Suomi ylläpiti 1812—1830 kolme värvättyä rykmenttiä ja sen jälkeen vain kaartin pataljoonan ja pataljoonan vahvuisen meriekipaasin. Ennen Krimin sotaa pystytettiin vielä krenatööri-pataljoona ja sodan aikana toinen meriekipaasi, jotka hajoitettiin

¹ Krimin tataarien jalkautetut kasakat	1 rykmentti (= 6 eskadroonaa)
Dagestanin vapaaehtoinen ratsuväki	1 rykmentti
Dagestanin miliisi	3 sotnjaa
Osseettien vapaaehtoinen ratsuväki	2 sotnjaa
Turkmeenien epäsäännöllinen vapaaehtoinen ratsuväki	3 eskadroonaa
Autonomisen Buharan emiirin sotaväki, ”puettu venäläiseen tapaan mutta siistimpi”	30 000 miestä

H. de Boillaue de Lacoste, Chef de Bataillon d'Infanterie, "La Russie et la Gde Bretagne en Asie Centrale", p. 135-Forces militaires du Turkestan et de la Boukharie. EMATSH, 7 N 1544.

tiin sodan jälkeen. Krimin sodasta Puolan kapinan aikaan asti pidettiin myös ruotuväkeä n. 6000 miehen vahvuisena (puolet Ruotsin ajan voimasta). Vuoden 1878 asevelvollisuuslain perusteella saatiin kokoon kaartin pataljoonan lisäksi kahdeksan tarkk'ampujapataljoonaa ja 1889 lisäksi rakuunarykmentti. Sotilasrasitus ei ollut kovin raskas vielä silloinkaan; pataljoonan vahvuus oli rauhan aikana n. 500 miestä, ja suomalaisten määrä kasvoi tänä aikana miljoonasta kahteen. Vastaavasti v. 1850 Venäjän n. 70 miljoonasta asukkaasta palveli armeijassa 1 316 000 miestä² mitä venäläiset pitivät raskaampana taakkana. — Kenraalikuvernööri oli suomalaisten ylipäällikkö, mutta muuten päällystö oli suomalaista ja senaatti huolehti aineellisista tarpeista. Suomalaisten lisäksi maassa oli divisioonan verran venäläistä väkeä ynnä linnoitusten miehistö.

Tarkkanäköinen Katkov kiinnitti huomionsa suomalaisten keveämpään puolustustaakkaan jo 1863. Kapinan aikana ulkovallat ehdottelivat Puolalle itsehallinto-oikeuksia, jotka Katkov tuomitsi Moskovskija Vedomosti -lehdessään. Hänen mukaansa erillinen päättävä elin ei ollut patrioottinen eikä myöntäisi rahaa yleisvaltakunnalliselle sotavoimalle. Näin ollen Puolan vauraus olisi kasvanut Venäjän kustannuksella, koska tämä olisi joutunut maksamaan rajamaan puolustuksesta.

Esimerkin näemme Suomessa. Kaikkihan tietävät, että Suomessa on erittäin huokea elää, ja yleensä kiitos siitä annetaan maan laeille, hallinnolle ja asukkaiden kansanluonteelle. Mutta todellinen syy siihen on se, että viiteenkymmeneen vuoteen ei Suomessa ole korotettu veroja, koska rahaa ei ole kulunut sotalaitokseen. Suomi on Euroopan ainoa maa, jossa ei ole sotaveroja korotettu, ja se selittää Suomen ihmeteltävän hyvinvoinnin verrattuna Venäjän pohjoisiin kuvernementteihin.³

Kirjoituksen kohteena oli siis Puola, ja kateuden sekainen harmi Suomen erillisestä asemasta ja Venäjää kehittyneemmistä oloista välähti esiin vain sivumennen. Muuten Katkov jopa kiitteli Suomea hyvästä käytöksestä Puolaan verrattuna, mitä il-

² L.G. Beskrovnyi, Russkaja armija i flot v XIX veke. Voенно-экономический потенциал России. "Наука", Moskva 1973, s.6, 15—

³ Moskovskija Vedomosti 4.VI 1863

man Venäjä ei olisi voinutkaan sietää suuriruhtinaskunnan epänormaalia asemaa. Kun heti tämän jälkeen kokoontuneilla valtiopäivillä alettiin väitellä Venäjällä palvelevien upseerien oikeudesta osallistua istuntoihin, sai Katkov aiheen ihmetellä:

tuskin ehdimme onnitella Suomea valtiopäivistään kun jo siellä kiirehditään erottautumaan Venäjäästä . . . suomalaisten olisi hyvä muistaa, että he ovat kaiken saaneet vain koska eivät ole herättäneet Venäjän kansallistunnetta vastaan, niin että hyvä Venäjän kansa ei ole edes tiennyt Suomen olemassaolosta . . . Sen takia Suomen ei ole tarvinnut kantaa mitään taakkoja seurauksena yhdistymisestään Venäjään — missä muussa maassa sellainen olisi mahdollista?! — ja on ainoastaan hyötynyt tästä yhteydestä. Se on saanut elää ilmaiseksi suurvallan suojassa. Oli si hyvä muistaa millainen Suomi oli Ruotsin vallan aikana ja oliko sillä silloin itsenäisen valtion oikeudet . . .⁴

Kun keskusteltiin siitä, kenellä oli valta määrätä Suomen tulit, huomautti Katkov:

Kun suomalaiset puhuvat oikeuksista, pysykööt itse oikeuden pohjalla, ettei jouduttaisi sille pohjalle, missä voima ratkaisee. Suomalaiset eivät voi saavuttaa mitään, jos haluavat lisäetuja Venäjän kustannuksella.⁵

Loppuvuodesta Moskovskija Vedomosti joutui polemiikkiin Helsingfors Dagbladin kanssa, tämä kun tulkitsi Suomen aseman melko laajaksi itsenäisyydeksi:

Helsingfors Dagblad kuitenkin unohtaa logiikan ja terveen järjen vaatimukset väittäessään Suomea erilliseksi valtioksi, vaatii tullisopimusta, omaa lippua — ja omaa sotaväkeä; jollei sotaväki julistaisikaan sotaa Venäjälle niin ainakin se puolustaisi Suomen puolueettomuutta . . .⁶

Suomalaisten tyhmyyttä ei sovi hämmästellä, haa-

⁴ Moskovskija Vedomosti 26.IX 1863

⁵ Moskovskija Vedomosti 2.XI 1863

⁶ Moskovskija Vedomosti 2.XI 1863

veiltiinhan Vilnassakin Liettuan kuningaskunnasta, mutta mennyt vuosi on opettanut Venäjän kansaa olemaan suostumatta moisiin . . . Venäjän ja Suomen suhteissakin on ehkä tehty virheitä, jotka antavat aihetta vääriin johtopäätöksiin, mutta tietäkööt helsinkiläiset poliitikot, että virheet korjataan. Eivät kai he voi luulla, että Suomella olisi tulevaisuutta valtiona?⁷

Se mikä Suomesta katsoen on nähty hyökkäykseksi suuriruhtinaskunnan perustuslaillisia oikeuksia vastaan ja sorroksi, on Moskovan näkökulmasta väärinkäytösten korjaamista ja loukatun kansallistunteen hyvittämistä. Katkovin näkemys Suomelle kuuluvasta asemasta oli:

Suomella on epäämätön oikeus säilyttää uskontonsa ja lakinsa ja säätyoikeutensa, minkä turvaamiseksi sille on järjestetty väliaikainen oma hallinto — joka ei suinkaan ole itsetarkoitus ja on poistettava jos se johtaa toteutuskelvottomiin unelmiin ja tekee mahdollommaksi ystävälliset suhteet valtakunnan alamaisien kesken.⁸

Katkovin ajatukset enteilevät sortokausien hallituspolitiikkaa, mutta vielä 1863 ei ollut aika niitä toteuttaa. Päinvastoin, Aleksanteri II:n hallitus laajensi Suomen autonomian toimialaa. Sillä kai haluttiin torjua Puolan kapinan tapaiset ilmiöt eikä arvattu, että erillinen hallinto oli omiaan kasvattamaan kulttuurin ja talouden maaperästä versovaa ajatusta Suomen omasta valtiollisuudesta.

Katkovin lauseista näkyy myös se, että kevyempi sotilasrasitus ei ollut erillinen tai sinänsä tärkeä seikka, vaan se oli osa Suomen autonomian säilyttämistä tai hävittämistä puoltavista argumenteista; sellaisena se oli kyllä hyvinkin tärkeä ajoittain.

Kun Venäjällä alettiin valmistella yleistä asevelvollisuutta (tuli voimaan 1874), määrättiin sama velvollisuus Suomellekin. Sen toivottiin lähentävän suomalaisia muihin valtakunnan alamaisiin:

Naurettavaa olisi yrittää venäläistää suomalaisia,

⁷ Moskovskija Vedomosti 27.XI 1863

⁸ Moskovskija Vedomosti 11.XII 1863

mutta heidät olisi saatava ymmärtämään, että Suomen Suuriruhtinas on sentään samalla Kokovenäjän Keisari, ja että Suomen etuja voidaan hoitaa mikäli ne eivät sodi Venäjän Keisarin etuja vastaan. Muuten rikotaan valtakunnan peruseriaa ja tosialamaisuutta vastaan,

kirjoitti venäläinen kenraali Zalesov. Päähuomion hän kiinnitti sotilaallisiin velvollisuuksiin, joita suomalaiset eivät saisi loputtomiin väistellä; sotamiesten otto ja majoitusvelvollisuus oli järjestettävä.

Järkevästi toteutettu asevelvollisuus saattaisi suomalaiset puolustuksen osalta oikeaan asemaan Venäjän valtakunnassa.⁹

Kenraalin lausunnon tunnetaustana olivat Helsingin venäläisten kertomukset venäläisen kulttuurin syrjitystä asemasta Suomessa ja venäläisten osasta ei suinkaan isäntinä vaan siedettyinä vieraina.

Tietenkin suomalaisetkin tajusivat sotilasrasituksensa pieneksi. C.O-B (= Oker-Blom) katsasti pienessä kirjasessaan sotilaitoksen järjestelyä Euroopan eri maissa, ja totesi että Suomen ainoa (kaartin) pataljoona oli kovin vähäinen panos maanpuolustuksen hyväksi, ja silti värvätyinä suhteellisen kallis.

Mahdottomalta ei näytä siis, että Suomikin muiden maiden tapaan voisi täyttää luonnollisen velvollisuutensa yhteiskunnan yhteiseen puolustukseen . . . Joka tapauksessa ei yhteisö, joka kunnioittaa itseään, voi vaatia että sitä toiset loputtomiin suojaisivat.¹⁰

Sotilasrasituksesta ei haluttu kieltäytyä. Mutta vastoin venäläisten toiveita Suomen asevelvollisuus säädettiin Suomen oman lainsäädäntöjärjestyksen mukaan ja keisarikunnan sotaväestä erilliseksi. Sotaministerin vastustuksesta huolimatta tämä onnistui kun Balkanin sota vei venäläisten huomion, kun Suomen omalla oikeudella oli keisarin luottamusta nauttavia puoluttajia, ja kun Venäjälle oli tärkeää säilyttää suomalaisten

⁹ Zapiska General-Maiora Zalesova (ilman päiväystä ja virka-asemaa). Venäläiset sotilasasiakirjat n:o 202, Valtionarkisto. (Jatkossa: Ven sot asiak. VA)

¹⁰ Kort öfversigt af Försvarskrafternas organisation i närvarande tid, af C.O—B, Wiborg 1872

hyväntuulisuus kriisiaikana. Asevelvollisuuslakia säädettyessä valtiopäivillä tähdennettiin oman sotaväen merkitystä Suomen valtiollisuuden symbolina. Perustuslain säätämisyjärjestyksessä määrättiin, ettei asevelvollista väkeä saanut viedä maan rajojen ulkopuolelle ja etteivä muut kuin syntyperäiset suomalaiset saisi siinä palvella. Sen johto oli kenraalikuvernöörin ja oman päällikön hoidossa erillään Suomen venäläisestä sotilaspiiristä. Asevelvollisuudesta ei siis tullut venäläisten toivomaa kansallista lähentäjää.

Sotilasrasitus jäi edelleen pienemmäksi kuin Venäjällä. Sotaministeri oli esittänyt, että Suomi pystyttäisi 19 pataljoonaa¹¹ mutta suomalaiset tyytyivät yhdeksään. Kussakin läänissä oli asevelvollinen pataljoona ja yhdeksäntenä vapaaehtoisista asevelvollisista koottu kaartinpataljoona. Se kuului Pietarin kaartinjoukkojen armeijakuntaan ja voitiin viedä ulkomaille sotiin. Vuonna 1889 tuli lisäksi vielä rakuunarykmentti. Miehistön määrä vakinaisessa väessä tuli olemaan 4500—5600. Kutsunnoissa hyväksytyt mutta vakinaiseen väkeen mahtumattomat koulutettiin 32 reservikomppaniassa. Palveluaika oli kolme vuotta, reserviin koulutettavilla kolmena vuonna yhteensä 90 vuorokautta.

Valtiopäivillä toivottiin myös, että venäläinen väki nyt lähtisi Suomesta paitsi ehkä ”eräistä sodanjohdollisista tukipaikoista niinkuin esim. Wiaporin ja Wiipurin linnoista”. Valtiopäivät mahtoivat itsekkin pitää säätämänsä sotaväkeä melko pienenä koskapa katsoivat aiheelliseksi lohduttaa keisaria:

mikään vihollinen tuskin voi Suomeen tehdä päällekkäistä varsin suurilla sotajoukoilla, koska niitä Suomenmaan aseman vuoksi täytyy melkoisilla vastuksilla ja vaaroilla meritse tänne tuoda ja maan asujanten harvalukuisuus, sen vähän edistynyt viljelys sekä maisevan ja ilmanalan suhteet panevat melkein voittamattomia esteitä suurilukuisten vihollisarmeijain ylläpitämiselle . . . nyt ehdotettu lukumäärä ei ainoastaan vastaa kaikkia kohtuullisia vaatimuksia Suomen kansallispuolustuksen suhteen, vaan

¹¹ Olavi Seitkari, Vuoden 1878 asevelvollisuuslain syntyvaiheet. Suomen sotilasorganisaatio- ja asevelvollisuuskysymys 1860—1870-luvuilla. Hist.tutk. XXXVI, julk. SHS, Helsinki 1951, s. 149

myös on voipa menestyksellä estyttää semmoisia sotayrityksiä joita Suomen kautta ehkä tehtäneen Venäjän keisarikuntaa tahi sen pääkaupunkia vastaan . . .¹²

Sotaministeri Miljutin oli jo ennen lain säätämistä huomauttanut, ettei suuriruhtinaskunnalla tarvinnut olla kaikkia itsenäisen valtion attributteja; jos sille sallittaisiin oma asevelvollisuuslaki sen oman hallintojärjestelmän takia, oli sotaväen kuitenkin oltava Venäjän armeijan osa koulutuksen, johdon ja käytön kannalta. Säädetty laki ei lainkaan vastannut näitä vaatimuksia, ja sotaministeri oli sängen ärtynyt — parempi olisi ollut vapauttaa Suomi kokonaan sotilasrasituksesta kuin hyväksyä moinen valtakunnan sisällä oleva mutta täysin erillinen sotavoima. Suomalaisten velvollisuus oli puolustaa koko valtakuntaa eikä yksin Suomen etuja. Sitäpaitsi venäläisiä loukkasi ja sotaministeriä suuresti harmitti kielto palvella Suomen joukoissa, ”selvä pyrkimys separatismiin ja yritys syrjäyttää Suomen armeijasta kaikki venäläisyys”.¹³

Yksityiskohdista Miljutinilla oli paljon huomauttamista. Sotilasrasituksesta hän sanoi, että se jäi paljon keveämmäksi kuin Venäjällä. Ikäluokasta otettiin vakinaiseen väkeen Suomessa vain 10,3 % kun Venäjällä joutui palvelukseen 26 %. Sotaministeri lohduttautui sillä, että suomalaisten laki oli tehty vain kymmenen vuoden koeajaksi.¹⁴ Suomalaiset olivat todella anoneet keisarilta, että kymmenen vuoden kokemuksen jälkeen lakia voitaisiin parannella, mutta oli ”houkkiomainen erehdys” luulla, että sitä aiottiin muuttaa venäläisten mieliksi.¹⁵

Asevelvollisuuslaki ja oman sotaväen järjestäminen oli näkyvä osa Suomen valtiollisen organisaation kasvua omaksi valtioksi. Se oli omiaan Katkovin varottamalla tavalla tuomaan Suomen olemassaoloa hyvän Venäjän kansan tietoon ja nostattamaan Venäjän kansallistunnetta Suomea vastaan. Kun Venäjän valtio samaan aikaan jatkoi omaa kasvuun byrokraattisemmaksi, keskitetyksi ja yhdenmukaiseksi kansallisvaltioksi, tun-

¹² Valtiopäiväasiakirjat 1877, Asevelvollisuusvaliokunnan mietintö n:o 1, s. 18—19

¹³ Dnevnik D.A. Miljutina 1873—1881, Moskva 1949, t.IV, 12.II 1881

¹⁴ Sotaministeri Suomen ministerivaltiosihteerille 21.VIII 1876, akti 1/1878. VSV, VA

¹⁵ E.G. Palmén, Asevelvollisuudesta, s. 178. (Oma maa IV, Porvoo 1909)

tui Suomi sotalaitoksenkin osalta aina häiritsevämmältä kasvannaiselta.

S. Peterburgskija Vedomosti kirjoitti Suomen asevelvollisuudesta että se

on päätöksenä uudistustyölle, joka on tähdännyt tämän provinssin täydelliseen autonomiaan. Puolivuosisataisella, varovaisella mutta tiukan johdonmukaisella politiikalla suomalaiset ovat saavuttaneet täyden erillisyyden Venäjältä ja tosiasiallisesti muuttaneet valloitukseen perustuvan yhteyden dynastiseksi yhteydeksi. Venäjä on myöntynyt suomalaisten autonomiapyyteiden viimeiseen vaiheeseen suostumalla sotaväen käyttökieltoon Suomen rajojen ulkopuolella . . . Suomesta on Venäjälle kahden ja puolen miljoonan ruplan kulut, koska sillä on suunnaton strateginen merkitys. Suomen rannikon puolustus on välttämätön Itämerenmaakuntien, Pietarin ja Luoteis-Venäjän puolustukselle. Mutta mihin Suomen armeija kelpaa, koska rannikkoa voi puolustaa vain laivastolla ja rannikkolinnoituksilla?¹⁶

Kun lehden kirjoitus merkitsi moitetta, ettei valtakunnan etua ollut valvottu, hankki kenraalikuvernööri Heiden sille varoituksen hallitukselta.¹⁷ Vielä ei virkavalta ollut omaksunut kansalliskiihkoista sävyä ainakaan Suomen kohdalla, niin suuri vaikutus kuin Katkovilla olikin Aleksanteri III:n hovissa.

Joskus Suomen pieneksi moitittu armeija näytti suureltakin, kun tahdottiin osoittaa sen erillisyyden Venäjälle aiheuttama vaara:

Luullaan että Suomessa on vain yhdeksän viidensadan miehen pataljoonaa; mutta sotavahvuisina ne käsittävät kymmenen tuhatta miestä jotka ovat lisäksi hyvin koulutettuja. Sen lisäksi on reservi, jota 1880-luvun harjoituksissa on ollut koolla 16 000—20 000 miestä, siis ainakin 17 hyvin harjoitetun pataljoonan verran. Vielä on vasta perustettu rakuuna-

¹⁶ S. Peterburgskija Vedomosti n:o 85/1883

¹⁷ akti 5/1883, KKK, VA, "O raznyh/ložnyh/ stat'jah o Finljandii i o prestupnyh knigah, sisältää artikkelin, Heidenin valituksen ja lehden saaman varoituksen

rykmentti; ja tietysti pian järjestävät tykistönkin. Ja Suomen valtiolliset pyyteet kasvavat kilpaa sen sota-voiman kanssa. Mutta tarvitseeko Suomi omaa sota-voimaa — mikseivät suomalaiset palvele Venäjän väessä niinkuin muutkin toisheimoiset, saksalaiset, liettualaiset, tataarit, virolaiset, lättiläiset; ei voi väittää ettei suomalaisten terveys kestäisi palvelua ilmastoltaan erilaisissa seuduissa, kun he upseereina kykenevät palvelemaan Kaukasiassa, Turkestanissa tai Siperiassa.¹⁸

Tällä kertaa Suomen armeija oli siis vaarallisen suuri Suomen omien ja Saksan vihamielisten aikeitten puoltajana. Vihjaus upseereihin tarkoitti sitä, että Suomen armeijaan ei päästetty venäläisiä vaikka suomalaiset kyllä saivat palvella Venäjällä. Moskovskija Vedomostin mukaan heitä oli v. 1888 kaikkiaan 330, joista 34 laivastossa; 28 oli kenraalien arvoluokassa, 19 rykmentin tai erillisen pataljoonan komentajana, 6 patterin-päällikkönä ja 4 laivan päällikkönä.

Sitten suomalaisia oli taas vähän kun muistettiin Venäjän suuret kulut ja taakka maanpuolustuksesta. Silläkin perusteella saatiin Suomen oma sotaväki turhaksi:

Suomessa on Venäjän väkeä kolme kertaa suomalaisten määrää, puhumattakaan että koko tykistö on puhtaasti venäläinen . . . Jos Suomi on köyhä maa, on sen turha pitää omia esikuntia . . .¹⁹

Toisaalta puheet Suomen köyhyydestä olivat kummallisia sen valossa, että Suomi rakenteli pataljoonilleen kasarmeja miljoonan markan kappalehinnasta ja huolti väkensä 30—40 % kalliimmalla kuin venäläiset. Moskovski ja Vedomostin kirjeenvaihtajan mielestä venäläinen väki ei silti joutunut häpeään:

onneksi 24. divisioona näyttää uljaalta, ja kurin, järjestyksen ja käytöksen puolesta suomalaiset eivät voi muuta kuin kadehtia venäläisiä sotilaita.²⁰

Mutta vuosisadan vaihteessa todettiin, että venäläiset armeija-

¹⁸ "Spavka o sostave, čislennost' i privilegijah finskoi armii". Moskovskija Vedomosti 13.II 1890, n:o 44. Katkov oli kuollut 1887, mutta lehti jatkoi samaan isänmaalliseen henkeen

¹⁹ "Finskija" i "russkija" voiska. Moskovskija Vedomosti 9.X 1890, n:o 280

²⁰ Moskovskija Vedomosti 27.IX 1891, n:o 268

joukot joutuivat Helsingissä häpeämään siistimmin puettuja ja väljemmin majoitettuja suomalaisia kaartilaisia.²¹ Tällaiset ulkonäköseikat eivät varmaankaan vaikuttaneet keskeisesti päätöksiin Suomen sotaväen kohtalosta, mutta oma merkityksensä niillä on voinut olla, koskapa niistä kirjoiteltiin. Sotaväki on valtion voimakkeino mutta myös sen mahdin näkyvä symboli.

Moskovskija Vedomostin mukaan venäläiset sotilasviranomaiset eivät kiinnittäneet tarpeeksi huomiota Suomen armeijan omituisuuteen; venäläiset ammattilehdet *Russkii Invalid* tai *Voennyi Sbornik* eivät siitä mitään maininneet, mutta Berliinin *Militär-Litteratur-Zeitung* ja *Militär-Wochenblatt* sen kyllä huomasivat²² (mikä siis viittasi Saksan laskelmiin Suomen suunnalla). Itse asiassa venäläismielisten lehtien kirjoittelu säesti hyvin sitä työtä, joka Venäjän armeijan yleisesikunnassa ja sotaministeriössä oli alkamassa Suomen armeijan yhdentämiseksi keisarikunnan sotavoimaan. Sotilasrasituksen tasaus oli siinä tärkeänä osana, pääasiana oli erillisen sotaväen hävittäminen.

Eikä moite aivan tarkkaan ottaen pitänyt paikkaansa. Tunnettu tilastoupseeri Zolotarev kirjoitti *Voennyi sbornikiin* katsauksen asevelvollisuuden suorittamisesta.²³ Siinä todettiin, että valitettavasti eräät kansallisuudet olivat niin epäilyttäviä, että ne oli vapautettu sotapalvelusta. ”Ihmeteltävää viisauden puutetta” oli kuitenkin osoitettu siinä, että voittajat olivat suoneet monia helpotuksia voitetuille, jotka vastustivat kaikin keinoin valtion kaikkivallan rakentamista, muukalaisille jotka juuri olisi pitänyt kaikin keinoin muuttaa uskollisiksi kansalaisiksi. Sotilasrasitus jakautui eri ryhmien kesken:

vuoden 1874 lain alaisia	88 000 000	84,4 %	39.6 % työikäisistä armeijassa
1881 — ” — (= Suomi)	2 176 000	2,0	9.2 %
kasakoita	1 204 000	2,1	87,7 %
vapautettuja		11,5	—

²¹ Santarmihallituksen päällikön poliittinen katsaus vuodelta 1899, Ven sotasiak. 14 243, VA
Zapiska N.I. Bobrikova o novoi ustave dlja finljandskih voisk 5.II 1901. (Central'nyi Gosudarstvennyi Voennno-istoričeskiĭ Arhiv SSSR/Mf NL 190, VA)

²² = 18

²³ A.M. Zolotarev, Materialy po voennoi statistike Rossii. Naselenie Rossii, kak istočnik komplektovaniĭa eĭa armija, — na osnovanii dannyh za pervoe desjatiletie otbyvaniĭa obščeoobjazatel'noi voennoi povinnosti. Voennyi sbornik V/1889, s. 98—143, VI/1889, s. 325—359. (Zaključenie s. 356—359).

Eri kansallisuuksien mukaan jaoteltuna jakautui sotilasrasitus epätasaisesti. Työikäisistä miehistä oli lippujen alla

venäläisistä	41,4 o/oo
liettualaisista	40,1
puolalaisista	39,7
saksalaisista	34,7
juutalaisista	28,3
suomensukuisista	28,1
tataareista	14,2
armenialaisista	2,2

Venäläisten rasitus oli siis raskain; ja venäläiset olivat parasta aineesta, mikä näkyi esimerkiksi rangaistusten jakautumisesta eri kansallisuuksien osalle:

kansallisuus	osuus miehistä	osuus rangaistuksista
venäläisiä	76,5 %	73,7 %
puolalaisia	6,1 %	7,8 %
liettualaisia ja suomensukuisia	7,1	8,7
juutalaisia	3,2	6,6

(Tilaston laatijalle ei tietenkään tullut mieleen, että luvut voivat johtua myös rankaisijoista). Näiden pohdintojen johtopäätöksenä oli, että aina ja ennen kaikkea oli pidettävä mielessä kaikkien Venäjällä asuvien kansallisuuksien yhdistäminen, niiden venäläistäminen. Paikallisten joukkojen muodostaminen oli ehdottomasti torjuttava. Päinvastoin, milloin jonkun kansallisuuden asevelvollisuus todettaisiin ajankohtaiseksi, oli uusi miesjoukko otettava venäläisiin osastoihin, jotta se siellä venäläistyisi ja kotiliettensä ääreen palattuaan vaikuttaisi synnyinseutunsa venäläistymiseen.

Sotilasaikakauslehden kirjoitus ei tietenkään ole sotaministeriön virallinen ohjelmanjulistus. Kuitenkin se julkaistiin virallisessa lehdessä, ja kirjoittaja oli sota-akatemian tilasto-opin professori ja sitten pääesikunnan tilastopäällikkö; sen voi siis katsoa edustavan niitä ajatuksia ja toiveita, joita sotalaitoksen kehittäjien mielessä liikkui. Samantapaisista ajatuksista on merkkejä myös Pietarin sotilaspiirin esikunnassa.

Sotilaspiirin ja kaartinjoukkojen esikuntapäällikkö N.I. Bobrikov katsasti Suomen puolustusta 1886 ja totesi puutteista pahimmaksi Suomen autonomian, joka oli johtanut sotaväen erillisyyteen ja johtosuhteiden hajaannukseen. Hän vaati että Suo-

men sotaväen itsenäisyys taisteluosien kohdalta oli lopetettava, jos kutsunnat ja kustannukset vielä jätettäisiinkin suomalaisten huolehdittaviksi. Bobrikovin näkemyksen mukaan suomalaiset toisaalta olisivat halunneet venäläisen väen pois maasta ja tilalle puhtaasti suomalaisen armeijan, mutta saituus jarrutti tätä pyrkimystä, esimerkiksi tykistöä eivät raskineet kustantaa itselleen. Niinpä he toisaalta sietivät venäläistä väkeä maassa, koska ymmärsivät siitä koituvan taloudellista hyötyä. Eihän heidän tarvinnut pitää aseissa kuin 4000 miestä vakinaisessa väessä ja 12 000 reservissä, vaikka kahden miljoonan asukasluvun perusteella vahvuus olisi ollut 20 000 ja 100 000 miestä. Eikä rannikoilla laskettu Meriministeriötä hoitamaan majakoita, vaan luotsi- ja majakkalaitosta hoidettiin äärimmäisen säästävästi ja vain Suomen tarpeita ajatellen, mistä oli aiheutunut useita sotalaivojen haaksirikkoja (1865 Smerč, 1872 Lava, 1873 Admiral Cičagov).

Tasapuolisuuden vuoksi oli vaadittava suomalaisia ylläpitämään omalla kustannuksellaan — mutta siis venäläisten komennossa — ainakin 20 pataljoonaa sekä rannikkolaisista koottavat neljä saaristoekipaasia Itämeren laivaston miehistötäydennystä varten. Sitten kun rakennettaisiin (1886 suunnitellut mutta toteuttamatta jääneet) linnoitukset Muhunsalmeen sekä monitorien ja pikkualusten muodostama rannikkolaivasto Suomenlahden pohjoisrannalle, olisi kohtuullista vaatia Suomen valtiolta puolet niiden kustannuksista.

Meidän siellä ylläpitämämme voimat eivät ole vain vallan ylläpitämistä varten, vaan myös ulkoisen vaaran torjumiseksi. Se on sellainen taakka, joka oikeudenmukaisuuden vuoksi on saatava jaetuksi Suomen asujaimiston kanssa.²⁴

Bobrikovin pohdintojen tunnesävy soveltuu hyvin yhteen edellä esitettyjen moskovaalaisten mielipiteiden kanssa. Perustana oli vastenmielisyys Suomen erilaisuutta kohtaan, ja sen vuoksi löydettiin asiallisia argumentteja sitä vastaan. Näistä yksi oli sotilasrasituksen epätasaisuus.

Näin sotilaskysymykset yleensä ja sotilasrasituksen tasoitus

²⁴ Otčet o polevoi poezdke oficerov general'nogo štaba S. Peterburgskago i Finljandskago voennyh okrugov v 1886 god. (laatinut N.I. Bobrikov). Ven sot asiak 202, VA

erikseen olivat kasvaneet esiin 1890-luvulle tultaessa. Näitä asioita tutkivan käytettävissä on vain niitä lähteitä, joita on kulkeutunut Suomen kenraalikuvernöörin arkistoon²⁵ tai jäänyt jäljelle venäläisen sotaväen poistuessa maasta 1917—1918.²⁶ Pietarin päättävien instanssien papereista on näissä kokoelmissa jokusia kopioita, tiedoksi Suomessa toimineille satraapeille. Sotilaspolitiikan hahmottuminen Pietarissa on siten valaistavissa vain kohdittain²⁷ eikä pimentoon jäävien osien tärkeyttä voi kuin arvailla. Nimenomaan itämis- ja versomisvaihe on hämärässä, onhan Bobrikovinkin kohdalla moskovalaisen mielipiteen ja sotilaallisen byrokratian risteytys jo täydessä kukassa. Muilla rintamilla on varhaisempiakin esimerkkejä 1870-luvulta, esimerkiksi kenraali Černjaev, Serbian vapaustaistelun osallistuja, jonka esikunnassa palvellessaan Becker-Bey pystyi arvaamaan tulevan venäläistämishjelman.²⁸ Toinen esimerkki on Hivan, Kokandin, Plevnan ja Šipkan ”sankari” Skobelev.

Suomen sotalaitosta sinänsä ja Venäjän sotavoiman osana on käsitelty monissa tutkielmissa, Seitkari organisaation ja asevelvollisuuden kannalta²⁹ ja Polvinen strategian ja rautatiepolitiikan osalta.³⁰ Venäjän sotasuunnitelmia ja Suomen osuutta niissä olen selvittellyt omissa kirjoitelmissani.³¹ Sotilasrasituksen taasoitus ja sotilasmiljoonat mainitaan tietysti kaikissa sortohistorioissa, mutta nimenomaan niille omistettua tutkimusta ei vielä ole ilmestynyt.³² Tätä aukkoa nyt käsillä oleva tutkielma pyrkii täyttämään ensi hätään.

²⁵ lähdeviitteissä KKK, VA ynnä aktin numero

²⁶ Venäläiset sotilasasiakirjat, lähdeviitteissä Ven sot asiak ynnä numero

²⁷ Neuvostoliittolaisissa arkistoissa ei ole tätä kysymystä koskevaa aineistoa. Arkistopäähallinnon suullisesti välitetyn ilmoituksen mukaan 19.II 1982

²⁸ La Finlande indépendante et neutre, par le Colonel Becker. Extrait du contemporain. Paris 1880. s. 44

Juhani Paasivirta, Becker-Bey och hans idé om ett självständigt Finland 1880. Ekenäs 1961, s. 31—37

²⁹ = 11

³⁰ Tuomo Polvinen, Die finnischen Eisenbahnen in den militärischen und politischen Plänen Russlands vor den ersten Weltkrieg. Helsinki 1962.

³¹ Pertti Luntinen, Suomi Pietarin turvana ja uhkana venäläisten sotasuunnitelmissa 1854—1914. HArk 79/1983

³² Tuomo Polviselle olen kiitollisuudenvelassa aiheen osoittamisesta

Rahamäärien vertailun vuoksi mainittakoon valtion menojen suuruus:

1860-l.	18 milj.
1870-l.	27—28 milj.
1880-l.	50 milj.
1890-l.	70 milj.
1903	98,7 milj.
1909	115 milj.
1915	196,8 milj. ³³

³³ E.G. Palmén, Suomen valtiontalous 1809—1909, Oma maa IV, Porvoo 1909, s. 277—290 Suomi; Valtion ja kuntain raha-asiat, Tietosanakirja IX, Helsinki 1917

2 Kuka saa määrätä tasauksesta (1898—1901)

Sotaministeri Vannovski on yleensä kuvattu värittömäksi ja aloitekyvyttömäksi säilyttelijäksi, jonka aikana ei armeijassa mikään muuttunut.³⁴ On siis oletettava, että hän otti Suomen sotilaskysymyksen esiin nuorempien, Bobrikovin ja Kuropatkinin tapaisten, upseerien aloitteesta kun sanotut kymmenen vuotta Suomen asevelvollisuuden voimaantulosta olivat kulu-
neet. Sotaministerin nimissä laadittiin pääesikunnassa muistio Suomen asevelvollisuuslain tarkistamisesta, jossa paino oli melko lailla juuri rasituksen tasoittamisen kohdalla.³⁵

Todettiin, että Ruotsin vallan aikana oli suomalaista värvätyä ja ruotuväkeä ollut yhteensä 21 600 miestä. Venäjän vallan alkuaikana oli värvätyä väkeä ollut 1600—4500 miestä, Krimin sodan aikana oli vahvuus noussut 10 000 mieheen kun ruotuväki oli koottu värvättyjen lisäksi. Taloudellisista syistä oli ruotuväki ja värvätyistä muut kuin kaartin pataljoona lakkautettu 1867.

Esityksen historiallisesta katsauksesta siis kävi ilmi suomalaisten kevyt sotilasrasitus ja joukkojen kirjavuus. Huomautet-

³⁴ P.A. Zaiončkovskii, *Samoderžavie i ruskaja armija na rubeže XIX—XX stoletijah 1881—1903*. Moskva 1973, s. 38

³⁵ *Istoričeskí očerk voennago ustroistva v Finljandii i nastojašćee ego položenie. Doklad po glavnomu štabu 29.VIII 1891 o peresmotre Ustava o voinskoi povinnosti v Finljandii i ob organizacii voisk s ih upravlenijam, Gen.Adj. Vannovskii. (Akte, handlingar och protokoll från Komitén under K.P. Po-bedonosteffs' ordförande. Om behandlingen af Värnepligtsfrågorna, på urtima landtagen 1899. V. Procopén kokoelma, VA)*

tiin sitten Miljutinin vaatineen, että suomalaisten olisi ollut suoritettava sotapalvelusta samoin perustein kuin venäläisten ja yhdistettävä sotavoimansa Venäjän armeijaan; tai jos heille sallittiin oma sotaväki, olisi sen ollut oltava yhtenäinen keisarikunnan armeijan kanssa johdon, käytön, koulutuksen ja päällystön osalta. Suomalaiset olivat kuitenkin saaneet hyväksytyksi oman esityksensä, jonka kymmenen vuoden kokemus osoitti epätyytyttäväksi.

Nykyinen poliittinen tilanne vaatii Suomen sotavoi-
mien yhdistämistä yhteisen isänmaan muiden osien
armeijan kanssa.

Uudistusohjelmassa on siis kaikki jo Miljutinin aikanaan esittä-
mät erillisyydestä johtuvat epäkohdat otettu huomioon. Sotilas-
rasituksen tasaus oli vain yksi, vaikkakin ensimmäinen kohta:

koska emme voi tuhlaata suurta osaa voimistamme tä-
män rajamaan puolustamiseen, on siihen otettava
mahdollisimman paljon paikallista voimaa ja varaa.

Laskettiin, että Venäjän työikäisistä miehistä oli sotapalveluk-
sessa 35/1000, valtakunnan suomenheimoisista 28/1000, mutta
varsinaisista suomalaisista vain 9/1000. Venäläisiä oli valtakun-
nan asukkaista 66 % mutta sotaväestä he muodostivat 75 %,
suomenheimoisia oli väestöstä 4,3 % mutta armeijan vahvuus-
desta heitä oli 3,4 %. (Selvästikin laskelmat perustuvat Zolota-
revin edellä esiteltyyn työhön).

Paitsi rasituksen tasausta oli johtosuhteet yhdenmukaistetta-
va ja asevelvollisuuslaki säädettävä samanlaiseksi palveluajan
ja vapautusperusteiden osalta kuin keisarikunnan puolella. So-
taministeriö ja sen alainen sotilspiiri huoltaisivat suomalaisten
täyttämät joukko-osastot, ja Suomen valtio korvaisi kustan-
nukset Valtakunnanrahastolle.

Aleksanteri III kirjoitti esityksen reunaan omalla kädellään
"Hyväksyn täysin kaikki nämä esitykset" 8.IX.1891, mikä venä-
läisen katsannon mukaan antoi uudistustyölle laillisen perus-
tan.

Kaksi vuotta myöhemmin pohdittiin tarkemmin uudistuksen
toteuttamista ja päätettiin kuitenkin säätää Suomelle oma ase-

velvollisuuslaki — eikä siis vain ulottaa keisarikunnan laki Suomeen — mutta tietysti yhdenmukaisella perustalla, ja poistaen siitä johtoa ja käyttöä koskevat, asevelvollisuuslakiin kuumattomat pykälät.³⁶

Sotilasrasituksesta todettiin, että se oli Suomessa ollut helpompi kuin keisarikunnassa. Tasoituksen periaate oli hyväksyty, mutta se olisi lisännyt suomalaisten miehittämien osastojen vahvuutta 5600:sta noin 20 000:een. ”Tiettyjen erityisten näkökohtien vuoksi” se ei ollut toivottavaa. Siksi oli rajoitettava vuosittain palvelukseen kutsuttavien määrä ja hoidettava tasointa muulla tavalla. ”Nykyisenä aikana on huomattu tarkoitukseenmukaisemmaksi rajoittua sotatarpeitten aiheuttaman rahallisen rasituksen tasointukseen”. Sen toteuttamiseksi Suomelle voitiin säätää erityinen sotavero.

Siihen nähden, että Suomi hyvin vähän osallistuu yleisiin sotamenoihin, on tunnustettu oikeudenmukaiseksi ottaa se mukaan kantamaan näitä rasituksia vastaavalla määrällä, toisin sanoen että Suomi kuluttaisi valtakunnan puolustukseen rauhan ja sodan aikana yhtä paljon suhteessa siihen mitä muu Venäjä kuluttaa näihin tarkoituksiin niin että rasitus henkeä kohti olisi sama.

Uudistusta valmistelevien komiteain tuli laskea tämä määrä. Kaksi vuotta aikaisemmin oli suomalaisten joukkojen huolto aiottu järjestää Venäjän sotilasviranomaisen huoleksi ja ottaa sitten korvaus Suomesta; nyt Vannovski jostain syystä katsoi että Senaatti ja sen alainen sotakomissariaatti voisivat toimia samassa roolissa kuin keisarikunnan puolella rahaministeriö. Alkuperäinen aie tuli kuitenkin noudatettavaksi useimpien yleisvaltakunnallisten maksujen suorittamisessa, niinkuin jäljempänä näkyy.

³⁶ Zurnal soveščanija, sostojavšagosja 3 Aprelja 1893 g. dlja razsmotrenija voprosov po objedinenii finskih voisk s russkimi. Akter, handlingar..., Procopén kokoelma, VA
Doklad po glavnomu štabu 12 Ijunja 1893 goda po objedinenije finskih voisk s pročimi voiskami Imperii. Gen.Adj. Vannovski, Akter, handlingar... Procopén kokoelma, VA

Mieskohtaisen asevelvollisuuden korvaaminen rahamaksulla ei ollut varta vasten Suomea varten keksitty. Kun Kaukasian kapinallisia asukkaita ei uskallettu aseistaa, heiltä vaadittiin asepalvelun asemesta rahavero.³⁷ Yleinen asevelvollisuus ulotettiin Kaukasiaan vasta 1887, ja silloinkin palveluajaksi määrättiin vain kolme vuotta, reservissä kaksi vuotta.³⁸

Sotilasasiaa valmistelemaan nimitettiin komitea, jonka puheenjohtajana oli jalkaväenkenraali Dandeville ja sihteerinä eversti, sittemmin kenraaliluutnantti Borodkin. Komiteassa todettiin ensinnäkin, että suomalaisten väitteet muka Suomelle paremmin soveltuvasta järjestelmästä eivät olleet vilpittömiä. Vuosien 1877—1878 valtiopäivät

seurasivat puhtaasti perustuslaillisia tavoitteita, Suomen valtiollisuutta ja maan mahdollisimman pitkälle vietyä erottamista Venäjältä.³⁹

Oli aivan väärin, että sotilasasiat oli esitelty ministerivaltiosihteerin eikä sotaministerin, koska valtiopäivien puuhailut eivät sitten tulleet lainkaan tarkistetuiksi Venäjän etujen kannalta. Ilmeisenä tarkoituksena oli ollut hankkia Suomelle itsenäisen valtion attribuutti. Kuitenkin sotilasasiat olivat niin tärkeitä etteivät ne lainkaan kuuluneet Senaatille, valtiopäiville tai kellekään suomalaiselle.

Komitea ei myöskään voinut yhtyä suomalaisten käsitykseen, että valtiopäivillä oli valta määrätä rauhanajan armeijan vahvuus sillä perusteella, että se myönsi rahat sotatarpeisiin. Venäjän Korkein Valta oli aina pidättänyt itselleen oikeuden määrätä näiden varojen käytöstä. Suomen budjettihan koostui kahdesta osasta: hallituksella oli oikeus määrätä vakinaisiin rahastoihin kuuluvista valtio- ja sotilasrahastosta; valtiopäivät taas määräsivät, mistä hankittaisiin rahat erityiseen eli määräaikaisten suostuntojen rahastoon. — Suomen valtion varoja oli todellakin hoidettu monien rahastojen avulla; kun suomalaiset pyrkivät uudenaikaiseen yhtenäiseen budjettijärjestelmään ja

³⁷ = 1

³⁸ Beskrovnyi, Russkaja armija... s.90

³⁹ Istoričeskaja spravka ob Ustave o voinskoi povinnosti Finljandii 1878 goda. (allek. Dandeville ja Borodkin). Akter, handlingar..., Procopén kokoelma, VA.

venäläiset taas pitivät kiinni keisarin määräysvallasta rahastoihin, tuli tästä jatkuva keskustelun aihe sotilasmiljoonien yhteyteen. —

Komitea tähdensi, että sota-asioissa ei määräävä näkökohta ollut talous vaan strategia, ja se ei mitenkään kuulunut Suomen valtiopäiville. Sitäpaitsi Suomen edut eivät voineet kärsiä sotilasasian asiallisesta ratkaisusta, koska sen turvallisuus tuli varjelluksi muun valtakunnan osana. Sotaväen luvun tuli riippua valtakunnan tarpeista eikä paikallisten laitosten harkinnoista. Valtiopäivien tuli vain hankkia tarpeelliset varat eikä kritikoida sotilasasian hoitoa.⁴⁰

Tuore keisari Nikolai II oli kirjoittanut Suomen asemasta valtakunnassa ”En näe, miksi tästä on tehtävä lainsäädäntökysymys. Asian jatkokäsittely riippuu minusta”.⁴¹ Mutta Nikolai ei kyennyt täyttämään itsevaltiaan paikkaa, ja hyvin paljon jouduttiin keskustelemaan juuri lainsäädäntökysymyksistä, eli siitä kenellä ja kuinka paljon oli sananvaltaa Suomen asioissa. Komitean pohdinnat osoittavat että varhaisessa vaiheessa sotilasasiat yleensä ja sotarahat varsinkin kietoutuivat yhteen sen kysymyksen kanssa, mikä oli Suomen asema Venäjän valtakunnassa ja mikä valta venäläisillä ja suomalaisilla elimillä oli sen asioita määrätä. Suomalaiset eivät voineet tunnustaa, että valta olisi ollut yksin keisarilla, ja vielä vähemmän kellään muulla venäläisellä. Itsevaltiuden ja virkavallan mielestä taas separatismi ja perustuslaillisuus oli yhtä rikollista kuin myöhempien sukupolvien mielestä kommunismi tai fasismi.

Komitean mielestä vuoden 1878 lain käsittely osoitti, kuinka huonot tulokset olivat jos paikallisen elimen annettiin ratkaista valtakunnan puolustuksen kysymyksiä. Ja vuoden 1891 rikoslain sekä v. 1894 hevosten sotapalvelulain käsittely osoitti, ettei

⁴⁰ Objasnenija. Komissija po peresmotru ustava o voinskoi povinnosti v Finljandii, o neobhodimosti vydelenija iz označennago ustava teh paragrafov, koim prisvoenny harakter osnovnyh zakonov. Izvlečenie iz žurnala komissii ot 28 Marta 1897 goda. (allek. Dandeville). Akter, handlingar,... Procopén kokoelma. VA

⁴¹ Materialy po delu o kodifikacii finljandskih osnovnyh zakonov a takže o porjadke izdaniu i obnarodovanii zakonov obščih dlja vsei imperii s vključeniem Velikago Knjažestva Finljandskago, 1891—1898. KKK 1908, II jaosto, akti 51, VA. s. 100

muutoksesta parempaan ollut toivoa. Ei ollut pienintäkään mahdollisuutta, että valtiopäivät hyväksyisivät olennaisia parannuksia. Keisari määräsi, otettiinko valtiopäivien mielipide huomioon ja miten pitkälle; suomalaisten tulkinta että vuoden 1878 laki olisi voimassa kunnes valtiopäivät säätäisivät uuden oli väärä, koska ne olivat vain neuvoa-antava kokous. Itsevaltiass Monarkki oli vallan ainoa lähde keisarikunnassa. Kun valtiopäivien kanta tiedettiin, oli ainoa oikea tie lain säätämiseen Valtakunnan neuvoston kautta.

Komitean mietintö tuo mieleen entisen kaupunginpäällikön Borodavkinin, joka teki itselleen lain:

Jos tunnet, että laki aiheuttaa sinulle esteitä, niin ota se pöydältä ja istu sen päälle. Silloin se käy näkymättömäksi, mikä kovasti sinua toimissasi helpottaa.⁴²

Komitea keräsi ahkerasti tilastotietoja saadakseen lasketuksi perustan sotilasrasituksen rahalliselle tasoitukselle.⁴³ Vaikka kuinka olisi laskettu⁴⁴ oli suomalaisten taakka ollut suhteettoman kevyt:

	budjetti	puolustukseen	%%%	henkeä kohden
Venäjän	879 691 438 R	246 031 570 R	28 %	2 R 52 k
Suomen	38 624 404 Mk	6 375 143 Mk	16,5 %	0 R 72 k ⁴⁵

⁴² Istorija odnogo goroda. Po podlinnym dokumentam izdal M.E. Saltykov (Šcedrin). Minsk, "Mastackaja Literatura" 1981, s. 87, "O nestesnenii gradonačal'nikov zakonami".

⁴³ KKK 1893, akti 39, "Finl. voennyi okrug", VA

⁴⁴ Glavneišija stat'i rashody Velikago knjažestva Finljandskago po milicionnomu vedomstvu 1887—1891

Vedomost' po deneznym summam na vse voobščee inženernyja raboty, na usilenija verkov i postroi ki v krepostjah Sveaborge i Vyborge i otdel'no na postroi ki vne krepostei Finljandii za vremja 1880 po 1892 god

Svedenija o summah, izrashodovannyh na soderžanii artilleriiskih učreždenii i na artilleriiskoe dovol'stvie voisk Finljandskago voennago okruga iz kreditov smety Glavnago Artilleriiskago Upravlenija

Zaključenie Vysočaiše učreždennoi Kommissii po peresmotru ustava o voinskoj povinnosti Finljandii po uravneniju tjağosti voinskoj povinnosti s takovoju že Imperii. Akter, Handlingar... Procopén kokoelma, VA

⁴⁵ Suomen sotilasmenot 1887—1891, vuosittain keskimäärin edellisessä viit-

Suunnilleen samankokoisissa maissa olivat sotamenot:

	asukkaita	sotamenot ruplaa
Tanska	2 300 000	5 000 000
Kreikka	2 200 000	4 000 000
Serbia	2 900 000	3 000 000
Suomi	2 300 000	1 600 000

Suomeen sijoitetuista venäläisistä joukoista aiheutui enemmän kuluja kuin vastaavankokoisista Venäjälle sijoitetuista, koska hankinnoissa jouduttiin käyttämään Suomen rahaa, mikä vuosina 1891—1893 oli aiheuttanut 1002 964 krediitti-ruplan kurssitappion. Suomen linnoitusten korjaamiseen oli 1880—1890 käytetty 2 875 655 ruplaa ja varustamiseen 3 490 544 ruplaa, mitkä komitean mielestä olisi ollut kohtuullista karhuta Suomelta, joka ei ollut lainkaan osallistunut amiraaliteetin, laivaston, rannikkopuolustuksen, tykistön teknillisen kehittelyn yms. kuluihin.

Uudistus oli hautunut pääesikunnassa hallitsijavaihdoksen jälkeen, eikä asiakirjoista näy, miksi sitä juuri 1896—7 ryhdyttiin vauhdittamaan. Nuori Nikolai II joka tapauksessa tarvitsi oman aikansa totuttautukseen hallitsijan asemaansa ennenkuin rohkeni lähteä etenemään Aleksanteri III:n saavutuksista. Hän hyväksyi 12. VI 1897 uudelleen vuosien 1891 ja 1893 periaatteet Suomen sotalaitoksen uudistamiseksi. Mieskohtainen ja rahallinen rasitus piti tasoittaa Suomen ja keisarikunnan kesken, ottaen huomioon että mieskohtainen oli ollut Venäjällä

teessä lueteltujen selvitysten mukaan

Hänen suuruutensa	56 000
Sotaministeri	40 000
Kenraalikuvernööri	8 000
esikunta	23 380
Suomen Sotaväen päällikkö	91 000 — 109 150
Kaartin pataljoona	408 040 — 354 930
Tarkk'ampujapataljoonat	2 671 277 — 2 398 087
Rakuunat 1891	447 980
reservi n.	900 000
sotakomissariaatti	67 000
kutsunnat n.	190 000
kadettikoulu	241 679—330 936
kenraalikuvernöörin käyttöön	12 000
rakennukset n.	250 000
yhteensä n.	5—6000 000 markkaa

3 ³/₄ kertaa raskaampi kuin Venäjällä. Dandevillen komitean esityksen mukaisesti todettiin, että oli oikeudenmukaista siirtää osa linnoitusten ylläpitokustannuksista Suomen maksettaviksi, koska se ei ollut lainkaan osallistunut rannikko puolustukseen.⁴⁶

Vuoden 1893 esitys oli nyt muuttunut sikäli, että suomalaisten mieskohtainenkin rasitus oli tasattava eikä korvattava rahamaksulla. Paperista ei selviä, mitkä seikat olivat neljän vuoden kuluessa hävittäneet pelon suomalaisten runsaampaa aseistamista kohtaan; joka tapauksessa reservien saaminen Suomessa oleville joukoille oli liikekannallepanon nopeuden kannalta tärkeä seikka. — Seuraavana vuonna sotaministeriksi nimetty Kuropatkin omaksui saman kannan, ja perusteli pitkässä muistiossa muutenkin uudistuksen välttämättömyyttä jo Miljutinin ajoilta tutuilla syillä. Suomi osallistui vain oman maan puolustuksen kautta valtakunnan puolustukseen, reservin järjestely ei lainkaan vastannut keisarikunnan puolella vallitsevaa järjestelmää, venäläisten pääsy upseereiksi Suomen väkeen oli estetty, ja asevelvollisuuteen lainkaan kuulumattomista johtamis- ja käyttämisrajoituksista oli määrätty perustuslakipykälillä. Miljutin 1878 ja Vannovski 1891 olivat vaatineet yhdenmukaistamista, ja Nikolai II totesi reunahuomautuksessaan ettei asiaa tarvinnut enempää perustellakaan, koska kaksi edellistä keisaria jo olivat hyväksyneet tasauksen ja yhdenmuotoisuuden periaatteet.⁴⁷

Rasituksen taseus oli Kuropatkininkin muistiossa tärkeä näkökohta. Sen mukaan mieskohtainen sotilasrasitus oli Suomessa 9 % kun se Venäjällä oli 36 % (ilmeisesti ikäluokan miehistä) eli suunnilleen sama epäsuhta kuin edellä, eri tavalla lasketuna vain. Kuropatkin ei hänkään olisi tyytynyt rahakorvaukseen miesten asemesta, mutta ei myöskään pitänyt toivottavana puhtaasti suomalaisten joukko-osastojen lisäämistä. Niinpä hän esitti että ne asevelvolliset, jotka eivät mahtuisi suomalaisiin osastoihin piti sijoittaa venäläisiin joukkoihin Suomessa tai siihen sijoituvissa keisarikunnan kuvernementeissa.

⁴⁶ Ministerstva Voennoe, Glavnyi štab, 31.I. 1900. Materialy o vvedenie v Finljandii novogo ustava o voinskoi povinnosti 1900—1901. Fond 586 CGIA SSSR/Mf NL 172, VA

⁴⁷ Kuropatkinin muistio 29.VII 1898 (ilman otsikkoa), Akter, Handlingar, Procopén kokoelma, VA

Tämä toimenpide olisi alkuna Suomen ja keisarikunnan todelliselle yhdistämiselle — venäläisissä joukoissa palvelu on omiaan lähentämään näitä kansoja, helpottamaan nykyisin aivan oudon venäjän kielten oppimista ja kasvattamaan yhtenäisen Venäjän armeijan henkeä. Valtakunnan puolustuksen olennaisimmat edut ja turvallisuus Suomen suunnalla vaativat että tämä pääkaupungin läheinen rajamaa nopeammin ja tiiviimmin kuin muut yhdennetään keisarikuntaan.

Suuremman suomalaismäärän kouluttaminen reserviin oli varsin perusteltua Kuropatkinin mielestä, koska muuten Suomea puolustavat venäläiset joukot piti täydentää Venäjältä. Huonojen yhteyksien takia se hidasti liikekannallepanoa, kukaties kohtalokkaastikin kun vihollisen maihinnousua Suomen rannikolle voitiin pelätä jo ensimmäisen sotaviikon lopulla.⁴⁸

Suomen sotilasasiasta tehtiin myös lainsäädäntökysymys, ainakin sotilasrasituksen tasoituksen osalta, vaikka johto- ja käyttöasiat hoidettiinkin hallinnollista tai komentotietä. Perustuslain luonne oli asevelvollisuuslaille haettu laittomasti, pääesikunnan mielestä, koska säädyillä 1877—78 ei vielä ollut aloiteoikeutta. Laki kuului Valtakunnanneuvoston säädettäviin, koska se koski yleisvaltakunnallista etua, eikä voinut olla oikein että Suomen maapäivillä sellaisessa olisi ratkaiseva valta. Jo kaksi keisaria oli hyväksynyt tasauksen ja yhdenmukaisuuden periaatteen — keisarin reunahuomautus otettiin varteen pääesikunnassa — joten Suomen senaatin ja valtiopäivien oli se hyväksyttävä. Eihän valtakunnassa voinut olla kahta vallan lähdeä. Muunlainen toiminta oli Suomen laitosten laitonta pyrkimystä valtansa laajenemiseen.⁴⁹

Jyrkistä sanonnoista päätellen vaikuttaa siltä, että konfliktia odotettiin ja, toisin kuin vielä Dandevillen komiteassa oli ajateltu, suorastaan haluttiin. Asiakirjojen ”läpi” ei näy, kuka nimenomaan halusi, mikä vaikutusvalta esimerkiksi Pobedonos-

⁴⁸ Ven sot asiak 7928—7929 sisältävät laskelmia joukkojen luvusta ja liikekannallepanon nopeudesta. Tarkemmin: Luntinen. Suomi Pietarin turvana... s. 57

⁴⁹ Objasnitel'naja zapiska k osnovnym načalam Ustava o voinskoi povinnosti v Finljandii, Gen.Maior Ussakovskii. Akter, handlingar... Procopén kokoelma, VA

cevilla Synodissa tai Bobrikovilla Pietarin sotilaspiirin esikunnassa oli sotaministeriön kaavaviluihin. Joka tapauksessa kesäkuussa 1898 Nikolai II ”suvaiti kärkeä että oltaisiin jarruttamatta Suomen asevelvollisuuslakiprojektia”⁵⁰ ja pääesikunnan suunnitelmien perusteella lopullisen lakiesityksen teki Pobedonoscevin puheenjohtama valiokunta. Se ei juuri uutta tuonut edellä esitettyyn:

Kokovenäjän armeijan yhtenäisyys vaatii täydellisen yhdenmuotoisuuden säädöksissä, jotka määräävät väenoton järjestyksen rauhan ja sodan aikana; palveluajan, reservin ja nostoväen määrän ja palveluun kutsumisen, asevelvollisuuden helpotukset, palveluun astuvien luvun — kaiken on oltava yhdenmuotoista keisarikunnan yleisten lakien ja säädösten kanssa; samoin on suuriruhtinaskunnan nykyisestä asevelvollisuudesta poistettava kaikki, mikä ei välittömästi koske asevelvollisuuden suorittamista. . .

Tarkoitusta varten koolle kutsuttavien ylimääräisten valtiopäivien odotettiin vain antavan lausuntonsa siitä, miten esitetyt periaatteet parhaiten käytännössä sovitettaisiin yhteen paikallisten olojen kanssa.⁵¹ Mieskohtainen tasaus olisi tapahtunut pääesikunnan kaavailemalla tavalla, niin ”että Suomen väestöstä otetaan rekryyttejä samassa prosentisuhteessa katsastettujen lukumäärään kuin Keisarikunnassakin”.⁵²

Lakiesitys ja ylimääräisten valtiopäivien koollekutsuminen tulivat suomalaisille yllättäen, ministerivaltiosihteerinkin ohi, sotaministerin esittelystä.⁵³ Nya Pressen ehti jo moittimaan, ettei sotaministerillä ollut oikeutta ryhtyä tarkistamaan Suomen asevelvollisuuslakia, ja että sellainen tarkistus voitiin tehdä

⁵⁰ Kuropatkin keraalikuvvernöörille 8.VII 1908, KKK 1893, akti 69, VA

⁵¹ Zurnál vysočaiše učezdennago Osobago Soveščanija po sostavljenija redakcii Vysočaišago Predloženiija črezvyčajnomu seimu zemskih činov Velikago Knjažestva Finljandskago, sozyvaemago v Gel'singforsse na 7—2 Janvarja 1899 goda dlja razsmotrenija Ustava voinskoi povinnosti. Zasedanija 2-go Avgusta 1898 goda, preds. K.P. Pobedonoscev. Akter, Handlingar... Procopén kokoelma VA

⁵² Keisarillisen Majesteetin Armollinen esitys Suomenmaan Valtiosäädöille mieskohtaisen asevelvollisuusrasituksen tasoittamisesta Suomessa ja Keisarikunnassa. Asiakirjat väliaikaisilta valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1899.

⁵³ V. Procopé, Iz Moih vospominanii, napisano letom 1901 g. Käsikirjoitus, Procopén kokoelma, VA

vain molemminpuolisella sopimuksella — Suomen ja Venäjän väliselläkö, kysyi Kuropatkin, tarkoittaen olla pilkallinen, ja kehotti estämään moiset lausunnot jotka lupasivat huonoa tulevia valtiopäiviä ajatellen.⁵⁴

Valtiopäivät eivät sitten suostuneetkaan aiottuun pelkkään neuvon- ja lausunnonantajan rooliin. Venäläiset ehkä tarkoittivat Helmikuun manifestin vain aikaisemmin noudatetun yleisvaltakunnallisen lainsäädäntöjärjestyksen voimaan palauttamiseksi.⁵⁵ Mutta se annettiin kyllä melko haastavassa hengessä, ja oikeuksien tahalliseksi loukkaukseksi se Suomessa tunnettiin, koska noudatettu käytäntö oli jo ehtinyt totuttaa suomalaiset parempaan. Manifesti ei ollut omiaan edistämään sotilasasian käsittelyä valtiopäivillä:

Koska armollisissa esityksissä nimenomaan edellytetään näitä asioita koskevassa lainsäätämässä noudatettavaksi sellaista järjestystä, joka on ristiriidassa Suomen perustuslakien kanssa, Me emme ole ryhtyneet asiallisesti tutkimaan armollisia esityksiä.⁵⁶

Koska kuitenkin ”Valtiosäädyt kernaimmin tahtoisivat välttää pelkästään kieltävän vastauksen antamista Keisarillisen Majesteetin Armollisiin esityksiin” tehtiin valtiopäivien asevelvollisuusvaliokunnassa oma esitys jonka ”johtavana ajatuksena on ollut kehittää maamme asevelvollisuuslaitosta siten, että se vastaisi tärkeimpiä armollisten esitysten ehdotuksissa ilmaistuja sotilaallisia tarkoituksia”. Niinpä puolustettavaksi suostuttiin ottamaan Venäjän valtakunta eikä vain Suomi, nostoväelle tosin vain Pietari ja vain tarpeen vaatiessa; ja komentovaltaa olisi siirretty sotaministerille. Mutta pääasiasta ei tingitty: sotaväki tahdottiin pitää omana ja suomalaisena. Valtiopäivät olisivat luopuneet suomalaisten oikeudesta palvella Venäjällä saadakseen pidetyksi venäläiset poissa Suomen väen vakansseilta.

Venäläiset eivät tietenkään voineet hyväksyä mitään sellaista kompromissia, jossa sotalaitos jäi symbolisoimaan Suomen val-

⁵⁴ Kuropatkin vt. kenraalikuvernöörille 11.VIII 1898. KKK 1898, akti 68, VA

⁵⁵ Osmo Jussila, Suomen asema autonomian aikana. Kanava 4/1982, s. 206

⁵⁶ Suomen Suuriruhtinaanmaan Valtiosäätäjien päätös, joka tehtiin ja annettiin väliaikaisilla valtiopäivillä Helsingissä 29. päivänä Toukokuuta 1899. Asiakirjat väliaikaisilta valtiopäiviltä Helsingissä 1899

tiollisuutta, tulivatpa suomalaiset muuten asiassa miten pitkälle tahansa vastaan.

Erillinen sotavoima ilmentää ajatusta Suomen Suuri-ruhtinaskunnan olemassaolosta erillisenä valtiona, vaikka se todellisuudessa on Venäjän tsaarikunnan erottamaton osa ja Haminan rauhan mukaan on Venäjän keisarikunnan valtaomistuksessa ja sen kanssa ikuisesti yhdistettynä.

Suomalaisten taipuisuus sotilasrasituksen tasoituksessakaan ei siis auttanut. Valtiopäivät ilmaisivat kiittollisuutensa vuodesta 1809 asti vallinneesta keveämmästä rasituksesta, joka oli ”tehnyt mahdolliseksi ponnistella eteenpäin varallisuudessa” ja arvelivat että ”Suomen kansa ei varmaankaan tahdo vaatia, että se yhä vastedeskin saisi olla erityisesti edullisessa asemassa puolustuksen vaatimiin uhrauksiin nähden.”⁵⁷ Kun tiedettiin, että Venäjällä otettiin sotaväkeen 7,8 miestä 1000 asukasta koh- ti, olisi se Suomessa merkinnyt 20 000 miehen armeijaa. Kauriista sanoista huolimatta ei aivan niin paljon haluttu uhrata, koska ”olot täällä ovat köyhemmät” ja moisen joukon ylläpitämisen katsottiin johtavan maan raha-asiat häviölle. Yhdeksän vuoden kuluessa luvattiin väki vähitellen lisätä 12 000 mieheen. (Talonpoikaissäätö äänesti vain 8000 miestä, koska ”yksi-kin hallayö voipi viedä leivän kansalaistemme suusta koko vuodeksi”). Edellytyksenä lisäykselle oli vielä se, ettei valtiontalouden perustana ollutta tullijärjestelmää muuteltu ja se ”että maamme edistymisen voisi jatkua, niinkuin tähänkin saakka, lujan ja häiritsemättömän oikeusjärjestyksen suojassa”.⁵⁸ Mitään rahallista tasoitusta tämän lisäksi ei tietenkään menty ehdottelemaan.

Senaatti ”ei voinut kiistää valtiopäivien mielipiteen oikeutta” ja esitti että sotaministeriön asevelvollisuuslakiehdotus ”jätettäisiin vaille seurauksia” eli annettaisiin sen raueta. Sotaministeriö puolestaan piti ehdotustaan edelleen täysin tarkoituksemukaisena. Suomen valtiopäivien ja senaatin kielteiset lau-

⁵⁷ Asevelvollisuusvaliokunnan mietintö. Asiakirjat väliaikaisilta valtiopäiviltä Helsingissä 1899. s. 113

⁵⁸ Asevelvollisuusvaliokunnan . . . s. 119

sunnnot eivät estäneet käsittelemästä sitä Helmikuun manifestin säätämässä järjestyksessä edelleen Valtakunnanpuolesta.⁵⁹

Bobrikov totesi, että erittäin armollisesti oli ylimääräisten valtiopäivien sallittu lausua mielipiteensä asiasta, vaikka siitä oli jo olemassa kahden keisarin päätös. Entinen laki oli aivan mahdoton, koska se poikkesi niin paljon keisarikunnan asevelvollisuuden järjestelystä, esti mieskohtaisen ja rahallisen sotilasrasituksen tasoituksen, rajoitti sotaministeriön ja korkeimman vallan komento-oikeutta, ja kaiken lisäksi sääti erityisen uskollisuudenvalan paikallisille laitoksille. Asia oli saatettava päättäväisesti ratkaisuun, eikä säädöksiin saanut jäädä edes vihjaisua mistään Korkeimman vallan rajoituksista.

Tulevatko suomalaiset tyytymään? Eivät tietenkään, vaan tulevat vaatimaan muitakin keisarin jo hyväksymiä päätöksiä valtiopäiviensä käsittelyyn ja pyrkivät näin alistamaan valvontaansa korkeimpia valtakunnallisia säädöksiä. Syvästi vakuuttuneena asiamme oikeudesta, tuntien itsevaltaisen Venäjän uskon ja voiman sekä Suomen kansan terveen järjen en kuitenkaan epäile, että virkamiesten vastarinta lopulta murtuu päättävien vaatimusten ja Monarkin määräysten kärsivällisen toteuttamisen tieltä.⁶⁰

Ehkä valtiopäivät pelkäsivät liikaa sanoessaan venäläisten vaatimusten ”asiakirjoista ilmeten tähtäävän Suomen kansan kansallisuuden hävittämiseen”.⁶¹ Mutta selvästikin tavoitteena oli, sinänsä tärkeän, kansallisen armeijan hävittämisen kautta poistaa usko Suomen valtion olemassaoloon — eli suomalaisten määräysvaltaan Suomessa — ja sitä tietä saattaa Suomen ottaa venäläiselle kannalle ja lähentää suomalaisia venäläisiin. Vaikea on sanoa, missä varsinainen venäläistäminen olisi alkanut.

Suomalaiset joukko-osastot lakkautettiin sitten kokonaan, ensin tarkk’ampujapataljoonat, sitten rakuunat ja kadettikoulu, ja viimeksi Kaartin pataljoona (1905), koska havaittiin että niiden upseeristo elätti samoja käsityksiä Suomen valtiollisu-

⁵⁹ ”V Gosudarstvennyi Sovet” (Kuropatkinin muistio) 31.1.1900, KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

⁶⁰ = 21), Zapiska N.I. Bobrikova . . .

⁶¹ Asevelvollisuusvaliokunnan . . . s. 108

desta kuin maan muukin ”separatistinen intelligentsija”. Asevelvollisuuslaki kulki Valtakunnanneuvoston läpi asianmukaisessa järjestyksessä; korkea neuvosto ei ollut mikään tahdoton hyväksyjä, vaan esityksestä väiteltiin ja äänestettiin.⁶² Mutta Valtakunnanneuvostokin oli vain neuvoo-antava elin, ja keisariilla yksin oli lopullinen päätösvalta. Niin ollen lopullinen päätös 12.VII 1901 tuli melko lailla Kuropatkinin, Pobedonoscevin ja Bobrikovin mielen mukainen. Kun ilmeisesti arvattiin, virkamiesten ja valtiopäivien suhtautumisen perusteella, väenoton aiheuttavan vaikeuksia, määrättiin ensimmäisissä kutsunnoissa asevelvollisia otettavaksi vain kaartin pataljoonan täydennystarve. Mieskohtaisen tasauksen periaate siis jäi toistaiseksi syrjään, koska oli tärkeämpää saada uusi laki käytännössä toimimaan ja siten periaatteessa hyväksytyksi Suomessa. Tämän yrityksen kangertelu, kutsuntalakot, ei enää kuulu tämän tutkielman alaan, ja on muutenkin tarpeeksi tunnettu.

Rahaministeri Witte antoi asevelvollisuuslakiesityksestä lausunnon, joka poikkeaa jääräpäisten uudistajien kannasta ja edustaa suomalaisen mielestä järkevämpää ajattelutapaa. Hän ei uskonut suomalaisia separatisteiksi, ja oppi Suomen valtiossa vastasi hänen mielestään tosiasioita, ei todistanut uskottomuutta Venäjälle. Ihminen voi olla hyvä suomalainen ja samalla uskollinen alamainen. Ei myöskään ollut kummallista jos suomalaiset pyrkivät torjumaan sotilasrasituksen tasauksen, koska se rasitus oli Venäjällä hyvin raskas.

Venäjän kulut Suomen puolustamisesta olivat vuosittain 3,5 miljoonaa ruplaa mutta Witte huomautti ettei raha mennyt mitenkään erityisesti Suomen hyväksi vaan valtakunnan puolustukseen ulkoista vihollista vastaan. Eikä suinkaan voinut sanoa, että Suomi kukoisti Venäjän kustannuksella; päinvastoin se oli ainoa rajamaa, josta ei ollut koitunut kurinpitokuluja. Niinpä Aleksanteri I:n luoma hallintojärjestelmä ei haitannut Venäjää ja säästi sen turhilta kuluilta. Väkinäin assimiloiminen ei voinut johtaa tulokseen; vain siten voitiin päästä lähentymiseen että saatiin Suomen kansa itse ymmärtämään siitä koituva hyöty.

Witte huomautti vielä, että sotaministeriön hätäily uuden asevelvollisuuslain kanssa oli ristiriitaista. Jos Suomessa jo oli il-

⁶² E.G. Palmen, Asevelvollisuudesta . . . s. 187

mennyt kapinallista separatismia, niinkuin väitettiin, niin voiko olla järkevää kouluttaa sen miehiä aseiden käyttöön? Ja venäläisessä väessä suomalaiset vieraantuisivat lopullisesti venäläisistä suuren kulttuurieron tähden. Vain rahallinen sotarasituksen taseus voi olla mielekäs.⁶³ — Samaan tulokseen päätyi Bobrikovkin koettuaan kutsuntalakon ja muun suomalaisten salakapinan; ja kenraalikuvernöörin murhan jälkeen asevelvollisuuslaki jätettiin soveltamatta 1905 ja raukesi marraskuun manifestin myötä. — Muuten Witten näkemykset Suomen suhteen poikkesivat liikaa määräävien hallitusmiesten käsityksistä. Rahaministerihän oli jo laskeva tähti, kun Nikolai II ei ymmärtänyt hänen ansioitaan vaan suosi kilpailevaa Plehweä.⁶⁴

⁶³ Rahaministerin lausunto asevelvollisuuslakiesityksestä 14.1 1901. Materialy o vvedenie v Finljandii novogo ustava o voinskoi povinnosti 1900—1901. CGIA SSSR/Mf NL 172, VA

⁶⁴ Theodor von Laue, Sergei Witte and the Industrialization of Russia. New York & London 1963, s. 166—

3 Rahallinen tasaus ja asevelvollisuuden korvaaminen rahalla (1901—1905)

Dandevillen komitea, jossa Suomen edustajana vakituisimmin oli kenraalimajuri, senaattori Schauman, oli saanut tehtäväkseen laskea myös rahallisen sotarasituksen tasauksen, niin että kulut tulisivat päätä kohden samoiksi Suomessa ja Venäjällä. Paljon pohdintaa aiheutti sotamenojen rajausta. Sotaministeriö huolehti Turkestanin hallinnosta, Kaspian, Kubanin ja Terekin rautatierakennuksista sekä Kaukoidän asuttamisesta; näitä kuluja ei kuitenkaan laskettu sotilasmenoihin, sen enempää kuin Amu-Darjan laivuetta tai santarmikuntaa. Suomen puolella taas muistettiin, että sotilaseläkkeet, meriväen kasarmi sekä majakka- ja luotsilaitos oli otettava lukuun laskelmissa. Rahanministeriön ylläpitämän rajavartiolaitoksen kulut oli myös muistettava. Näin päädyttiin seuraavanlaiseen laskelmaan:

	sotilasmenot	väkiluku	menot henkeä kohti
Venäjä	357 367 528,80 R	126 411 736	2 R 83 k
Suomi	9 200 653,92 Mk	2 336 990	1 R 35 k = 3 Mk 60 p
erotus			1 R 48 k
			1 R = 2,667 Mk

Komitean suomalaiset jäsenet eivät periaatteessa ruvenneet vastustamaan tasauksen maksamista, mutta pyrkivät tinkimään markkamäärästä. Vedottiin Suomen köyhyyteen ja keisarikunnan suurempaan maksukykyyn sekä siihen että Suomessa

oli valtion verojen lisäksi maksettava raskaat kunnalliset ulosteot. Rasitusta ei olisi saanut lisätä enempää kuin 50 % entisestään.

Venäläiset jäsenet olivat sitä mieltä, ettei karu ilmasto yksinään määrännyt maksukykyä, koska Suomella oli maanviljelyn lisäksi muitakin elinkeinoja, joita Venäjällä ei ollut samassa suhteessa. Ja kuluja oli Venäjänkin paikallishallinnosta. ”Miksei Suomi sitäpaitsi säästellyt hallintokulujansa, olihan hallintoelimiä paljon tiheämmässä kuin keisarikunnan puolella. Valtiontulot olivat Suomessa myös kasvaneet edellisinä vuosina paljon nopeammin kuin Venäjällä. Venäläiset jäsenet pyrkivät tietysti Suomelle oikeudenmukaiseen ratkaisuun, mutta eivät voineet jättää huomiotta Venäjänkään veronmaksajien etuja.” Suomalaisten ehdottama 50 % oli tyhjästä temmattu luku eikä perustunut mihinkään laskelmiin.

Kun rasituksen erotus henkeä kohti kerrottiin Suomen asukasmäärällä, saatiin siis tasapuolisuuden toteuttamiseksi maksettavaksi määräksi 3 783 901 ruplaa eli 10 091 664 markkaa.⁶⁵

Tämän laskelman mukainen esitys sitten annettiin valtiopäiville samaan aikaan kuin asevelvollisuuslakikin:

Sen ohessa että suoranaiset kustannukset Suomen sotajoukkojen ja niitten hallituskuntain ylläpitämisestä edelleenkin ovat Suomen valtionvaraston suoritettavat tulee mainitun valtiovaraston Keisarikunnan Valtakunnanrahastoon maksaa vuotuinen apulissa sotilasmenojen suorittamiseksi.

Sen verran tingittiin, että maksua ei olisi määrätty heti täysimääräisenä. Ensimmäisenä vuonna maksu olisi ollut 1121 296 markkaa ja kasvanut vuosittain kunnes yhdeksäntenä vuonna olisi mennyt täysi määrä 10 091 664 markkaa. Maksu olisi siten tarkistettu uusien laskelmien mukaan.⁶⁶

Tämänkin esityksen valtiopäivät torjuivat niinkuin asevelvollisuuslakiesityksenkin. Silti se lähti kulkemaan keisarikunnan lainsäädäntötietä, mutta jäi sille tielleen, koska mieskohtaisen

⁶⁵ Selostus komitean työstä Kuropatkinin muistiossa 31.1.1900 Valtakunnan-neuvostolle, ”Ob uravnenii voenno-finansovoi tjagosti voinskoi povinnosti Finljandii s takovoju že v Imperii”. KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

⁶⁶ Keisarillisen Majesteetin Armollinen esitys Suomenmaan Valtiosäädäyille rahallisen asevelvollisuusrasituksen tasoittamisessa Suomessa ja Keisarikun-

asevelvollisuuden muuttuminen 1901 romahdutti laskelmien perustan; Suomen sotajoukkojen ja niiden hallituskuntain ylläpitämiseenhän ei mennyt enää Suomen valtiovaraston varoja. Kaikki piti laskea uudelleen. Lisäksi valtakunnanneuvosto huomautti, että laskuperusta oli ulkokohtainen, aritmeettinen, mikä ei ottanut lukuun maan maksukykyä.⁶⁷

Kun suomalaiset asevelvollispataljoonat oli lakkautettu mutta kun vielä kuviteltiin saatavan suomalaisia venäläisiin, Suomessa oleviin joukkoihin, suunniteltiin rahallista tasoitusta siten, että sotaministeriö huoltaisi k.o. joukot; Suomen valtio olisi pantu sitten maksamaan kulut sotaministeriön tilille Valtakunnanrahastoon.⁶⁸ Suomen senaatin sotilastoimikunta ja sotakomissariaatti voitiin siten lakkauttaa tarpeettomina ja sotalaituksen kaikinpuolinen johto keskittää keisarikunnan elimille. Koska näitä kuluja olisi ollut vaikea laskea heti, ajateltiin että toistaiseksi tyydyttäisiin siihen summaan, mikä Suomelta oli kulunut oman sotaväen ylläpitoon. Sillä aikaa laskettaisiin tarkemmin Suomen osallisuus sotilaskuluihin ja yleensä yleisvaltakunnallisiin menoihin.⁶⁹ Lisäksi Suomen valtio olisi välittömästi maksanut eläkkeet, sotilaskuljetukset Suomessa ja Suomen rautatiesantarmiston ylläpidon.⁷⁰

Suomalaisia ei sitten kutsuntalakkovuosina ollut Suomen senempää kuin keisarikunnankaan sotaväessä — paitsi Kaartin pataljoona — mutta kun Suomeen oli tuotava lisää venäläistä

nassa. Asiakirjat väliaikaisilta valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1899.
Maksut olisivat olleet vuosittain:

1.	1 121 296
2.	2 242 592
3.	3 363 888
4.	4 485 184
5.	5 606 480
6.	6 727 776
7.	7 849 072
8.	8 970 368
9.	10 091 664

⁶⁷ Objasnitel'naja zapiska k projektu Položenija o porjadke proisvodstva rashodov na voennyja nadobnosti, odnosimyh na ščet Finljandskoi kazny, (s. 3—4 referoitu Valtakunnanneuvoston kantaa). KKK 1905, 2. jaosto, akti, 13, VA

⁶⁸ Položenie o porjadke proizvodstva rashodov na voennyja nadobnosti, odnosimyh na ščet Finljandskoi kazni (Projekt), KKK 1905, 2 jaosto, akti 13, VA

⁶⁹ Objasnitel'naja zapiska . . . s. 6—8

⁷⁰ = 68

väkeä lakkautettujen suomalaisten osastojen tilalle, vaadittiin maksua sen ylläpitämisestä. Laskuperuste oli edelleen Suomen oman sotaväen kulunki ennen reformia. Kun vuodeksi 1901 oli budjettiin merkitty sotilasmenoja 7 165 000 markkaa, olisi se neljänä vuonna 1901—1904 tehnyt yhteensä 28 660 000 markkaa. Pienenevän suomalaisväen ylläpitoon kului näinä vuosina kuitenkin vain 7771 000 markkaa, joten Venäjälle jäi maksettavaksi 20 789 999 markkaa.⁷¹ Samansuuruiseen summaan päädyttiin toisenlaisellakin laskutavalla: kohtuullisesti laskien työmiehen työpanoksen hinta vuodessa oli 466 markkaa 67 penniä (itse suomalaiset olivat laskeneet esimerkiksi alkoholismiin aiheuttaman työpanoksen menetyksen hinnaksi 833 markkaa hengeltä) mikä 5600:lla kerrottuna teki yli 26 miljoonaa. Enemmänkin olisi voitu vaatia. Seyn, jonka Bobrikov oli Suomen sotilaspiirin esikunnasta kutsunut avukseen hoitamaan asevelvollisuusasiaa, laski että vuosina 1897—99 oli 5600 miehen ylläpitoon kulunut keskimäärin 7 634 000 markkaa vuodessa. Mutta suomalaiset itsehän olivat katsoneet kohtuulliseksi nostaa miesvahvuuden 12 000:een. Tämän joukon kulut olisivat siis nousseet yli 14 miljoonan markkaan vuodessa, mikä ilmeisesti ei suomalaisten mielestä olisi ollut liikaa. Seynin mielestä näin paljon olisi voitu nyt vaatia Venäjälle.⁷²

Bobrikov perusteli maksun vaatimista sillä, että mieskohtaisen asevelvollisuuden poistaminen ei ollut etu vain asianomaiselle vaan koko maalle, joka sai pitää työvoiman käytössään. Laskelmissa ei pitänyt ottaa huomioon vain työmiehen palkkaa, vaan hänestä työnantajalle ja koko maan yleiselle toimeentulolle koitua hyöty. Vapautus maksusta olisi ollut aivan epäoikeudenmukainen, koska Venäjä joutui lakkautettujen pataljoonain tilalle järjestämään toisen suomenmaalaisen tarkk'ampujaprikaatin (maassa ennestään olleen ensimmäisen prikaatin lisäksi), siis Suomen kulut vähenivät ja Venäjän lisääntyivät. Myös santarmilaitoksen vahvistaminen merkitsi lisäkuluja, samoin kuin kutsuntaorganisaatioksi luotu sotilaspiiri-

⁷¹ "Spravka" (sotaministeriön lausuntoluonnos Valtakunnanneuvostolle, kopia ilman otsikkoa ja allekirjoitusta. KKK 1905, 2. jaosto akti 13. VA

⁷² Vedomost primernago rashoda kotorym trebovalsa-by soderžanie finskih voisk v tom slučae, esli hodataistvo seima 1899 goda ob uveličenii sih voisk s 5600 do 12 000 čelovek raznyh rodov oružii odostoili-by. (allek. Seyn). KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

päällikköhallitusjärjestelmä. Vaikka Suomen maksuvelvollisuutta ei voitu tarkkaan vielä ehkä määrätäkään, voitiin yllämainitusta budjettisäästöstä ilman mitään arveluita ottaa ainakin puolet, jonka kuulumisesta valtakunnanrahastoon ei voinut olla mitään epäilystä. Suomella ei pitänyt myöskään olla mitään vaikeuksia näiden rahojen maksamisessa, koska valtiorahastoon oli takavuosina kertynyt säästöä yli 80 miljoonaa.

Säästöstä tosin 42 miljoonaa oli ulkomaisissa pankeissa Suomen tilillä, ”mistä ei voi olla huomauttamatta, että se ei tunnu tarkoituksenmukaiselta”. Valtiokonttorin ohjesääntöä olisi muutettava niin, että säästöt olisi vastedes sijoitettava Venäjän valtiovelkapapereihin, jotka tuottivat suuren koronkin.

Tämä toimi epäilemättä palvelisi Suomen taloudellisen erillisyyden poistamista ja siten edistäisi sen yhdistämistä varsinaiseen Venäjään.⁷³

Bobrikov ei pikkuasioissakaan siis unohtanut varsinaista päämääräänsä. Myös valtiorahaston varojen sijoitus ulkomaille, venäläisten ulottumattomiin, aiheutti myöhemminkin sanomista.

Budjettiin ei senaatti pannut sotilasmenoja entisen suuruisina eikä siis mitään säästöjä jäänyt valtakunnanrahastoon siirrettäviksi. Silti Bobrikov maksatti Suomen valtiolla valtakunnanrahastoon ensin kaksi miljoonaa (13/26.IX 1902) ”kuluina siirtymisestä uuteen asevelvollisuusjärjestelmään”. Nämä kulut aiheutuivat kai ensi kädessä majoituksen ja asuntojen hankkimisesta uusille venäläisjoukoille ja upseereille, jotka eivät suomalaisten boikotin vuoksi voineet normaalihinnoilla saada kattoa pänsä päälle. Seuraavina vuosina (11/24.V 1903 ja 8/21.VI 1904) maksettiin kahdeksan miljoonaa ”etumaksuna niistä summista, jotka Suomen valtionvaroista tulee sanottuun valtakunnanrahastoon maksaa sotilastarkoituksiin mutta joiden lopullista määrää ei vielä ole määrätty”.⁷⁴

Kymmenen miljoonaa Bobrikovin hallituskaudella ei siis vielä korvannut sitä hyötyä minkä Suomi (pyytämättään) sai sotilaskulujensa vähennyksenä. Erilaisten laskelmien perusteella

⁷³ Bobrikov Plehwelle 21.11/5.III 1904, kopio. KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

⁷⁴ Finlands Allmänna Tidning N:o 109, Fredagen den 13 Maj, 1904

sotaministeriö karhusi viittätoista tai runsasta kahtatoista miljoonaa.⁷⁵ Obolenski vaati runsasta neljää miljoonaa, joiden ”kuuluminen valtakunnanrahastoon ei epäilyttänyt” häntä.⁷⁶ Senaattikin näyttää periaatteessa myöntyneen, mutta sai laskelmillaan säästön vähennetyksi pariin miljoonaan markkaan.⁷⁷ Senaatti laski todella käytetyt rahat, sotaministeriö taas arvioi menot keisarikunnan pienempien normien mukaan eikä ilmeisesti ottanut lukuun kaikkia kuluja, mikä selittää laskelmien suuret erot.

Senaatin laskelmat eivät auttaneet. Obolenski maksatti vaatimansa 4,23 miljoonaa syksyllä 1904 (19.X/1.XI).⁷⁸

Lopullista esitystä helmikuun manifestin mukaisessa järjestyksessä valtakunnanneuvoston käsittelyyn Suomen velvollisuudesta osallistua valtakunnan sotilasrasitukseen ei saatu valmiiksi. Edellä kuvatuilla tavoilla lasketut summat poikkesivat toisistaan joka lausunnossa; samoin oli paljon selvittelemistä siinä, mitkä maksut olivat luonteeltaan sotilaallisia, mitkä yleisvaltakunnallisia mutta siviilimenoihin, ja mitkä paikallisia. Vielä oli selvitettävä Suomen saatavat Venäjältä, ennenkaikkea Venäjän valtiolle luovutetun Suomen sotaväen omaisuuden arvo.⁷⁹ Lisäksi, tai varsinaiseksi esteeksi, tulivat poliittiset mullistukset. Ne alkoivat tämän asian tuntumassa jo syksyllä 1904 siitä, että senaatti esitti valtakunnanneuvoston käsittelyn lykkäämistä seuraavaan vuoteen. Tarkoitus oli näin estää

⁷⁵ Pamjatnaja zapiska po voprosu uplati finljandskoi kazny v obščegosudars-tvennyh rashodah na voennyja nadobnosti. KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

⁷⁶ Obolenskii rahaministeriölle 20.XI/3.XII 1904, kopio. KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

Laskelma sotilasmenojen säästöstä:

Valtiopäivien suostunta vuosille 1901—1904	27 788 400,—
kulutettu 1901—1903	11 356 090,—
arvioitu kulutus vuonna 1904	1 900 000,—
maksettu Valtakunnanrahastoon	10 000 000,—
eläkkeitä	300 000,—
säästö	4 232 300,40

⁷⁷ senaatin laskelma 14.X 1904, KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

⁷⁸ Doklad po kanceljarii General'nogo Gubernatora 10/23.VII 1908. KKK 1908, II jaosto, akti 44, VA

⁷⁹ Obolenskii rahaministeriölle 20.XI/3.XII 1904, KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

”agitaattoreita” pohtimasta sotilasarhujen makselemista valtiopäivävaalipropagandassa.⁸⁰ Kun valtiopäivät sitten syksyllä 1904 kokoontuivat, ne esittivät suuren anomuksensa laillisuuden palauttamiseksi, mihin sisältyi myös laittoman asevelvollisuuden ja kutsuntojen lakkauttaminen.

Edellä esitetyissä laskelmissa on toisiinsa kietoutuneena kaksi ajatusta Suomen maksuvelvollisuuden perusteista: suomalaisten piti maksaa rahallinen sotarasituksen taseus mieskohtaisen asevelvollisuuden lisäksi, ja sitten korvata rahalla mieskohtaisen asevelvollisuuden helpotus. Jälkimmäinen nousi tärkeämmäksi kun suomalaisten asevelvollisuus 1905 lopetettiin toistaiseksi.

Venäläisten määräävien viranomaisten näkemykset suomalaisten asepalvelusta tiivistyivät selkeäksi katsaukseksi kenraalikuvernöörin apulaisen lausunnossa. Deutrichin mukaan Suomen oma sotaväki ei mitenkään ollut lisännyt valtakunnan sotavoimaa. Päinvastoin, se oli huolestuttava vaara, kun muistettiin Puolan erillisen armeijan rooli vuoden 1830 kapinassa. Ei voitu sulkea silmiä suomalaisten halulta asevoimin erota Venäjältä. Jo 1878 Mechelin oli lausunut, että oman sotaväen tarkoitus oli ”herättää kunnioitusta ’vieraisissa’ valloissa”. Kenraalijadjutantti-vainaja olisi lakkauttanut kaiken suomalaisten sotilaskoulutuksen; 1902 hän oli sanonut ettei ollut mikään turva vaan uhka Pietarille jos sen tuntumassa oli 20 000 aseistettua miestä ja 100 000 miehen koulutettu reservi vihamielisiä suomalaisia. Vuoden 1901 lakia oli sovellettu tarmokkaasti vain siksi, että se oli ensimmäinen helmikuun manifestin mukaan tehty laki, ja siitä luopuminen olisi Suomessa tulkittu niin ettei manifesti ollutkaan sitova. Jo syksyllä 1903 Bobrikov oli tiedustellut pääkaupungin suhtautumista asevelvollisuuden lakkauttamiseen. Sekä Plehwe että Kuropatkin olivat vastanneet, etteivät tekisi siitä aloitetta, mutta puoltaisivat Bobrikovin ehdotusta.

Deutrichinkin mielestä oli mieskohtainen asevelvollisuus lopetettava ja korvattava rahamaksulla. Tosin vielä 1905 ei kutsunnoista pitänyt luopua, koska suomalaiset katsoisivat sen hallitusvallan perääntymiseksi. Kutsunnat olisi pidettävä mut-

⁸⁰ Zapiska dlja pamjati (ilman allekirjoitusta ja päiväystä, aktissa edellisen viitteen asiakirjan jälkeen). KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

ta sitten miehet vapautettava ja määrättävä rahamaksu tilalle. Vakanssimaksu voitaisiin määrätä suoraan Kaikkeinkorkeimmalla vallalla tai sitten valtiopäivien myötävaikutuksella. Sotilasrahan antaminen valtiopäivien päätettäväksi sen sijaan tuskin vastaisi valtakunnan arvoa, koska asia mitä ilmeisimmin kuului helmikuun manifestin järjestyksessä hoidettaviin.⁸¹

Aivan tämän esityksen mukaanhan asia ei mennyt, mutta keväällä 1905 asevelvollisuuskutsunna lakkautettiin ”toistaiseksi”.⁸² Se siis palveli pyrkimystä suomalaisten rauhoittamiseen, vastauksena suureen anomukseen; ja samalla Pietarin turvaamista, kun kutsuntalakossa salakapinallisiksi osoittautuneita suomalaisia ei enää aseistettu. Myös viimeinen suomalainen joukko-osasto Kaartinpataljoona lakkautettiin kesällä 1905.⁸³ Suomalaisen esitykset laillisen oman sotaväen uudelleen pystyttämistä jätettiin ”vaille seurauksia”.

Alamaisessa esityksessään senaatti oli huomauttanut, että sotilasasiat kuuluivat valtiopäivien toimivaltaan, ja niiden ratkaisu oli yhteydessä laillisen järjestyksen kaikinpuoliseen palauttamiseen. Lopullista ratkaisua ei siis voitu hätäillä sotilasasian kohdalla erikseen. Kun kaartinpataljoonaa ei vielä ollut lakkautettu, oli senaatti esittänyt, että se olisi täydennetty toistaiseksi vuoden 1901 lain mukaan, kunnes valtiopäivät olisivat järjestäneet asian lailliselle kannalle. Muulta osin suomalaiset voisivat suorittaa mieskohtaisen asevelvollisuuden asemesta vakantiveroa yhdeksän miljoonaa markkaa. Rahoja tähän tarkoitukseen oli saatavissa:

sotilasrahastosta	1 200 000,—	
valtorahastosta	6 000 000,—	
Suomen Pankin voittovaroja	1 800 000,—	
yhteensä	9 000 000,—	84

⁸¹ Zaključenie Pomoščnika Finljandskago General-Gubernatora Tainago Sovetnika Deitriha po vozbuždennomu v peticii zemskih činov seima 1904 i 1905 goda voprosu o voinskoi povinnosti. KKK 1906, 2. jaosto, akti 1—1.VA

⁸² Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistuskirja, koskeva 12. heinäkuuta (29 kesäkuuta) 1901 annetun Suomen Suuriruhtinaanmaan Asevelvollisuuslain toistaiseksi lakkauttamista käytännöstä. Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetuskokoelma n:o 15, 31.III 1905.

⁸³ Rasformirovanie Leib Gvardii 3. strel'kovago finskago bataliona. KKK 1907, 2. jaosto, akti 7, VA

⁸⁴ Senaatin kaikkeinalamaisin esitys 17.11 1905, kopio. KKK 1905, 2. jaosto, akti 7—III, VA.

Senaatin ehdottaman tapainen esitys annettiin valtiopäiville, kaartin pataljoonan korvaamiseksi vain summaan lisättiin kymmenes miljoona ja valtiotrahaston osuuteen seitsemäs miljoona. Tämä oli siis väliaikainen ratkaisu ”ottaen huomioon ettei lopullista ratkaisua sotilasasiassa voida tehdä ennenkuin (Tagantsevin) komitea on rajannut yleisvaltakunnallisen ja paikallisen lainsäädännön piirin”.⁸⁵ Rahastojen osuus oli annettu valtiopäiville tiedoksi, varsinaisesti suostunnan alaisia rahoja olivat mainitut Suomen Pankin voittovarot.

Valtiopäivien valiokunnassa todettiin, että armollinen esitys voitiin ottaa käsiteltäväksi. Jos laitonta asevelvollisuuslakia olisi edelleen sovellettu, olisi täytynyt kieltäytyä — mikä ei kuitenkaan olisi merkinnyt kieltäytymistä maanpuolustusvelvollisuudesta. Valtiopäivät eivät myöskään tyytyneet käsittelemään vain esitettyä 1 800 000 markkaa, vaan kaikki kymmenen miljoonaa otettiin käsittelyyn ”koska valtiovarat oikeudellisesti ovat kokonaisuus”. Hallituksella ei ollut lupa käyttää sotilasarhastoakaan mihinkään vieraaseen tarkoitukseen, jolleivät valtiopäivät todenneet semmoisen maksun koituvan Suomen hyväksi tai johtuvan sen velvollisuuksista keisarikuntaa kohtaan. Sotilasarhasto oli osa ruotujärjestelmää, jota hallitsija ei ollut saanut muuttaa ilman säätyjen myötävaikutusta.

Rahallinen vastike sai olla vain väliaikainen keino, eikä se saanut viivyttää suomalaisten sotajoukkojen asettamista lailliseen tapaan.⁸⁶

Kun valtiopäivät määräisivät myös rahastoista maksettavasta osuudesta, ne siis myönsivät rahoja jotka esityksen mukaan eivät kuuluneet valtiopäivien myönnettäviin. Siinä olisi ollut selkkauksen aihe, mutta vuonna 1905 se vielä peittyi muiden, suurempien ongelmien verhoon.

Valtiopäivät siis hyväksyivät kymmenen miljoonan maksamisen, ”se kun on. . . vuoden 1901 asevelvollisuus-asetuksen soveltamisen lakkauttamisesta aiheutunut väliaikainen toimenpide”. Mutta kun valtiopäivät uusiutuneitten laillisuusvaatimusten takia hajotettiin ennen aikojaan, myönnettiin raha vain vuodelta

⁸⁵ Vysočaise Ego Imperatorskago Veličestva predloženie Zemskim Cinam Finljandii o posobii na voennyja nuždy, uplačivaemoi finljandskoju kaznoju v Gosudarstvennoe kaznačestvo. Vysočaise utveržden 16/29.III 1905. KKK 1905, 2. jaosto, akti 7—III, VA

⁸⁶ Valitusvaliokunnan lausunto. Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1904—1905, kolmas osa, n:o 29.

1905. "Valtiopäivien äkillisen lopettamisen johdosta ei ole voitu laatia täydellistä tulo- ja menoarvion järjestelyä"⁸⁷ eli kaikilta kolmelta vuodelta 1905—1907. Budjettivaltaa käyttämällä pyrittiin siis kiristämään hallitusta noudattamaan suomalaisten laillisuutta. Senaattikin huomautti, ettei tulisi mitään vaikeuksia saada rahoja myös vuosille 1906 ja 1907 kun vain maahan palautettaisiin anotut lailliset olot ja "jos väestössä syntyy vakaumus, että säätyjen petitio 31.XII 1904 tulee Teidän Keisarilliselta Korkeudeltanne huomioonotetuksi".⁸⁸

Vielä kesällä 1905 ei Obolenskillä ollut kovin suurta intoa suomalaisten toiveitten täyttämiseen. Hän pohti, miten varojen puutteesta selvitettäisiin, kun ei ollut budjettia vuosille 1906 ja 1907. Huoli kuului varsinaisesti senaatille, mutta kenraalikuvernööri neuvoi äärimmäistä säästäväisyyttä; mitään uusia kuluyhteyksiä tms. ei saanut panna rakenteille, koska ne olisivat vaatineet valtiopäivien päätöstä. Vanhojen lakien mukaan entiset verot olivat voimassa, jolleivät valtiopäivät suostuneet uusiin. Valtiopäiviä ei voinut kutsua koolle, koska äskeinen kokemus osoitti, ettei ollut mitään takeita, että ne rajoittuisivat asiallisesti pohtimaan esityksiä, lankeamatta penkomaan yleisiä valtiollisia kysymyksiä puhtaasti poliittiselta kannalta.⁸⁹ — Obolenskin lausunto näyttää viehättävän vilpittömästi venäläisen činovnikin käsitystä kansanedustuslaitoksen tehtävistä. Obolenski ei kuitenkaan ollut ilmeisesti mikään periaatteen mies, koska pystyi suurlakon aikana sopeutumaan tilanteeseen, tajuten sekä Suomen herrasväen perustuslailliset että rahvaan kansanvaltaiset haaveet.

Esityksistä ei ilmene, mistä keksittiin asevelvollisuuden korvaukseksi nimenomaan kymmenen miljoonaa. Niinkuin edellä nähtiin, sen suuruisen määrä oli ollut esillä asevelvollisuuden lisäksi maksettavaksi korvaukseksi, ja käytännössä Bobrikov oli ottanut Suomelta kymmenen miljoonaa. Joka tapauksessa ensimmäinen korvaus mieskohtaisen asevelvollisuuden edestä maksettiin elokuussa 1905.⁹⁰

⁸⁷ Valtiovaliokunnan mietintö n:o 10, Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1904—1905

⁸⁸ Senaatin kaikkein alamaisin esitys 6.VI 1905, kopio. KKK 1905, 4. jaosto, akti 13—3-t, VA.

⁸⁹ Obolenski ministerivaltiosihteerille 7/20.VI 1905. KKK 1905, IV jaosto, akti 13—3-t, VA

⁹⁰ Senaatti kenraalikuvernöörille 23.VIII 1905. KKK 1905, IV jaosto, akti 13—3-t, VA

4 Kiistaa pikkurahoista (1905—1907)

Syksyllä 1905 Venäjän lakkolaiset, mellakoitsijat ja kapinalliset pakottivat keisarin lupaamaan perustuslaillisia vapauksia ja kansanedustuksen. Pääministeriksi nimitettiin Witte, joka ei ollut mitenkään erityisen vapaamielinen, mutta tajusi että hallituksen täytyi saada enemmän ihmisiä puolelleen, kun entinen pelkkä virka- ja poliisivallan komentelu ja kansan hurskas alistuminen ei enää riittänyt valtioelämän sujumiseen. Suomessa suurlakkolaiset saivat venäläistäjien toimia myötäilleet senaattorit eroamaan. Kenraalikuvernöörin, perustuslaillisten ja sosialistien vuorovaikutus johti marraskuun manifestiin, jossa keisari pantiin lupaamaan laittomuuksien kumoaminen tai ainakin keskeyttäminen. Perustuslailliset saivat ruveta hallitsemaan maata Mechelinin johtamassa senaatissa. Sosialisteille luvattiin äänioikeuden uudistus, joka toteutettiin 1906. Perustuslaillisten näkemyksen mukaan muilla venäläisillä kuin keisarilla ei ollut sanomista Suomen asioista. Venäläisten sananvaltaa laajentaneet Bobrikovin apurit puhdistettiin Suomen hallinnosta; santarmit olivat saaneet äkkilähdön jo suurlakon aikana. Uusi kenraalikuvernööri Gerard — pitkästä aikaa siviilivirkamies — pyrki kunnioittamaan Suomen laillisia oikeuksia, tietysti luopumatta Venäjänkään ylivallasta.

Marraskuun manifestilla kumoutui myös vuoden 1901 asevelvollisuuslaki. Senaatti kiirehti heti tekemään kaikkein alaimaista esitystä, että keisari käskisi valmistella valtiopäiville esityksen Suomen oman sotaväen uudelleen järjestämisestä. Esi-tettiin että vasta hajotettu kaartin pataljoona kiireimmiten koottaisiin jälleen, kun miehet vielä olivat saatavilla, koska sii-

tä saataisiin Suomen uudelle armeijalle kaaderi. Heikkouden tilassaankin Venäjän hallitus kuitenkin ryhdistäytyi torjumaan tämän esityksen, joka oli vastoin valtakunnan sotavoimien yhtenäisyyden periaatetta.⁹¹ Entistä vähemmän nähtiin aihetta suomalaisten kouluttamiseen ja aseistamiseen. Suurlakko ja sen jälkeen Voimaliitto ja Punakaarti osoittivat liian selvästi heidän halunsa vastustaa ase kädessä valtakunnan vaatimuksia.⁹² Eihän perustuslaillisuus Venäjällä voinut merkitä vapaaehtoista luopumista Suomesta tai edes sen tunnustamista eri valtioksi, vaikka sen itsehallinto-oikeuksia kunnioitettiinkin. Ja nationalismin värittämän virkavallan kannattajat eivät olleet hävinneet hovista ja hallinnosta, vaikka joutuivatkin odottelemaan hetken ennenkuin pääsivät jälleen toteuttamaan näkemksiään.⁹³

Omaa armeijaa ei siis saatu, mutta sotilasmiljooniakaan ei toistaiseksi maksettu. Senaatti laati ja valtiopäivät hyväksyivät budjetin vuosille 1906 ja 1907 ottamatta niitä lukuun. Kenraalikuvernöörin kehotuksesta huolimatta ei esitystä sotilasmiljoonista annettu valtiopäiville. Keisari vahvisti näiden vuosien tulo- ja menoarviot (19.V/1.VI 1906 ja 7/20.II 1907) ilman sotilasarahoja. Ministerivaltiosihteri sai luvan tuoda ne budjetin lisäyksinä esittelyyn myöhemmin.⁹⁴ Suomessa ei ilmeisesti ollut mitään aietta niitä myöhemminkään tarjota. Katsottiin että kun valtiopäivät eivät niitä olleet myöntäneet ja kun keisari oli tulo- ja menoarvion vahvistanut, oli asia lopullisesti rauennut.⁹⁵ Selkkauksen siemen oli siis itämässä.

Tasauksen rahallista puolta ei myöskään haluttu maksaa. Venäläiset ehdottivat 1906 perustettavaksi komitean ”niiden summien lopulliseksi laskemiseksi, jotka Suomelta oli siirrettävä Venäjän sotavoimien käyttöön”.⁹⁶ Ehdotus näyttää siis, että ve-

⁹¹ O vozstanovlenii finskih voisk. (Sis. senaatin esitys ja Pietarin instanssien vastaus). KKK 1906, 2. jaosto, akti D 2—1, VA

⁹² tarkemmin: Pertti Luntinen, Suomen voima sortajan silmin, HAik 3/1978, s. 211—228

⁹³ Venäjän sisäisestä kehityksestä näinä vuosina on loputtomasti kirjallisuutta. Lyhyt katsaus: Pertti Luntinen, Venäjän imperialismien aikakausi uuden neuvostotutkimuksen valossa. HAik 2—3/1982

⁹⁴ Pääministeri sotaministerille 17.VIII 1907, KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II, V

⁹⁵ Kenraalikuvernööri ministerivaltiosihterille 24.V/6.VI 1906. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II, VA

⁹⁶ Ministerivaltiosihteri kenraalikuvernöörille 23.XI/6.XII 1905, KKK 1906,

näläiset käsittivät aivan vilpittömästi kohtuulliseksi vaatia Suomelta sotilasrasituksen tasoitusta; se ei keisarikunnan puolelta katsoen ollut mitään sortoa. Suomesta katsoen taas ehdotus ja vaatimus oli aivan aiheeton:

Senaatti on todennut, että kulut niin sanotusta sotilasreformista, millä ilmeisesti tarkoitetaan lakkautettujen suomalaisten joukkojen korvaamista sijoittamalla Suomeen lisättyjä venäläisiä joukkoja, ei ole sen laatuinen, että niiden kustantaminen lain mukaan voisi tulla Suomen valtion rasitukseksi. Sekä sanotut toimet että niihin tarpeellisten kulujen määrittäminen on tapahtunut ilman mitään myötävaikutusta Suomen hallinnon puolelta ja on kokonaan ollut Keisarikunnan Sotaministeriön vallassa. Keisarillinen Senaatti toteaa sen vuoksi, että ehdotetulla komitealla ei olisi mitään valtuuksia käsitellä ja laskea joitakin Suomen valtiolle asetettavia vaatimuksia niin sanotusta sotilasreformista.⁹⁷

Kenraalikuvernöörinkansliassa asiaa käsitellyt virkamies oli sitä mieltä, että moista suhtautumista ei voisi sallia, koska Haminan rauhassa 1809 Suomi tuli keisarikunnan erottamattomaksi osaksi, jollaisena sillä oli ehdoton oikeus Venäjän aseitten suojaan vihollisen hyökätessä ja tietysti vastaava velvollisuus osallistua yleisvaltakunnallisiin puolustusmenoihin.⁹⁸ Tässäkin siis sotilaskysymys heijastelee yleistä käsitysten eroa Suomen asemasta. Mechelinhän oli huomauttanut, että Suomi ei ollut Venäjän "valtaomistuksessa", koska Suomen valtioelimet eivät olleet Venäjän elinten alaisia, eikä Suomi ollut "erottamaton osa Venäjän keisarikuntaa" koska sillä ei muuten olisi voinut olla erillisiä lakeja. Hänen mielestään "Suomi oli erottamattomasti liitetty Venäjän valtakuntaan, mutta sitä hallittiin sen omien perustuslakien mukaan", mikä taas Tagantsevin mukaan täysin väärästi sekä Suomen aseman Ruotsin yhteydessä että "nykyisen" valtiollisen aseman. Suomihan ei ollut koskaan liittynyt

2. jaosto, akti 7—III, VA

⁹⁷ Senaatin lausunto kenraalikuvernöörille 6.II 1906, KKK 1906, 2. jaosto, akti 7—III, VA

⁹⁸ "Spravka", Starsii deloproizvoditel' Levenštern. KKK 1906, 2. jaosto, akti 7—III

Venäjän valtakuntaan, vaan se oli valloitettu aseitten voimalla 1721—1809. Mechelinin tulkintaa ei voitu hyväksyä aiheuttamatta olennaista vahinkoa Venäjälle.⁹⁹

Pienemmistäkin rahoista tuli riitaa. Vuoden 1901 asevelvollisuuslain mukaisten kutsuntojen toimeenpanemiseksi oli perustettu 13 sotilaspiiripäällikköhallitusta eri puolille Suomea. Ne niinkuin muutkin Suomessa olevat suomalaisia varten järjestetyt yksiköt oli päätetty maksattaa Suomen valtiolla. Kun yleistä mieskohtaista ja rahallista tasausta ei ollut saatu lasketuksi, sovituksi ja määrättyksi, olivat nämä sotilaalliset paikallishallintoelimet jääneet sotaministeriön ylläpidettäviksi. Senaatti esitti (6.II 1906) että ne olisi lakkautettu, koska asevelvollisuuttakaan ei ollut. Venäläiset katsoivat kuitenkin aiheelliseksi jättää ne vielä kahdeksi vuodeksi, etupäässä keräämään tietoja Suomesta, maassa kun ei muutakaan tehokasta sisäistä tiedustelua ollut. Senaatti puolestaan katsoi, että sotilaspiiripäällikköhallitukset saivat olla paikoillaan, mutta mitään valtuuksia suomalaisiin niillä ei ollut eikä Suomen valtiolla mitään maksumuvelvollisuutta. Vuonna 1907 sotilasviranomaiset päättivät pitää piiripäällikkönsä vakinaisina, ja ministerineuvosto katsoi 24.VI 1908 oikeaksi määrätä niiden kulut Suomen maksettaviksi. Suomalaiset eivät kuitenkaan maksaneet mitään. Venäläisten käsityksen mukaan heille näin ollen kertyi vuosien mittaan melkoinen saatava, vuoden 1909 alussa yli 400 000 ruplaa¹⁰⁰ ja vuonna 1912 jo 738 844 ruplaa 33 kopeekkaa.¹⁰¹

Toinen lasku Suomelle esitettiin santarmien ylläpidosta. Joi-takin sotilaspoliiseja ja sitten santarmeja oli Suomessa ollut vuodesta 1817 alkaen, mutta keisarikunnan, ei Suomen viranomaisina. Joskus Suomen poliisi oli saanut heiltä virka-apua, vaikka sortovuosina esitettiinkin asia niin, että santarit olivat Suomessa yksityishenkilön oikeudellisessa asemassa. Vuodesta 1897 Suomi oli joutunut kustantamaan rautatiesantarmis-

⁹⁹ O porjadka rasmotrenija i gudanija uzakonenija obščih dlja Imperii i Finljandii. (Mechelinin lausunto Venäjän perustuslaista v. 1906 ja Tagantsevin vastine). KKK 1906, IV jaosto, akti 36, VA

¹⁰⁰ 22. armeijakunnan intendentti kenraalikuvernöörikanzialle 13.V 1910. KKK 1911, II osasto, akti 12—26, VA

¹⁰¹ Osobyi žurnal Soveta Ministrov 24.VI 1908 O dal'neišem sohranenii 13 upravlenii okružnyh voinskih načal'nikov v Finljandii. KKK 1908, II jaosto, akti I VA

ton Valtionrautateilla.¹⁰² Kun Bobrikov pyrki tiukentamaan otettaan salakapinallisista suomalaisista, levitettiin myös tehostettu santarmivalvonta suuriruhtinaanmaahan. Kyttien kustannukset määrättiin Suomen valtion maksettaviksi, mutta rahat suoritettiin vain vuodelta 1904. Kun marraskuun manifestilla lopetettiin laittomuudet, menettivät myös santarmit toimivaltansa Suomessa, eikä perustuslaillinen senaatti laittomia maksujakaan maksellut. Sotaministeriö kuitenkin kyseli rahojaan myös seuraavilta vuosilta. Riidan ratkaisemiseksi oli vedottava keisariin. Kaikkein korkein päätös 16/29.XI 1906 vapautti Suomen maksuvelvollisuudesta. Suomalaiset katsoivat vapautuksen koskevan vuosia 1905—1906, venäläiset taas että vapautus alkoi vasta päätöksen päivästä. Näin ollen santarmien ylläpidosta 1.I 1905—16/29.XI 1906 Suomelle esitettiin 418 084 ruplan lasku, mutta suomalaiset eivät sitä maksaneet.¹⁰³

Tähän sotaministeriö vastasi jättämällä omia maksujaan Suomen valtiolle maksamatta. Vuonna 1882 oli Suomi vapautettu velvollisuudesta majoittaa venäläistä sotaväkeä kun tuli oma sotaväki huollettavaksi. Sotaministeriö oli suostunut tähän vapautukseen kun oli saanut pitää entiset Suomen valtion kasarmit edelleen joukkojensa käytössä. Kattoa vailla olevien joukkojen ja upseerien majoittaminen määrättiin kuntien huoleksi, mutta siitä koituvat kulut maksettiin esitettyjen laskujen perusteella Suomen sotilaspiirin kassasta. Sotilaspiirin lakkauttamisen jälkeen maksaminen siirtyi Pietarin sotilaspiirin intendenttihallitukselle, jolta rahat tulivat paljon hitaammin. Kun santarmirahoista tuli riita, päätti sotaministeriö jättää majoitusrahat maksamatta sotilasrasituksen lopulliseen selvittämiseen asti. Tästä taas kuntien, lääninhallitusten, senaatin ja venäläisten viranomaisten kesken aiheutui loputonta kirjeenvaihtoa, mutta rahaa ei tullut ja velka kasvoi lopulta puoleentoista miljoonaan (ja sodan alettua suuremmaksikin, kun sota aiheutti runsaasti tilapäisiä majoituksia).¹⁰⁴

Jostain syystä sotaministeriö ajoittain maksoi osan velastaan, mutta täyttä korvausta suomalaiset saivat odotella kauan.

¹⁰² Istoričeskiĭ očerk položenii žandarmskih činov Finljandii s 1817—1902 goda. (allek. Elenev). KKK 1906, I jaosto, akti 1—3. VA

¹⁰⁸ Kenraalikuvernööri senaatille IV/V 1912 (Kopio). KKK 1912, II osasto, akti 21—26, perepiska 1, VA

¹⁰⁴ Zapiska po voprosu o vzaimnoi zadolžennosti Finljandskoi kazny i Gosu-

Toinen saatava, jota myös kauan turhaan karhuttiin sotaministeriöltä, aiheutui lakkautetun sotaväen omaisuudesta, joka oli luovutettu Venäjän armeijalle, kaikkiaan 627 315,44 ruplaa.¹⁰⁵ Sitä oli vaadittu jo Bobrikovin aikana, mutta tämä oli ollut sitä mieltä, että maksu voitiin jättää lopullisen sotilasrasitustasoituksen yhteyteen.¹⁰⁶ Kun sotaministeriö edellä kuvatulla tavalla oli vaatinut Suomelta sitä säästöä, mitä sotaväelle myönnettyistä määrärahoista oli jäänyt sotaväen vähennyksen takia, oli se ilman sen enempää perusteluja todennut, että siinä yhteydessä ei voitu ottaa huomioon tätä erää maksun helpotuksena.¹⁰⁷ Mechelinin senaatti puolestaan, torjuessaan sotilasrasituksen tasauksen äsken kerrotulla tavalla, karhusi korvausta luovutusta omaisuudesta.¹⁰⁸ Gerard puolsi anomusta, koska se oli oikeudellisesti perusteltu ja laskut olivat selvät.¹⁰⁹ Rahaa vain ei

darstvennoi Kaznačestva. KKK 1912, II osasto, akti 21—26 per. 1, VA

Senaatin raha-asiaintoimituskunta kenraalikuvernöörinkanslialle 14.IV 1914. KKK 1914 II osasto, akti 21—40, VA.

majoitusvelka:	1904	14,95 markkaa
	1905	39 697,94
	1906	469 762,49
	1907	57 162,51
	1908	654 406,41
	1909	792 189,89
	1910	693 022,99
	1911	1 573 742,49
	1912	235 083,32
	1913	1 461 546,36
	1914	5 976 629,35

¹⁰⁵ Vedomost' summam, podležaščim uplate finljandskoi kazne za prinjatoe ot uprazdennyh finskih voisk imuščestvo. KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

Venäjän sotaväelle luovutetun Suomen sotaväen omaisuuden arvo:

varusteet	208 509 R 88 k
ampumatarvikkeet	296 344 75,25
pioneeritarvikkeet	3 464 22,5
lääkintätarvikkeet	3 537
hevokset	115 459 25
yhteensä	627 315 R 44,75 k

¹⁰⁶ Voенно-финансовоi расčet (kopio ilman päiväystä ja allekirjoitusta). KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

¹⁰⁷ Pamjatnaja zapiska po voprosu ob uplati finljandskoi kazny v obščegosudarstvennyh rashodah na voennyja nadobnosti. KKK 1905, 2. jaosto, akti 13, VA

¹⁰⁸ Senaatti kenraalikuvernöörille 6.II 1906, KKK 1906, 2. jaosto, akti 7—III, VA

¹⁰⁹ Kenraalikuvernööri ministerivaltiosihteerille 13/26.V 1906. KKK 1906, 2. ja-

kuulunut.

Lisäksi esitettiin molemmin puolin pieniä laskuja. Esimerkiksi Pietarin sotilaspiiri vaati 30 ruplan 21 kopekan määrää Suomen tykistövarikon kunnostuksesta,¹¹⁰ (ei maksettu), tai senaatti Oulun ja Kuopion poliisilaitosten puolesta korvausta kun oli jouduttu vartioimaan sikäläisiä kasarmeja sillä aikaa kun sotaväki oli Etelä-Suomessa Viaporin kapinan leviämisen varalta; tämä maksu jäi saamatta epäselvän sopimuksen vuoksi; Pietarin sotilaspiiri oli sitä mieltä että niin kuuluikin jäädä, koska kasarnit olivat Suomen valtion omaisuutta ja venäläisillä vain käytössä.¹¹¹ Kun suurlakon aikana santarmien aseet takavari-koitiin, asunnot pengottiin, paperit revittiin, vaatteet riistettiin, ja miehet itse kivitettiin, vedettiin pitkin katuja, kuulusteltiin työväentalolla, uhattiin kuoleamalla ”jos palaatte” (ja yksi tapettiinkin); tai joka tapauksessa joutuivat kiireimmän kaupalla pakenemaan lähimpään kasarmiin jos saivat varoituksen ajoissa; niin edes vahinkojen rahalliseksi korvaamiseksi tehtiin 88 anomusta. Suomalaisissa oikeuksissa ei näitä korvauksia kuitenkaan saatu, kun vain suomalaisia todistajia uskottiin, joten ”saapi Maistraatti nöyrimmästi ilmoittaa ett’ei täällä oleskelleet sandarnit ole olleet väkivallan alaisia ett’eikä he myöskään Maistraatin tietten ole mitään omaisuutta tänne jättäneet”.¹¹²

Tämäntapaiset vaatimukset ja maksut olivat niin pieniä, etteivät ne sotilasmiljoonien yhteydessä ansaitse enempää mainintaa. Asian inhimillisen ja periaatteellisen merkityksen vuoksi voitaisiin kuitenkin ehkä katsoa yhtä tapausta tarkemmin, esimerkiksi Sortavalan sotilaspiiripäällikön Il’tonovin korvausvaatimusta. Tämän everstiluutnantin luo tulivat suomalaiset suurlakkopäivänä ilmoittaen Venäjän mahdin Suomessa kukistuneen ja vallan kuuluvan suomalaisille. Annettiin 48 tunnin määräaika lähteä paikkakunnalta, ”muuten me otamme teidät ja muserramme kuin torakan”. Il’tonov olisi paennut Valamoon, mutta siellä pelättiin suomalaisten kostoja: ”älkää sekot-

osto akti 7—III, VA

¹¹⁰ Senaatti kenraalikuvernöörille 27.II 1906, 2. jaosto, akti 7—III, VA

¹¹¹ Pietarin sotilaspiirin esikunta pääesikunnalle 9.VII 1907 ja senaatti kenraalikuvernöörille 10.II 1908. KKK 1907, II jaosto, akti 8, VA

¹¹² O nasilijah nad žandarmami vo vremja bezporjadkov. KKK 1906, I jaosto, akti I—1, VA

tako meitä asioihinne, meidän täytyy elää heidän kanssaan”. Kaupungissa kierteli huhuja että Obolenski on vangittu, tai että hän oli 5 miljoonasta ottanut puoltaakseen suomalaisten anomusta, että ”Mihilin” on Suomen presidentti, että Venäjällä on tasavalta ja Witte presidentti, että Viipurissa sotilaat ovat tapaneet upseerinsa ja menneet suomalaisten puolelle. Pakomatalla everstiluutnantti seuralaisineen joutui ammunnan kohteeksi, hevoseen sattui ja matkaa oli jatkettava jalan, tavarat jäivät ties minne. Suomalaiset kuuluivat päättäneen tappaa paikolaiset, mutta talonpojiksi pukeutuneina nämä pääsivät läpi. Vihdoin saavuttiin Viipuriin, jossa ei mitään pelättyä mellakkaa ollutkaan, ja sieltä torpedoveneellä Pietariin viikon pakomatkan jälkeen.¹¹³

Tämän johdosta Il'tonov esitti 13 289 markan korvausvaatimuksen¹¹⁴ mutta ei vuoteen saanut mitään vastausta.¹¹⁵ Kun itse suuriruhtinas Nikolai Nikolaevič kiinnitti asiaan huomiota¹¹⁶ otti senaatti jutun tutkiakseen ja totesi että valittajan omaisuus Sortavalassa oli koskematon, matkalle jäänyt omaisuus oli tien varrella tallessa, hevosen ampujaa ei ollut tunnistettu, matka-, ruoka- ja majoituskuluihin ei valittajalla ollut oikeutta, eikä lääkityslaskujen (mm. tytär menettänyt kuulonsa matkalla vilustuttuaan) aiheellisuudesta ollut selvyyttä. Senaatti päätti jättää anomuksen muuten varteenottamatta mutta maksaa 800 markkaa hevosesta.¹¹⁷ Kun tästä vielä vähennettiin Suomen valtiolle jostain velasta kuuluvat 560 markkaa, voitiin valittajalle lähettää 240 markkaa. Ne Il'tonov kuitenkin tuhtuneena palautti.¹¹⁸ Sillä välin santarmihallitus oli todennut järjen vastaisiksi väitteet ettei santarmeille tai muille venäläisille ollut vahinkoa aiheutettu tai että vaatimukset olivat epämääräisiä, liioiteltuja, kiristystä.¹¹⁹ Uusi pääministeri Stolypin ”ei ollut voi-

¹¹³ Sortavalan kaupungin sotilaspiiripäällikkö Helsingin komendantille 27.X 1905. KKK 1906, I jaosto, akti I—I, VA

¹¹⁴ Il'tonov 22. armeijakunnan esikunnalle 12.XI 1905. KKK 1907, II jaosto, akti 40, VA

¹¹⁵ Il'tonov Pietarin sotilaspiirin päämajamestarille 28.X 1906, KKK 1907, II jaosto, akti 40, VA

¹¹⁶ Pietarin sotilaspiirin päämajamestari kenraalikuvernöörinkanslialle 3.X ja 18.X 1906. KKK 1907, II jaosto, akti 40, VA

¹¹⁷ Senaatti kenraalikuvernöörille 4.XII 1906. KKK 1907, II jaosto, akti 40, VA

¹¹⁸ ”Spravka” (ilman allek. ja päiväystä). KKK 1908, II jaosto, akti 42, VA

¹¹⁹ Suomen santarmihallitus kenraalikuvernöörinkanslialle 24.I 1907. KKK 1909, I jaosto, akti VIII—2, VA

nut hyväksyä Senaatin väitettä, ettei mitään vahinkoa ja korvausvelvollisuutta ollut syntynyt”.¹²⁰ Ylipääällikkökin huomautti, että jos kapina ja väkivalta viranomaisia kohtaan valitettavasti jäikin rankaisematta, oli sitä tärkeämpää panna väestö vastuuseen edes aineellisesta vahingosta. Koska paikalliselta oikeudelta ei voinut odottaa asiallista suhtautumista korvausvaatimukseen, oli Il’tonovillekin saatava maksu keisarin eri käskyllä.¹²¹ Kenraalikuvernööri totesi esitetyn laskun ylimitoitetuksi (esimerkiksi vanha palttoo arvioitu 800 markaksi) ja esitti korvaussummaksi 7050 markkaa¹²² mutta suuriruhtinas-ylipääällikkö määräsi että keisarille esitettäisiin 8900 markan 65 pennin korvaus Suomen valtion varoista maksettavaksi. Tämä raha siten lopulta suoritettiin.¹²³ Viipurin kuvernööri vielä kehotti Il’tonovia hakemaan tavaransa pois, ja tämä kävi ne kuittaamassa 13.X 1910¹²⁴ (mutta ei varmaankaan käynyt viiden vuoden aikana lahonneita säilyjään hakemassa).

Tapaus valaisee hyvin osapuolien ristiriitaisia käsityksiä. Venäläisten mielestä suomalaiset olivat kapinoineet tai ainakin lakkoilleet laillisia viranomaisia vastaan, aiheuttaneet aineellista vahinkoa ja inhimillistä kärsimystä, eivätkä heidän politikoiivat oikeutensa suostuneet asiallisiin korvauksiin. Suomalaisen mielestä taas kutsumattomat sortajat olivat saaneet, jollei muodollisen oikeusnormien niin ainakin kansan oikeustajun mukaisen, ansaitun kohtelun, josta korvausvaatimukset olivat Venäjän ylivoimaan nojaavaa kiristystä.

Suomalaiset saattoivat elää oman käsityksensä mukaista laillista elämää niin kauan kuin virkavalta Venäjällä oli heikko. Stolypinin hallitus selvisi kuitenkin reippaasti vallankumouksellisista ja mellakoijista jo vuoden 1906 kuluessa ja vahvasti parlamentaarisen asemansa uudella vaalilailla 1907, joka suosi varakkaita, niin että duumaan tuli kansallismielisten ja van-

¹²⁰ Ministerivaltiosihteeri kenraalikuvernöörille 28.VIII/10.IX 1908. KKK 1908, I jaosto, akti XI—I, VA

¹²¹ Nikolai Nikolaevič Boeckmanille 25.X 1908. KKK 1908, II jaosto, akti 42, VA

¹²² Boeckman v. Brinckenille (sotilaspiirin esikuntapäällikkö). 13/26.X 1908. KKK 1908, II jaosto, akti 42, VA

¹²³ Stolypin kenraalikuvernöörille 5.XII 1908 ja kenraalikuvernööri senaatille 23.XII 1908/5.I 1909 sekä ministerivaltiosihteeri kenraalikuvernöörille 2.I 1909/20.XII 1908. KKK 1908, II jaosto, akti 42, VA

¹²⁴ Viipurin kuvernööri kenraalikuvernöörinkanslialle 21.IX/4.X 1909 ja Il’tonovin kuittaus 13.X 1910. KKK 1910, IV osasto, akti X—3, VA

hoillisten enemmistö. Sen jälkeen voitiin ryhtyä jyräämään Suomenkin suomalaista hallintoa, niin että venäläiset saivat siinä edes jonkinlaisen sananvallan ja voivat toteuttaa edes kohtuullisimmat vaatimuksensa. Kenraalikuvernööri vaihdettiin 1908 (Boeckmann) ja 1909 (Seyn), senaatti puhdistettiin ja kuvernöörit uusittiin 1909—1911. Oikeuslaitoksen ja paikallishallinnon hoitaminen oli hankalampaa, koska venäläisillä ei ollut Suomen oloja ja kieltä tuntevaa henkilökuntaa käytettävissään, eikä taas Suomen oloja ja kieliä voitu noin vain muuttaa. Kuitenkin saatiin luoduksi vähimmäisedellytykset Bobrikovilta kesken jääneen politiikan jatkamiseksi Suomen taivuttamiseksi ottamaan huomioon valtakunnan edut. Muutos näkyi tietysti raha-asioissakin.

Symbolinen oli muutos kenraalikuvernöörin ja hänen apulaisensa palkkauksessa. Ennen oli Suomen valtio maksanut kenraalikuvernöörin palkan, mutta Bobrikov ja hänen apulaisensa Šipov ja Deutrich olivat saaneet ylläpitonsa Valtakunnanrahastolta. Koska kenraalikuvernööri oli yleisvaltakunnallisten etujen valvoja eikä mikään Suomen virkamies, muutettiin hänen nimittämisjärjestyksensäkin venäläiseksi.¹²⁵ Stolypin huomautti, että Suomi oli muutaman vuoden ollut vapautettuna mainittujen palkkojen maksamisesta. Venäjän valtiovallan edustajien tietysti piti saada palkkansa Valtakunnanrahastosta, mutta Suomen oli korvattava se menoerä omista rahoistaan. Sen se hyvin pystyi tekemään, koska sen osallisuus yleisvaltakunnallisiin kuluihin oli ollut hyvin kohtuullinen.¹²⁶ Tämä voitiin tehdä odottelematta yleistä selvitystä Suomen osallisuudesta valtakunnan menoihin, mikä saattoi kestää kauankin.¹²⁷ Kenraalikuvernööri Boeckman esitti, että kenraalikuvernöörinkanslian kaikki menot pitäisi maksaa Valtakunnanrahastosta, jolle Suomen valtio ne korvaisi, koska virasto kokonaisuudessaan oli Venäjää edustava laitos. Ministerineuvosto kuitenkin oli sitä mieltä, että olisi ollut liian vaivalloista lakkauttaa suomalainen kenraalikuvernöörinvirasto ja perustaa tilalle identtinen venäläinen virasto. Pelkän muodollisuuden toteuttamiseen riitti kenraalikuvernöörin ja hänen apulaisensa palkanmaksujärjes-

¹²⁵ Osobyj žurnal Soveta Ministrov 4.I 1908. KKK 1908, IV jaosto, akti 24, VA

¹²⁶ Stolypin kenraalikuvernöörille 7.II 1908, KKK 1908, IV jaosto, akti 24, VA

¹²⁷ Stolypin kenraalikuvernöörille 10.III 1908. KKK 1908, IV jaosto, akti 24, VA

telmän muutos.¹²⁸ Niinpä vuodesta 1908 alkaen Suomesta maksettiin vuosittain 120 000 markkaa Valtakunnanrahastolle, joka maksoi kenraalikuvernöörille 80 000 ja apulaiselle 40 000 markkaa (eli 30 000 ja 15 000 ruplaa). Tätä ei siis voi vielä pitää varsinaisena riistona, koska k.o. raha oli aikaisemminkin Suomen valtiolta mennyt, mutta muutos oli periaatteellinen ja enteellinen. Turhaan senaatti anoikin ”että hänen Keisarillinen Majesteettinsa Armossa suostuisi palauttamaan puheenaolevan palkkausmenojen maksutavan entiselle kannalle”.¹²⁹ Tästä yleisvaltakunnallisuudesta oli tulla tappiota Seynille ja hänen apulaiselleen, koska keisarikunnan virkamiehinä heidän palkastaan pidätettiin 1500 ja 750 ruplaa eläkekassaan. Heille täytyi järjestää erikseen vastaavan suuruinen korvaus, Suomen rahoista tietysti sekin.¹³⁰

¹²⁸ Žurnal vysočaiše učreždennago Osobago Soveščanija dlja obsuždenija nekotoryh voprosov, kasajuščihsja Velikago Knjažestva Finljandskago, 20.VI 1908. KKK 1908, IV jaosto, akti 24. VA

¹²⁹ Senaatti kenraalikuvernöörille 10.III 1909. KKK 1908, IV jaosto, akti 24, VA

¹³⁰ Osobyi žurnal Soveta Ministrov 27.IV 1912 po predstavleniju Ministerstva Vnutrennyh Del ot 18.IV 1908, o vozmeščanii pensionnyh i invalidnyh vyčetrov iz soderžanija Finljandskago General-Gubernatora i ego pomošnika. KKK 1911, II osasto, akti 23, VA

5 Onko eduskunnalla valta myöntää sotilasmiljoonat vuosilta 1906—1907 (1908)

Vuoden 1905 valtiopäivät olivat siis esitetyistä kolmen vuoden sotilasmiljoonista myöntäneet vain vuoden 1905 osalta kymmenen miljoonaa. Kun oli ehdotettu komiteaa laskemaan uudelleen Suomen yleisvaltakunnallisia maksuvelvollisuuksia oli kenraalikuvernööri Gerard ollut sitä mieltä, että vuoteen 1907 asti oli kymmenen vuosittaisen miljoonan maksuvelvollisuus selvä ilman mitään komiteoitakin.¹³¹ Hän huomautti senaatille asiasta, kun tämä jätti miljoonat pois vuoden 1906 budjetista ja kun sen vuoden ylimääräisille valtiopäiville ei esitetty 1,8 miljoonan suostunutta tähän tarkoitukseen.¹³² Kenraalikuvernöörin mielestä 8,2 miljoonan rahasto-osuus ei valtiopäiville kuulunutkaan. Suomalaisethan olivat tarkoittaneet kiirehtiä oman sotaväen jälleenympäristämistä, ja senaatti selitti että rahan maksaminen saattaisi hidastaa asevelvollisuusasian käsittelyä. Selitys oli kenraalikuvernöörin mielestä aivan asiaton.¹³³ Kyseessä ei siis ollut kukaan bobrikovilainen Suomi-syöjä, vaan Suomessakin lainkuuliaisena pidetty Gerard. Suomen pyrkimys yhä vapaammaksi Venäjän vallasta olisi luultavasti johtanut ristiriitaan sovitteluhaluistenkin venäläisten kanssa.

¹³¹ Kenraalikuvernööri ministerivaltiosihteerille 13/26.V 1906. KKK 1906, 2. jaosto, akti 7—III, VA

¹³² Kenraalikuvernööri senaatille 17/30.IV 1906. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C I, VA

¹³³ Kenraalikuvernööri ministerivaltiosihteerille 24.V/6.VI 1906. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II, VA

Suomelle aivan myötämielisetkin venäläiset pitivät siis kohtuullisena vaatia siltä rahaa osuutena valtakunnan puolustustaakasta. Siinä voitiin vedota Hermanssonin valtio-opillisiin käsityksiin, joissa ei kuviteltu Suomea niin itsenäiseksi kuin Mechelinin opeissa. Hermansson katsoi, että Suomi ei voinut olla osallistumatta Venäjän ulkopolitiikan aiheuttamiin velvoituksiin, vaikka olisikin ollut epäoikeudenmukaista vaatia siltä aivan yhtä raskasta osuutta kuin Venäjältä. Ongelmaa ei kuitenkaan ollut, koska yhteinen hallitsija määräsi, mitä Venäjä voi vaatia Suomelta ja miten Suomi sen täyttäisi. Maan lakien mukaan hallitsija käytti valtion vakinaiset tulot (siis juuri sotilas- ja valtiorahaston) maan tarpeisiin, ja maan tarpeita olivat menot jotka johtuivat Suomen velvoituksista Venäjän suhteen.¹³⁴ — Suomessa läheskään kaikki eivät enää kylläkään luottaneet siihen, että Nikolai II olisi osannut tai halunnut ajatella Suomen parasta ja että hänelle sen vuoksi olisi voitu antaa määräämisvalta rahoista.

Huomautuksista huolimatta ei rahoja maksettu vuonna 1906. Keväällä 1907 rahaministeri Kokovcov alkoi kaivata niitä, koska ne oli merkitty keisarikunnan budjetin tulopuolelle ja tilinpäätöstä tehdessä oli siis kymmenen miljoonan vaje nähtävissä. Helmikuussa hän kyseli ministerivaltiosihteeri Langhoffilta, oliko maksusta anottu ja saatu vapautus, ja vaati sitten että senaatti maksaisi ne 8 200 000 markkaa jotka olivat keisarin vallassa ja esittäisi valtiopäiville suostunutta lopusta 1 800 000 markasta. Langhoff väisti vaatimuksen sanomalla, että koko raha oli esitettävä valtiopäiville ja että senaatille voitiin pyytää keisarin käsky luonnostella valtiopäiväesitys täydestä kymmenestä miljoonasta.¹³⁵ Stolypin huomautti, että siinä uhkasi vaara senaatin ja valtiopäivien lankeamisesta samanlaisiin virheellisiin pohdiskeluihin kuin 1905. Ei myöskään voitu hyväksyä Langhoffin ehdottamaa käsittelyjärjestystä, jonka mukaan rahaministeri ja pääministeri saisivat eduskuntaesityksen tietoonsa vasta kun keisari olisi sen hyväksynyt. Asia oli ensin käsitel-

¹³⁴ Hermansson, Gosudarstvenno-pravovoe polozenie Finljandii (käännös). KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II

¹³⁵ Kratkii očerk razvitii voprosa ob uplatii finljandskoju kaznoju gosudarstvennomu kaznačestvu posobie na voennyya nuždy za 1906 i 1907 gody. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II, VA

tävä ministerineuvostossa ja sitten vasta esiteltävä hallitsijalle.¹³⁶

Stolypinin huomautuksessa tulee näkyviin se huoli, joka siten seuraavana vuonna johti säädökseen Suomen asiain käsittelyjärjestyksestä. Jos eivät suomalaiset luottaneet Nikolain haluun ja taitoon puoltaa Suomea, ei uskonut Stolypinkään keisarin kykyyn ymmärtää keisarikunnan etuja, jollei kukaan ollut niitä selittämässä. Olivathan moskovalaiset journalistit jo 1890-luvulla selittäneet Suomen saamat edut sillä, että ministerivaltiosihteerit olivat johtaneet harhaan keisareita esittelyissä, joihin ei kukaan Venäjän etujen puoltaja ollut päässyt osallistumaan. Keisarit pantiin näissä väitteissä aika yksinkertaisiksi, vaikka ei sitä aivan suoraan kehdattu sanoakaan.

Seuraavan vuoden sotilasmiljoonat joutuivat samaan käsitteelyyn. Tutkiessaan vuoden 1907 budjettiehdotuksen sotamenoja valtakunnanneuvosto huomasi, että niissä oli vähennystä yli kolme miljoonaa ruplaa (eli 10 milj. mk). Vaikka vuoden 1906 sotilasmiljoonat olivat jääneet tulematta, ei voinut olla oikein, että ne vuoden 1907 osalta noin vain jätettäisiin budjetista pois. Suomelta täytyi vaatia maksut molemmilta vuosilta. Paitisi että maksun laiminlyönti oli vastoin keisarin päätöstä vuodelta 1905, oli se varsin epäoikeudenmukaista muun valtakunnan väestön kannalta. Keisarikunnan asukkailla oli sekä henkilökohtainen asevelvollisuus että raskaat sotaverot, joista Suomi oli vapaa. Hallituksella oli sekä muodollinen että moraalinen velvollisuus tarmokkaasti vaatia Suomea täyttämään velvollisuutensa Venäjän valtakunnanrahastoa kohtaan.

Vielä huomautettiin, ettei Suomen eduskunnalla ollut mitään sanomista hallitsijan määräysvaltaan kuuluvista 8 200 000 markasta, jotka sille oli ilmoitettu vain tiedoksi, sen suostuntavaltaan kuului vain 1 800 000 markkaa.¹³⁷

Rahaministeri Kokovcov ei tietävästi ollut mikään kansalliskiihkoilija; virkansa puolesta hän piti kiinni rahoista joiden katsoi kuuluvan valtakunnanrahastoon. Parlamentarismiakaan Venäjällä ei ollut niin ettei valtakunnanneuvosto — vuoden 1906 uudistuksessa ylähuoneen asemaan asetettuna — voinut

¹³⁶ Stolypin Kokovcoville 20.III 1907 (kopio). KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II, VA

¹³⁷ Izvlečenie iz zaključenija VIII otdela finansovoi kommissii Gosudarstvennago Soveta po smetam Voennago Ministerstva na 1907 god. Zasedanija 15., 23. i 28. Marta i 7. Aprelja 1907 g. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2.C II, VA

ministeriä kaataa. Hallinnon ja talouselämän konservatiivisen eliitin miehittämänä se kuitenkin oli varteenotettava poliittinen voimatekijä. Jo edellä näkyvästä on pääteltävissä, että se ei olisi sallinut Suomen valtaoikeuksien laajentamista raha-asioissakaan.

Käskyn saatuaan senaatti teki esitysluonnoksen keisarilta eduskunnalle. Siitä tuli venäläisten kannalta aivan kelvoton esitys. Siinä pantiin eduskunnan käsiteltäväksi myös sotilas- ja valtiorahastosta valtakunnanrahastoon siirrettävät erät yhtä hyvin kuin suostunnoista maksettava osakin. Lisäksi maksettavasta rahasta esitettiin vähennettäväksi se summa, minkä Venäjän valtio oli velkaa Suomen sotaväen luovuttamasta omaisuudesta.¹³⁸

Stolypin ilmeisesti näki pahojen aavistustensa käyneen toteen ja vaati uudelleen esitystä nähtäväksi ministerineuvostoon ennen keisarille esittelyä.¹³⁹ Gerard kuitenkin vastusteli — ilmeisesti arvaten mitä hankaluuksia siitä suomalaisten kanssa tulisi — ja Kokovcov puolti kenraalikuvernööriä. Rahaministerillä ei tietenkään ollut aihetta puoltaa Suomen omavaltaisuutta, mutta häntä hermostutti rahojen viipyminen. Hän sanoi, että Langhoff oli varmaan oikeassa kun pelkäsi levottomuuksia Suomessa jos valtiopäivien oikeuksia loukattiin; voi tulla vaikka senaatin ero, mikä ei ollut toivottavaa ja hidastaisi maksun saamista. Kun valtiopäivät sitten käsittelivät asiaa melko pitkäpiimäisesti, esitti Kokovcov, että otettaisiin edes keisarin vallassa oleva 8,2 miljoonaa heti; tai ainakin jos valtiopäivät kieltäytyisivät myöntämästä omaa osuuttaan.¹⁴⁰

Stolypin alistui tällä kertaa eikä vaatinut asiaa virallisesti ministerineuvoston käsittelyyn. Epävirallisesti hän kuitenkin halusi nähdä esityksen ennen sen keisarille viemistä ”kiinnittääkseni Kaikkeinkorkeimman huomion määräyksen sanamuotoon mikäli valtiopäivät aikovat omia oikeuden määrätä halli-

¹³⁸ Vysočaiše Ego Imperatorskago Veličestva predloženie Seimu Finljandii o posobii finljandskoi Kazny russkomu Gosudarstvennomu Kaznačestvu na voennyja nadobnosti. Proekt. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C I, VA

¹³⁹ Stolypin Langhoffille 1.VII 1907 (kopio). KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II, VA

¹⁴⁰ Kokovcov kenraalikuvernöörille (kopio ilman päiväystä). KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C I, VA

tuksen käytettävissä olevista rahoista kuten vuoden 1905 senaatti ja valtiopäivät”.¹⁴¹

Valtiopäiväesitys muutettiin sitten koskemaan vain 3 600 000 (kahdelta vuodelta 1 800 000) markan suostunutta rahastojen tuloista puuttuvan osuuden täydentämiseksi. Luovutetun omaisuuden korvausmaksun mukaanottoa vähennyksenä ”ei voitu katsoa hyväksyttäväksi”.¹⁴²

Eduskunnassa esityksestä kinasteltiin 10.IX 1907. Todettiin, että se oli lähtenyt liikkeelle yleisvaltakunnallista tietä, ja moitittiin Mechelinin senaattia kun se ei ollut aikanaan hankkinut laillista esitystä, niin että jouduttiin käsittelemään laitonta. Huomautettiin kuitenkin, että pelkkä esitys ei vielä rikkonut Suomen lakia.¹⁴³ Enemmistö oli sitä mieltä, että vuonna 1905 oli jo myönnytty sotilasmiljooniin periaatteessa, mikä nyt sitoi eduskunnan käsiä.¹⁴⁴ Ilman muuta oli selvää, että jos eduskunta sotilasmiljooniin myöntyisi, se antaisi kaikki 20 miljoonaa eikä siis vain esitettyä 3,6 miljoonaa suostuntarahastosta. Samoin tähdennettiin, että maksu oli vain väliaikainen korvaus mieskohtaisesta asevelvollisuudesta, joka oli mitä pikimmin lailla jälleen säädettävä.

Suuri sosiaalidemokraattinen vähemmistö vastusti rahojen antamista.

Myöntyminen on laiton, kun sillä estetään laillisen asevelvollisuuden käytäntöön panemista tai uuden sotilajärjestelmän luomista...¹⁴⁵ Nyt rahalla yritetään rakentaa siltaa hallitsijan sydämeen... (mutta) kansan oikeustaju on myönnytyksiä vastaan; mitä on sellainen perustuslaillisuus joka vain pyytää myöntyä vaatimuksiin?¹⁴⁶ ... Entisten eduskuntain päätökset ei meitä sido... eikä myöntyminen meitä konflikteista pelasta — Venäjällä selvästi pyritään siihen ja keksitään toinen aihe jollei tämä tehoa.

¹⁴¹ Stolypin Kokovcoville 30.VII 1907 (kopio). KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II, VA

¹⁴² Kenraalikuvernööri ministerivaltiosihteerille 12/25.VI 1907 ja ministerivaltios sihteeri kenraalikuvernöörille 28.VII/10.VIII 1907. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C I, VA

¹⁴³ Valtiopäivät 1907. Pöytäkirjat III, p. 1285 (Söderholm)

¹⁴⁴ Valtiopäivät 1907. Pöytäkirjat III, p. 1280 (Danielson)

¹⁴⁵ Valtiopäivät 1907. Pöytäkirjat III, p. 1247 (af Ursin)

¹⁴⁶ Valtiopäivät 1907, Pöytäkirjat III, p. 1296—98 (Sirola)

Koska Venäjän hallitus tarvitsi 20 miljoonaa vahvistaakseen taantumusta vapausliikettä vastaan, olisi myöntyminen ollut Venäjän kansan pettämistä.¹⁴⁷ Päätös sotilasmiljoonien maksamisesta syntyi 105 äänellä sosiaalidemokraattien ja muutaman tiukimman perustuslaillisen 90 ääntä vastaan, eikä heidän siis tarvinnut vastata esiin manaamastaan konfliktista.

Sekä perustuslaillinen että vanhasuomalainen lehdistö suhtautui asiaan melko vastuuntuntoisesti. Nya Pressenin haastattelijalle Mechelin totesi, että järkevintä oli suostua maksamaan.¹⁴⁸ Vasemmiston lehdistö uhosi esitystä vastaan: ”ei peniäkään hallituksen sotakassaan”¹⁴⁹ mutta ei-sosialistisellakin puolella oli vastustajia; kieltävää kantaa perusteltiin sillä että ”ei ole meidän vikamme jos kasarmimme ovat valloittajan miehittämiä muka varjelemassa maata”.¹⁵⁰ Kun eduskunta sitten hyväksyi oman esityksensä mukaisen 20 miljoonan maksun, uhkailtiin hyväksyjä: ”sellaisella päätöksellä syylliset ratkaisivat jo omankin kohtalonsa”.¹⁵¹

”Rossija” venäläisten puolelta huomautti että valtiopäivät olivat käsittäneet väärin valtuutensa eivätkä kunnioittaneet hallitsijan oikeuksia, joihin kuului mm. määrääminen sotilasta ja valtiorahastosta. Valtiopäivien menettely todisti että yksikamarinen eduskunta yhtä lailla kuin nelisäätyinenkin halusi laajentaa oikeuksiaan. Vanhat lait vuosilta 1445, 1772 ja 1869 määräsivät vain että rahastojen varoja ei saanut käyttää maan etua vastaan, eikä valtiopäivien määräysvallasta ollut mitään mainintaa. Suomen sotilasarhaston varoja oli otettu Venäjän sotilastarpeisiin 1810 ja 1819 ilman mitään vastalauseita. Ero oli siinä, että tuohon aikaan Suomessa ei pidetty Venäjän valtakunnallisia etuja maalle vieraina eikä pelätty hallitsijan oikeuksien varjelen uhkaavan suomalaisten kansallisuutta tai Suomen sisäistä itsenäisyyttä.

Suomalaisten olisi muistettava vannoneensa uskollisuusvala, jossa sitoutuivat rikkomattomina pitämään voimassa maan perustuslait ja valtiojärjestyksen. ”Eikö ole tämän valan vastaista

¹⁴⁷ Valtiopäivät 1907, Pöytäkirjat III, p. 1307—13 (Nuorteva)

¹⁴⁸ Nya Pressen 28.X 1907

¹⁴⁹ Eteenpäin I.VI 1907

¹⁵⁰ Framtid 7.VI 1907

¹⁵¹ Hämeen voima 2.XI 1907

yrittää toistuvasti rajoittaa hallitsijan oikeuksia?”¹⁵²

Nya Pressen vastasi, että hallitsijan päätös siirtää Suomen valtiovaroja toisen maan ties mihin tarpeisiin merkitsi selvästi-kin perustuslaissa tarkoitettujen valtuuksien ylittämistä. Jos hallitsija lakkautti asevelvollisuuslain soveltamisen, se ei antanut hänelle entistä suurempaa oikeutta sotilasrahaston käyttämiseen.¹⁵³

Sanasodasta näkyy, että juridisesti kiistaa ei olisi voitu ratkaista. Lähtökohta oli niin erilainen, että sovittelulle ei ollut yhteistä pohjaa. Venäläiselle Suomi oli osa keisarin valtapiiriä siinä kuin muutkin maakunnat; suomalaiselle taas Venäjä oli vieras maa, jolla ei ollut Suomen asioiden kanssa mitään yhteistä (paitsi hallitsija tietysti). Vanhat lait oli säädetty niin erilaisen tilanteen vallitessa, että niiden nojalla ei voitu rakentaa sellaista perustelua joka olisi saanut vastapuolen luopumaan katsomuksistaan.

Valtiopäivät vastasivat keisarin esitykseen perustellen pää- töstään lakien selvittelyllä suomalaiselta kannalta. Sen mukaan vuoden 1772 hallitusmuoto ja vuoden 1878 asevelvollisuuslaki asettivat suomalaisille velvollisuuden ylläpitää sotavä-keä ja siten osallistua valtakunnan puolustukseen. Valtiovarat oli hallitusmuodon mukaan käytettävä maan parhaaksi, joten Suomi ei ollut velvollinen maksamaan keisarillisten joukkojen ylläpidosta; Suomen kansa ei ollut syyllinen siihen, ettei sillä ollut omia joukkoja. Suomen valtiojärjestys ei oikeuttanut hallitsijaa lakkauttamaan laissa säädettyjä velvollisuuksia ja vaatimaan tilalle rahamaksua. Hallitsijalla ei myöskään ollut oikeutta käyttää sotilasrahastoa muihin tarkoituksiin, kun valtiopäivät eivät olleet suostuneet vuoden 1878 asevelvollisuuslain kumoamiseen. Vain hallitsija ja valtiopäivät yhdessä voivat käyttää näitä varoja. Valtiorahaston varojen siirto ilman valtiopäivien lupaa oli vastoin valtiopäivien verotusoikeutta. Suomen valtiojärjestyksen peruskivi oli, että hallitsija ei ilman valtiopäivien suostumusta saanut käyttää valtion varoja.

Tämän läksytyksen jälkeen kuitenkin todettiin, että vuoden 1901 asevelvollisuuslain kumoamisesta johtuneena väliaikaisena järjestelynä asia kuitenkin voitiin ottaa käsiteltäväksi. Es-

¹⁵² Rossija 27.X/8.XI ja 10/23.XI 1907

¹⁵³ Nya Pressen 12.XI 1907

tettä maksulle ei ollut, jos valtiopäivät totesivat että se palveli maan parasta. Siksi valtiopäivät (kaavojen vaatima ”alamaisimmin” varmaan kuulosti tässä kohden ironialta venäläisten korviin) esittivät kahdenkymmenen miljoonan markan siirtämistä Suomen valtion varoista valtakunnanrahastoon.

Alamaisimmin annottiin lopuksi myös laittoman tilan lopettamista sotalaitoksen alalla, kun vuoden 1878 lakia ei sovellettu eikä toisaalta ollut kumottu laillisesti. Sotilaskysymys oli viivyttelämättä ratkaistava perustuslakien mukaisessa järjestyksessä.¹⁵⁴

Eduskunnan kaikkea muuta kuin alamainen myöntyminen aiheutti Pietarissa korkean tason neuvonpidon. Stolypin kutsui rahaministeri Kokovcovin, sotaministeri Roedigerin, valtakunnankontrollööri Haritonovin, senaattorit Garinin ja Berendtsin sekä Suomen-asiantuntijansa vanhat bobrikovilaiset Deutrichin, Sergeevskin ja Borodkinin neuvotteluun. Suomen puolesta paikalla olivat Langhoff ja Gerard.¹⁵⁵ Nämä ryhtyivätkin puolustamaan hallittaviaan: valtiopäivävastauksen jyrkkään sävyyn ei pitänyt kiinnittää liikaa huomiota, koska se heijasteli maassa vallitsevaa käsitystä valtiopäivien vallasta ja sen sävy johtui kansanluonteen päättäväisyydestä ja suoruudesta sekä eduskunnan tottumattomuudesta. Kansaan oli juurtunut käsitys, että hallitus sai määrätä rahastoista vain mikäli rahat jäivät maahan. Niitten siirtämiseen keisarikuntaan tarvittiin valtiopäivien suostumus. Sotilasrahaston käyttö riippui valtiopäivistä, koska se oli yhteydessä vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin. Jos valtiopäivien käsitys ei vastannut keisarikunnassa vallitsevaa näkemystä, ei se silti riittänyt perusteeksi sanoa eduskunnan vastausta laittomaksi.

Venäläiset eivät kuitenkaan voineet hyväksyä puolustelua. Vastaus oli sopimaton (nedopustimo = ei-sallittava) sekä muodon että sisällön puolesta, eikä ollenkaan ollut maan lakien mukainen. Vetoaminen vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin ei lainkaan kuulunut asiaan, koska se oli kumottu 1901 eikä tie-

¹⁵⁴ Eduskunnan vastaus 31.X 1907 (käännös venäjäksi). KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C I, VA

¹⁵⁵ Журнал вышочайше учрежденнаго особаго совещанія длія обсузденія некоторых вopросов, касажуščихся Великаго Кнжазества Финляндскаго. Заседанія 24 Ноjabрja и 21 Декабрja 1907 года. Об upлате финляндскожу казножу государственному казнаѣству особія длія военныя нуždy за 1906 и 1907 годы. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C I, VA

tenkään ollut 1905 voinut syntyä uudelleen ilman säätämistä. Eduskunnalla ei ollut oikeutta etukäteen määrällä rahastojen käytöstä, jos sillä olikin jälkeinpäin oikeus saada tietoja niistä. Sitäpaitsi rahamaksu mieskohtaisen asevelvollisuuden korvauksena oli ilman muuta ja selvästi maan parhaaksi, koska keisarikunta oli kokonaan ottanut huolekseen maan rajojen turvaamisen. Vuoden 1772 laki puhui sitäpaitsi kuningaskunnasta, mikä ei tietenkään voinut tarkoittaa Suomea, joka oli vain osa Ruotsin valtakuntaa, vaan "nykyiseen" tilanteeseen sovellettuna tarkoitti koko Venäjän valtakuntaa Suomi mukaanluettuna. Mikään ei siis rajoittanut hallitsijan oikeutta käyttää rahastoja, vaikka hän olisi siirtänyt koko valtiorahaston valtakunnanrahastoon. Eduskunta ansaitsi moitteen laittomasta päätöksestä; jos vuonna 1905 oli annettu laittomuuden tapahtua, ei se ollut syy hyväksyä laittomuutta toistamiseen.

Itse asiasta, rahamaksusta, kuitenkin hyväksyttiin kompromissi, jota Gerard ja Langhoff esittivät. Vaikka kenraalikuvernööri oli kokouksessa puoltanut suomalaisia näiden kokemattomuuteen vedoten, oli hän itse sitä mieltä että eduskunnassa ilmennyt mielipide ei voinut olla oikea. Ennakkotapauksena vakanssimaksu oli aikanaan määrätty ruotuvelvollisuuden tilalle hallitsijan yksinvaltaisella käskyllä ilman valtiopäivien myötävaikutusta. Ja vuonna 1905 valtiopäivät olivat myöntäneet että varojen siirto valtiorahastosta sotilasrahastoon ja edelleen valtakunnanrahastoon oli ollut perustuslain mukaista. Vaikka valtiopäivät olivat menneet hyväksymään kaikki 20 miljoonaa, voitiin päätös kuitenkin hyväksyä, koska sanottuihin miljooniin sisältyivät myös ne 3,6 miljoonaa, jotka oli esitetty hyväksyttäväiksi. Olihan eduskunnan päätös vain esitys keisarille, joka voi hyväksyä vain osan myönnetystä rahasta. Perustuslakien mukaan Valtiopäivät määräsivät veroja, mikäli vakinaiset tulot eivät riittäneet, eikä suostuntoja siis ollut pakko käyttää kaikkia.¹⁵⁶

Tämä kompromissiehdotus nojasi Hermanssonin lausuntoon, että Hallitusmuodon 75§ nojalla hallitsija saattoi käskeä verot kannettaviksi valtiopäivien päätöksen mukaan, tai olla käskemättä jos ei pitänyt sitä tarpeellisena tai tarkoituksenmukaise-

¹⁵⁶ Kenraalikuvernööri ministerivaltiosihteerille 12/25.XII 1907. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II, VA

na. Hermansson huomautti vielä, että vaikka eduskunta jyrkin sanoin perustelikin kantaansa, tarkoituksena ei ollut hallitsijan valtuuksien kaventaminen. Koko summa oli myönnetty nimenomaan konfliktin välttämiseksi. Jos siis siitä huolimatta eduskunnan vastaus otettiin konfliktin aiheeksi, sellainen menettely tultaisiin ymmärtämään niin, ettei venäläisellä puolella haluttu kunnioittaa rehellistä halua ratkaista hankala kysymys.¹⁵⁷

Neuvottelukunnan bobrikovilaiset jäsenet Deutrich, Sergeevskii ja Borodkin olivat sitä mieltä, että kompromissiin oli turha pyrkiä. Eduskunnan esitys oli hylättävä ja koko 20 miljoonan määrä oli otettava rahastoista. Päätöshän oli aivan laiton kun esitys oli koskenut vain 3,6 miljoonaa, ja eduskunta oli mennyt hyväksymään myös tiedoksi annetun osan. Jollei moista torjuttaisi, saisivat suomalaiset hyvän argumentin pyrkiessään laajentamaan valtiopäivien määräämisvaltaa koko budjettiin. Olihan täysi syy pitää selvä raja valtiopäivien ja hallituksen rahoilla. Konfliktin pelko ei saanut ratkaista kannanottoa, koska suomalaisten menettelyä ei mitenkään voitu pitää lain mukaisena. Surullisenkuuluisan uskollisuutensa naamion alla he järjestelmällisesti pyrkivät kaventamaan Venäjän hallitsijan valtaoikeuksia, ja samalla niihin erottamattomasti liittyviä Venäjän valtaoikeuksia valloitetujen suomalaisten maakuntien yli. Sitäpaitsi suomalaisten vaatimukset olivat lisääntyneet niin paljon viime aikoina, ettei kaikkein huomaavaisinkaan myöntyväisyys voisi välttää konfliktia. Kompromissia pidettäisiin venäläisten pelkuruutena, mikä vain innostaisi suomalaisten valmiutta yhteenottoon. — Samaa mieltä oli myös Haritonov, varsinkin kun suostunnan osittainkin hyväksyminen sisälsi mahdollisuuden Suomen oman sotalaitoksen jälleen pystyttämiseen. Mutta hän ehdotti, että konfliktin välttämiseksi ei otettaisi mitään rahoja.

Kokous ei kuitenkaan asettunut Suomi-syöjien — muotisana olisi kai "haukkojen" — kannalle. Roediger ja Berendts tuomitsivat hekin eduskunnan vastauksen, mutta katsoivat ettei 16,5 miljoonan takia kannattanut syöksyä yhteenottoon, koska se vain yhdistäisi suomalaisia. Selkkauksen johdosta senaatti voi-

¹⁵⁷ Sobraženija predstavlenija po povodu togo mnenija, čto opredelenie seima po voprosu ob uplate 20 millionov marok v Gos.Kazn. dolžno byt' ili utverždeno Gos. Im.-om bez izmenenii ili že vsecelo ostavleno bez posledstvii. Pe-revod. (Zapiska Germansona). KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II, VA

si erota, ja suomalaisten ollessa yksimielisiä olisi uutta senaattia vaikea saada kootuksi. Oli parempi odottaa valtiopäivien uudelleen kokoontumista v. 1908, koska silloin senaatti voisi hajota suomalaisten keskinäisen riitelyn takia. Silloin olisi helpompi löytää keisarikunnan etujen puolesta sopivampi ja myöntyväisempi senaatti.

Haritonovin ehdotus huomattiin huonoksi, koska se olisi merkinnyt että suomalaiset eivät olisi joutuneet kantamaan asevelvollisuutta eivätkä maksamaan rahoja sen asemesta. Haukkojen ehdotus miljoonien takavarikoimisesta ilman muuta ei käynyt käytännönkään syistä, koska suomalaisten rahoista suuri osa oli ulkomaiden pankeissa, jotka eivät niitä luovuttaisi ilman senaatin kuittausta.

Kokouksen päätökseksi jäi siis Gerardin ja Langhoffin ehdotama kompromissi, varsinkin kun he vakuuttivat että senaatti hyväksyisi sen. Aina se voitiin jotenkin selittää entisen tilanteen jatkumiseksi eikä miksikään eduskunnan vallan laajentumiseksi. Kokousov esitti, että pyydetäisiin hallitsijalta omakäntinen reunahuomautus eduskunnan päätökseen. Näin saataisiin parhaiten selväksi suurelle yleisölle, mistä oli kysymys jotta eduskunnan päätöksen hyväksymistä ei tulkittaisi väärin.¹⁵⁸

Tällainen moite suomalaisille sitten tulikin:

Kiinnitän valtiopäivien huomiota siihen, että valtio- ja sotilasrahastojen käyttö kuuluu yksinomaan Minun välittömään valtaani, minkä takia, pitäen valtiopäivien mielipidettä voimassaolevien lakien vastaisena, käsken siirtää valtakunnanrahaston varoihin 20 000 000 markkaa, joista 16 400 000 markkaa otetaan valtio- ja sotilasrahastosta, ja 3 600 000 markkaa valtiopäivien suostumista määräaikaisista veroista. Suostunnat käsken kantaa ja käyttää kuten ennenkin sekoittamatta niitä hallituksen rahastoihin, ja uudelleen tähdennän eduskunnalle että näiden rahastojen käyttöoikeus kuuluu yksinomaan Minulle.¹⁵⁹

¹⁵⁸ = 155)

¹⁵⁹ Kenraalikuvernööri Eduskunnan puhemiehelle 31.I/13.II 1908. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C I, VA

Arvatulla tavalla senaatti hyväksyi ja laillisessa järjestyksessä keisarille esitti kokouksessa laaditun kompromissin. Samalla senaatti huomautti palaavansa asevelvollisuusasiaan erikseen. Eduskuntahan oli liittänyt siitä toivomuksen päätökseensä, mutta senaatti selitti, että budjettiasia oli saatava nopeasti kuntoon ja sotilasasian lainsäädännöllinen ratkaisu valmisteltava paremmin.¹⁶⁰

Senaatti olisi vielä lykkäillyt maksamista, mutta rahaministeriö kielsi ja kiirehti¹⁶¹ joten sovittiin että helmikuussa 1908 maksettaisiin 10 000 000 markkaa ja sitten maalis- ja huhtikuussa kummassakin 5 000 000 markkaa. Viisi miljoonaa piti maksaa Helsingissä markkoina Venäjän tšekäläisiä maksuja varten, ja 15 miljoonaa Pariisiin, Berliiniin tai Lontoon pankkeihin valtakunnanrahaston tilille Suomen sikäläisistä rahoista.¹⁶² Vielä uudelleen tähdennettiin, että sotaväen luovutetun omaisuuden arvoa (630 896 ruplaa 6 kopeekkaa) ei mitenkään voinut vähentää sanotusta määrästä.¹⁶³

Selkkausta ei siis tullut, ja maksua koskeva lehtikirjoittelukin pitäytyi enimmäkseen tapahtuneen toteamiseen.¹⁶⁴ Suomalaiset eivät kuitenkaan voineet ottaa kovin vakavissaan reunahuomautukseen sisältyvää venäläisten kantaa hallitsijan oikeuksista.

Suomen asioita pohtineen neuvottelukunnan pöytäkirjoista näkyy, miten monenlaisia pyrkimyksiä sotilasmiljooniin liittyi. Kokovcov näyttäisi olleen asialla virkansa puolesta rahoja haalimassa, ilman mitään erityistä ohjelmaa Suomen suhteen. Venäjän budjetti oli näinä aikoina (1900—1914) kasvamassa kahdesta miljardista ruplasta kolmeen miljardiin, joista sotilasmennot veivät suurimman osan:

¹⁶⁰ Langhoff Stolypinille 15/28.XII 1907. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II, VA

¹⁶¹ Ministerivaltiosihtööri kenraalikuvernöörille 30.I/12.II 1908. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C I, VA

¹⁶² Ministerivaltiosihtööri kenraalikuvernöörille 12/25.II 1908. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C I

¹⁶³ Ministerivaltiosihtööri kenraalikuvernöörille 9/22.V 1908. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C I

¹⁶⁴ Nya Pressen 5.I 1908
Helsingin Sanomat 2. ja 5.II 1908
Työmies 3.II 1908

sotilasmenot	1900	428	milj. ruplaa
	1907	493	—”—
	1913	826	—”—165

Sota ja vallankumous 1904—1906 veivät valtakunnan vararikon partaalle, mistä pelastuttiin vain Ranskan myöntämän monimiljardiluoton avulla. Sen jälkeenkin budjetti oli varsin kireällä ja rahaministeri joutui jatkuvasti riitelemään sotaministerin kanssa varustelukuluista. Venäjähän halusi olla ensiluokan suurvalta, mutta sen vielä vanhanaikainen talous ei ollut tehtävän tasalla. Vuodesta 1907 alettiin valmistella suuren laivaston rakentamista 870 miljoonalla ja vuodesta 1909 armeijaa alettiin varustaa ajanmukaiseksi 736 miljoonan ohjelmalla.¹⁶⁶ Suomen sotilasmiljoonat olivat vähäinen määrä moisten summien rinnalla, mutta budjetin kireys selittänee sen, että Kokovcov niitakin niin innokkaasti kyseli. Ja ovathan tilimiehelle pennitkin tärkeitä.

Samalla oli selvästi kyseessä kiista eduskunnan budjettivalasta. Suomen historia voisi ehkä tutkia, pyrittiinkö eduskunnassa tietoisesti laajentamaan budjettivaltaa hallitsijan ja Venäjän kustannuksella. Tällainen kehitys on ollut Länsi-Euroopassa tavallinen, ja suomalaisilla olisi siihen ollut sitäkin suurempi syy kun hallitsija ei enää tuntunut omalta ja lailliselta, vaan vieraalta sortajalta. Ainakin sosiaalidemokraattien ja Mechelinin ohjelmiin kuului eduskunnan vallan lujittaminen ja parlamentarismi. Suomalaiset historioitsijat taas ovat ennen hyväksyneet sen eduskunnassakin sanotun käsityksen, että Suomen oikeus oli kiistaton ja yksiselitteinen ja että eduskunta kulloinkin vain totesi sen ja asettui sitä puolustamaan.¹⁶⁷ Eduskunnan keskusteluista näkyy joka tapauksessa, että ainakin vanhasuomalais-perustuslaillis-sosialistiset vivahteet suomalais-

¹⁶⁵ A.P. Pogrebinskij Gosudarstvennye finansy carskoi Rossii v epohu imperializma, Moskva 1368, s. 26, 75

¹⁶⁶ K.F. Šacillo, Russkii imperializm i razvitie flota nakanune pervoi mirovoi voiny, 1906—1914 gg. Moskva 1968, s. 58

Nimenomaan vuosien 1907—1908 vaihteesta on kirjoittanut A.L. Sidorov, Iz istorii podgotovki carizma k pervoi mirovoi voine. Istoričeskii arhiv 2/1962, s. 120—

¹⁶⁷ Näin esimerkiksi Uno Tuominen Suomen kansanedustuslaitoksen historiasa, Helsinki 1958, osa V, s. 252—276

ten oikeuskäsityksissä voitaisiin erottaa.

Bobrikovilaiset olivat jo katkerien kokemustensa vuoksi sitä mieltä, että suomalaiset pyrkivät syrjäyttämään kaiken venäläisten vallan maastaan. Heidän mielestään olisi vastarinta pitänyt jyrätä matalaksi ilman mitään kompromisseja. Tämä oli tietysti heidän henkilökohtainen näkemyksensä ja Bobrikovin perintö, mutta edusti samalla koko sitä šovinistis-itsevaltaista ajattelutapaa, joka Stolypinin aikoina elähdytti oikeisto-oppositiota. Maltillisetkin myönnytykset merkitsivät sille vanhan Venäjän rappiota, nimenomaan maanomistaja-aatelin aseman luhistumista ja virkavallan määräämismahdollisuuksien kaventumista.¹⁶⁸ Suomalaisten erioikeudet olivat sekä virkavallan että venäläisten vallan rajoituksia ja venäläisten kansallista itsetuntoa loukkaavia.

Roedigerin kanta on myös mielenkiintoinen. Perusteluissaan bobrikovilaiset usein vetosivat sotilaallisen yhdenmukaisuuden ja Pietarin puolustuksen vaatimuksiin, ja saivat monesti tukea Pietarin sotilasviranomaisilta. Tässä kokouksessa Roediger ei liittynyt kiivaimpien joukkoon, vaikkakin erimielisyys koski menettelytapaa ja ajankohtaa, ei periaatteita. Kun Roediger erotettiin Suhomlinovin tieltä 1909, sanottiin yhdeksi syyksi että hän oli suomalaissyntyinen ja suosi liikaa suomalaisia.¹⁶⁹

Stolypinin puheenvuoroa ei pöytäkirjaselostukseen ole erikseen merkitty, mutta pääministerin kanta on tietysti kokouksen lopulliseksi päätökseksi jäänyt, koska hän ei sitä vastustanut. Suomen omavaltaisuus ei voinut mahtua Venäjän kehittyvään valtiojärjestykseen. Suurta uudenaikaista valtiota ei voitu hallita epäpätevien itsevaltioiden, heidän tilapäisten suosikkiensa ja erillisten kertaratkaisujen avulla. Jo pitkään oli Venäjällä ehdoteltu yhtenäisen hallituksen muodostamista, ja myös hallintokoneistoa oli yhdenmukaistettu missä ennen oli noudateltu perinteisiä paikallisia tapoja, viimeksi Puolassa, Baltiassa, Kaukasiassa ja tietysti Bobrikovin aikana Suomessa. (Hivan ja Buharan kaaneilla säilyi itsehallinto vallankumoukseen saakka). Vuoden 1905 vallankumous osoitti entisen järjestelmän heikkoksi. Stolypiniä pidettiin voimamiehenä, joka pystyisi korjaa-

¹⁶⁸ Pertti Luntinen, Venäjän imperialismien kausi uuden neuvostotutkimuksen mukaan II, HAik 3/1982, s.228—

¹⁶⁹ Sotilasasiamies Matton sotaministerille 21 III/3 IV 1909. EMATSH 7 N 1535

maan tilanteen. Hänen johdollaan muodostettiin yhtenäinen hallitus, tukahdutettiin vallankumousliikkeet, kokeiltiin parlamentarismia kesytetyn III duuman kanssa, pyrittiin uudistamaan maanomistusoloja. Keisarille ja aatelistolle jäi kuitenkin edelleen vahva asema, jota Stolypinin ajamiin uudistusten pelättiin horjuttavan siinä kuin vallankumouksenkin. Saadakseen näiden piirien vastahakoisuuden lievenemään pääministerin oli noudatettava vähemmistökansojen suhteen venäläistämispolitiikkaa, joka ei ollut kyllä hänelle itselleenkaan aivan vastenmielistä — hän oli länsi-Venäjän maakunnissa tutustunut vähemmistökansoihin. Niinpä esimerkiksi Suomen näkökulmasta on ollut melko vaikea erottaa Bobrikovin ja Stolypinin politiikkaa. Edellä olevassa kokouksessa tuli kuitenkin pieni ero näkyviin. Ilmeistä on, että Stolypinin hallitus ei halunnut murjoa Suomea niin silmittömästi kuin bobrikovilaiset, joten vielä vuoden 1907 tienoilla oltiin valmiita sanotulla kompromissilla väistämään uhkaava konflikti. Ehdottomana vaatimuksena Stolypinilla oli kuitenkin Venäjän hallituksen vallan ulottaminen Suomeen, niin että avoimeksi jäi, miten kauan sovittelua voitiin jatkaa. Nyt kuitenkin toistaiseksi katsottiin siis, että muunlainen ratkaisu

olisi vaarallinen ja väistämättä johtaisi selkkaukseen Suomen yleisen mielipiteen kanssa. Hallituksen velvollisuus on välttää kaikin voimin tätä selkkausta jota kumpikaan puoli ei toivo ja estää yhteenotto.¹⁷⁰

¹⁷⁰ = 155

6 Nevan miljoonat — viimeinen kompromissi (1908)

Suomessa olevat venäläiset sotajoukot jouduttiin liikekannallepanon sattuessa siis täydentämään Venäjältä, koska suomalaisista ei ollut reserviläisiksi. Hengenvaarallisen hitaan liikkeellepääsyn jouduttamiseksi oli välttämättä saatava rautatieyhteys Suomesta keisarikuntaan Pietarissa Suomen asemalta Nevan yli. Bobrikovin aikana jo oli silta-asia pantu vireille ja myös saatu keisarin käsky (8/21.VII 1904) että Suomen valtion varoista oli 2,5 miljoonaa ruplaa annettava tähän tarkoitukseen.¹⁷¹ Sotien ja selkkausten takia aie oli kuitenkin jäänyt toteuttamatta. Pannessaan valtakunnan asioita jälleen kuntoon Stoly-pin kiinnitti huomiota tähänkin kesken jääneeseen hankkeeseen. Ministerineuvoston istunnossa (27.III 1907) hän kiirehti sillan rakentamista.¹⁷²

Pääministerin hoputus ilmeisesti auttoi, koska vuoden kuluttua rahaministeri Kokovcov kertoi Langhoffille, että yhdysraudan maa-alueita jo mitaillaan ja lunastuksiin tarvittaisiin Suomen maksettavaksi käskettyä rahaa.¹⁷³ Stoly-pin myös vauhditti uudelleen asiaa huomauttaen että Suomella ei tiettävästi ollut rahasta puutetta, koska kulkulaitosrahastossa oli 15 800 000 markkaa ja vuodenvaihteeseen 1908/1909 mennessä odotettiin

¹⁷¹ Polvinen, Die finnischen Eisenbahnen, . . . s. 92—95

¹⁷² Osobyi žurnal Soveta Ministrov 27.III 1907, KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

¹⁷³ Kokovcov Langhoffille 6.III 1908, KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

yli 19 miljoonan markan kertymää. Maksua ei ollut syytä lykätä elokuuta 1908 myöhemmäksi. Se voitiin ottaa vuoden 1909 budjetista ennakkona.¹⁷⁴

Mutta kun Stolypin sitten elokuussa tiedusteli Boeckmanilta rahan kohtaloa¹⁷⁵ sai hän kuulla ettei sitä ollut maksettu. Senaatti oli sanonut, että siltaraha täytyi esittää valtiopäiville vuoden 1909 budjetin yhteydessä. Niinpä Boeckman oli viestittänyt ministerivaltiosihteerille, että tämä hankkisi asiasta armollisen esityksen.¹⁷⁶

Stolypin suuttui kun asia näin oli joutunut suomalaisen käsittelyjärjestykseen¹⁷⁷ ja kehotti ministerivaltiosihteerää jättämään esityksen hankkimisen sikseen.¹⁷⁸ Kun Boeckman sitten yritti puolustautua että eihän esitys vaikuttanut itse maksun suoritukseen¹⁷⁹ selitti Stolypin, että tarkoitus oli ollut panna maksu vuoden 1909 budjettiin tapahtuneena tosiasiana jälkikäteen hyväksyttäväksi. Nyt senaatti oli saanut sen käsiinsä ja laski voivansa jättää rahat maksamatta kun teki esitystä seuraavan vuoden valtiopäiville. Ministerineuvosto ei voinut suostua sellaiseen, paitsi maksun viivästymisen vuoksi niin myös periaatteen vuoksi. Eihän voitu sallia että valtiopäivät voisivat tulkita saaneensa esityksen harkittavakseen — olihan keisari jo aikanaan käsenyt rahat maksaa. Rahat oli nyt jotenkin saata-va ennen eduskunnan kokoontumista, valtiorahaston vuoden 1908 varoista.¹⁸⁰ Senaatti saikin käskyn maksaa ennen vuoden loppua 2,5 miljoonaa ruplaa eli 6 670 000 markkaa.¹⁸¹

Senaatti kuitenkin vastasi, ettei valtion varoja voinut käyttää sanottuun tarkoitukseen ilman valtiopäivien päätöstä. Asiasta tarvittiin armollinen esitys ja eduskunnan harkinta, oliko

¹⁷⁴ Stolypin kenraalikuvernöörille 12.VII 1908, KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

¹⁷⁵ Stolypin kenraalikuvernöörille 21.VIII 1908, KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

¹⁷⁶ Kenraalikuvernööri Stolypinille 25.VIII 1908, KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

¹⁷⁷ Stolypin kenraalikuvernöörille 12.IX 1908, KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

¹⁷⁸ Stolypin Langhoffille 12.IX 1908, KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

¹⁷⁹ Kenraalikuvernööri Stolypinille 19.IX/2.X 1908, KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

¹⁸⁰ Stolypin kenraalikuvernöörille 29.IX 1908, KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

¹⁸¹ Ministerivaltiosihteerin kenraalikuvernöörille 27.IX/10.X 1908, KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

maksu maan parhaaksi. Valtiopäivien kokoonnuttua Boeckman kertoi Stolypinille, että budjettivaliokunta oli ryhtynyt käsittelemään siltarahoja ilman lupaa. Hän esitti, että koko eduskunta ei voitu panna vastuuseen kahdentoista jäsenen käytöksestä, mutta jos täysistunto ottaisi Nevan miljoonat käsitelläkseen, olisi eduskunta kai välittömästi hajotettava.¹⁸²

Boeckman oli saanut tarmokkaan miehen maineen levittäessään haudan rauhaa Baltian kapinallisten keskuuteen 1906. Siksi hänet oli valittu liian leppeään Gerardin tilalle. Kauan hän ei virassa pysynyt, ja siihen osasyynä täytyy olla se, ettei hän osannut torjua senaatin tulkintoja Suomen oikeuksista. Kun tarkastusmatkalla kansa oli hänelle lausunut toivomuksen laillisuuden palauttamisesta, oli hän vastannut että mikäli hänestä riippuu, lakia noudatetaan.¹⁸³ Stolypinille tietysti Suomen paikallinen laki oli esteenä korkeammalle Venäjän laille, eikä sellaisella kenraalikuvernöörillä mitään tehnyt joka ei osannut niitä erottaa.

Eduskunnan valtiovarainvaliokunta siis keskusteli vuoden 1909 budjetin yhteydessä Nevan miljoonista, mutta lausunnoissaan vaikenemalla sivuutti sen, että Venäjä oli niitä vaatimassa. Perustuslailliset pitivät tätä arveluttavana eduskunnan budjettivallan kannalta:

Tämän kaltaisiin tarkoituksiin ei Suomen valtionvaroja oikeudenmukaisesti voida määrätä ilman että Eduskunnalle armollisen esityksen kautta annetaan tilaisuus ottaa kysymys perusteellisen harkinnan alaiseksi.¹⁸⁴

Senaatin puolesta Edv. Hjelt selitti, että oikeusoppineet olivat eri mieltä Majesteetin vallan ja eduskunnan budjettioikeuden rajoista. Senaatin ja eduskunnan mielestä perustuslain henki oli, että kansanedustajat saisivat harkita sotilasrahojen käyttöä. Siltarahojen pääperustelu tosin oli strateginen ja ulkopoliittinen, jota Suomi ei ollut pätevä pohtimaan; mutta radasta

¹⁸² Kenraalikuvernööri Stolypinille 11/24.X 1908. KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

¹⁸³ Kotkan kaupungin valtuusmiesten tervehdys ja kenraalikuvernöörin vastaus 21.VI/4.VII 1909. KKK 1909, II jaosto, akti 11 b, VA

¹⁸⁴ Toiset valtiopäivät 1908. Asiakirjat I, n:o 8. Valtiovarainvaliokunnan mietintö ja Vastalauseita.

oli ilmeistä hyötyä Suomen taloudelle. Senaatti piti kuitenkin erinomaisen tärkeänä, ettei eduskunta vastalauseita hyväksymällä (eli siis vaatimalla asiaa käsittelyyn) aiheuttaisi valtiosääntökonfliktia, koska Suomi ei voinut vedota selvään lakiin tässä asiassa. Duuma oli hyvässä uskossa myöntänyt Venäjän maksuosuuden, joten Suomi ei voinut vetäytyä maksamasta kun 1904—1905 oli venäläisten annettu ymmärtää että rahat tulisivat. — Selityksessä näkyy Hjeltin usein mainittu diplomaattinen taito, jolla hän myöntyväisyyteen lankeamatta onnistui välttämään selkkauksia.

Perustuslaillinen Castrén piti selvänä, että muodollisen oikeuden niukkuus ei saanut olla perusteena väärinkäytöksille. Suomi oli perustuslaillinen valtio, eikä minkään sellaisen valtion oikeusjärjestys voinut edellyttää, että hallitsija saisi käyttää julkisia varoja maalle vieraisiin tarkoituksiin.

Vanhasuomalainen Setälä ihmetteli, vaatiko asian luonne risiriitaan käymistä. Sellaiseen oli joskus velvollisuus uhraustenkin hinnalla, mutta tämä ei ollut sen luontoinen kysymys. Danielson täydensi, että Venäjällä oli rahoihin saama-oikeus, koska Suomen hallitsija oli luvannut Venäjän hallitukselle, että rahat tulisivat.

Sosiaalidemokraatit ilmoittivat vastustavansa maksamista niinkuin muittenkin sotilasrahojen kohdalla. Pahaa ääntä pidettyään he kuitenkin alistuivat siihen, ettei asiaa otettaisi käsittelemään. (Eivät halunneet leimautua Pietarissa voimatoimia kaipaaviksi vastustajiksi, Jussi Teljon mukaan.)¹⁸⁵

Äänin 160—35 vastalause jäi häviölle. Eduskunta siis päätti sivuuttaa vaikenemisella Nevan siltarahat eli alistua niiden maksamiseen pääsemättä niitä myöntämään.¹⁸⁶ Näin ehkä vältettiin hyvinkin paha konflikti, koska hallitus valmisteli voimatoimia vastaukseksi kieltävään päätökseen.¹⁸⁷

Eduskunnan keskustelussa tuli jälleen näkyviin kolmijakoinen suhtautumistapa: 1) voimasuhteita laskematon pitäytyminen siihen uskoon, että Suomi oli perustuslaillinen valtio; 2) käsitys että Venäjän keisari oli Suomen hallitsija ja että ei ol-

¹⁸⁵ Kari O. Virtanen, Kansakunnan historia V, s.307

¹⁸⁶ Toiset valtiopäivät 1908, Pöytäkirjat, p. 2164—2258

¹⁸⁷ Pertti Luntinen, Venäläisten suunnittelema sotatila Suomen separatismia vastaan, s. 31

lut selviä pykäläiä, joihin vedota konfliktin tullen, joten sitä oli vältettävä mahdollisuuksien mukaan; 3) sosiaalidemokraattien radikaalit puheet, joiden seurauksia tällä kertaa kuitenkin säikähdettiin, kun äänet yhdessä perustuslaillisten kanssa olisivat tehneet puheista totta.

Venäläisten näkemystä suomalaisten pyrkimyksestä tässä asiassa valaisee Stolypinin korkean tason neuvottelukunnan jäsenen professori Berendtsin tutkielma Suomen budjettioikeudesta.¹⁸⁸ Hän totesi ennakkotapauksena, että 1810 oli otettu 1 727 817 ruplaa 96 kopeekkaa Suomen varoista yleisvaltakunnallisiin menoihin, kylläkin Suomessa olevan venäläisen sotaväen tarpeisiin. Muita samantapaisia maksuja olivat Nikolai I:n määräämä Suomen osallistuminen Bomarsundin rakennuskuluihin ja Aleksanteri II:n käskemä Suomen osuus Venäjän juutintullin vapautusmaksusta. Hallitsijalla oli oikeus käyttää mielensä mukaan valtio- ja sotilasrahastoa maan parhaaksi, ja vuoteen 1878 ne olivatkin olleet hallituksen käytettävissä, mutta sitten valtiopäivät olivat pyrkineet niitä määräämään.

Aleksanteri II:n ajoista asti Suomea olivat johtaneet ne puolueet, jotka pyrkivät vähitellen kaventamaan hallitsijan valtaa yleensä ja finanssivaltaa erityisesti. Päämääränä oli Ruotsin tapainen dualistinen parlamentarismi, ja olipa merkkejä täydenkin parlamentarismin haaveista, jolloin kaikki valta olisi puolueilla ja niiden muodostamalla hallituksella. Onneksi suomalaisten ja ruotsalaisten välinen riita ja sosiaalidemokratiaa kohtaan tunnettu viha ja pelko olivat tällaisia pyrkimyksiä jarruttaneet. Taktiikkana oli Ruotsin vanhojen lakien tulkinta uusilla tavoilla, mikä näkyi vuosien 1864, 1886 ja 1907 hallitusmuotoehdotuksista. Niiden mukaan hallitsijan valtuuksista olisi jäänyt jäljelle vain sirpaleita. Myyräntyo oli ollut mahdollista, koska valtaistuimen korkeudesta ei ollut annettu autenttista tulkintaa lakien sisällöstä. Näin oli väärät opit voitu popularisoida Suomessa koulun ja lehdistön kautta, niin että ne parin viimeisen vuosikymmenen aikana olivat nousseet vallitseviksi valtiopäivilläkin. Nyt oli taistelu keskittynyt nimenomaan budjettioikeuksiin (ja hallituksen jäsenten vastuukysymyksen ympärille). Vuoden 1906 valtiopäiväjärjestys ei moiselle antanut tu-

¹⁸⁸ E.N. Berendts, *Kratkiĭ Očerĭk bjudžetnago prava Finljandii*. S. Peterburg, Gosudarstvennaja tipografija, 1909. 72 s.

kea, mutta luonnollista oli että demokratia ahneesti pyrki laajentamaan valtaansa finanssien alalla. Esimerkiksi juuri sotilasmiljoonien ja Nevan sillan miljoonien kohdalla puhujat eduskunnassa olivat selittäneet, että monarkilla oli oikeus käyttää rahoja vain Suomen rajojen sisällä.

Berendts jäikin vihkosensa lopussa hämmästelemään, kun Nevan sillan rahat oli kuitenkin luvattu maksaa.

Tällä mielipiteellä on merkitystä jo Berendtsin oman arvovalan takia; vihkonen on ollut Suomen kenraalikuvernöörilläkin käytössä, ja Stolypin vartavasten tilasi sen itselleen.¹⁸⁹

Esitys näyttää selvästi, että venäläisten näkemykset eivät ollekaan vastanneet niitä käsityksiä, joiden mukaan suomalaiset olivat luulleet voivansa elää. Venäläiset eivät olleet niitä koskaan tunnustaneet, mutta suomalaiset olivat saaneet käytännössä niiden mukaan elää, kunnes ne vuosisadan vaihteen tienoilla olivat alkaneet harmittaa ja haitata venäläisiä.

Suomalaisten ja venäläisten käsitysten välinen konflikti oli siis hyvää vauhtia kasvamassa ”toiseksi sortokaudeksi” tai ”Suomen kysymykseksi” (Venäjällä) syksyllä 1908. Mutta vielä Nevan miljoonien kohdalla selkkaus vältettiin eduskunnan itsehillinnän vuoksi. Niinpä

senaatti on tänään antanut käskyn Suomen Valtiokonttorille suorittaa puheenalainen apumaksu asianomaiseen paikkaan ensitulevan joulukuun puolivälissä.¹⁹⁰

Rautatieyhteydestä aiheutui myöhemmin vielä lisälasku. Oli huolehdittava siitä että keisarikunnan raskaampi kalusto pääsi kulkemaan Suomen radoilla. Siltojen yms. vahvistamiseen tarvittiin 340 333 ruplaa eli 907 554 markkaa. Uusi kenraalikuvernööri Seyn katsoi, että tästäkin oli annettava esitys eduskunnalle, ”koska hallituksen politiikan on oltava lujaa ja johdonmukaista, vaikka eduskunta sitkeästi jatkaakin kieltäytymistä eikä myönnä tarpeellisia varoja sanottuihin tarkoituksiin”¹⁹¹ (Sotilasmiljoonien jatkosta oli tullut konflikti, niinkuin jäljem-

¹⁸⁹ Stolypin kenraalikuvernöörinkanslialle 24.IX/7.X 1909. KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

¹⁹⁰ Senaatti kenraalikuvernöörille 2.XI 1908. KKK 1908, IV jaosto, akti 4—1, VA

¹⁹¹ Seyn Stolypinille 19.IX/2.X 1910, KKK 1909, IV jaosto, akti 4—6, VA

pänä nähdään). Näin valtiopäivät saivat tilaisuuden toukokuussa 1910 kieltäytyä suostumasta tähän rahaan. Muuta keinoa ei ollut kuin maksattaa se valtionrahastosta, niinkuin sotilasmiljoonatkin. Työt oli joka tapauksessa tehtävä, ja Suomen kustannuksella.¹⁹² — Myöhemmin todettiin, että vuoden 1911 loppupuolelle tultaessa anottu raha oli kulunut (tarkkaan ottaen 935 254,—), mutta sen jälkeenkin tarvittiin vielä puolisen miljoonaa (542 254,—) liikkuvan kaluston valmisteluun sotilaskuljetuksiin sopivaksi, ja melkein kolme miljoonaa raskaampien kiskojen vaihtamiseen Pietarin—Viipurin rataosalla.¹⁹³

¹⁹² Stolypin Seynille 29.IX 1910 ja ministerivaltios sihteeri kernraalikubernööri-
le 16/29.X 1910. KKK 1909, IV jaosto, akti 4—6, VA

¹⁹³ Spravka o rashodah finljandskoi kazny na soedinitel'nuju vetv meždu finljandskimi i imperskimi železnymi dorogami a takže na pereustroistvo dorog dlja propuska imperskago podvižnago sostava. KKK 1914, II osasto, akti 91, VA

7 Vuosien 1908—1909 sotilasmiljoonat otetaan keisarin käskyllä (1909)

Eduskunta oli vuosien 1906 ja 1907 sotilasmiljoonat myöntäessään liittänyt mukaan toivomuksen asevelvollisuuden pikaisesta laillisesta järjestämisestä. Senaatti oli raha-asiaa hoitaessaan huomauttanut erottaneensa pitempiä valmisteluja tarvitsevan asevelvollisuusasian siitä erikseen käsiteltäväksi. Senaatti ajoi asiaa laillisessa järjestyksessä ministerivaltiosihteerin kautta keisarille, niin että sekä kenraalikuvernööri että ministerineuvoston puheenjohtaja saivat asiasta tiedon sanomalehdestä.¹⁹⁴ Tässä oli räikeä esimerkki tärkeän yleisvaltakunnallisen edun joutumisesta laiminlyödyksi, kun noudatettiin suomalaisten käsityksiä autonomiastaan. Tämä oli painavana syynä siihen, että annettiin säädös Suomen asioiden tarkastamisesta ministerineuvostossa ennen keisarille esittelyä.

Senaatin esityksessä mainittiin, että rahamaksu valtakunnan sotatarpeisiin oli ollut vain väliaikainen toimi. Kun sen säätämisestä oli kulunut jo kolme vuotta, oli korkea aika ryhtyä hoitamaan asevelvollisuusasiaa lailliseen järjestykseen. Paljon oli valmisteltavaa — lait sotaväestä, sen organisaatiosta, suhteesta keisarikunnan sotaväkeen, vahvuudesta ja kustannuksista, ynnä valmistelevat toimet mm. päällystön saamiseksi. ”Itsestään selvää” oli, että Suomen väen oli oltava yhdenmukainen keisarikunnan armeijan kanssa, mutta ”Suomen aseman huomioon-

¹⁹⁴ Stolypin kenraalikuvernöörille 23.IV 1908 ja kenraalikuvernööri senaatille 21.IV/4.V 1908. KKK 1908, 2. jaosto, akti 38, VA

ottaen” eivät lait voineet olla yhteisiä. Esityksen lisäperustelu-
na oli valtiopäivien toivomus sotilasmiljoonien yhteydessä.¹⁹⁵

Stolypin ilmoitti heti asiasta kuultuaan, ettei moinen käynyt. Kysymys Suomen asevelvollisuudesta kuului yleisvaltakunnal-
lista merkitystä omaaviin asioihin. Venäjän vuoden 1906 perus-
tuslain mukaan siitä ei voitu säätää erillisessä paikallisessa
suomenmaalaisessa lainsäädäntöjärjestyksessä. Senaatin ala-
mainen esitys ei ollut laillinen, vaan asia oli valmistelevasti kä-
siteltävä keisarikunnan elimissä.¹⁹⁶ Keisarikunnan elimet luon-
nollisesti tulivat samaan tulokseen kuin puheenjohtajansa. Oli-
han Suomen senaatti jo 1906 saanut kieltävän vastauksen esi-
tykseensä suomalaisen sotaväen jälleenympäristämisestä. Senaa-
tin esitys oli kokonaan väärillä perusteilla, koska perustuslain
2§:n mukaan keisarikunnan etuja elintärkeästi koskevan Suo-
men asevelvollisuuden esittäminen keisarille kuului ministeri-
neuvoston eikä Suomen elinten tehtäviin.¹⁹⁷

Omasta asevelvollisuudesta ja sotaväestä ei tietenkään tullut
mitään. Jo vuosien 1906—1907 sotilasmiljoonia käsiteltäessä
Stolypin oli huomauttanut, että jatkomiljoonistakin piti huoleh-
tia, koska toistaiseksi ei ollut mitään syytä säätää suomalaisille
(edes venäläistä) mieskohtaista asevelvollisuutta. Sitä korvaava
rahamaksu oli siis kannettava myös vuodelta 1908 ja sitä seu-
raavilta vuosilta.¹⁹⁸ Samaa mieltä oli myös sotaministeri.¹⁹⁹ Tä-
mänkin asian valmistelun kuluessa pääministeri oli huomautta-
nut, että asiaa ei saanut jättää Suomen elinten hoitoon. Sen
tärkeyden takia oli se käsiteltävä ministerien ja asiantuntijain
voimin Suomen asiain erityisistunnossa (eli neuvottelukunnas-
sa, kun istunnosta muodostui jatkuva laitos).²⁰⁰

¹⁹⁵ Kопija s perevoda vsepodd. predst. Im. F. Senata. KKK 1908, 2. jaosto, akti 38. VA

¹⁹⁶ Stolypin kenraalikuvernöörille 6.V 1908. KKK 1908, 2. jaosto, akti 38, VA

¹⁹⁷ Osobyi žurnal Soveta Ministrov 11.VII 1908, po vsepoddanneišemu predstav-
leniju Imperatorskago Finljandskago Senata o prinjatii Ego Imperatorskim
Veličestvom počina k razrešeniju, v ustanovlennom osnovnymi zakonami
porjadke, voprosa o vozstanovlenii finskih voisk i o predostavlenii Senatu
vyrabotat', v vide podgotovitel'nyh mer. vsepoddanneišii po semu predmetu
preekt. KKK 1908, 2. jaosto, akti 38, VA

¹⁹⁸ Stolypin Kokovcoville 30.VII 1907. KKK 1907, II jaosto, akti 8—2 C II, VA

¹⁹⁹ Sotaministeri ministerivaltioshteerille 7.VIII 1907, KKK 1907, II jaosto, ak-
ti 8—2 C II, VA

²⁰⁰ Stolypin sotaministerille 17. KKK 1907, VIII 1907, II jaosto, akti 8—2 C II,
VA

Neuvottelukunta totesi ensinnäkin painokkaasti, että jälleen esiin noussut kysymys suomalaisten omasta sotaväestä oli lopullisesti torjuttava.

Asiallisinta olisi ollut vaatia suomalaiset palvelemaan mieskohtaisesti keisarikunnan armeijassa ja laivastossa. Koska se ei ollut "ajankohtaista", oli tyydyttävä ottamaan rahamaksu valtakunnan sotatarpeisiin, kunnes väestö saataisiin palvelemaan venäläisten riveissä.

Henkilökohtaisen sotilasrasituksen lisäksi olisi oikeastaan pitänyt laskea vielä tasoitusta aineellisesta sotilasrasituksesta — linnoituksista, kasarmeista, teistä ja muista rakennelmista, aseistuksesta ja varustuksesta. Mutta tämä oli sidoksissa yleisempään kysymykseen Suomen osallistumisesta muihin yleisvaltakunnallisiin menoihin, joten nyt oli käsiteltävä vain mieskohtaisen asevelvollisuuden korvaaminen rahalla.

Vuonna 1905 määrätty 10 miljoonan apumaksu näytti sattumanvaraiselta, koska se ei perustunut mihinkään laskelmiin, mutta sen muuttamiseenkaan ei ollut laskettuja perusteita. Se ei tietenkään vastannut Suomen vapautuksesta saamaa hyötyä, kun nuorimmat ja työkykyisimmät ikäluokat sotapalvelun sijasta saivat olla työssä. Kenraalikuvernööri kuitenkin huomautti, että maksun äkillinen korottaminen imisi rahastot tyhjiin, ja uudet verot rasittaisivat raskaasti taloudellista hyvinvointia. Ja kokemus osoitti, että Suomi pystyi maksamaan kymmenen miljoonaa, vaikka se olikin raskas taakka.

Kokemus osoitti myös, että ei ollut suotavaa antaa maksua valtiopäivien käsiteltäväksi. Se vain antaisi aiheen kaikenlaisiin ei-toivottaviin pohdintoihin, eikä soveltuisi yhteen korkeimman vallan arvon kanssa. Maksu voitiin kokonaisuudessaan ottaa hallitsijan käytössä olevista rahastoista. Vuoden 1908 maksuun riittäisi rahastoihin kertynyt pääoma, ja myöhempien vuosien osalta pitäisi maksu panna otettavaksi valtiorahaston tuloista.

"Suomen lakien kannalta ei asiassa ole mitään epäilyttävää." Monarkin oikeus määrätä rahastoista oli historiallisesti kiistan, ja valtiopäivien vaatimukset määrätä rahojen siirrosta Venäjälle eivät perustuneet vuoden 1772 hallitusmuotoon eivätkä valtiopäiväjärjestykseen vaan olivat mielivaltaisia.

Berendts ehdotti, että säädätettäisiin suomalaisilla omaisuusvero sotilasrahaston hyväksi tähän tarkoitukseen, koska oli väärin ottaa rahoja välillisistä veroista (valtiorahaston tulot

koostuivat tulleista ja valmistemaksuista) eli köyhältä kansalta. Kokous ei kuitenkaan halunnut antaa valtiopäiville mitään osuutta asiaan. Sanottiin, että on suomalaisten oma asia, millaisen veron säättävät sitten kun kysymys yleisestä rahallisen rasituksen tasauksesta tulee ratkaistavaksi. Nyt aiottuun taroitukseen saisivat valtionrahaston vakituiset tulot riittää.²⁰¹

Kymmenen miljoonaa alkoi sitten tuntua vähältä. Syksyn mittaan ehdoteltiin lisää, esimerkiksi että vuodelta 1908 maksettaisiin kymmenen miljoonaa, sitten neljä miljoonaa lisää ja sen jälkeen vuosittain aina 10 % suurempi määrä, vuonna 1910 esimerkiksi siis 15 400 000 markkaa (10 000 000 + 4 000 000 + 1 400 000).²⁰²

Eriävässä mielipiteessään ehdotti kenraalikuvernööri Boeckman, että vuodelta 1908 otettaisiin kymmenen miljoonaa ja sitten vuosittain miljoona lisää, niin että 1918 summa olisi kaksikymmentä miljoonaa. Kaksi ensimmäistä vuotta riittäisivät valtionrahaston rahat, sitten olisi eduskunnan säädettävä uusia veroja.

Boeckman perusteli esityksen antamista eduskunnalle sillä, että maassa ei ollut päteviä ja vaikutusvaltaisia miehiä, jotka rupeaisivat senaattoreina rahoja makselemaan, jolleivät valtiopäivät olisi saaneet niitä käsitellä. Suomalaisten vaatimuksia oli yhtä vaikea perustella kuin kumotakin, mutta ne olivat tosiasia, joka oli otettava huomioon. Suomen juridinen kirjallisuus ja yleinen mielipide katsoi, että valtiopäivillä oli oikeus sanoa sanansa sotilasmiljoonista, eikä siinä nähty monarkin oikeuksien kaventamisyrittystä. Vuosien 1899—1905 kokemus osoitti, miten vaikea oli löytää erotettavien tilalle sopivia senaattoreja — ehdokkaat kieltäytyivät joko periaatteen tai boikotin pelon takia. Eikä hallitsijan käytettävissä ollut venäläistä kaaderia, joka lain, olojen ja kielen tuntemuksen puolesta olisi voinut hoitaa paikallisia asioita. Konfliktia olisi pyrittävä välttämään

²⁰¹ Zurnal vysočaiše učreždennago osobago soveščanija dlja obšuždenija nekotoryh voprosov, kasajuščihsja Velikago Knjažestva Finljandskago, 20.VI 1908, Ob uplate finljandskoju kaznoju Gosudarstvennomu kaznačestvu posobija na voennyja nuždy za 1908 i posledujuščih godov. KKK 1908, IV jaosto, akti 37, VA

²⁰² Proekt: zaključenie Osobago Soveščanija po delu ob uplate Finljandii voinskago posobija za 1908 i posledujuščie gody. KKK 1908, IV jaosto, akti 37, VA

kaikin keinoin. Tietysti valtiopäivät voisivat hylätä esityksen, mutta silloin olisi ainakin selvää, kenen vika konflikti olisi.²⁰³

Niinkuin edellä jo huomautettiin, kollaboraattorien puute uhkasi lamauttaa sortovallan. Boeckmanillakaan ei vielä ollut Seynin tarmoa ja kekseliäisyyttä edes Suomen korkeimpien hallintoelinten venäläistämiseen, ja hän suhtautui kovin vakavasti suomalaisten laillisuusväitteisiin.

Stolypin oli tietenkin edelleen sitä mieltä, että turha oli päästää eduskuntaa peukaloimaan tätä asiaa. Sen jokavuotinen esittäminen valtiopäiville oli aiheetonta:

Kysymys asevelvollisuuden korvaamisesta on syytä saada pois väliaikaisten vuotuisten asioiden piiristä, koska se joka kerta raastaa hermoja ja avaa vanhoja haavoja, ja vain lykkää asian lopullista ja periaatteellista päättämistä.²⁰⁴

Niinpä syksyllä 1908 pidettiin uusi erityisistunto ja kerrattiin jälleen maksun painavat perusteet: "Kuuluen Venäjän valtakunnan koostumukseen Suomen väestö on samoin perustein velvollinen osallistumaan maanpuolustukseen". Jo kahteen kertaan (17.I 1906 ja 4.VII 1908) tehdyn päätöksen nojalla oli selvää, ettei erillistä sotaväkeä Suomelle sallittaisi.

Rahamaksun määrää laskeskeltiin siten, että kun Venäjän armeijan menot vuodeksi 1909 oli arvioitu 558 707 000 ruplaksi; ja kun Suomen väestö oli 2 % Venäjän väkiluvusta, olisi Suomen oikeudenmukainen maksuosuus ollut 11 200 000 ruplaa eli noin 30 miljoonaa markkaa. Jos laskettiin vielä mukaan strategisten rautateiden sekä merivoimien kulut, päästiin noin 40 miljoonaan markkaan. Laskelmat kuitenkin mitätöitiin hetimit otettaisiin huomioon vain mieskohtaisen asevelvollisuuden korvaaminen rahalla, koska ylläolevasta puuttuivat vielä mm. hovin ja ulkomaanedustuksen kulut ja lopullisen laskun tekeminen olisi siis hidasta ja hankalaa.

Keisarikunnassa oli v. 1908 otettu palvelukseen 466 535 alokasta; 2 % siitä oli 9330 miestä. Tämän miesmäärän vapauttamisesta Suomelle koitua hyöty oli suurempi kuin 10 miljoonaa

²⁰³ Osoboe mnenie Finljandskago Genral'nogo Gubernatora. KKK 1908, IV jaosto, akti 37, VA

²⁰⁴ Kopio, ilman osoitetta ja allekirj, mutta ilmeisesti Stolypin, 5.XI 1908, KKK 1908, IV jaosto, akti 37, VA

markkaa. Niinpä hyvin voitiin omaksua kenraalikuvernöörin ehdottama vuosittain miljoonalla kasvava maksu.

Laskua ei ollenkaan esitettäisi valtiopäiville. Annettaisiin hallinnollisessa järjestyksessä keisarin käsky rahamaksusta mieskohtaisen asevelvollisuuden korvaamiseksi, ja samalla määrättäisiin maksujen suuruus ja lähteeksi keisarin määräysvallassa olevat rahastot. Maksun määrääminen kerralla kymmeneksi vuodeksi vähentäisi minimiinsä niitä kahnauksia, joita tässä asiassa niin helposti näytti tulevan.

Suomalaisten oma asia oli, millä budjettinsa hoitaisivat ja rahastot täyttäisivät. Voisivat tehdä valtiopäivillään verolain rahojen saamiseksi.²⁰⁵

Ministerivaltiosihteeri Langhoffin keisarille esittämä protesti ei vaikuttanut mitään.²⁰⁶ Siitä ei ole edes jälkeä kenraalikuvernöörin arkiston papereissa.

Sotilasurkkijat tiedottivat Suomesta, että maassa tiedettiin odottaa sotilaskysymyksen ratkaisua Pietarissa lähiaikoina. Kaikki Suomen puolueet olivat rajamaan erillisen valtiollisuuden kannalla, mutta suhtautumisessa sotilaskysymykseen oli eroja. Svedomaanit ja nuorsuomalaiset ajattelivat, että kun vuoden 1901 laki oli kumoutunut, oli vuoden 1878 laki automaattisesti voimassa, ja laillisuus olisi siis edellyttänyt oman sotavaen pystyttämistä. He kannattivat maksua väliaikaisena korvauksena laillisesta asevelvollisuudesta, koska se merkitsi että vanha laki oli periaatteessa voimassa, ja toivoivat että sotaväki voitaisiin pystyttää uudelleen suotuisan hetken tullen, niinkuin 1905 oli peruutettu muut reformit. Sosiaalidemokraatit olivat tiukasti sotaveroa vastaan eivätkä hyväksyneet myöskään entistä sotalaitosta vaan vaativat kansanmiliisin järjestämistä. Vanhasuomalaiset varovaisina pidättyivät mielipiteen ilmauksista. Yleinen johtopäätös oli, että sotavero ei aiheuttaisi maassa ylipääsemättömiä vaikeuksia tai kuuhuntaa. Mutta henkilökohtaisen (venäläisen) asevelvollisuuden pystyttäminen johdaisi vakavaan rauhattomuuteen.²⁰⁷

²⁰⁵ Zurnal vysočajše učreždennago osobago soveščanija po delam Velikago Knjažestva Finljandskago 20.VI i 30.X 1908. KKK 1908, IV jaosto, akti 37, VA

²⁰⁶ Virtanen, Kansakunnan historia V, s. 320

²⁰⁷ Svodka svedenija iz Finljandii 5.I 1909. KKK 1909, I jaosto, akti XXII—2, VA

Pietarissa voitiin siis uskoa suomalaisten alistuvan maksaan sotilasmiljoonat ilman pahaa vastarintaa.

Senaatti yritti vielä kerran saattaa asiaa laillisille raiteille. Se esitti että Suomen kannalta olisi tärkeää lopettaa väliaikainen tila ja että lopullisessa ratkaisussa olisi otettava lukuun Suomenkin etu. Anottiin että Hänen Keisarillinen Majesteettinsa käskisi senaattia valmistamaan esityksen valtiopäiville vuositteisesta apumaksusta.²⁰⁸ — Keväällä 1909 senaatti oli siis menettänyt toivonsa Suomen oman sotaväen saamisesta. Mutta edes rahallista korvausta ei saatu maksaa laillisessa järjestyksessä. Ministerineuvosto esitti keisarille että ”ottaen huomioon että oli odotettavissa kysymyksen ratkaisu Hänen Keisarillisen Majesteettinsa henkilökohtaisen päätöksen muodossa on senaatin esitys jätettävä vaille seurauksia”.²⁰⁹

Kun keisarin manifesti syksyllä tuli senaattiin, moittivat suomalaiset senaattorit vielä kerran asian käsittelyjärjestystä. Sannottiin, että keväällä oli kannatettu rahamaksua soveliaana keinona mieskohtaisen asevelvollisuuden korvaamiseksi kunnes asia lopullisesti järjestettäisiin. Senaatti ei ollenkaan kieltänyt Suomen kansan velvollisuutta osallistua valtakunnan puolustusrasitukseen. Mutta oikeuden mukaan asia kuului eduskunnan ratkaistaviin, koska sotilasasiat olivat valtiopäiväasioita siitä riippumatta, mistä rahastosta rahat vietäisiin. Niinpä ehdotus hallinnollista tietä annettavasta maksumanifestista oli laiton, eikä senaatti siksi suostunut laatimaan myöskään esitystä eduskunnalle rahojen hankkimisesta. Ehdotettu toimintatapa uhkasi jälleen johtaa konfliktiin, jonka seuraukset olisivat tuhoisia Suomen kansalle eivätkä voisi olla aiheuttamatta huolta hallitsijalle ja vahinkoa valtakunnalle.²¹⁰

Senaatin vastalause ja varotus jätettiin jälleen ”vaille seurauksia”²¹¹ ja vastustaneet senaattorit erosivat. Stolypin lie ajatellut venäläisiä tilalle jo tässä vaiheessa, mutta Boeckman keksi koota Venäjältä suomalaissyntyisiä upseereita jotka kuitenkin

²⁰⁸ Senaatin talousosaston pöytäkirja 2.III 1909. (Käännös, kopio). KKK 1910, II osasto, akti 12—B, VA

²⁰⁹ Ministerineuvosto kenraalikuvernöörille 21.IX 1909. KKK 1910, II osasto, akti 12—R, VA

²¹⁰ Senaatti keisarille 25.IX 1909. KKK 1909, IV jaosto, akti 8—2 26 (6 C), VA

²¹¹ Stolypin kenraalikuvernöörille 21.IX 1909. KKK 1909, IV jaosto, akti 8—2 26, VA

kin olivat omaksuneet yleisvaltakunnallisen ajattelutavan. Amiraali- eli sapelisenaaatti on yleensä nähty venäläistämispoliittikan tunnolliseksi välineeksi. Tähän on myöhemmin syytä palata.

Suunnitelman mukainen manifesti annettiin suomalaisille ministerineuvoston päätöksen mukaan. Siinä selitettiin, että yleisvaltakunnallisena asiana ei sotilaskysymystä voitu ratkaista paikallisessa järjestyksessä, joten keisari oli nähnyt armossa hyväksi omalla vallallaan toistaiseksi määrätä asevelvollisuuden sijasta 13/26.III 1905 mukaisen rahamaksun. Vuosilta 1908 ja 1909 se olisi 10 miljoonaa ja sen jälkeen summa määrättäisiin erikseen. Nämä rahat otettaisiin sotilasrahastosta ja vuonna 1910 sekä sen jälkeen valtiopäivien osoittamista lisärahoista.²¹²

Vielä jäljellä olevat suomalaiset senaattorit pidättyivät äänestämästä, mutta jo vaihdetut jäsenet sekä puheenjohtajana Seyn äänestivät manifestin julkaisemisen puolesta.²¹³ Keisari merkitsi reunaan "vihdoinkin".²¹⁴ Kun manifesti julkaistiin 7.X 1909²¹⁵ oli se venäläisten käsityksen mukaan saanut Suomessa lain voiman.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta "Hänen Majesteettinsa armolliseen esitykseen Suomen valtionvaraston suoritettavista maksuista sotilastarpeisiin vuodelta 1908 ja seuraavilta vuosilta" vastaukseksi ehdotti, ettei Suomen kansalaisten asevelvollisuutta koskevaa lainsäädäntöä eikä muitakaan lainsäädännön alaan kuuluvia asioita saanut siitä erottaa muutoin kuin hallitsijan ja eduskunnan yhtäpitävällä päätöksellä, joka tehdään Suomen perustuslain muuttamiselle säädetyssä järjestyksessä. Niin ollen ei armollisella julistuskirjalla 7.X 1909 ollut laillisesti velvoittavaa voimaa. Aiottu varain suoritus ei voinut laillisesti tapahtua eikä eduskunta ollut voinut hyväksyä armollista esitystä.²¹⁶

Vanhasuomalaiset koettivat lieventää vastauksen jyrkkyyttä,

²¹² Ministerivaltios sihteeri kenraalikuvernöörille 29.IX/12.X 1909. KKK 1909, IV jaosto, akti 8—2 26, VA

²¹³ Kenraalikuvernööri Stolypinille 12/21.X 1909. KKK 1909, IV jaosto, akti 8—2 26

²¹⁴ Ministerivaltios sihteeri kenraalikuvernöörille 17.X/1.XI 1909. KKK 1909, IV jaosto, akti 8—2 26, VA

²¹⁵ Asetuskokoelma 1909, n:o 56

²¹⁶ Toiset valtiopäivät 1909. Asiakirjat. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 7

koska ”se voisi tuoda turmiollisia seurauksia”, eikä vaadittu maksu ollut mahdollittoman suuri verrattuna muiden maiden vastaaviin rasituksiin:

	asukkaita	sotilasmenoja
Sveitsi	3,5 milj	41,5 milj
Ruotsi	5,4	117,9
Norja	2,3	33,9
Tanska	2,5	30,4

217

Laiton esitys oli tietysti torjuttava, mutta tilalle oli esitettävä parempi, suomalaiset eivät saaneet esiintyä pelkästään kielteisesti. Tällä kertaa ei Venäjällä ollut liikkeellä pelkästään byrokraatia vaan suuri yleisö, jonka kansalliset tunteet oli otettava huomioon.²¹⁸

Sosiaalidemokraatit puolestaan olivat sitä mieltä, ettei ollut mitään aihetta mennä lupailemaan auliutta osallistua sotilasarasituksiin. Vuoden 1878 asevelvollisuus oli kumottava ja tilalle oli säädettävä ”yleinen kansanpuolustus”²¹⁹ koska

kansain onnen ehto on veljestyminen ja seisova sotaväki on etupäässä hyökkäyssotia varten ja tukemassa riistoa harjoittavaa yhteiskuntajärjestystä; luonoton on vaatimus että meidän täytyisi maksaa itsemme vahtimisesta.²²⁰

Vanhasuomalaisten varotukseen Venäjän kansan ärsyttämisestä vastattiin että oli totta että

se on tämän tällaisen nousevan porvarisliikkeen kanssa, kuin me olemme tekemisessä... ja tietysti tuo nouseva on paljon suurempi kuin se, joka Suomeen hyökkäsi 1899; se ei ole enää pieni, uinaileva, väsynyt ja viimeisiä voimia ponnisteleva klikki, vaan se on sellainen voima, jolla on jonkinlainen tulevaisuus edessä.

²¹⁷ Toiset valtiopäivät 1909. Asiakirjat. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 7, vastalause II.

²¹⁸ Toiset valtiopäivät 1909. Pöytäkirjat p.1296

²¹⁹ Toiset valtiopäivät 1909. Asiakirjat. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 7, Vastalause III

²²⁰ Toiset valtiopäivät 1909, Pöytäkirjat, p. 1297

Mutta Venäjän porvariston nationalismin uhka ei huolettanut sosiaalidemokraatteja, koska varsinainen tulevaisuuden voima Venäjälläkin oli heräävä köyhälistö.²²¹

Kansanedustajien huomaamiin taustavoimiin on syytä palata jäljempänä, kun duuma sai sotilasmiljoonat käsitelläkseen. Vaaliokunnan mietintö hyväksyttiin sellaisenaan, ilman vanhasuomalaisien lievennyksiä tai sosiaalidemokraattien mullistusvaatimuksia.²²² Kieltävä vastaus keisarin esitykseen ei merkinnyt eduskunnan enemmistön kieltäytymistä sotilasrasituksesta. Siitä todisteeksi esitettiin se, että jo 1904 ja 1907 oli velvollisuus tunnustettu, ja samaa auliutta luvattiin jatkaa. Sotilasasia ei kuitenkaan saanut jäädä kauaksi aikaa väliaikaiseen tilaan. Keisarillisen majesteetin oli vain käskettävä ryhtyä tarpeelliseen toimenpiteeseen sotilaskysymyksen lopulliseksi ratkaisemiseksi perustuslaillisessa järjestyksessä.²²³

Kenraalikuvernööri oli jo varautunut eduskunnan huonoon käytökseen. Oli sovittu että hän puhelimella pyytäisi sähkömääräyksen eduskunnan hajottamisesta jos siellä puhuttaisiin sopimattomia, ja toisaalta pidennysmääräyksen jos jarrutuksen takia ei ehdittäisi käsitellä varojen hankkimista.²²⁴ Kun esitys oli kaatunut äänin 53—141, päätettiin eduskunta hajottaa heti. Sen omavaltaisuus antoi aiheen olettaa, että juhlallisissa päätätäjaisissä puhemies kritikoisi hallitusta kiellosta huolimatta. Hajotuksen jälkeen ei tietenkään mitään juhlallisuuksia vietetty.²²⁵

Eduskunnan omavaltaisuuden kruunasi se, että se nimitti itseään Meiksi isolla alkukirjaimella²²⁶ mikä ei ollut mitätön muotoseikka, vaan ilmensi sen vallananastushalua ja pyrkimystä asettaa itsensä keisarin rinnalle. Eduskunnan vastalause jäi tietenkin ”vaille seurauksia”²²⁷ eli keisari jätti sen toivomukset täyttämättä.

²²¹ Toiset valtiopäivät 1909, Pöytäkirjat, p. 1315

²²² Toiset valtiopäivät 1909, Pöytäkirjat, p. 1844

²²³ Toiset valtiopäivät 1909, Asiakirjat, Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 7

²²⁴ Kenraalikuvernööri ministerivaltiosihteerille 20.X/2.XI 1909. KKK 1909, IV jaosto, akti 8—6

²²⁵ Kenraalikuvernööri Stolypinille 1.XI 1909. KKK 1909, IV jaosto, akti 8—26, VA

²²⁶ Seyn ministerivaltiosihteerille 20.IV/3.V 1910. KKK 1909, IV jaosto, akti 8—6, VA

²²⁷ Ministerivaltiosihteeri kenraalikuvernöörille 10/23.IV 1910, KKK 1909, IV jaosto, akti 8—26, VA

Vaikka eduskunta oli jättänyt rahat osoittamatta, ei maksun käytännöllisessä suorituksessa ollut mitään vaikeuksia, kun nyt oli taipuvainen ja järkevä senaatti, sikäli kuin rahastoissa rahaa riitti. Valtiovarainoimituskunta antoi Valtiokonttorille määräyksen 20 miljoonan maksamisesta vuosilta 1908 ja 1909 Venäjän valtakunnanrahastolle.

Venäjän velkaa Suomelle siitä omaisuudesta minkä keisarillinen sotaväki oli saanut haltuunsa ei aikaisemmin ollut saatu vähentää Venäjälle menevistä maksuista. Nyt se vähennettiin²²⁸ eikä asiakirjoista ole löytynyt perusteluja luvalle. Ilmeisesti valtionrahaston varoja haluttiin säästellä, koska eduskunnan ikävän suhtautumisen takia oli olemassa vaara että rahat kävisivät vähiin. Maksu koostui seuraavasti:

hyvitys 630 869 ruplasta 6 kopekasta			
kurssin 266:67 mukaan			1 682 410,52
Suomen rahaa			10 000 000,00
Saksalaisia arvopapereita	2 767 347,26		
4 472 355,02 Saksan markkaa			
kurssin 124,10 mukaan	5 550 242,22	yht.	8 317 589,48
yhteensä			<u>20 000 000,00</u>

Seitsemän vuotta myöhemmin, kun suursota nieli miljardeja, Valtakunnanrahasto palasi uudelleen tähän asiaan. Se huomautti, että rahaa olisi pitänyt tulla 3 750 000 ruplaa, mutta olikin tullut vain 3 119 096 ruplaa 5 kopeekkaa rahana ja velan lyhennyksenä 680 896 ruplaa 06 kopeekkaa, eli yhteensä 3 749 992 ruplaa 11 kopeekkaa. Vajausta oli 7 ruplaa 89 kopeekkaa, mitä rahaministeriö vaati kenraalikuvernöörin kautta kiiremmiten maksettavaksi.²²⁹ Senaatti vastasi maksaneensa:

	rahana 3 119 096 R 5 k	
	velkana 680 896 6	
	yht. <u>3 799 992 11</u>	
eikä siis väitettyä	3 749 992 11	²³⁰

²²⁸ Valtiovarainoimituskunta kenraalikuvernöörinkanslialle 18.XII 1909. KKK 1909, IV jaosto, akti 8—2 26, VA

²²⁹ Rahaministeriö kenraalikuvernöörille 1.IX 1916. KKK 1916, II osasto, akti 21—26, perepiska 3, VA

²³⁰ Senaatti kenraalikuvernöörille 31.X 1916. KKK 1916, II osasto, akti 21—26, perepiska 3

Tähän ei rahaministeriö näytä vastanneen. Kirjeenvaihdon kommentoiminen vaatisi Gogolin tai Saltykov-Ščedrinin kynää.

Näistä maksuista eduskunta huomautti myöhemmin, tarkastaessaan valtion varojen käyttöä, että hallitus oli mennyt toimivaltansa ulkopuolelle ja menetellyt vastoin lakia antaessaan eduskunnan suostumuksetta Suomen valtionvaroista Venäjän valtakunnanrahastoon 20 miljoonaa apumaksua sotilastarpeisiin vuosille 1908 ja 1909.²³¹ Se käsitys, että eräät valtiotarpeet saa täyttää ainoastaan suostuntavaroilla, toiset ainoastaan vakinaisilla tuloilla, oli kaikkea laillista perustusta vailla.²³² Valtiovarain hoidossa vuonna 1909 oli tapahtunut arveluttava poikkeus siitä perustuslaissa lausutusta oikeusperiaatteesta, että valtion tulot on käytettävä maan hyödyksi ja parhaaksi.²³³

Vastalause jälkikäteen ei tietenkään vaikuttanut senkään vertaa kuin käsittelyn yhteydessä. Se kuitenkin loppulauseena ilmentää suomalaisten käsityksen tapahtuneesta. Venäläiset taas katsoivat noudattaneensa lakia — maksu oli mennyt maan, siis valtakunnan, parhaaksi niinkuin hallitusmuoto määräsi; eikä hallitusmuoto määrännyt että valtiopäivät ratkaisisivat mikä oli maan paras, vaan hallitsija sen katsoi.

²³¹ Valtiopäivät 1911. Asiakirjat 4. Valtiovarain tila; Kertomus Eduskunnalle. Valtiovarainvaliokunnan mietintö sanotusta kertomuksesta s. 53

²³² ... mietintö kertomuksesta s. 93

²³³ ... mietintö kertomuksesta s. 98

8 Riita vuosien 1910—1911 sotilasmiljoonista

Jo keväällä 1909 ministerineuvosto kiinnitti huomiota valtiorahaston varojen tuhlaukseen. Niitä oli käytetty turhan paljon rajamaan kulttuuritarpeisiin, vaikka edessä olivat Suomen maksetut valtakunnanrahastoon sotilastarpeisiin. Kenraalikuvernööri oli kylläkin lykännyt joukon rahaa nieleviä asioita, mutta Stolypinin mielestä oli parasta kokonaan hylätä kaikki esitykset valtiorahaston menojen lisäämiseksi. Senaatilla oli muutenkin turhan suuri määräysvalta. Erityisesti oli pidettävä silmällä sen mahdollisuuksia alentaa tulleja.²³⁴ Samaa säästäväisyyttä Stolypin tähdensi myöhemminkin.²³⁵ Seynistä hän sai myönteisen kuulijan; tämä esitti että ”vaikka edellinen kenraalikuvernööri oli vähätellyt senaatin omavaltaista tuhlaamista, oli vaara aina olemassa, joten senaatin valtaa olisi rajoitettava yleisvaltakunnallisella lailla”. Siihen saakka oliärkevintä järjestään hylätä kaikki senaatin esitykset valtiorahaston menojen lisäämiseksi.²³⁶

Vallan keskittäjille siis venäläistettykin senaatti edusti Suomen omaa määräämisvaltaa ja rajoitti Pietarin elinten valtuuksia. Käytännön toimia ei näistä kirjeistä seurannut, mutta ne ilmentävät yleistä suhtautumista Suomeen.

Äskeinen eduskunnan hajotus johti toiseen selkkaukseen, joka myös sivuaa venäläisten huolta Suomen valtion varoista. Se-

²³⁴ Stolypin kenraalikevernöörille 6.V 1909, KKK 1909, IV jaosto, akti 33, VA

²³⁵ Stolypin kenraalikuvernöörille 27.XI 1909, KKK 1909, IV jaosto, akti 8—26, VA

²³⁶ Seyn Stolypinille, III 1910. KKK 1909, IV jaosto, akti 33, VA

naatti oli esittänyt mm. leimaveroa vuodelle 1910, mistä eduskunta väitteli pitkään ja teki muutoksia. Senaatti ei sitä ehtinyt tarkastaa eikä hallitsija vahvistaa ennen vuoden vaihtumista. Senaatti selitti, että vuoden 1772 hallitusmuodon 46§:n mukaan entinen vero jäi voimaan, koska uutta ei ollut myönnetty.²³⁷ Niinpä annettiin manifesti, että kannettaisiin entistä leima-, viina- yms. veroa kunnes uusi laki hallitsijan vahvistamana tulisi voimaan (tuli 21.1.1910).²³⁸ Syynä tähän väliaikaiseen toimeen oli ilmeisesti huoli siitä, että verotulot voisivat katketa väliviikkojen aikana. Kun hallitusmuodon pykälä kuitenkin tarkoitti sellaista tilannetta, että valtiopäivät eivät olisi uutta suostunutta myöntäneet eikä suinkaan että hallitsija ei olisi suostuttua vielä vahvistanut, pitivät suomalaiset manifestilla määrättyä väliaikaista maksua laittomana. Monet virkamiehet eivät tammikuun alkuviikkoina laitonta veroa ottaneet. Seyn sai tästä hyvän keinon tarkistaa virkamiesten tottelevaisuutta puhdistaessaan Suomen hallintoa sopeutumattomista.²³⁹ Maaherrakunta tarkistettiin järjestään; alempia ei voitu vaihtaa kuin pahimmat tapaukset, koska varamiehiä ei ollut, niinkuin aikaisemmin on todettu.

Syksyn 1909 eduskunta oli tehnyt muutakin kiusaa, joka sivusi sotilasmiljoonia. Eduskunta lisäsi seuraavan vuoden budjettiin kansanopetusmenoja viitisen miljoonaa, mutta vähensi esitetyistä suostunnoista kolmisen miljoonaa. Budjetti tuli silti tasapainoon, kun laskettiin yhteen vakinaiset ja suostuntatulot eikä otettu huomioon että valtiorahastosta olisi pitänyt jäädä rahoja sotilasmiljooniin. Stolypin huomautti, että se oli ilmeisen laitonta, kun hallitsija oli omakätisellä reunahuomautuksella jo selittänyt, kenelle vakinaisten tulojen käyttö kuului.²⁴⁰ Oli ollut vanha tapa, että valtiorahastosta oli tavallaan lainattu suostuntavarojen puuttuessa (suomalaiset puhuivat valtiovarojen yhtenäisyyden periaatteesta), mutta enää se ei käynyt ”sano-
notun rahaston heikon tilan takia koska sen pääoma on pienentynyt ja menot kasvaneet”. Moisen sietäminen voisi tavallaan laillistaa ”viime aikoina ilmenneen eduskunnan pyrkimyksen

²³⁷ Senaatti keisarille (luonnos, kopio). KKK 1909, IV jaosto, akti 8 II—7, VA

²³⁸ Asetuskokoelma 1910, n:o 2, VA

²³⁹ Pertti Luntinen, Seyn, s. 111—

²⁴⁰ Stolypin kenraalikuvernöörille 9. ja 13.XI 1909. KKK 1909, IV jaosto, akti 8 II—5, VA

laajentaa budjettivaltaansa ja siten kaventaa Hänen Keisarillisen Majesteettinsa Korkeinta valtaa".²⁴¹ Muu ei auttanut kuin lyhentää opetusmenoja.²⁴²

Kenraalikuvernööri oli syksyllä 1909 esittänyt, ehkä eduskuntakäsittelystä hermostuneena, että myös vuoden 1910 sotilasmiljoonat otettaisiin kokonaisuudessaan rahastoista, mikä tulisi siis eduskunnalle edelleen vain tiedoksi muttei käsiteltäväksi eikä rahoja suostuttaviksi.²⁴³ Stolypin kuitenkin oli sitä mieltä että vasta äärimmäisessä hädässä turvaututtaisiin rahastoihin. Ensin oli yritettävä esittää rahojen hankinta (muttei siis maksaminen) manifestissa sanotulla tavalla. Vasta jos esitys hylättäisiin, olisi maksu ammennettava rahastoista.²⁴⁴ Pääministeri siis vieläkin uskoi suomalaisten lainkuuliaisuuteen (Venäjän lakia kohtaan). Hajotetun eduskunnan tilalle oli tulossa uusi eduskunta helmikuussa 1910, joten sille ryhdyttiin valmistelemaan verolakiesitystä rahastojen täyttämiseksi.²⁴⁵ Näin eduskunta pääsi jälleen tuomaan esille suomalaisten näkemykset, vaikka ne eivät lopulliseen tulokseen mitään muutosta aihauttaneetkaan, koska poikkesivat niin paljon Venäjän valtakunnan etujen vaatimuksista.

Sitten huomattiin myös, että täytyi estää eduskunta puuttumasta sille kuulumattomiin asioihin. Edes sotilasarahastossa jo oleva ja ehkä valtiorahastonkin osuus oli maksettava ennen valtiopäivien alkua.²⁴⁶ Senaattihan oli jo puhdistettu, joten se ei aiheuttanut hankaluuksia. Mutta senaatin esittelijä oli vielä vaihtamatta ja moitiskeli että maksu oli ennenaikainen, koska se oli hallitsijan ja valtiopäivien yhdessä päätettävä,²⁴⁷ mikä oli tietysti aivan aiheeton vastalause koska keisari jo omakätisesti oli selittänyt, kenelle rahastoista määrääminen kuului. Valtio-

²⁴¹ Kenraalikuvernööri ministerivaltiosihteerille 29.IV/12.V 1910. KKK 1909, IV jaosto, akti 8 II—15, VA

²⁴² Stolypin kenraalikuvernöörille 4.V 1910. KKK 1909, IV jaosto, akti 8 II—5, VA

²⁴³ Kenraalikuvernööri Stolypinille 13/26.XI 1909. KKK 1909, IV jaosto, akti 8—2 26, VA

²⁴⁴ Stolypin Seynille 27.XI 1909, KKK 1909, IV jaosto, akti 8—2 26, VA

²⁴⁵ Stolypin keisarille 19.XII 1909 (kopio). KKK 1909, II jaosto, akti 8—2—A, VA

²⁴⁶ Seyn senaatille 3/16.II 1910. KKK 1909, II jaosto, akti 8—2—A, VA

²⁴⁷ Ote senaatin talousosaston pöytäkirjasta 5/18.II 1910 (käännös). KKK 1909, II jaosto, akti 8—2—A, VA

päivien osuus oli vain rahastoista puuttuvan rahan myöntäminen.²⁴⁸ Maksun kiireisyyden ja rahastojen heikon tilan takia lykättiin Venäjän posti- ja lennätinhallitukselle meneviä (kiistattomia) maksuja. Oli kiire saada tämä sotilasmaksu tapahtuneeksi tosiasiaksi ja siten osoitetuksi kenelle rahastojen käyttö de facto kuului, ”niin ettei annettaisi nykyiselle eduskunnalle turhaa aihetta ryhtyä määräälemään sotilasmaksun käytöstä”.²⁴⁹ Kaksi miljoonaa maksettiin sitten valtakunnanrahastoon 15/28.II 1910 etumaksuna vuoden 1910 sotilasmiljoonista.²⁵⁰

Eduskunta totesi, että oikeudenvastaisesti oli viety Suomen rahoja vuosilta 1908 ja 1909 yhteensä 20 miljoonaa sekä 2 miljoonaa vuoden 1910 osalta. Ilmeisesti

Hallitukselta yhä edelleen puuttuu halua järjestää Suomen sotilaskysymys Suomen perustuslakien sääntämissä järjestyksessä . . . (esityksen hyväksymiseen oli) sitä vähemmän syytä, koska viime aikoina tapahtuneet monituiset Suomen valtiosäännön loukkaukset ja vireille pantu Suomen oikeudellisen aseman mullistamista koskeva ehdotus (yleisvaltakunnallinen lainsäädäntöjärjestys) osottavat Hallituksen yhä pienempää tahtoa Suomen Valtiosäännön kunnioittamiseen.²⁵¹

Vanhasuomalaiset olivat sitä mieltä, että laittomuudesta oli huomautettava mutta rahat oli maksettava, koska laittomuus

ei oikeuta asettumaan epäävälle kannalle niiden velvollisuuksien täyttämiseen nähden jotka johtuvat meidän asemastamme Venäjän valtakunnassa — Venäjällä ihmetellään kun siellä maksetaan 10 markkaa henkeä kohti sotilasmenoja ja meillä kieltäydytään suostumasta 3—5 markkaan”

Olivathan valtiopäivät itse 1899 olleet sitä mieltä, että 5000 miehen armeija oli syytä suurentaa 12 500 mieheen. Kun ase-

²⁴⁸ Seyn ministerivaltiosihteerille 5/18.II 1910. KKK 1909, II jaosto akti 8—2—A, VA

²⁴⁹ Seyn Stolypinille 5.II 1910 ja Sevastjanov (posti- ja lennätinhallitus) Seynille 9.II 1910. KKK 1909, II jaosto, akti 8—2—A, VA

²⁵⁰ Valtiokonttori Seynille 28.II 1910 ja Seyn Stolypinille 13.II 1910. KKK 1909, II jaosto, akti 8—2—A, VA

²⁵¹ Valtiopäivät 1910. Asiakirjat III. Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 13

velvollisuudesta oli vapauduttu, ei kansanmiehen järki riittänyt käsittämään, miksei sitä voinut rahalla korvata. Suomi pysyi hyvin maksamaan vaaditun summan. Sivullisille oli vaikea selittää kieltäytymisen oikeudellisia perusteita.²⁵²

Perustuslailliset huomauttivat, että maksaminen edistäisi laitonta lopputarkoitusta ja sisältäisi 7.X 1909 manifestin tunnustamisen. Kun eduskunnalta tykkänään kiellettiin oikeus sotilasasian lopulliseen järjestämiseen, ei rahojen myöntäminen olisi sopusoinnussa eduskunnan velvollisuuden kanssa suojella maan oikeusjärjestystä.²⁵³ Perustuslaillisia ei siis huolettanut Venäjän voima.

Kun oli vielä, kerran taas, esitetty että eduskunta lupaisi auiliisti kantaa sotilasrasituksen kun se vain laillisesti säädettäisiin, selittivät sosiaalidemokraatit jälleen että

tämmöisiä lupauksia emme näe Eduskunnalla vastaisuuteenkaan nähden olevan syytä antaa . . . seisovan sotalaitoksen ylläpitäminen on tarkoituserä, joka ei ole minkään kansan etujen kanssa sopusoinnussa . . . se on esteenä kansainväliselle lähentymiselle . . . (ja) taantumuksellisen hallituksen käsissä voimakeino vastustaa vapaampia virtauksia maassa . . . alaluokkaa ja sen voimaa vastaan.²⁵⁴

Mechelin (kansanedustajana, ei enää senaattorina) sanoi vakinaisen sotaväen lakkauttamisesta, että

monissa maissa nykyään moista toivotaan, mutta esitys ei ota huomioon oloja nykyisissä valtioissa, kestää kauan ennenkuin ihmiskunta voi saavuttaa ikuisen rauhan.²⁵

Danielson-Kalmari totesi, että esityksellään vasemmisto osoittaa täydellistä vastuunalaisuuden ja tiedon puutetta.²⁵⁶

Tässä ei voida ryhtyä keskustelemaan sinänsä mielenkiintoisesta ja elintärkeästä rauhankysymyksestä, jossa Mechelinkin oli tehnyt lukuisia kansainvälisiä aloitteita. On kuitenkin syytä

²⁵² Valtiopäivät 1910. Pöytäkirjat p. 1056, 1064, 1068

²⁵³ Valtiopäivät 1910. Pöytäkirjat p. 1058, 1060

²⁵⁴ Valtiopäivät 1910. Asiakirjat III. Valtiovarainvaliokunnanmietintö n:o 13, Vastalause III

²⁵⁵ Valtiopäivät 1910, Pöytäkirjat p. 1060

²⁵⁶ Valtiopäivät 1910, Pöytäkirjat p. 1075

näin muistuttaa, miten moniin asioihin sotilasmiljoonilla oli liittymäkohtia. — Eduskunnan täysistunto ei hyväksynyt mitään esitetyistä eriävistä mielipiteistä. Vaikka valiokunnan mietintöä kokonaisuudessaan ei kannattanut monikaan, menivät mielipiteet niin hajalle, että kutakin vastalauseetta kannatti vain yksi puolue, eikä edes sosiaalidemokraateilla ollut tarpeeksi paikkoja saadakseen kantansa hyväksytyksi. Päätökseksi jäi siis sotilasmiljoonien kylmä kieltö.

Kiellolla oli vain vähän vaikutusta rahojen maksuun. Merkitys on suomalaisten kannan dokumentoimisessa. — Esitys oli koskenut 1480 000 markkaa jotka puuttuivat rahastoista.²⁵⁷ Kun sitten valtiopäivät kielsivät rahat, jäi Kokovcov kyselemään puuttuvia yhdeksää miljoonaa²⁵⁸, (kun sotilasrahaston kaksi miljoonaa siis oli jo saatu ennakkona). Seyn arveli ensin, että loppumaksu tulisi vasta kun sotilasmiljoonista olisi lopullisesti säädetty vasta määrättyssä yleisvaltakunnallisessa järjestyksessä.²⁵⁹ Syksyllä kuitenkin alkoi näyttää siltä, että valtiorahastoon kertyisi tarpeeksi rahaa²⁶⁰ kun vielä myytiin Suomen valtion metsiä.²⁶¹ Yhdeksän miljoonan maksu (eli 3375 000 ruplaa) meni sitten 15/28.XI 1910.²⁶²

Vielä vuodeksi 1911 sotilasmiljoonia piti saada samalta eduskunnalta syksyn 1909 manifestin perusteella. Esitettiin 10 miljoonan markan sotilasveroa; kun sotilasrahaston vakinaiset tulot olivat 2 miljoonaa, olisi määrä riittänyt käsketyin 12 miljoonan maksamiseen. Vero olisi jaettu kuntien maksettavaksi ja ne olisivat kantaneet sen asukkailtaan kunnallisveroäyrien mukaan.²⁶³

Valtiovarainvaliokunta totesi, että tämä samoin kuin edellisenkin vuoden esitys perustui armolliseen julistuskirjaan 7.X 1909 eikä eduskunta niinollen saattanut sitä hyväksyä.²⁶⁴ Erik-

²⁵⁷ Senaatti keisarille (luonnos, kopio), KKK 1910, II osasto, akti 8—2—A, VA

²⁵⁸ Kokovcov Seynille 26.VII 1910, KKK 1910, II osasto, akti 81—1, VA

²⁵⁹ Seyn Kokovcoville 23.VIII 1910, KKK 1910, II osasto, akti 81—1, VA

²⁶⁰ Kokovcov Seynille 18.IX 1910. KKK 1910, II osasto, akti 8—2—A, VA

²⁶¹ Senaatti kenraalikuvernöörille 25.X 1910. KKK 1910, II osasto, akti 8—2—A, VA

²⁶² Senaatti kenraalikuvernöörille 24.XI 1910, KKK 1910, II osasto, akti 8—2—A, VA

²⁶³ Hänen Keisarillisen Majesteettinsa Armollinen esitys Suomen eduskunnalle erityisestä sotilasverosta vuodelle 1911, 9/22.IV 1910. KKK 1910, II osasto, akti 8—2—A, VA

²⁶⁴ Valtiopäivät 1910, Asiakirjat III, Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 14

seen huomautettiin, että Suomen oikeudelle vierasta oli panna kunnat vastaamaan verovelvollisten puolesta valtiolle menevää verosta. Uusi 10 miljoonan vero olisi sitäpaitsi rasittava, kun köyhemmillä seuduilla kunnallisvero oli jo muutenkin tarpeeksi raskas. Vanhasuomalaiset huomauttivat jälleen, että ei ollut realistista jättää vastausta pelkäksi kielloksi. Vuoden 1911 budjettia laadittaessa olisi pitänyt ottaa huomioon, että 12 miljoonaa oli menossa valtakunnanrahastoon ja miettiä, mistä raha otettaisiin.²⁶⁵

Muuten tästä esityksestä keskusteltiin samassa yhteydessä kuin edellisenkin vuoden sotilasmiljoonista. Seyn viestitti Stolypinille, että tämä eduskunta oli toistanut edellisen eduskunnan väitteen kaikessa räikeydessään vuoden 1909 manifestin laittomuudesta. Puheet eivät kuitenkaan olleet "sietämättömän röyhkeitä" niin että aihetta hajotukseen ei ollut. Yleisvaltakunnallisen lainsäädäntöjärjestyksen vastustajat käyttäisivät hajo-
tusta hyväkseen agitaatiossaan.²⁶⁶ Niinpä eduskunnan mielipiteet vain jätettiin omaan arvoonsa "seurauksitta".²⁶⁷

Myös vuoden 1911 sotilasmiljoonat menivät valtakunnanrahastoon eduskunnan puheista huolimatta ilman mitään vaikeuksia, ensin alkuvuoden kuusi miljoonaa ja vuoden lopulla toiset kuusi.²⁶⁸ Eduskunta yritti vielä estää maksuja siten, että lyhensi kulkulaitosrahaston tuloja ja määräsi täydennystä otettavaksi valtiorahastosta. Hallitus ei tietenkään sallinut rahojen siirtoa, joten rautateiden kehittäely jäi vastaavasti kärsimään sotilasmiljoonien takia.²⁶⁹

Samanlaista kiusaa eduskunta yritti vielä vuonna 1911 vuoden 1912 sotilasmiljoonien osalta. Kun hallituksen budjettiesitykseen oli pantu rahastojen maksettavaksi sotilasmiljoonat ja suostuntavaroista muut valtion menot, ei eduskunta nytkään hyväksynyt tällaista budjettivaltansa kaventamista:

²⁶⁵ Valtiopäivät 1910, Asiakirjat III, Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 14, vastalause I

²⁶⁶ Seyn Stolypinille 16.V 1910. KKK 1910, II osasto, akti 8—2—A, VA

²⁶⁷ Senaatti keisarille 1.XI 1912 ja Seyn ministerivaltiosihteerille 27. X/9.XI 1912. KKK 1910, II osasto, akti 8—2—A, VA

²⁶⁸ Seyn Markoville 26.VII/8.VIII 1911, Markov Seynille 11.VIII/29.VII 1911, Senaatti Seynille 22.IX 1911, Markov Seynille 17/30.XII 1911. KKK 1911, II osasto, akti 41, VA

²⁶⁹ Vysočaišee predloženie Seimu o komunikacionnom fonde na 1911 g. KKK 1910, II osasto, akti 8—2—R, VA

Käsitys että valtiorahasto ja sotilasrahasto ja toisaalta suostuntarahasto ovat eri asioita ei saa tukea Suomen perustuslaista . . . eduskunta on pyrkinyt noudattamaan budjetin yhtenäisyyttä . . . valtiobudjetti kokonaisuudessaan on laadittava niin, että siinä ei ole vajausta.

Eduskunta ei voinut suostua vuoden 1912 tulo- ja menoarvioon merkitsemään mitään Venäjän valtakunnanrahastoon suoritettavaa apumaksua sotilastarkoituksiin.²⁷⁰

Vanhasuomalaiset huomauttivat, että kiellossa kevyesti siivutettiin tiedetty 13 miljoonan menoerä, joten muut tarpeet joutuisivat kärsimään.²⁷¹ Mechelin ehdotti että varattaisiin 10 miljoonaa omaa sotaväkeä varten, millä osoitettaisiin valmiutta maanpuolustukseen. ”Vaikka olenkin mitä lämpimin rauhanystävä, on minun alistuttava todellisuuden vaatimuksiin.”²⁷² Todellisuuden vaatimus oli tietysti sanotun rahan meno Venäjän eikä Suomen oman sotaväen hyväksi. E.S. Yrjö-Koskinen sanoi, että oli parasta taipua budjetin kahtiajakoon niinkuin venäläiset vaativat eikä Mechelinin tavalla verhota todellisuutta.²⁷³ Kun sotilasmenot poistettiin budjetista, ehdotettiin myös verojen vastaavaa vähennystä, mm. mallasjuomaveroa. Helenius-Seppälä vastusti vähennystä huomauttaen että maa tulisi hukkumaan oluttulvaan ja että alkoholi vei hautaan enemmän väkeä kuin julmat ja veriset sodat.²⁷⁴

Budjetti kuitenkin jälleen hyväksyttiin valtiovarainvaliokunnan ehdottamassa muodossa ilman sotilasmiljoonia ja ilman eriäviä mielipiteitä. Huomautettiin vielä, että eduskunnalla oli selvä oikeus ottaa päättävänä lainsäädäntöelimenä osaa asevelvollisuuslain säädäntään. Laillisesti ei puolustusvelvollisuutta voitu muuttaa keisarikunnalle maksettaviksi rahamaksuiksi. Jos yleisvaltakunnallisesta lainsäädäntöjärjestyksestä 17/30 VI 1910 annetun lain mukaan jotain säädettiin, ei sellaisella lailla ollut mitään pätevyyttä.²⁷⁵ Näin siis ennakolta pyrittiin pane-

²⁷⁰ Valtiopäivät 1911, Asiakirjat 4, Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 15,

²⁷¹ Valtiopäivät 1911, Asiakirjat 4, Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 15, vastalause V

²⁷² Valtiopäivät 1911, Pöytäkirjat p. 918—919

²⁷³ Valtiopäivät 1911, Pöytäkirjat p. 917

²⁷⁴ Valtiopäivät 1911, Pöytäkirjat p. 933

²⁷⁵ Valtiopäivät 1911, Asiakirjat 4, Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 15

maan vastalause duumassa tekeillä olevalle laille.

Toistuneet erilaiset esitykset eduskunnalle osoittavat, miten Pietarissa uskottiin tai toivottiin, että suomalaiset lopulta taipuisivat valtakunnan kannalta kohtuullisiin ja perusteltuihin vaatimuksiin. Toisaalta ne osoittavat, että autonomialla oli edelleen merkitystä; venäläiset eivät voineet päästä käsiksi suomalaisten rahoihin Suomen elimistä välittämättä. Senaatin miehityksen muuttaminen helpotti rahojen kauhomista rahastoista, mutta eduskunnan vastarinta oli edelleen kiusallista. Leimaveroriita osoitti, että rahojen saaminen kansalta valtion kassaan saattoi vaarantua, jos eduskunnan budjettivaltaa liikaa syrjittiin. Oli korkea aika säätää sotilasmiljoonistakin niin pätevästi, että suomalaisilla ei voisi olla mitään sanomista niiden laillisuutta vastaan.

9 Yleisvaltakunnallinen laki sotilasmiljoonista (1912)

Sotilasmiljoonat joutuivat siten läheiseen yhteyteen koko sen kysymysryppään kanssa, joka liittyi lakiin yleisvaltakunnallisesta lainsäädäntöjärjestyksestä (17/30 VI 1910).

Kenraalikuvernöörinkansliassa pohdittiin, että uuden lain soveltamisessa oli toimittava erityisen varovaisesti ja järkevästi, jotta suomalaiset tajuaisivat sen johtuvan valtakunnan todellisesta tarpeesta ja ettei se rikkonut maan sisäistä lainsäädäntö- ja hallintojärjestelmää. Tärkein asia oli venäläisten oikeuksien tasaus (yhdenvertaisuuslaki 1912), mutta heti sen jälkeen toisella tilalla oli asevelvollisuusasian lopullinen järjestely lailliseen kuntoon.²⁷⁶

Tämä oli siis venäläisten hallintomiesten keskinäistä pohdintaa, ei julkista propagandaa. Se osoittanee että he eivät tienneet sortavansa Suomea, toteuttivat vain valtakunnan vaatimusten mukaista järkevää politiikkaa ja odottivat että suomalaisetkin sen tajuaisivat. Vastarinta oli käsittämätöntä poliitikoita, väärille perusteille rakentuvaa separatismia, joka oli tavalla tai toisella murrettava.

Pohdinta jatkui asevelvollisuuden osalta: kysymys oli ratkaistava pikaisesti ja totuttuun tapaan rahalla korvaten. Mieskohmainen palvelu keisarikunnan väessä oli "toistaiseksi epätarkoituksenmukaista" koska väestä jo 25 % oli toisheimoisia eikä ol-

²⁷⁶ O nekotoryh merah, svjazannyh s izdaniem zakona 17 ijulja 1910 goda ob obščegosudarstvennym zakonodateľstve. O proizvodstve finljandskoju kaznoju denešnyh platežah Gosudarstv. kaznačeistvu vzamen otbyvanija finljandcami ličnoi povinnosti. KKK 1910, II osasto, akti 81—1, VA

lut syytä lisätä tätä ainesta kymmenillä tuhansilla Venäjälle vihamielisillä miehillä, puhumattakaan harjoitetun reservin muodostamisesta Suomeen (jossa Voimaliitto parhaillaan peikkona jylläsi).²⁷⁷ Vastarintaa Suomessa johti ruotsalainen intelligenttisi- ja, alemmat luokat olivat melko välinpitämättömät. Tätä Venäjälle edullista tilannetta muuttaisi mieskohtaisen asevelvollisuuden vaatiminen rahvaalta, joka oli jo tottunut elämään siitä vapaana. Kysymys maksun suorittamisesta oli jäänyt avoimeksi, kun Suomen eduskunta oli hylännyt kaikki esitykset. Yksinkertaisinta olisi jatkaa totuttuun tapaan, ottaa maksu hallitsijan käytettävissä olevista rahastoista ja jättää niiden täydentäminen suomalaisten huoleksi. Kenraalikuvernöörin oli valmistettava esitys laiksi, joka ennen käsittelyä valtakunnanduumas- ja valtakunnanneuvostossa oli tarkastettava ministerineuvostossa ja annettava Suomen eduskunnalle lausuntoa varten, niinkuin yleisvaltakunnallisen lain säätämisyjärjestyksestä oli säädetty. — Tämä oli vain osa aiottua uudistusta; eri hallinnonhaarojen johtoviranomaisten oli valmistettava aineistoa yleisvaltakunnallisten rasi- tusten tasaamiseksi suuriruhtinaskunnan ja keisarikunnan asukkaiden kesken.²⁷⁸

Kokonaistasaus ei siis periaatteessa ollut unohtunut, vaikka sanottua aineistoa koskaan ei saatukaan valmiiksi. Esimerkkinä siitä, millaisia laskuja Venäjä olisi voinut Suomelle esittää, voidaan näyttää eräs muistio näiltä ajoilta:

Valitettavasti me Suomen valloitetuamme emme jatkaneet Ruotsin täysin järkevää hallituspolitiikkaa Suomessa, emme siis huolehtineet sen täydellisestä sulattamisesta Venäjään, vaan ilman mitään vakavaa perustetta, ilman mitään järkevää syytä me teimme kaiken loitontaaksemme uudet alamaisemme Venäjältä.

Niinpä Suomi ei ollut osallistunut Venäjän sotamenoihin läheskään kohtuullisessa määrin. Esimerkiksi vuosien 1877—1878 ja 1904—1905 sodista aiheutui 2,5 miljardin ruplan valtiovelka, johon Suomi ei osallistunut kopeekallakaan. Suomelle lahjoitettu jokavuotinen hyöty voitiin laskea seuraavalla tavalla:

²⁷⁷ Pertti Luntinen, Suomen voima sortajan silmin. HAik 3/1978, s. 218—

²⁷⁸ = 276

sotavoimien ylläpito	9 359 000 ruplaa
sotavelkojen hoito	2 225 000
hovin kulut	167 000
keskushallinto	157 000
ulkomaanedustus	99 000
vapautus asevelvoll.	3 676 000
yhteensä	17 303 000

Laskuperustetta muistion laatija, tilastokenraali Zolotarev, ei mainitse; ilmeisesti väkiluvun mukainen prosenttiosuus Venäjän maksuista; eikä sitäkään, millä perusteella sanottu yhteissumma vuosien kuluessa olisi kasvanut 45 413 000 ruplan laskuksi.²⁷⁹ Niinkuin jäljempänä nähdään, suurempiakin laskuja voitiin kaavailla, vaikka ei enää näin asiallisilla tavoilla.

Kenraalikuvernööri Seyn laati käsketyn lakiesityksen. Sen mukaan maksu mieskohtaisen asevelvollisuuden korvaamiseksi olisi aluksi 12 miljoonaa markkaa ja nousisi sitten miljoonalla vuodessa 20 miljoonaan asti. Maksu raukeaisi jos suomalaisille säädettäisiin mieskohtainen asevelvollisuus. Kenraalikuvernööri ja rahaministeri sopisivat maksun käytännöllisestä suorittamisesta, ja Suomen paikalliset hallintoelimet hankkisivat rahat.

Esityksen perusteluissa Seyn sanoi, että Suomen asukkailla Venäjän alamaisina oli asevelvollisuus siinä missä muillakin. Valtiopäivät olivat kuitenkin torjuneet Suomelle erityisen edulliset ratkaisuehdotukset. Tämä kysymys oli nyt ratkaistava viivytyksettä, jotta päästäisiin vallitsevasta epänormaalista tilanteesta. Koska oli kyseessä yleisvaltakunnallinen asia, voitiin ja täytyi se ratkaista uuden järjestyksen mukaisesti.

Seynin perusteluista näkyi entistä selvemmin, miksi suomalaisia ei haluttu Venäjän armeijaan. Suomalaiset olivat sen mukaan fyysisesti täysin asekuntoista väkeä. Venäjän alokasprosenttien mukaan heitä olisi vuosittain ollut otettava väkeen 10 000 miestä, mikä palveluajan huomioon ottaen olisi merkinnyt 30 000 miehen joukkoa Venäjän armeijassa ja 15 vuoden kuluttua 150 000 miehen koulutettua reserviä irrallaan Suomessa. Oli vielä otettava huomioon, että maassa oli käynnissä sotal valmistelu laajalle levinneen urheilu- ja seuratoiminnan muo-

²⁷⁹ Zapiska general-leitenanta Zolotareva o finansovoi polozenie Finljandii 30.IV 1910. CGIA SSSR, Fond 586/ Mf NL 172, VA

dossa, ja että maa hyvin sopi partisaanitoimintaan ja vihollisen maihinnousuille. Kun otettiin huomioon rajamaan separatistiset pyrkimykset ja läheisyys Pietariin, olisi mieskohtainen asevelvollisuus ollut vaarallinen ratkaisu.

Ylemmissä yhteiskuntaluokissa vallinnut agitaatio oli yleisvaltakunnallisen lainsäädäntöjärjestyksen säätämisen yhteydessä levinnyt alempiinkin kerroksiin, niin että rahvaskin oli järjiltään agitaatiosta ja lisäksi sosialismin tartuttama. Henkilökohtainenaan sotaveron ei olisi hyvä ratkaisu, koska agitaatio käyttäisi sitä hyväkseen. Parasta oli ottaa raha valtiorahastosta. Sieltä se oli helpoimmin saatavissa ja aiotun toimenpiteen rahallinen tulos olisi siis varmin sitä kautta.

Rahamäärän puolesta manifestissa 24.IX/7.X 1909 määrätty maksu vastasi hyvin Suomen mahdollisuuksia ja oli maalle edullinenkin. Jos laskettiin että maa sai pitää 30 000 miestä työssä, merkitsi 10—20 miljoonan maksu 333—666 markan korvausta yhdestä miehestä, mikä oli vähemmän kuin sekatyömiehen palkka. Todellinen tuotto maalle oli paljon suurempi, koska miehistä hyötyi myös työnantaja; lisäksi tulivat vielä rahassa arvioimattomat edut. Tämän Suomen väestön saaman voiton venäläiset korvasivat omalla hiellään ja verellään. 10—20 miljoonan maksu oli siis mitätön korvaus siitä. Tsaarin armollinen sana oli kuitenkin otettu esityksen perustaksi.

Sotilasrahaston tulot olivat vain pari miljoonaa vuodessa. Eduskunta oli torjunut suostuntavarojen käyttämisen ja erityisen sotilasveron, joten muuta keinoa ei ollut kuin ammentaa jatkuvasti valtiorahastosta. Siitä ei kuitenkaan pitänyt sanoa laissa mitään, koska tulevaisuudessa voi ilmetä muitakin rahalähteitä. Valtakunnanrahastoa kiinnosti vain rahan saaminen, suomalaiset saisivat itse etsiä rahalähteensä.²⁸⁰

Kokovcov oli kyllä sitä mieltä, että kun valtiopäivät eivät olleet hyväksyneet entisiä esityksiä, eivät ne rupeaisi rahoja etsimään uudenkaan lain mukaan. Syytä olisi siis mainita valtiorahasto ja Suomen velvollisuus sen täyttämisestä.²⁸¹ Rahaministeri näyttäisi siis arvanneen paremmin kuin kenraalikuvernööri,

²⁸⁰ Kenraalikuvernööri Stolypinille 19.VII 1910. KKK 1910, II osasto, akti 81—1, VA

²⁸¹ Kokovcov Stolypinille (kopio ilman päiväystä). KKK 1910, II osasto, akti 81—1

etteivät suomalaiset tunnustaisi duuman lakia sen paremmaksi kuin keisarin manifestia; hän ei näytä huomanneen että siinä tapauksessa valtiorahaston mainitseminen ei mitään hyödyttäisi. Hänen esittämänsä muutosta ei tehty.

Ministerineuvostossa Seynin esityksestä huomautettiin vain yksityiskohdista: maininta ”kunnes mieskohtainen asevelvollisuus toteutetaan” poistettiin jotta suomalaiset eivät tulkitsisi sitä lupaukseksi. Lopputavoitteena mainittu 20 miljoonan maksu ei saanut olla kattosumma, vaan kymmenen vuoden kuluttua Suomen maksuvelvollisuutta voitiin harkita uudelleen.²⁸² Periaatteellisempia pohdintoja ei tietenkään tarvittukaan, koska asia oli jo edellä tarpeeksi harkittu.

Sotilasmiljoonalaki vietiin sitten valtiopäiville eduskunnan lausunnon saamiseksi yleisvaltakunnallisen lain säätämisyjärjestyksen mukaan. Sanotun ”lain” mukaisia esityksiään ei eduskunta ottanut ollenkaan vakavissaan eikä myöskään käskettyjä Suomen edustajia valtakunnanduumaan tai valtakunnanneuvostoon koskaan valinnut. Sotilasmiljoonalaista puhemies ilmoitti, ettei sitä voida ottaa käsiteltäväksi, koska 17/30.VI 1910 ”säädös ei ole Suomen voimassaolevaa lakia eikä Ministerineuvosto voi Suomelle lakia esittää, vaan Keisarillinen Majesteetti ministerivaltiosihteerin kautta”.²⁸³

Eduskunnan ”alamainen adressi” jäi tietysti seurauksitta, eli lausunnon puuttumisesta huolimatta lakiesitys vietiin duuman käsittelyyn. Täysistunnossa se oli pohdittavana marraskuussa 1911.

Duuman finanssivaliokunnan mietinnössä huomautettiin, että kyseessä oli vain osa sotilasrasituksen tasoitusta. Valiokunnan yksityiskohtaiset perustelut seurailivat melko tarkasti Seynin esitystä, huomautettiin vain vielä painokkaasti että kaikilla valtakunnan asukkailla oli sama velvollisuus osallistua maanpuolustukseen siitä riippumatta mitä teorioita Suomen valtiollisesta asemasta kannatettiin. Jo Aleksanteri III oli hyväksynyt tasauksen periaatteen. Rahallisen tasauksen laskeminen oli vieläkin kesken, joten kyseeseen tuli vain ei-toivotun mieskohtai-

²⁸² Osobyí žurnal Soveta Ministrov 3.VIII 1910. KKK 1910, II osasto, akti 81—1, VA

²⁸³ Eduskunnan alamainen adressi 23.IX 1910. KKK 1910, II osasto, akti 81—1, VA

sen asevelvollisuuden korvaaminen rahalla.²⁸⁴

Pääministeri Kokovcovin puhetta odotettiin Suomessakin jännittyneenä. Edellinen pääministeri Stolypin oli syyskuussa murhattu, mutta ehkä hänet olisi vaihdettu vaikka olisi saanut elää. Hovi ja hallitsija epäilivät tätä tarmokasta miestä ”suurviisiripyrkimyksistä” yhtenäisyyteen tähtäävän hallituspolitiikan vuoksi; aatelin vanhoillinen, vaikutusvaltainen osa oudoksui parlamentarismia siinäkin kalpeassa muodossa mikä vallitsi Stolypinin ja duuman suhteissa; uudistukset uhkasivat vanhoillisten asemaa yhteiskunnassa. Vapaamieliset ja vasemmisto taas tietenkin paheksuivat pääministerin kovia otteita. Mutta myös omat kannattajat duuman keskustassa masentuivat uudistusten hitaasta sujumisesta. Pitääkseen kannatusta yllä Stolypinin oli ollut osoitettava kovuutta juutalaisia, puolalaisia ja suomalaisia kohtaan. Hänen tarmonsa on vilahdellut näkyviin tämänkin tutkielman varrella aloitteiden teossa ja asioitten vauhdittamisessa ja Venäjän valtaoikeuksien varjelemisessa. Suomessa oletettiin että Kokovcov olisi rauhallisempi ja asiallisempi pääministeri ja odotettiin Venäjän Suomen-politiikan muuttuvan pääministerin vaihdoksen seurauksena. Seyn uumoili joutuvansa eroamaan menetettyään selustatukensa Pietarissa.²⁸⁵

Puheensa aluksi Kokovcov tähdensi käsiteltävän asian merkitystä, kun siinä, yhdessä yhdenvertaisuuslain kanssa, ensi kerran sovellettiin yleisvaltakunnallista lainsäädäntöjärjestystä. Suomen kansa oli työtä rakastavaa ja rehellistä, mutta sen johtajat esittivät käsiteltävän aikeen Venäjän sarron toteuttamiseksi. Keisarikunnassa taas ihmeteltiin, miten kolme miljoonaa suomalaista sai nauttia kaikkia poliittisia oikeuksia ja vapauksia koko keisarikunnan alueella (ääni vasemmalta: antakaa ne meille!), kun taas 150 miljoonaa venäläistä oli vailla näitä oikeuksia jakamattoman Venäjän yhdessä osassa. Sen lisäksi suomalaiset olivat saaneet etuja, joita ei ollut muulla väestöllä. Autuas pääministerivainaja ei ollut tuntenut kompromisseja tai esteitä, milloin Venäjän suuruus oli kyseessä. Suomalaiset olivat uumoilleet suunnan muutosta murhan jälkeen, joten nyt oli

²⁸⁴ Gosudarstvennaja Duma, tretii sozyv. Stenografičeskie otčety 1911. (jatkos-
sa ”Duma 1911”). I, p. 681—689

²⁸⁵ Aug. Langhoff. Seitsemän vuotta Suomen edustajana valtaistuimen edessä. Muistelmia ja muistiinpanoja vuosilta 1906—1913. Porvoo 1922. s. 335—
pääministerin vaihdoksen tunnelmista, s. 353 Seyn uumoilee eroamistaan

osoitettava ettei politiikka riippunut yksilöistä ja että valtakunnan suuruuden vaatimuksista ei vallinnut erimielisyyttä.

Lakiesitys oli välttämätön, tärkeä ja oikeudenmukainen. Suomessa ei voinut olla omaa sotaväkeä eikä suomalaisia voitu ottaa Venäjän sotaväkeen; rahamaksu oli vuodesta 1905 ollut epävarmalla pohjalla, joka vuosi erikseen käskettynä. Kohtuullisempaa ja oikeudenmukaisempaa lakia ei voinut olla: venäläiset maksoivat sotakuluja 4,5 ruplaa henkeä kohden henkilökohtaisen asevelvollisuuden lisäksi, suomalaiset joutuivat esityksen mukaan maksamaan 12—20 miljoonaa markkaa eli 1,5—2,5 ruplaa henkeä kohti mieskohtaisen asevelvollisuuden asemesta. Ennemmin tai myöhemmin rauhallinen, työtärakastava, rehellinen Suomen kansa nousee vaihtamaan intelligentisijan agitaa-tion ja alkaa ymmärtää, että Venäjän suojassa maa on kasvanut ja kulttuurinsa ja rauhansa turvannut.²⁸⁶

Kokovcovin puhe oli selvästikin sävytetty kansallismielisiä kannattajia ajatellen. Jos Stolypin oli joutunut tukemaan horjuvaa asemaansa samantapaisin puhein 1908 (Voimaliitosta) ja 1910 (yleisvaltakunnallisesta lainsäädännöstä) separatismia ja salanhankkeita vastaan ja Venäjän vallan jakamattomuuden puolesta²⁸⁷ ei Kokovcovin asema ollut paljonkaan vahvempi virkakauden alussakaan. Mutta puhehan ei ollut pääasiallisesti demagogiaa. Vaatimukset olivat aivan asialliset, jos lähdettiin siitä, että Suomi oli valtakunnan osa, jonka paikalliset edut eivät saaneet olla esteenä yleisvaltakunnallisten pyrkimysten toteuttamiselle. Eri asia on tietysti, miten järkevää suurvallan olemassaolo yleensä ja tsaarivallan oleminen erikseen on; mutta ei voine vaatia että Venäjän johtomiehet olisivat sellaista kyselleet, vaikkakaan suomalaiset eivät olleet ainoita jotka eivät sitä imperialismia arvostaneet. Ja on hyvin vaikea kuvitella, että vuoden 1911 Venäjällä olisi voinut päästä määräävään asemaan sellainen mies, joka olisi omaksunut suomalaisten näkemyksen, että Suomi oli oma valtio, jonka asioihin vain keisari voi Venäjän puolelta sanoa sanansa, ja senkin Suomen perustuslakien vuoden 1911 tulkinnan rajoissa. Odotukset suunnan muuttumisesta Kokovcovin mukana olivat siis tuomitut turhiksi.

²⁸⁶ Duma 1911, I, p. 690—700

²⁸⁷ Duma 1908, p. 2913—2918
Duma 1910, p. 1929—

Kokovcovin puhe saikin kiitosta ja lakiesitys kannatusta laajalti duuman keskustasta alkaen oikealle asti, siis lokakuulaisten, kansallisten ja maltillisen oikeiston ryhmien ynnä äärioikeiston penkeiltä. Lokakuulaiset sanoivat lakia niin päivänselvästi oikeudenmukaiseksi, että puheenvuoroja pyytämättä ilmoittivat sitä kannattavansa.²⁸⁸ Kansalliset kiittivät puhetta ”ensi askelena oikeaan suuntaan Suomen-politiikassa”²⁸⁹ ja äärioikeistolainen Markov iloitsi siitä että ”pääministeri oli lausunut niin venäläisiä sanoja”.²⁹⁰ ”Meitä odottaa venäläinen, hyvä ja oikea politiikka”, sanottiin.²⁹¹

Lakiesitystä vastustamatta muistutettiin kuitenkin, että ehdotettu maksu ei ollut oikeudenmukainen vaan kovin pieni. Kun Suomen osuus olisi ollut 30 000 asevelvollista ja kun miehen työpanos halvimmillaan voitiin arvioida 200 ruplaksi, olisi maksu asevelvollisuuden korvaamisesta ollut 6 miljoonaa ruplaa. Lisäksi Suomen osuus Venäjän kuluista olisi ollut 15—16 miljoonaa, joten Suomen olisi oikeastaan maksettava 5—8 miljoonan asemasta 22 miljoonaa, ennenkuin oikeudenmukaisuudesta voi puhua.²⁹² Markov lisäsi höyryä huomauttaen, että rajamaan asukkaat olivat jo kauan sitten rikkoneet uskollisuudenvalansa, joten heitä ei voinut päästää armeijaan, jossa oli tilaa vain uskollisille. Esitetyt 20 miljoonaa markkaa olivat vähäinen maksu 30 000 venäläisen verestä — hehän maata joutuivat puolustamaan suomalaisten tilalla. Alokkaan vapaaksiosto maksoi aikanaan 15 000 — 20 000 ruplaa, mutta jos suomalainen hinnoiteltiin edes 5000 ruplaksi, olisi maksu ollut 50 000 000 vuodessa. Vain 2,5 — 4,5 ruplan ottaminen hengeltä oli väärin, mutta ’me jalomieliset venäläiset olemme sellaiseen tottuneet’. Laki olisi kuitenkin vain ensi askel. — Ehkä Suomi ei alistuisi tähänkään, mutta jos niin kävi, oli sille julistettava sota ja valloitettava se jo huomenna. Oli rajansa venäläisenkin kärsivällisyydellä.²⁹³ — Vasemmalta ihmeteltiin kun Markov muisti venäläisen talonpojan hinnan niin korkeaksi, olihan talonpoikia ennen vaihdettu metsästyskoiriinkin.²⁹⁴ — Viittäkym-

²⁸⁸ Duma 1911, p. 701—

²⁸⁹ Duma 1911, p. 738

²⁹⁰ Duma 1911, p. 719—725

²⁹¹ Duma 1911, p. 736

²⁹² Duma 1911, p. 705

²⁹³ Duma 1911, p. 719—725

²⁹⁴ Duma 1911, p. 729

mentä miljoonaa vaadittiin muuallakin, duuman ulkopuolella äärioikeistolaisen ”Yhdistyneen aatelin kokouksessa”, koska toisheimoi-
sten hyväksi ei pitänyt riistää varsinaisia venäläisiä, muistettakoon vain Itä-Karjalan köyhyyttä Suomeen verrattuna.²⁹⁵

Keskustaoppositiosta pari ääntä olisi ottanut suomalaiset mieskohtaisesti asevelvollisiksi venäläiseen väkeen. Historia muka todisti suomalaiset uskollisiksi, ja miten muutenkaan voisi 30 000 suomalaista olla vaaraksi miljoona-armeijan riveissä! Ja sitäpaitsi, jos nyt jätettiin pois vuosittain 10 000 suomalaista, ja kun oli esitetty myös 20 000 juutalaisen asevelvollisen poistamista, niin vähintään yhtä epäilyttäviä olivat puolalaiset ja armenialaiset.²⁹⁶ Kuka silloin puolustaisi valtakuntaa? Pelkästään venäläiset, eli talonpojat. Mitä nationalismia se sellainen oli että oikeisto tyytyi pieneen rahakorvaukseen; kyllä kaikilla täytyi olla sama velvollisuus.²⁹⁷ Samaa esitti puolalaistenkin pieni ryhmä.²⁹⁸ Näissä puheenvuoroissa ei siis kiinnitetty mitään huomiota Suomen valtiollisen aseman ongelmaan.

Kadetti puolueen puolesta kenraali Babjanski huomautti, että vaikka lakiesityksen läpimeno oli ennalta selvää, oli hänen velvollisuutensa kertoa Siestarjoen tuolla puolen asuville, että koko Venäjän kansa ei ollut lain takana. Koko sotilaskonflikti, jota oli jatkunut kaksikymmentä vuotta, oli lähtöisin noista surullisen muiston jättäneistä miehistä, joista toinen, Kuropatkin, Mantšurian kentillä johti Venäjän tappioon, ja toinen, Bobrikov, toimillaan tahraisi Venäjän historian parhaat sivut. Suomalaiset eivät olleet kieltäytyneet vuodattamasta vertaan maan puolesta; eikä Baijerinkaan oma armeija ollut haitaksi Saksan sotilasmahdille; nyt ei ollut tekeillä yhdentävä vaan hajoittava laki, joka johtaisi siihen, että armeijasta täytyisi erottaa ehkä kaikki toisheimoiset, puolet sotavoimasta . . . (ääni oikealta; no ei, vaan kenraali Babjanski, sinulta olisi jo kauan sitten pitänyt riistää asepuke).²⁹⁹ Trudovikien ryhmästä huomautettiin, että suomalaiset olivat ennen olleet uskollisia ja osallistuneet Ve-

²⁹⁵ Finljandija i obščegosudarstvennoe zakonodatel'stvo. Doklad X s'ezdu Upolnomočennyh Dvorjanskikh Obščestv 39 gubernii, pročitannij 4 Marta 1914 goda Predsedatelem Komissii po sistematizacii Finljandskikh Zakonov N. Koro-
revo. Petrograd 1914. KKK 1910, II jaosto, akti 18 I, VA

²⁹⁶ Duma 1911, p. 726—727

²⁹⁷ Duma 1911, p. 731

²⁹⁸ Duma 1911, p. 739

²⁹⁹ Duma 1911, p. 710—719

näjän sotiin; hallitsija oli Suomessa ollut paremmassa turvassa kuin omassa keisarikunnassaan. Hallituksen politiikka vuosisadan vaihteesta oli tehnyt maan vihamieliseksi. Suomalaiset olivat mielellään menneet omaan sotaväkeensä, kun taas venäläiset oli itkevinä ja valittavina pitänyt viedä omaan väkeen lyötäviksi ja halvennettaviksi.³⁰⁰ Maata voitiin puolustaa vain siellä asuvien voimalla, esitys ei siis lisännyt vaan heikensi Venäjän mahtia ja herätti turhaa vihaa sitä kohtaan.³⁰¹ Esitys oli sekä Venäjän että Suomen perustuslakien vastainen eikä sitä pitänyt hyväksyä. Kukaan rehellinen kansalainen ei voinut kuin vastustaa hallituksen lainrikkomuksia, tapahtuivatpa ne Suomessa tai Venäjällä, oli sosiaalidemokraattien kanta.³⁰²

Puolueitten suhtautuminen sotilasmiljooniin heijasteli siis melko lailla niiden asemaa oikeisto-vasemmisto -järjestyksessä. Suomen perustuslaillinen erillisuus oli loukkaus sekä äärioikeiston itsevaltaisille aatteille että maltillisen oikeiston, kansallismielisten ja lokakuulaisten valtakunnan yhtenäisyyttä ja venäläisyyttä tähdentäville periaatteille. Vapaamielisille Suomen kohtelu oli esimerkkinä hallituksen suhtautumisesta laillisuuteen ja vasemmistolle siinä näkyi sorto. Kannanotot määräytyivät siis sen mukaan, miten puolueet asennoituivat Venäjän ongelmiin ja miten ne arvioivat lakiesitystä Venäjän edun kannalta. Suomen puolestahan asiaa ei valotettu, koska eduskunta ei edustajia ollut duumaan lähettänyt.

Ilman muuta siis oli selvää, että oppositiosta huolimatta esitys hyväksyttiin. Vuoden 1907 vaalilakihan huolehti siitä, että oppositio jäi pieneksi vaikka edusti suurta enemmistöä. Esitys hyväksyttiin yksityiskohtaiseen käsittelyyn äänin 224—107³⁰³ ja lopullisesti se hyväksyttiin 142—89.³⁰⁴ Suomen kysymys ei ollut niin keskeinen tai kiinnostava, että olisi jaksanut pitää kaikki viisisataa duumaedustajaa kokouksessa äänestyksiin asti.

Novoe Vremjan selostuksen mukaan sotilasmiljoona-asiaa ei valtakunnanpuolesta pantu erityiseen valiokuntaan, etteivät suomalaiset luulisi olevansa venäläisistä jotenkin poikkeavassa asemassa. Yleisessä lakivaliokunnassa sitten jokunen baltti puo-

³⁰⁰ Duma 1911, p. 702—705

³⁰¹ Duma 1911, p. 740

³⁰² Duma 1911, p. 705, 733, 735, 742

³⁰³ Duma 1911, p. 749

³⁰⁴ Duma 1911, p. 3264 .

lusti Suomen oikeutta. D.D. Gramm esitti ettei asiaa pitäisi käsitellä yleisvaltakunnallisessa vaan Suomen omassa järjestyksessä, koska suomalaiset eivät tunnustaneet lain voimaa 17.VI 1910 säädökselle. Puheenjohtaja keskeytti puheenvuoron, koska moiset väitteet eivät kuuluneet asiaan. Pääministeri totesi, että kysymys lainsäädäntöjärjestyksestä oli selvä, ja käsillä oleva esitys oli käynyt läpi ministerineuvoston käsittelyn, eduskunta itse ei ollut suostunut lausuntoa antamaan, valtakunnan-duuma oli sen hyväksynyt — oli se kummaa että nyt tultiin esittämään että asia annettaisiin suomalaisten käsiin! Sehän koski mitä ilmeisimmin sekä keisarikunnan että Suomen etuja ja oli siis jos mikään käsiteltävä sellaisia asioita varten säädettyssä järjestyksessä. Vaatimusta ei voitu mitenkään pitää liian raskaana Suomelle, jolta vaadittiin vain neljä markkaa eli puolitoista ruplaa asukasta kohden vaikka Venäjän kulut olivat 4,5 ruplaa henkeä kohti asevelvollisuuden lisäksi. Silti ei ollut todennäköistä että Suomen eduskunta esityksen hyväksyisi jos asia sille annettaisiin päätettäväksi, paitsi mikäli 17.VI 1910 laki kumottaisiin, eli siis koko Suomen-politiikka muutettaisiin. Parinkymmenen miljoonan markan takia ei lakia olisikaan tarvittu, olihan pelkällä keisarin manifestilla otettu 11 miljoonaa v. 1909. Laki oli kuitenkin päätetty säätää ettei keisarin tarvitsisi joka kerta erikseen rahasta kärkeä, ja myös että duuma, valtakunnan-neuvosto ja ministerineuvosto saisivat sanoa siitä mielipiteensä.

Valtakunnan-neuvoston suuri enemmistö ymmärsikin ilman muuta, että 12—20 miljoonan markan maksu asevelvollisuuden asemesta oli uusi olennainen etu Suomelle — oli Novoe Vremjan kommentti neuvoston kannasta. Kun alokkaan vapaaksi ostoto oli aikanaan maksanut 25 000—30 000 ruplaa, olisi 30 000 miehen vapaaksi ostaminen maksanut 750 000 000 ruplaa. Venäjä siis tyytyi ropoon.³⁰⁵

Suomen eduskunnassa oli huomautettu, että hallituksen politiikan takana oli virkamieskliikin lisäksi Venäjän nousevan porvariston voima. Kansallismielisten yhteiskunnallista koostumusta on kuitenkin asiallisesti hiukan vaikeampi todeta. Neuvostoliittolaisten tutkijain mukaan oikeisto edusti aatelistoa ja lokakuulaiset sekä kadetit porvaristoa, mutta muut tutkijat

³⁰⁵ Novoe Vremja 17/30.XII 1911

huomauttavat että neuvostoliittolaisten omienkin faktatietojen mukaan kaikissa puolueissa oli väkeä intelligentsijasta, vapaiden ammattien piiristä, yrittäjistä ja maanomistajista, ja toisaalta aatelisto ei enää ollut yhtenäinen sääty tai ammattiryhmä. Poliittinen kanta omaksuttiin poliittisista, aatteellisista tai periaatteellisista syistä eikä yksinomaan kotiolojen perusteella.³⁰⁶ Joka tapauksessa on kuitenkin selvää, koska Stolypinin vaalilaki suosi maanomistajia ja varakkaita kaupunkilaisia, että hallituksen politiikan puolella oli suuri joukko yhteiskunnan sana- ja rahavaltaisia ihmisiä; ja oikeistolaisissa oli keskimääräistä enemmän maanomistaja-aatelistoa. Kyseenalaista on, olisiko oppositiokaan toden tullen sallinut suomalaisten elää omaa elämäänsä venäläisistä riippumattomina. Kukin puolue haaveili valtakunnan muuttamisesta oman ohjelmansa mukaiseksi ja sellaisena lujaksi ja ehjäksi, eikä monikaan tajunnut että suomalaiset eivät pitäneet Suomea Venäjän osana.³⁰⁷

Finljandskaja Gazeta selosti suomalaisten lehtien vastalausekuoroa "laittomuudesta", "väkivallasta" ja "pistinmiljoonista" sekä vaatimuksia omasta sotaväestä miljoonien asemesta ja totesi sen vanhaksi virreksi:

Venäjä ei tietenkään kuuntele tätä laulua... vasta kun suomalaiset tuntevat olevansa Venäjän kansalaisia, kun heidät läpäisee kunnioitus ja rakkaus suurta valtakuntaamme kohtaan, silloin koittaa aika osoittaa heille se kunnia että heidät otetaan venäläisten lippujen alle Venäjän armeijan kunniakkaaseen aseveljeyteen.³⁰⁸

Vastalauseet eivät tietenkään auttaneet, vaan valtakunnan elimissä hyväksytty laki julkaistiin Suomea varten.³⁰⁹ Vuonna 1912 ei rahojen maksaminen näytä tuottaneen enää myöskään mitään käytännön hankaluuksia. Kenraalikuvernööri ja raha-

³⁰⁶ Pertti Luntinen, Venäjän imperialismin aikakausi uuden neuvostotutkimuksen mukaan, HAik 2—3/ 1982 esittelee tähän kuuluvaa runsasta kirjallisuutta.

³⁰⁷ Pertti Luntinen, Den inåtvända imperialismen, s. 39. (Pertti Luntinen, Tre föredrag över den ryska imperialismen, Joensuun korkeakoulun Historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osastojen julkaisuja n:o 18, Joensuu 1980).

³⁰⁸ Finljandskaja Gazeta 17/30.I 1912.

³⁰⁹ Suomen asetuskokoelma 1912, n:o 2, 27.I/9.II

ministeri sopivat maksun suorittamisesta puolivuositain aina toukokuun ja marraskuun 15/28 päivänä.³¹⁰ Samoin meni vuonna 1913 neljäntoista miljoonan maksu³¹¹ ja vuonna 1914 viisitoista miljoonaa.³¹²

³¹⁰ Seyn Kokovcoville 18.IV 1912, Seyn senaatille 7/20.V 1912, senaatti Seynille 24.V 1912, Kokovcov Seynille 24.X 1912, senaatti Seynille 15.XI 1912. KKK 1912, II osasto, akti 40, VA

³¹¹ O perečislenii v 1913 godu 14 000 000 marok v Gosudarstvennoe kaznačestvo vzamen otbyvanija naseleniem voinskoi povinnosti. KKK 1913, II osasto, akti 63

³¹² O perečislenii v 1914 godu 15 000 000 mar. v Gosudarstvennoe Kaznačestvo vzamen otbyvanija naseleniem voinskoi povinnosti. KKK 1914, II osasto, akti 61

10 Turhia protesteja (1912—1914)

Yleisvaltakunnallisessa järjestyksessä säädetyn sotilasmiljoonain jälkeen eduskunnalla ei siihen enää ollut mitään suoranaista sananvaltaa. Vuotuisen tulo- ja menoarvion käsittelyn yhteydessä se pääsi kuitenkin vielä sanomaan mielipiteensä. Vuoden 1912 valtiopäivät totesivat:

Kuluvan vuoden alussa annettu venäläinen laki, joka koskee Suomen velvollisuutta suorittaa Venäjälle sotilasveroa niin kauan kuin Suomen kansalaiset ovat vapautetut henkilökohtaisesta asevelvollisuudesta, ei ole Suomen kansaa velvoittava, vaan se on valtiollista ylivoimaa väärinkäyttämällä tehty loukkaus Suomea vastaan. . . Eduskunta ei voi myötävaikuttaa lainvastaisen määrärahan panemista budjettiin, vaan on velvollinen budjettilaskelmasta poistamaan 14 miljoonaa.³¹³

Vanhasuomalaiset huomauttivat että ”valiokunta leikkii sokkosilla sotilasmiljooniin nähden”. Budjettiin paneminen ei ehkä ollut miellyttävää, mutta siedettävämpää kuin budjettivajauksen aiheuttamat hankaluudet, koska raha kuitenkin vietäisiin.³¹⁴ Perustuslailliset selittivät, että ei voitu oikeudelliselta kannalta puolustaa jos budjettiin pantiin Venäjän määräämä raha.

³¹³ Valtiopäivät 1912. Asiakirjat I. Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 14

³¹⁴ Valtiopäivät 1912. Asiakirjat I. Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 14. Vastalause I.

Valtiopäivät 1912. Pöytäkirjat, p. 826

Protesti oli tehtävä. Kun sosiaalidemokraatit olivat ehdotta-
neet, että budjetin tasapainottamiseksi tarpeettomat suostunta-
verot jätettäisiin kokonaan sitten kantamatta, selitti Mechelin
että hallituksella kuitenkin oli valtiorahasto käsissään, eikä sii-
tä sitten riittäisi oman maan tarpeisiin jos kaikki sen tulot käy-
tettäisiin sotilasmiljooniin.³¹⁵ Sotilasmiljoonia varten siis itse
asiassa pantiin budjettiin jonkin verran rahaa, vaikkakin kul-
kulaitosrahastoon; kun rautateitä ei rakennettu annetulla mää-
rällä, riitti rahaa siirrettäväksi muihin tarpeisiin. Eduskunta
kylläkin lausui ponnen että muihin kuin suostunnoissa määrät-
tyihin tarkoituksiin ei varoja saisi käyttää.³¹⁶ Se ei hallitusta
tietenkään pidätellyt kun rahat kerran tulivat sen käsiin.

Seuraavan vuoden valtiopäiville esitettiin n. 14 miljoonan ve-
roa, koska senaatti oli siirtänyt valtiorahaston maksettavista
suostunnalla kustannettaviksi mm. kansanopetuksen ja lääkin-
tähuollon kuluja, saadakseen näin valtiorahaston tulot säästy-
mään sotilasmiljooniin. Näin ollen

hallitus on jälleen asettunut kannalle, joka loukkaa
Eduskunnalle perustuslakien mukaan kuuluvaa oi-
keutta vapaasti harkita, tarvitaanko ja minkä verran
suostuntaa valtiotarpeitten tyydyttämiseksi. . . Soti-
lasapurahalta puuttuu laillinen perustus eikä sitä
oteta budjettiin. . . Suomen viranomaiset eivät voi,
lakia rikkomatta, myötävaikuttaa mainitun määrän
suorittamiseen.

Kun sotilasmiljoonia ei otettu budjettiin, olisivat vakinaiset tu-
lot nytkin riittäneet eikä veroja olisi tarvittu lainkaan. Silti sa-
nottiin: ”ei ole syytä lakkauttaa veroja, jotka kuuluvat Suomen
verojärjestelmään”. Verotulot pantiin jälleen kulkulaitosrahas-
toon,³¹⁷ koska tiedettiin että Venäjä kuitenkin vie sotilasmiljo-
onat.

Eduskuntakäsittelyn yhteydessä puoluepukarit ja valtiomie-
het pääsivät jälleen kuvailemaan toinen toisiaan, melkein pä-
enemmän kuin rahan vaatiojoita. Vanhasuomalaiset sanoivat et-
tei ollut eduskunnan arvon mukaista sivuuttaa sotilasmiljoonia

³¹⁵ Valtiopäivät 1912, Pöytäkirjat, p. 827

³¹⁶ = 313

³¹⁷ Valtiopäivät 1913. Asiakirjat I, Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 3

ikäänkuin niitä ei tarvitsisi maksaa. Budjetti olisi järjestettävä ottaen huomioon ”ylivoimaisista syistä johtuva tosiasia”.³¹⁸ Pääsikävi, Valtiokonttorin johtaja, sanoi että haaveitten vallassa olo voipi olla kunniaksi enemmistön ihanteelliselle ajatustavalle, mutta tuskin paikallaan niin proossallisessa asiassa kuin sotilasmiljoonat.³¹⁹ Puolueen mielestä lausunnosta olisi ollut pois-tettava huomautus Suomen viranomaisten osallisuudesta lakien rikkomiseen, ”syytös Suomen Pankin ja Valtiokonttorin virkamiehiä kohtaan, jotka jo 11 vuotta ovat maksaneet sotilasmiljoonia ja nyt kuulevat rikkovansa lakia”.³²⁰ Mutta Mechelin vastasi, että oli toki oikein ja tarpeen, ettei eduskunta päätöksel-lään myötävaikuttanut sellaista laittomuutta kuin apumaksu Venäjälle.³²¹ Eikä virkamiehiä voinut sääliä:

Emme voi joka askelta ottaessamme ajatella että me säästäisimme niitä, jotka olojen pakosta kuitenkin tulevat aikaisemmin tai myöhemmin tämän taistelun alaisiksi.³²²

Varmaan perustuslailliset tässä muistivat omiansa, jotka passiivisen vastarinnan tähden olivat joutuneet virkaheitoiksi. Vastapuolen mielestä ei kylläkään olisi ollut ”mitään alentavaa siinä, että ylivoiman edessä peräännyttään”.³²³ Sosiaalidemokraatit ihmettelivät:

Vaikkei ole suostuntatarvetta, kerätään rahoja Venäjän valtakunnan rännteriin siirrettäviä sotilasmiljoonia varten. Tällaisesta naamiaispeleistä on tehtävä loppu. . .³²⁴ Sosialistien epäävän ehdotuksen hylkääminen osoittaa, kuinka vähän totta porvarit tarkoittaa puheillaan.³²⁵

Historioitsija voi onneksi nykyisin välttää ennen edellytetyn tuomarin tehtävän vetoamalla ”tieteellisyyteen” eikä hänen siis

³¹⁸ Valtiopäivät 1913, Asiakirjat, Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 3, vastalause V

³¹⁹ Valtiopäivät 1913, Pöytäkirjat, p. 544

³²⁰ = 318

³²¹ Valtiopäivät 1913, Pöytäkirjat, p. 550

³²² Valtiopäivät 1913, Pöytäkirjat, p. 610

³²³ Valtiopäivät 1913, Pöytäkirjat, p. 627

³²⁴ Valtiopäivät 1913, Asiakirjat I, Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 3, vastalause VII

³²⁵ Valtiopäivät 1913, Pöytäkirjat, p. 561

tarvitse pohtia kuinka vastuullisia kunkin puolueen puheet olivat. Joka tapauksessa oppositiossa oli helpompi vetää puhdasta linjaa kun ei tarvinnut vastata asioiden sujumisesta käytännössä. Virkamiesten saamaa tölväystä paranteli vielä Kullervo Manner: "herrat pelkää koetusta kun eivät luota tovereihinsa virkapaikoilla".³²⁶ Ja vedottiin suurimpaan Venäjällä vaikuttavaan voimaan: "Mitä sotilasmiljoonien lahjoittamisesta ja ryömimisestä Venäjän valtasuunnan edessä sanoisi Venäjän luokkatietoinen työväki!"³²⁷ Ehkä sosialistien puheita ei ollut tarkoitettu niin demagogisiksi kuin ne jälkeenpäin tuntuvat kun taustausten kulku tiedetään.

Lehdistö säesti eduskuntapuheita. Vanhasuomalaiset selittivät, että maksun olisi kyllä voinut ottaa budjettiin ja maksaa laillisesti. Kun eduskunta suhtautui kuin sotilasmiljoonia ei olisikaan, menivät valtiorahaston varat niihin eivätkä riittäneet kansanvalistukseen, terveydenhoitoon ja muihin kansan tarpeisiin.³²⁸ Perustuslaillisille taas perustuslaillisuus oli kansan suurin tarve. Ne "tervehtivät tyydytyksellä" eduskunnan taipumatonta kantaa.³²⁹ "Työmies" taas totesi, että sotilasmiljoonat perustuivat yleisvaltakunnalliseen lainsäädäntöön ja pyrkivät nimenomaan eduskunnan lainsäädäntövallan kaventamiseen. Venäjän rahaministeriöllä ei siis ollut laillista valtaa käskää suomalaisia virastoja, ja J.K. Paasikivi Valtiokonttorin johtajana oli surkea esimerkki eduskunnan päätösten halveksimisesta suostuessaan suorittamaan maksun.³³⁰

Venäjän äärioikeiston lehti "Zemščina" vastasi sosiaalidemokraateille: luulivatko he, että Venäjän köyhälistö halusi riistää venäläisiltä ihmisiltä kaikki oikeudet Suomessa?³³¹ — Oikeustaisteluna käydyn kamppailun asiasisältö olikin juuri siinä, että suomalaiset halusivat estää venäläisiä isännöimästä Suomessa. Tässä ei ole oikea paikka pohtia, millaista asemaa Venäjän proletariaatti sitten tavoitteli Suomessa esimerkiksi 1917—1918 tai 1939—.

³²⁶ Valtiopäivät 1913, Pöytäkirjat, p. 639

³²⁷ Valtiopäivät 1913, Pöytäkirjat, p. 632

³²⁸ Uusi Maa 25.IV 1913, n:o 46

Wiipuri 16.V 1913, n:o 86

³²⁹ Nya Pressen 23.IV 1913, n:o 92

³³⁰ Työmies 6.XII 1913, n:o 246

³³¹ Zemščina, 15.II 1914, n:o 1586

Seuraavan vuoden eduskunta sai samantapaisen esityksen vuoden 1915 budjetiksi. Jo esityksessä huomautettiin, että budjettiin merkittyjen lääkintä- ja opetusmäärärahojen maksaminen riippui siitä, myönnettiinkö niihin suostuntavaroja, koska mitään niistä ei voitu panna valtiorahaston maksettaviksi.

Eduskunta vastasi tähän, että hallituksen laskelma ei saanut olla niin lopullinen ettei eduskunta voinut siihen muutoksia tehdä. Muutenkin eduskunnan kanta pysyi muuttumattomana. Lisäksi huomautettiin muutamista muista, pienemmistä maksuista. Mm. venäläisten koulujen saamista rahoista vaadittiin ettei ”puheen olevia varoja käytettäisi koulujen eikä muiden laitosten ylläpitoon, jotka tarkoittavat väestön kouluttamista luopumaan kansallisuudestaan”.³³²

Budjetista poistettiin sotilasrahoja 16 000 000 markkaa ja sen lisäksi venäläistetyin luotsi- ja majakkalaitoksen määräraha 3 151 000 markkaa, duuman (valitsematta jätettyjen) edustajain matka- ja päivärahoja 80 000 markkaa sekä 300 000 mk stipendejä venäjän kielen opiskelua varten. Normaali menot hyväksyttiin, mutta esitetyistä 14,5 miljoonan veroista myönnettiin vain 6,5 miljoonan suostunnat. Hallitus sitten lyhensi niinkuin oli uhanutkin sivistys- ja lääkintämenoja. Sapelisenaatti paheksui:

Eduskunta ei siis jättänyt uudelleen yrittämättä valalata alaa, joka ei lainkaan kuulu sen määräysvaltaan vaan joka on sille annettu vain tiedoksi, ei suinkaan kritikoitavaksi tai valtiorahaston osalta määrälläväksi.³³³

Vanhasuomalaiset olisivat vieläkin pyrkineet sovittelemaan. He ehdottivat vastattavaksi kylläkin että mitään sotilasapumaksun suorittamista valtakunnanrahastoon ei voinut ilman eduskunnan suostumusta laillisesti tapahtua. Mutta helpottaakseen sotilasasian perustuslain mukaista järjestelyä eduskunnan olisi pitänyt suostua maksamaan 16 miljoonaa markkaa Suomen valtiovaroja sotilastarkoituksiin v. 1915 tavalla, jonka keisari ja suuriruhtinas suvaitsi määrätä.³³⁴ — Edellä olevien lukujen pe-

³³² Valtiopäivät 1914, Asiakirjat II, Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 5

³³³ Senaatin kaikkein alomaisiin esitys tulo- ja menoarvioksi vuodelle 1915. KKK 1914, II osasto, akti 13—8, VA

³³⁴ Valtiopäivät 1914, Asiakirjat II, Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 5, vastalause II

rusteella lienee selvää, että tämäkin sovinnolliseksi tarkoitettu vastaus olisi merkinnyt eduskunnan budjetti- ja sotilasasioita koskevan vallan lisäämistä yli sen, mitä Pietarissa pidettiin laillisena tai tarkoituksenmukaisena. — Sosiaalidemokraatit taas olisivat jättäneet verot kokonaan suostumatta,³³⁵ mikä olisi vienyt kansanopetukselta ja lääkinnältä rahat vielä kuusi miljoonaa vähemmäksi.

Eduskunta lähetti myös useita alamaisia adresseja suuriruhtinaalle vaatien oikeutta Suomelle. Laittomuuksiksi luettiin kaikki hallituksen politiikan aikaansaannokset Suomen lähentämiseksi keisarikuntaan:

- säädös Suomen asioiden esittelyjärjestyksestä 1908
- säädös venäläisten oikeudesta elinkeinonharjoitukseen 1908
- laki yleisvaltakunnallisesta lainsäädäntöjärjestyksestä 1910
- sensuurimääräykset 1910
- suomalaisten virkamiesten kurinpitoasiain alistaminen venäläisille tuomioistuimille 1911
- periaatepäätös Uudenkirkon ja Kivennavan liittämisestä Pietarin kuvernementtiin 1911
- yhdenvertaisuuslaki 1912
- sen toteuttamista valvova komitea 1912
- luotsi- ja majakkalaitoksen alistaminen meriministeriön komentoon 1912

Tärkeällä sijalla tässä luettelossa oli tietysti myös laki sotilasmiljoonista.³³⁶

Seyn totesi, että moisiin vastalauseisiin ei kannattanut kiinnittää huomiota, koska ne vain toistivat jo vuosina 1908—1909—1910—1911 esitettyjä väitteitä, jotka perustuivat valheeliseen käsitykseen erityisen Suomen valtion olemassaolosta ja pyrkivät kieltämään Venäjän valtiovallalta oikeuden säätää lakeja rajamaata varten. Oli sitäpaitsi suomalaisten oma syy jos kulttuuri- ja opetusmäärärahoja puuttui, koska he järjestelmäl-

³³⁵ Valtiopäivät 1914. Asiakirjat II, Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 5, vastalause III

³³⁶ Seyn Kokovcoville 12.I 1912. KKK 1912, II osasto, akti 14—9, VA

lisesti kieltäytyivät myöntämästä rahoja vuotuisiin vakanssimaksuihin valtakunnanrahastolle ja vähensivät suostuntoja mutta lisäsivät kulttuurimenoja ilmeisenä tarkoituksenaan ottaa rahat valtiorahastosta. Koska valtiorahasto oli ainoa lähde ei vain hallintokuluihin vaan myös yleisvaltakunnallisiin maksuihin, ei ollut mahdollista käyttää sen rahoja Suomen valistus-tarkoituksiin.³³⁷

Ministerineuvosto totesi, että kyseessä oli joukko eduskunnan äänekkäitä syytöksiä Venäjän valtiovaltaa vastaan, joita oli turha ruveta kumoamaan. Eihän eduskunnalla voitu myöntää edes olevan oikeutta keskushallituksen toimien arvosteluun, varsinkin jos säädökset oli annettu yleisvaltakunnallisessa järjestyksessä ja olivat hallitsijan hyväksymiä.

Ministerineuvosto tähdensi, että hallituksen politiikka raja-maata kohtaan perustui ennenkaikkea Venäjän valtakunnan historiallisesti määräytyviin tehtäviin kokonaisuudessaan ja vastasi Venäjän valtakunnan arvon ja todellisen edun vaatimuksia, erottamattomasti valtakuntaan yhdistetty Suomi mukaanluettuna.³³⁸

Kenraalikuvernööri Seyniä kiukuttivat jatkuvat valitusadres-sit, joissa ”eduskunta alisti räikeän kritiikin alaiseksi hallitsijan tahdon mukaisen politiikan ja ilmaisi tyytymättömyytensä hallituksen finanssipolitiikkaan viime vuosina, moittien erityisesti valtiorahastosta otettavien menojen rajoittamista, ja jyrkästi arvostelee nykyisenä aikana sovellettua Suomen hallinnon politiikkaa nimittäen sitä laittomuudeksi”. Kenraalikuvernööri ihmetteli, eikö jo ollut korkea aika panna rajat eduskunnan anomusoikeudelle jota käytettiin röyhkeän kritiikin rajat ylittäen.³³⁹

Novoe Vremja tuki kenraalikuvernöörin esitystä:

näitten loputtomien anomusten ja viestien johdosta, jotka on suunnattu kertakaikkiaan ja selvästi ilmais-tua Kaikkeinkorkeinta tahtoa vastaan . . . Nousee va-kava kysymys, kuinka pitkälle niitä voidaan sallia tai voidaanko niille panna sellaiset rajat ettei voitai-

³³⁷ Seyn Kokovcoville 2.V 1912, KKK 1912, II osasto, akti 14—1, VA

³³⁸ Osobyi žurnal Soveta Ministrov 17.V 1912, KKK 1912, II osasto, akti 14—1, VA

³³⁹ = 336

si tuomita Korkeimman tahdon mukaista politiikkaa ja yllyttää rajamaan asukkaita ja viranomaisia olemaan noudattamatta Keisarikunnan lakeja.³⁴⁰

Ministerineuvosto oli täysin samaa mieltä siinä, että anomukset eivät ansainneet tulla huomioon otetuiksi, koska ne olivat sisältonsä puolesta aivan aiheettomia ja perustuivat valheelliselle opille erillisestä Suomen valtiollisuudesta joka ei olisi alistettu Venäjän valtiovallalle.

Mutta valtiopäiväjärjestyksen muuttaminen oli niin vakava asia, että se oli harkittava tarkoin.³⁴¹ Itse asiassa siis Seynin vaatimus eduskunnan suun tukkimisesta torjuttiin. Ilmeisesti ajateltiin että Suomen hallinto sentään sujui ja sotilasmiljoonat tulivat, eikä väestön kapinallisuuskaan enää 1912—1913 näytännyt niin uhkaavalta kuin aikaisemmin. Turhaan konfliktiin pelkän äänenkäytön takia ei haluttu ruveta, kun valtiopäiväjärjestys nimenomaan oli se ainoa laki, jossa venäläiset tunnustivat Suomen perustuslakien muuttamisjärjestyksen noudattamisen tarpeelliseksi. Mutta muutenkin hallituspolitiikka oli muuttunut Stolypinin ajoista sikäli, että Kokovcov ei ollut yhtä hankka koviin otteisiin ja selkkauksiin. Poliitiikan suunta ei ollut muuttunut, mutta vauhti oli rauhallisempi. Useimmat Suomen oikeuksia kaventamaan tarkoitetut toimet oli pantu hautumaan komiteoihin, esimerkiksi juuri Kannaksen alueiden liittäminen keisarikuntaan. Sotilasmiljoonien lisäksi ei muita maksuja sotilasrasituksen tasoittamiseksi paljonkaan tullut, vaikka niitä ahkerasti pohdittiinkin.

³⁴⁰ Novoe Vremja 2.XII 1912, n:o 13193

³⁴¹ Osobyi žurnal Soveta Ministrov 11.XII 1912, KKK 1912, II osasto, akti 14—9, VA

11 Venäläisten majoituskulutkin suomalaisten maksettaviksi?

Venäläisen sotaväen majoittamiseksi oli Suomen valtio rakennuttanut kasarmeja 1830-luvulla Helsinkiin Meri- ja Turun kasarmien sekä Turkuun ja Hämeenlinnaan. Senaatti vaati sitten niitten tyhjentämistä Suomen omaa asevelvollista väkeä varten; sotaministeriö suostui luopumaan suomalaisten muusta majoitusvelvollisuudesta kun sai pitää kasarmit käytössään. Kuntien tehtäväksi jäi 1882 kylläkin hankkia asunnot ja majoitapaikat upseereille ja miehistölle, mutta Venäjän valtio maksoi siitä korvauksen (niinkuin edellä jo ohimennen mainittiin). Vapautus ei koskenut manööverien ja sodan aikaa eli tilapäistä majoitustarvetta. — Sortovuosina kun kaikki epäselvyydet olivat aiheuttanut selkkauksia, oli myös paljon kiistaa näiden kasarmien takia, esimerkiksi niiden korjaamisesta ja niiden katusuukien kunnossapidosta.³⁴² Suomen sotilaspiirin lakkauttamisesta aiheutuneita kysymyksiä pohtinut eversti Ždankon alakomitea Pietarin sotilaspiirissä mietti sääntöjä näistäkin asioista³⁴³ mutta ei näyttäisi saaneen valmista aikaan ennen sotaa.

Suomalaiselle sotaväelle rakennetut kasarmit tyhjenivät 1901

³⁴² Tästä on runsaasti aineistoa, esimerkiksi KKK 1908, II jaosto, akti 8—2, VA

³⁴³ Perečen voprosov razsmotrennyh v komissii General ot Infanterii Gazenkampfa i podkomissii Polkovnika Ždanko. KKK 1909, II jaosto, akti 34, VA

alkaen. Ne jäivät Suomen valtion omaisuudeksi nekin, mutta otettiin tilalle komennetun venäläisen sotaväen käyttöön.³⁴⁴ Ka-

³⁴⁴ Svedenija po voinskih kazarmah prinadležaščih finljandskii kazne. KKK 1917, II osasto, akti 21—1, VA

Suomen valtion omistamat kasarmit.

	kasarmi	m ³	käyttö	
	Kaartin	114 833	venäläisille	1904 ja 1906
	Uudenmaan pataljoonan	79 871	—”—	1902 ja 1906
	Sotasairaala	22 232	—”—	—”—
	Päävahti	4 568	—”—	1904
	Kaartin vartiokoju	226	vapaa	
	Pasilan ampumaradan rak.	1 902	venäläisille	1904
1.res.k.	Artjärvi	8 188	mielisair.	1904
2.res.k.	Tuusula	8 188	venäläisille	
3.res.k.	Lohja	8 188	keuhkotautisair.	1913
	Turun 2. tarkk’amp. patl	71 726	venäläisille	1906
4.res.k.	Halikko	8 190	vapaa	
5.res.k.	Kärsämäki	8 190	venäläisille	1914
6.res.k.	Uusikyliä	8 190	mielisair.	1914
7.res.k.	Ulvila	8 190	vapaa	
8.res.k.	Ikaalinen	8 190	—”—	
	Vaasan 3. tarkk’amp.patl	78 342	venäläisille	1902
9.res.k.	Närpiö	8 189	—”—	1916
10.res.k.	Laihia	8 189	—”—	
11.res.k.	Alavus	8 189	keuhkotautisair.	1913
12.res.k.	Kruunupyö	8 189	vapaa	
28.res.k.	Saarijärvi	8 267	—”—	
	Oulun 4. tarkk’amp.patl	79 458	venäläisille	1902
13.res.k.	Oulainen	8 275	keuhkotautisair.	1914
14.res.k.	Oulu	8 275	venäläisille	
15.res.k.	Kemi	8 189	venäläisille	
16.res.k.	Kajaani	8 275	vapaa	
	Kuopion 5. tarkk’amp.patl	82 035	venäläisille	1902
17.res.k.	Iisalmi	8 189	keuhkotautisair.	1913
18.res.k.	Suonenjoki	8 189	lasaretti	1915
19.res.k.	Juva	8 189	vapaa	
20.res.k.	Kontiolahti	8 189	keuhkotautisair.	1915
	Mikkelin 6. tarkk’amp.p.	82 146	venäläisille	1901
21.res.k.	Sääminki	8 600	venäläisille	
22.res.k.	Mikkeli	8 189	—”—	1904
23.res.k.	Mäntyharju	8 189	vankeinhoitohallituk- selle	1915
	Hämeenlinnan 7. tarkk’amp.patl	68 446	venäläisille	1902

sarmien arvoksi laskettiin 14,5 miljoonaa markkaa, ja tonttien 2,9 miljoonaa. Käytöstä pyydettiin vuokran tapaista korvausta. Bobrikov oli vastannut ettei mitään korvausta tule kun suomalaiset kerran on vapautettu sotaväkensä ylläpidon rasituksista. Samaa mieltä oli Boeckman, joka selitti että kasarmit luonnollisesti kuuluivat venäläisen sotaväen käyttöön kun tämä kerran Suomea puolusti.³⁴⁵

Lakkautetun suomalaisen sotaväen irtain omaisuus luovutettiin venäläiselle sotaväelle ja siitä piti saada korvaus, niinkuin edellä on jo kerrottu. Määrä oli 562 862 ruplaa 3,5 kopekkaa muiden osastojen omaisuudesta ja sitten kaartin omaisuudesta vielä 54 339 ruplaa 2,69 kopekkaa. Senaattihan oli turhaan pyytänyt sitten lupaa vähentää sanotun määrän vuosien 1906—1907 sotilasmiljoonista. Laskuun tuli vielä pieni määrä lisää, kun kaartin omaisuus Tsarskoe Selon leirillä luovutettiin erikseen. Suomalaiset laskivat sen arvon 23 635 ruplaksi, mutta venäläiset tarjosivat 13 695 ruplaa, ja tarjous oli hyväksyttävä koska leirirakennuksille ei muita ostajia voinut olla kuin sotaministeriö.³⁴⁶ Toisin kuin muun omaisuuden osalta keisari käski

25.res.k.	Lammi	8 292	vankeinhoitohallituk-	1915
			selle	
26.res.k.	Urjala	8 282	venäläisille	
27.res.k.	Orivesi	9 150	parantola	1904
	parakki Riihimäen			
	asemalla	2 955	venäläisille	
	Viipurin 8.			
	tarkk'amp.patl	86 196	venäläisille	1902
	Haminan kadettikoulu	90 535	suuri osa venäläisille	1904
	Lappeenrannan rakuu-			
	narykm.	183 381	venäläisille	1902
24.res.k.	Luumäki	8 189	lasaretti	1916
29.res.k.	Lappee	9 437	venäläisille	1904
30.res.k.	Muolaa	9 437	—"	1904
31.res.k.	Rautjärvi	8 189	vankeinhoitohallituk-	1915
			selle	
32.res.k.	Sortavala	8 189	venäläisille	1903
	Katajannokan meriekipaasi		venäläisille	1895
	Espoon tullin kasarmit		venäläisille	1882
	Turussa I kaup. osan kasarmit		venäläisille	1882
	Hämeenlinnassa linnankasarmi ja Poltin-			
	ahon kasarmi		venäläisille	1882

³⁴⁵ Doklad po kanceljarii Finljandskago General'nogo Gubernatora 10/23.VII 1908. KKK 1908, II jaosto, akti 44. VA

³⁴⁶ Senaatti kenraalikuvernöörille 29.V 1908. KKK 1907, 2. jaosto, akti 7, VA

maksaa tämän vuotuisina lyhennyksinä.³⁴⁷ Rahaministeriö kuitenkin sai maksun lykätynsi vaatimalla sotaministeriöltä tietoa maksun tarkasta määrästä³⁴⁸ niin että senaatti sai turhaan kysellä jotta ”ensi tilassa Venäjän Raha-asiainministeriltä saisi tiedon siitä, minä päivänä läheisimmässä tulevaisuudessa yllämainittu Suomen kruunulle tuleva saatava suoritetaan”.³⁴⁹ Laskut haudattiin komiteaan³⁵⁰ ja velka jäi omaisuutta koskevan velan jatkoksi.

Reservikomppaniain rakennuksista oli v. 1902 viisi luovutettu siivikäyttöön ja v.1905 senaatti pyysi jäljellä olevia 22 kasarmia. Suuriruhtinas Nikolai Nikolaevič, Pietarin sotilaspiirin ja puolustusneuvoston päällikkö, käski kuitenkin vastata että kasarmien siirto yleishyödyllisiin tarkoituksiin oli harkittava tapaus kerrallaan. Seuraavana vuonna sotaneuvosto (sotaministeriössä) ilmoitti, että reservikasarmit tarvittaisiin Venäjän sotalaitoksen käyttöön.³⁵¹ Senaatti vastasi ”katsovansa velvollisuudekseen edelleen pidättää mainitut kasarmit alueineen Suomen valtion hallinnon alaisina ja on Senaatti aikoinansa ottava käsittelyyn niiden käyttämisen yhteydessä maan sotilaslaitoksen järjestämistä koskevan kysymyksen kanssa”.³⁵² Vastaus tähän tuli äkkiä, kun vihjattiin Suomen oman sotaväen jälleen pystyttämiseen — jo viiden kuukauden kuluttua sotaministeriö ilmoitti hyvinkin tarvitsevansa reservikasarmit esimerkiksi epidemiaan sattuessa eristysmajoitukseen joten ”pidän välttämättömänä vaatia 22 kasarmin viivytyksetöntä luovuttamista sotalaitoksen käyttöön” ja ”kysymys Suomen sota-asioiden järjestämisestä on sotaväen hajoituksella katsottava lopullisesti ratkaistuksi”.³⁵³

Haminan kadettikoulun kaikki rakennukset eivät käyneet kasarmeiksi, mutta osa niistä oli tilapäisesti venäläisten käytössä.

³⁴⁷ Spravka po uplate finljandskoi kazne za peredannoe imuščestvo byvsih gvardeiskago i armeiskih finljandskih strel'kovyh batalionov. KKK 1909, II jaosto, akti 3, VA

³⁴⁸ Gosudarstvennyj kontrol', Department voennoi i morskoi otčestnosti, kenraalikuvernöörille 8.XII 1908. KKK 1908, II jaosto, akti 4, V A

³⁴⁹ Senaatti kenraalikuvernöörille I.XII 1908. KKK 1908, II jaosto, akti 4, VA

³⁵⁰ Senaatti kenraalikuvernöörille 28.V 1909. Kenraalikuvernööri senaatille 25.VI/8.VII 1908. KKK 1909, II jaosto, akti 30, VA

³⁵¹ Doklad po kanceljarii Finljandskogo General'nogo Gubernatora 27.IX/10.X 1907. KKK 1907, 2. jaosto, akti II, VA

³⁵² Senaatti kenraalikuvernöörille 8.XII 1907, KKK 1908, II jaosto, akti 7, VA

³⁵³ Sotaministeriö kenraalikuvernöörille 13.V 1908, KKK 1908, II jaosto, akti 70, VA

Esimerkiksi lasaretista karhuttiin — turhaan — vuokraa 1908³⁵⁴ tai vuokran verran vähennystä sotilasmiljoonista 1911.³⁵⁵ Maaneesista senaatti olisi tehnyt arkistorakennuksen³⁵⁶ mutta venäläiset haaveilivat sotilasoppikoulua Suomessa palvelevien virkamiesten ja upseerien pojille, opetusministeriö puolestaan arveli tarvitsevansa rakennusta venäläiselle seminaarille Sortavalan suomalaisen seminaarin karjalaisten keskuudessa harjoittaman myyräntyön vastustamiseksi.³⁵⁷ Hamina mahtoi kuitenkin olla liian kaukana Karjalasta koskapa seminaari pystytettiin Viipuriin,³⁵⁸ ja vaikka sekä meriministeriö että sotaministeriö olivat olleet sotilasoppilaitoksesta kiinnostuneita, ei siitäkään mitään tullut. Sodan aattona Seyn kyseli, eikö senaatti pelännyt vihollisen ampuvan arkistoa hajalle³⁵⁹ mutta puolsi sitten senaatin anomusta: anomus ansaitsee tulla huomioonotetuksi, mutta tietysti vasta sodan jälkeen . . .³⁶⁰

Entiset kasarmit eivät sitten riittäneet ja olivat väärillä paikkakunnilla kun sotaväkeä täytyi lisätä merkittävästi, pääasiassa Pietarin—Helsingin linjan varmistamiseksi liikekannallepannon aikana³⁶¹ vihollisen hyökkäyksen tai suomalaisten kapinan varalta.³⁶² Kasarmeja varten sanottiin tarvittavan viisi miljoonaa ruplaa; Stolypin oli sitä mieltä että ne voitiin määrätä hallinnollista tietä valtiorahastosta otettaviksi, koska Suomen velvollisuus osallistua yleisvaltakunnallisiin kuluihin oli päivänselvä, vaikka tarkan rahamäärän lopullinen laskeminen ratkaisikin vasta aikanaan yleisvaltakunnallisen lain säätämisen yhteydessä.

Sotaministeri Suhomlinov toivoi, että joukot saataisiin majoi-

³⁵⁴ Senaatti kenraalikuvernöörille 2.VI 1908. KKK 1908, II jaosto, akti 18, VA

³⁵⁵ Markov Seynille 11.VIII/29.VII 1911. KKK 1911, II osasto, akti 41, VA

³⁵⁶ Senaatti Seynille 24.V 1910. KKK 1910, II osasto, akti 12—L, VA

³⁵⁷ Stolypin Seynille 1.VIII 1911, KKK 1910, II osasto, akti 12—L, VA

³⁵⁸ Suomen valtio joutui lunastamaan sille tontin 2 500 000 markalla, mutta sitä ei voine laskea sotilasrasituksen tasaukseksi, vaikka tapahtuikin venäläisten tahdosta ja venäläistämistarkoituksiin. Spravka o vozložennyh na finljandskoju kaznu v sily zakona o osobyh Vysočaiših povelenii rashodah na nuždy obščegosudarstvennago značeniija. KKK 1914, II osasto, akti 91. VA

³⁵⁹ Seyn senaatille 17/30.VI 1914, KKK 1910, II osasto, akti 12—L, VA

³⁶⁰ Seyn Goremykinille VIII 1914 (luonnos). KKK 1910, II osasto, akti 12—L, VA

³⁶¹ Nikolai Nikolaevič Roedigerille 19.XII 1908. KKK 1910, II osasto, akti 12 A, VA

³⁶² Sotasuunnitelmista tarkemmin: Pertti Luntinen, Suomi Pietarin turvana ja uhkana venäläisten sotasuunnitelmissa 1864—1914. HArk 79/1983.

tetuksi jo syksyllä 1910, mutta se edellytti että tontit saataisiin käyttöön ennen talven 1909—1910 tuloa. ”Mutta nykyisen poliittisen tilanteen vallitessa suomalaiset eivät luovuta maita vapaaehtoisesti”. Suomen lait eivät mahdollistaneet tarpeeksi nopeata pakkoluovutusmenettelyä joten kenraalikuvernööriin olisi pitänyt pyytää keisarilta käsky asian hoitamiseksi. Sitäpaitsi viisi miljoonaa ruplaa oli vain ensi tarpeisiin, kaikkiaan kulut nousisivat n. 13 miljoonaan ruplaan. Ne, eli n. 34 miljoonaa markkaa, olisi otettava Suomen sotilas- ja valtiotrahastoista valtakunnanrahastoon ja sitä kautta sotaministeriön käyttöön.

Rahaministeri Kokovcov, joka muutenkin oli tottunut riitelemään sotaministerin kanssa määrärahoista, asettui vastustamaan tätä reipasta huseeraamista Suomen rahoilla ja laeilla. Hänen mukaansa rahastojen varat olivat niukat, jo pienet maksut asevelvollisuuden korvaamiseksi tuottivat vaikeuksia. Nyt vaadittiin 34 miljoonaa, edes perustelematta vaadittua määrää millään laskelmilla. Rahastoja täytyi suojella ei vain Suomen tarpeiden takia vaan myös yleisvaltakunnallisista syistä, jotta sotilasmiljoonien lähde säilyisi hallituksen käytettävissä ehtymättä. Sitäpaitsi joukkojen uudelleensijoittelu johtui armeijan yleisestä uudesta sijoittelusta eikä mitenkään erityisesti Suomen oloista. Juridisestikaan ei ollut mitenkään selvää, että Suomen piti maksaa kasarmit, Suomihan oli vapautettu venäläisten majoittamisesta vakituisesti rauhan aikana. Rahat oli siis otettava valtakunnanrahastosta tavallisessa keisarikunnan järjestyksessä mutta tarkkojen laskelmien perusteella — oli vähän liian epämääräistä kun ensin pyydettiin 5 miljoonaa ja sitten heti 13 miljoonaa.

Ministerineuvosto oli kuitenkin sitä mieltä, että juridisia esteitä ei ollut. Suomi oli velvollinen maksamaan enemmän, manifesti sotilasmiljoonista nimenomaan tähdensi että Suomi oli velvollinen osallistumaan myös valtakunnan rahalliseen sotilasarasitukseen. Edellisellä vuosisadalla annettu vapautus majoitusarasituksesta ei pätenyt perusteiltaan, koska Suomella ei enää ollut vaivaa oman sotaväkensä majoittamisesta; sitäpaitsi se oli annettu hallinnollisessa järjestyksessä ja voitiin muuttaa samalla tavalla.

Maksamalla sotilasmiljoonat Suomi ei mitenkään vielä ollut täyttänyt osuuttaan valtakunnan puolustukseen. Päinvastoin, ne olivat vain pieni osa siitä. Armeijan ja laivaston varustaminen aiheutti valtavia, kasvavia menoja, ilman että Suomen val-

tio korvasi sitä mitenkään. Tämä epänormaali tila oli yksipuolisesti edullinen Suomelle ja rasittava keisarikunnalle ja se piti mitä pikimmin korjata. Kasarmiasian yhteydessä se ei kuitenkaan käynyt.

Siinä nimittäin ministerineuvoston oli pakko olla samaa mieltä kuin rahaministeri että Suomen rahastot olivat todella pieniä. Tulot eivät olisi riittäneet ja säästöt olivat osaksi sidotut ulkomaisiin arvopapereihin tai talletettu ulkomaisiin pankkeihin. Yleisvaltakunnallisistakin syistä olisi ollut epätarkoituksenmukaista niitä tyhjiin ammentaa. Sitäpaitsi ”nykyisessä tilanteessa” se olisi ollut poliittisestikin epäviisasta, koska sitä olisi välittömästi käytetty Venäjän vallan vastaisena uutena agitaatioaseena. Ainoa keino oli siis hankkia rahat tavallisen lainsäädäntöjärjestyksen kautta. Sotaministeriön oli kuitenkin tehtävä parempi esitys budjettia varten.³⁶³

Kasarmirahankin käsittely osoittaa, että vauhtiin päässeestä venäläistämisestä huolimatta autonomialla oli merkityksensä Suomen suojana. Sotaministeriö ei voinut mielin määrin kauhoa suomalaisten varallisuutta sotavalmisteluihin. Suomesta katsoen ministerineuvosto ja Stolypin eivät olleet parhaita Suomen oikeuksien puolustajia, mutta tästä näkyy että kuitenkin jossain määrin varottiin provosoimasta suomalaisia heidän lakejansa rikkomalla. Valtakunnankin edut vaativat että Suomessa olisi mahdollisimman rauhallista, vaikka sitä rauhaa mahdollisimman kömpelösti ja provosoivasti oli ylläpidetty Bobrikovin tulosta alkaen.

Sotaministeriö laski sitten rakennuskulut tarkemmin ja esitti vuoden 1910 lisäbudjettiin ensimmäisen erän kaikkiaan 11 784 000 ruplan kustannuksista. Rahaministeri vastusti lisämenoja, ”budjetin tasapainon järkyttämistä”, mutta ministerineuvosto tuki sotaministeriön esitystä. Suomeen oli välittömästi saatava kolmas prikaati siellä olevien kahden vahvistukseksi, ja sille tarvittiin kasarmit. Majoitus yksityisasuntoihin niin kuin muualla keisarikunnassa oli tapana olisi ollut äärimmäisen hankalaa ”paikallisten asukkaiden keskuudessa Venäjän armeijan edustajia kohtaan tunnetun vihamielisyyden takia”. Ra-

³⁶³ Osobyj žurnal Soveta Ministrov 1.Dekabrja 1909 goda. KKK 1910, II osasto, akti 12 A, VA

hat karhuttaisiin aikanaan takaisin Suomelta siitä riippumatta, millaiseen budjettiin ne oli Venäjällä merkitty.³⁶⁴

Maiden hankkimisen uusille kasarmialueille Suhomlinov ajateli käyvän yhtä reippaasti kuin rahojenkin ottamisen. Hän esitti, että tontit otettaisiin keisarin käskyllä heti sotalaitoksen haltuun, ja maksut hoidettaisiin sitten joskus lunastusmuodollisuuksien selvittyä. Pietarin sotilaspiiri taas pelkäsi että suomalaiset maanomistajat kiskoisivat kovia hintoja maistaan kun ne venäläiselle sotaväelle lunastettaisiin. Siksi ehdotettiin että kolmansien henkilöiden kautta ostettaisiin ne myyjien tietämättä kenelle maat lopulta menisivät. Jälleen rahaministeri vastusteli sotilaiden lain ja hyvien tapojen tulkintaa. Satojen desjatiinon ostamista kymmenelle rykmentille tuskin voitiin pitää sallassa, eikä ollut oikein toivottavaa että hallitus aineellista hyötyä tavoitellen kiertäisi lakia. Sitäpaitsi Suomen pakkoluovutuslautakunnissa oli keisarikunnankin etua valvova jäsen.

Ministerineuvosto kuitenkin puolsi sotilaiden ehdotusta. Suomalainen pakkoluovutusmenettely oli niin hidas, että sen kuluessa hinnat voisivat nousta, mistä oli ikävä kokemus Helsingin muistokappelin (Rezvojn) tontin pakkolunastus edellisenä vuonna.³⁶⁵

Ministerineuvoston pöytäkirjoja tästä asiasta ei ole löytynyt pitemmälle. Sotaministeri kuitenkin joutui toteamaan, että vapaaehtoisilla kaupoilla ei todellakaan saanut maita tarpeeksi³⁶⁶ joten täytyi turvautua keisarin käskyllä nopeutettuun pakkolunastukseen³⁶⁷ ainakin Hausjärvellä, Kouvolassa, Korialla, Tammissaarella ja Riihimäellä sekä Dragsvikissä.

Millä perusteella pakkolunastukset sitten jaettiin Suomen tai Venäjän kustannettaviksi, ei ole selvinnyt; mutta kasarmi- ja leirialueita suomalaiset joutuivat makselemaan ainakin seuraavasti:

³⁶⁴ Osobyĭ žurnal Soveta Ministrov 6.IV 1910. KKK 1910, II osasto, akti 12 A, VA

³⁶⁵ Osobyĭ žurnal Soveta Ministrov 27.IV 1910, II osasto, akti 12 A, VA

³⁶⁶ Stolypin Seynille 22.VI 1910. KKK 1910, I osasto, akti 12 A, VA

³⁶⁷ Seyn ministerivaltiosihteerille 13/26.VIII 1910 ja Seyn prokuraattorille 30.VIII/12.IX 1910, sekä Armollinen määräys maa-alueiden pakkoluovutuksesta sotilaslaitokselle Suomeen rakennettavaksi aiottuja kasarmeja varten 31.VIII/13.IX 1910. KKK 1910, II osasto, akti 12 A, VA

1909	Mikkelin ampumarata	4 020,—	
	Mikkelin kasarmialue	347 000,—	
1911	Viipurin ampumarata	85 000,—	
1912	Mikkelin ampumarata	196 000,—	
	Utin leirialue	300 000,—	
	alue Lahdessa	18 638,—	
1913	Perkjärven leirialue	4 156 884,—	
	Lappeenrannan kasarmialue	500 000,—	
1914	Utin laajennus	900 000,—	
	YHTEENSÄ	6 507 679,—	368

Tämä rahahan ei mennyt peruuttamattomasti hukkaan, koska kasarmit ja leirikentät Suomen itsenäistyttyä palasivat suomalaisten käyttöön. Tämä ei suinkaan ollut venäläistäjien tarkoitus, niin että sitä ei voi laskea miksikään lieventäväksi asiahaaraksi.

Edellä nähtiin miten ministerineuvostossa pidettiin turhana suomalaisten vapauttamista majoitusrasituksesta. Stolypin huomautti siitä myöhemminkin (19.V 1910) samoin kuin Kokovcov (21.II 1911) mutta vasta 1912 otettiin tosissaan esille majoitusrasituksen maksattaminen Suomen valtiolla. Seyn perusteli Suomen maksuvelvollisuutta laajalla katsauksella majoitus- ja kasarmihistoriaan, joka on jo edeltä tuttu pääpiirteissään. ”Keisarilliset viranomaiset suhtautuivat kaikkea muuta kuin suopeasti suomalaisten vapauttamiseen, mutta alistuivat koska Suomelle tuli suuria kuluja oman sotaväkensä pystyttämistä”. Bobrikov oli ehdottanut edes osaa kuluista Suomen maksettavaksi koska maa oli vaurastunut, osittain juuri venäläisen sotaväen ansiosta. Ehdotus ei ollut toteutunut, koska sotilasrasituksen rahallinen tasointu oli jäänyt kesken laskemisen. Nyt kun Suomen sotaväki oli ollut lakkautettuna jo yli kymmenen vuotta, oli vapautuksen perusta hävinnyt ja Suomen piti osallistua venäläisten majoituskuluihin. Mutta koko maksua ei voitu ottaa, koska valtiorahasto oli sangen tiukoilla, eduskunta ei uusia rahoja myöntäisi, ja ainoa lisärahan lähde oli valtion metsien myynti.³⁶⁹ Venäläisten käyttöön saadut suomalaiset kasarmit eivät vielä riittäneet kaiken väen majoittamiseen. Esimerkiksi vuodelta 1912 oli tulossa 424 418 ruplan majoituslas-

³⁶⁸ Spravka o rashodah finljandskoi kazny na voennyja potrebnosti 1909—1914. KKK 1914, II osasto, akti 91, VA

³⁶⁹ Seyn Kokovcoville 4/17.VI 1912, KKK 1913, II osasto, akti 21—40.VA

ku maahan sijoitettavista uusista osastoista. Ja Suomihan rikastui sotaväen läsnäolosta, valtakunnanrahasto ammensi maahan rahaa keisarikunnan väestöltä.

Majoitusmaksu ei suinkaan vielä kuitannut Suomen väestön koko maksuvelvollisuutta, eikä ollut mitenkään epäoikeudenmukainen sotilasmiljoonien lisäksi; nämähän johtuivat siitä että suomalaiset olivat kieltäytyneet mieskohtaisen asevelvollisuuden suorittamisesta lain mukaan. Kun sotilasmiljoonat v. 1919 olisivat nousseet täyteen määräänsä, maksaisivat suomalaiset 2 ruplaa 63 kopeekkaa eli 7,02 markkaa henkeä kohti, kun venäläisten sotilasmenot olivat 4 ruplaa 66 kopeekkaa eli 12,42 markkaa. Suomalaisilta voitiin hyvin vaatia majoitusveroa tämän lisäksi puolitoista miljoonaa eli 18,7 kopeekkaa tai 50 penniä hengeltä.³⁷⁰ Seyn puolsi kansliansa laskelmia, mutta muistutti edelleen käytännön maksuvaikeuksista valtion rahaston tilan takia. Suomen kansantalouden maksukyky ei kyllä ollut sen heikompi kuin keisarikunnan — maanviljely voi olla karuissa oloissa hankalampaa, mutta Suomen teollisuus oli edistynyt jättiläismäisesti ja maan metsävarat olivat ehtymättömät.³⁷¹

Pietarissa majoituslasku pantiin kenraaliluutnantti Šuvaevin johtaman komitean pohdittavaksi.³⁷² Se laskeskeli suomalaisten maksuvelvollisuutta eri tavoin. Jos esimerkiksi verrattiin suomalaisten ja venäläisten majoitusrasitusta:

keisarikunnan majoituskulut	60,6 kop/venäläinen
suomalaisten maksamat	22,5 kop/suomalainen
tasointus	38,1 kop/kansalainen
koko kansalta siis	122 075 143,2 kop = 3255 603,81 mk

Suomalaisten olisi siis ollut maksettava runsaat kolme miljoonaa vuosittain. Mutta komitea piti parempana toisenlaista lascutapaa:

4 % kasarmien arvosta	1 543 146,5 mk
majoituskuluja	2 656 062,5
majoituskuluja jotka suomalaiset jo maksoivat	2 125 736,—
yhteensä majoituksesta	6 314 945

³⁷⁰ Doklad po kanceljarii Finljandskago General'nogo Gubernatora 14.II 1912. (allek. Neokesarskii). KKK 1912, II osasto, akti 21—40. VA

³⁷¹ Seyn Kokovcoville 4.VII 1912. KKK 1912, II osasto, akti 21—40. VA

³⁷² Kokovcov Seynille 25.VI 1912, KKK 1912, II osasto, akti 21—40. VA

Mutta kun Venäjällä sotaväkeä oli 1/129 väestön luvusta, Suomessa, rajamaassa, taas 1/84, oli lasketusta maksusta otettava vain 68 % eli 4 294 163 markkaa. Kun siitä vähennettiin suomalaisten jo maksamat majoituskulut, jäi maksuvelvollisuudeksi 2 168 427 markkaa vuodessa. Komitea ehdotti että tehtäisiin yleisvaltakunnallisessa järjestyksessä laki, jonka mukaan Suomi maksaisi joukkojen pysyvistä majoittamisesta vuosittain 2168 000 markkaa 1.I 1914 alkaen kymmenen vuoden ajan, minkä jälkeen laskelmat tarkistettaisiin. Rahat suomalaiset saivat hankkia paikallisessa järjestyksessä.³⁷³

Komitea sai laskelmansa valmiiksi kesällä 1913, ja yleisvaltakunnallisen lain säätämisyjärjestyksessä esitys lähetettiin senaattiin lausuntoa varten.³⁷⁴ Kun asia tuli Helsingissä puheeksi, paheksui mm., Hufvudstadsbladet sotilasrasituksen määrää — sotilasmiljoonia oli jo mennyt yhteensä yli sata miljoonaa, majoituslaskua oli saamatta kuutisen miljoonaa ja maiden lunastuksia oli maksettu suuria summia. Finljandskaja Gazeta huomautti, ettei pitäisi valitella venäläisten vaatimuksia vaan pikemminkin muistaa, mitä rasituksia Suomen väestö joutui kantamaan Ruotsin vallan aikana. Venäjän osana Suomen oli luonnollisestikin kannettava osansa puolustuksen kuluista.³⁷⁵ Kerraalikuvernööri, hänen kansliansa ja sanomalehtensä olivat tässä kysymyksessä siis täysin Pietarin kannalla.

Senaattikin sanoi täysin yhtyvänsä esitettyihin periaatteisiin Suomen velvollisuudesta maksaa venäläisten majoituksesta, samoin laskuperusteet se hyväksyi. Mutta markkamäärän se ehdotti poistettavaksi laista, koska hinnat ja sotaväen määrä vaihtelivat ja tarvittiin jatkuvia tarkistuksia. Maksu ei myöskään saanut olla niin suuri, että se tyhjentäisi valtiorahaston, koska silloin hallitus jäisi riippuvaiseksi eduskunnasta, ”mitä

³⁷³ Zurnal no.4 Vysočaiše obrazovannoi 3 Avgusta 1912 goda pod predsedatel'stva Glavnogo Intendenta Generala ot Infanterii Šuvaeva meždovedomstvennoi komissii, dlja peresmotrja deistvujuščih v Finljandii uzakonenii o voennom postoe, s celju privileč' Finljandskuju kaznu učastiju v razhodah po kvartirnomu dovol'stviju voisk. KKK 1912, II osasto, akti 21—40, VA. Suomalaisten maksamissa majoituskuluissa laskettiin mukaan siis 4 % v. 1810—1912 rakennettujen kasarmien hinnasta, 16 miljoonasta ruplasta, sekä kuntien majoituskulut. Väkiluku, jota käytettiin laskettaessa kuluja henkeä kohti, oli Venäjän osalta 166 miljoonaa ja Suomen osalta 3 204 072 henkeä.

³⁷⁴ Spravka o vozložeenii na finljandskuju kaznu v bol'sih razmerah po postoju voisk v krae, ll.X 1914. KKK 1914, II osasto, akti 21—40, VA

³⁷⁵ Finljandskaja Gazeta 21.II/6.III 1914, n:o 42

oli kaikin keinoin vältettävä Suomen vallitsevissa oloissa”.³⁷⁶

Venäläistettykin senaatti joutui siis jarruttelemaan Pietarin pyrkimyksiä Suomen hyväksikäyttämiseksi, ei mistään periaatteellisista autonomian puolustussyistä, vaan siksi että autonomia edelleen toimi valtiotalouden alalla ja ilman suurta selkkausta ei suomalaisilta olisi saatu tiettyä määrää enempää rahaa. Aatteista ja pyrkimyksistä huolimatta ihmisen paikka valta- ja yhteiskuntarakenteessa määrää hänen toimintansa. Säilyttääkseen toimintavapautensa suomalaisten inhoaman senaatin täytyi varjella valtion rahastoa sotilasviranomaisilta, koska eduskunta ei muuta rahaa venäläistämispolitiikan käyttöön suostunut antamaan.

Pietarin kantaa myötäileviä laimeita huomautuksia paljon tehokkaampi varjelukeino oli nimenomaan käytännön jarrutus. Senaatin vastaushan valmistui vasta neljä vuotta hauduttuaan. Keisarikunnalla oli silloin enää puoli vuotta elinaikaa jäljellä, niin että majoituslaki ei koskaan päässyt duuman käsittelyyn. Sodan aikana se ei tietenkään ollut kovin ajankohtainenkaan.

Sodan alku aiheutti suuria majoitusrasituksia niille kunnille,³⁷⁷ joihin sotaväki liikekannallepanon jälkeen keskitettiin saksalaisten mairinnousun varalta.³⁷⁸ Senaatti valitti kenraalikuvernöörille, että yksi pitäjä voi joutua majoittamaan 10 000 miestäkin määräämättömäksi ajaksi kun keisarikunnan puolellakin paikallinen majoitusvelvollisuus oli vain kolme päivää.³⁷⁹ Seyn vastasi, ettei majoitusrasitusta voitu panna valtakunnanrahaston niskoille, senaatin piti keksiä esimerkiksi kuntien keskinäi-

³⁷⁶ Senaatti Seynille II.VII 1916, KKK 1913, II osasto, akti 21—40, VA

³⁷⁷ Uudenmaan kuvernööri Seynille 25.1.1915, Viipurin kuvernööri Seynille 18.V 1915. KKK 1914, II osasto, akti 21—10, perepiska 2, VA
ylimääräiset majoituskulut:

Helsinki	200 000,—
maalaiskunta	32 000,—
Espoo	7 000,—
Hanko	5 000,—
Viipuri	
Kotka	
Valkeala	
Säkkijärvi	
Kuolemanjärvi	

³⁷⁸ Luntinen, Suomi Pietarin suojana ja uhkana . . . s. 118

³⁷⁹ Senaatti Seynille 2/15.XII 1914, KKK 1914, II osasto, akti 21—10, perepiska 2, VA

nen tasoitus;³⁸⁰ mutta kysyi kuitenkin Pietarin sotilaspiiristä, voiko sotarahastosta saada tilapäistä avustusta sanotuille kunnille.³⁸¹ Sotilaspiiri ei kuitenkaan rahaa luvannut, ennenkuin siitä olisi yleisvaltakunnallisessa järjestyksessä säädetty.³⁸² Sotilasviranomaisten vaatimuksethan olivat jarruuntuneet sanotun lainsäädäntöjärjestyksen takia edellä jo monessa asiassa, joten varmaan oli mieluisaa torjua suomalaisten pyyteet siihen vedoten. — Etsittäessä ei ole löytynyt asiakirjoja jatkokäsittelystä. Rannikolle keskitetyt joukotahan vedettiin pian päärintamalle, ja myöhemmin Suomeen sijoitetut joukot olivat paremmin hajallaan ympäri maata omissa kasarmeissaan ja parakeissaan. Majoitusrasitusta ei ilmeisesti niin hankalassa ja valikoivassa muodossa enää koitunut.

³⁸⁰ Seyn senaatille XII 1914 (luonnos). KKK 1914, II osasto, akti 21—10, perepiska 2, VA

³⁸¹ Kenraalikuvernööri Pietarin sotilaspiirin esikuntapäällikölle 29.XII 1914. KKK 1914, II osasto, akti 21—10, perepiska 2, VA

³⁸² Kenrlt. Sal'ca Seynille 7.I 1915. KKK 1914, II osasto, akti 21—10, perepiska 2, VA

12 Asevelvollisuus hevosille, laivoille, autoille ja elintarvikkeillekin

Suomalaisten hevosten vieminen sotapalvelukseen ei ilmeisesti tuntunut yhtä vaaralliselta kuin miesten aseistaminen. Vaikka mieskohtainen asevelvollisuus korvattiin rahamaksulla, pohdittiin lakia hevosten sotapalveluvelvollisuudesta edelleen. Asiaa oli pohdittu jo 1890-luvulla kaksillakin valtiopäivillä ja hyväksytty 1897. Senaatti oli lähettänyt lain edelleen ministerivaltiosihteerille, mutta siihen käsittely oli jäänytkin kun koko sotalaitosasia mullistui. Esityksen mukaan kenraalikuvernöörin puheenjohtama senaatti olisi järjestänyt hevosten sotapalvelukseen ottamisen, eikä keisarikunnan elimillä olisi ollut koko asiassa mitään tekemistä. Bobrikovin aikana sotilasviranomaiset olivat vaatineet edes hevosten luettelomista liikekannallepanon varalta, mutta sekä kenraalikuvernööri että ministerivaltiosihteerit olivat olleet sitä mieltä, ettei maassa vallitsevan kuohunnan takia voitu luetteloa ruveta vaatimaan. Kun sotalaitosta sitten kunnostettiin tappion ja vallankumouksen jälkeen, huomautti suuriruhtinas Nikolai Nikolaevič 1907, että ennen uusien liikekannallepanosuunnitelmien tekoa olisi Suomen hevosille tämä velvollisuus säädettävä. Sotaministeri tarkensi, että muuten Suomeen oli tuotava Venäjältä 20 812 miehen lisäksi 4 567 hevosta, mikä merkitsi miehiä kuljettavan 620 junavauunun lisäksi 760 hevosvaunua. Keskityskuljetukset siis hidastuivat huomattavasti.³⁸³ Kenraalikuvernöörin kansliassa todet-

³⁸³ Sotaministeri Stolypinille 12.XI 1908, Stolypin kenraalikuvernöörille 18.XI

tiin, että tämä velvollisuus luonnollisestikin olisi maalle lisärasitus, mutta sen ei voinut antaa estää tärkeän yleisvaltakunnallisen tarpeen tyydyttämistä. Rasitus ei sitäpaitsi olisi ylen raskas eikä koskisi kuin rikkaimpia (joilla oli parhaat hevoset); jo sekin että valtiopäivät 1897 olivat sen hyväksyneet, osoitti että maa sen kestäisi. Mutta tällä kertaa oli järjestelmä säädettävä tietenkin keisarikunnan viranomaisten alaiseksi.³⁸⁴

Asia jäi kuitenkin hoitamatta, niin että 1909 ylipäällikkö sai huomauttaa siitä uudelleen, jolloin keisarikin totesi hevosten sotapalveluvelvollisuuden ”ehdottoman tarpeelliseksi”.³⁸⁵ Sotaministeri Suhomlinov esitti sitten kun keisarikunnalle säädettiin vastaava laki 1911, että se ulotettaisiin Suomeenkin, vain jotkin pykälät maan olojen mukaan muutettuina.³⁸⁶ Tästä esityksestä senaatti sanoi:

Kysymys hevosten sotapalvelusta on hankalimmin hoidettavia, koska sillä toisaalta on suuri valtiollinen merkitys, mutta samalla se koskee yksityisen omistusoikeuden loukkaamattomuutta ja kiinnostaa erittäin laajoja väestöpiirejä. Siksi siihen on suhtauduttava äärimmäisen varovaisesti. Väestön vastarinta kaikkein hyödyllisinten kotieläinten pakko-ottoa vastaan saattaisi olla erittäin voimakasta.

Yksityiskohdista senaatilla oli paljon huomauttamista. Ensinnäkin se vastusti keisarikunnan lain soveltamista Suomeen ja vaati oman lain säätämistä yleisvaltakunnallisen lain järjestyksessä. Se oli aiheellista jo senkin takia, että keisarikunnan laissa olisi kovin monia olojen mukaan muutettavia pykäläiä. Olihan sillä puolella aivan erilainen paikallishallinto, jonka tehtäväksi hevosten mobilisoiminen oli määrätty.

Toiseksi senaatti esitti, että Suomea varten säädetyssä laissa sen rikkojat määrättäisiin tuomittaviksi suomalaisissa tuomioistuimissa. Vallitseva konflikti ratkeaisi ennemmin tai myöhemmin siten että suomalaiset virkamiehet alistuisivat keisari-

1908, KKK 1908, II jaosto, akti 55, VA

³⁸⁴ Spravka po voprosu o vvedenii v Finljandii voenno-konskoi povinnosti. KKK 1909 II jaosto, akti 55, VA

³⁸⁵ Osobyi žurnal Soveta Ministrov 15.II 1911. KKK 1913, II osasto, akti 21—15, VA

³⁸⁶ Suhomlinov ministerineuvostolle 15.II 1911. KKK 1913, II osasto, akti 21—15, VA

kunnan vaatimuksiin välttääkseen autonomian hävittämisen. Turha oli siis panna Suomen lakeihin määräyksiä virkamiesten tuomitsemisesta keisarikunnan tuomioistuimissa jos eivät k.o. yleisvaltakunnallista merkitystä omaavia lakeja tunnustaneet. Tilanteen normalisoitumisen jälkeen olisi suuri työ muuttaa kaikki lait. Parempi oli säätää erikseen laki niitä poikkeustapauksia varten, joissa suomalainen tuomioistuin ei noudattanut velvollisuuttaan. Viemällä rikkoneet virkamiehet ensin suomalaisiin tuomioistuihin saataisiin samalla todetuksi, ketkä tuomarit politikoivat eivätkä tunnustaneet yleisvaltakunnallista järjestystä. Näin heidät saataisiin vaihdetuksi lainkuuliaisiksi; ja puhdistus olisi omiaan vahvistamaan myös kannanotoissaan horjuvia.

Senaatti moitti myös sitä sanontaa, jonka mukaan lain soveltamisessa kenraalikuvernööri ja senaatti hoitaisivat keisarikunnan sisäministeriön tehtäviä vastaavat toimet Suomen puolella. Senaatti huomautti, ettei ollut syytä epäillä senaatin halua ja kykyä ymmärtää valtakunnan puolustuksen tarpeita (siis ilman kenraalikuvernöörin holhoustakin).

Vielä senaatti halusi maksaa kulut suoraan Suomen varoista, eikä kiertotietä jonka mukaan sotaministeriö maksoi ja Suomen valtio korvasi sen tilille valtakunnanrahastoon.³⁸⁷

Nya Pressen kirjoitti senaatin lausunnosta, että se löi kaikki alistumisen ja periaatteettomuuden ennätykset sanoessaan jaa ja aamen Venäjän hallituksen aikeille, ymmärtämättä että uhraisi siinä itsensäkin, koska autonomian loppu merkitsi senaatin häviämistä.³⁸⁸ Mutta sitä juurihan senaatti ei uhrannut, vaan selvästikin puolusti omaa reviiiriään keisarikunnan elinten vaikutusvallan levittämistä vastaan. Eikä se ilmeisesti nähnyt venäläistämispolitiikan tavoitteeksi autonomian loppua, vaan sellaisen autonomian josta rikollinen separatistinen politiikka olisi juurittu pois ja joka siis vastaisi valtakunnan oikeutettuja vaatimuksia. Jos siis historiankirjoitus on Nya Pressenin tavoin ennen tuominut sapelisenaatina ala-arvoiseksi Suomen hallituksena, on historian tuomarin ylläolevan näytön perusteella rehabilitoitava se ja annettava arvosana 5—. Senaatti

³⁸⁷ Zaključenie Imperskago Finljandskago senata 6.XII 1911. KKK 1913, II osasto, akti 21—15, VA

³⁸⁸ Nya Pressen 18/31.XII 1911, n:o 299

ei kuitenkaan mahtanut pohtia, millä voimalla keisarikunnan jatkuvia vaatimuksia Suomen täyteen yhdentämiseen tai sen erikoispiirteiden huomiotta jättämiseen olisi vastustettu, koska senaatin kannalla ei voinut olla kovin paljon tukea sen paremmin Suomessa kuin Pietarissakaan.

Kenraalikuvernööri puolti sotaministerin esitystä. Seynin mielestä se paremmin turvasi yleisvaltakunnallisen yhdenmukaisuuden. Olihan tapana että lait olivat voimassa koko valtakunnassa, soveltamisohjeet vain erikseen eri seutujen olojen mukaan. Senaatin lausunnossa torjuttiin sotaministeriön, rahaministeriön, maatalousministeriön ja valtion hevostarvaston toimivalta Suomessa, mihin ei ollut mitään aihetta. Samoin oli täysi syy mainita toimeenpanijana kenraalikuvernööri yhdessä senaatin kanssa, koska senaatti oli kollegiaalinen elin ja tilapäinen äänten enemmistö voi sattumalta ratkaista asian vastoin valtakunnan etua, jollei kenraalikuvernööri ollut sitä valvomassa.³⁸⁹ — Oma virkaansa se Seynkin tässä perusteli, hänhän oli päässyt asemaansa nimenomaan yleisvaltakunnallisen edun pätevänä puoltajana; liian luotettava senaatti olisi tehnyt kenraalikuvernöörin turhaksi. — Oikeusministeri Ščeglovitov oli sitä mieltä, ettei Suomelle tarvinnut eri lakia säätää³⁹⁰ — hänhän tunnetusti puolusti itse- ja virkavaltaa oikeuslaitoksen riippumattomuutta ja muuta hajaannusta vastaan. Pääesikunta tietysti painosti oman näkökantansa puolesta.³⁹¹

Ministerineuvosto näyttää kuitenkin olleen sitä mieltä, että senaatin lausunto oli paremmin perusteltu. Päätettiin säätää Suomelle oma laki yleisvaltakunnallisessa järjestyksessä, koska sen olot niin paljon poikkesivat keisarikunnan oloista. Sen lain mukaan läänikohtaiset lautakunnat, sotilaspiiripäälliköt, kruununvoudit ja kunnallishallinnon elimet olisivat joutuneet käytännössä hoitamaan hevosten oton sotapalvelukseen, ja kulut olisi tietenkin maksettu Suomen valtion varoista. Seuraava vaihe yleisvaltakunnallisessa järjestyksessä olisi ollut Suomen

³⁸⁹ Kenraalikuvernöörin lausunto 21.1 1912. KKK 1913, II osasto, akti 21—15, VA

³⁹⁰ Oikeusministeri ministerineuvostolle 20.XII 1912. KKK 1913, II osasto, akti 21—15, VA

³⁹¹ Glavnoe upravlenie General'nogo Štaba ministerineuvostolle 13/15 (?) VII 1913. KKK 1913, II osasto, akti 21—15, VA

eduskunnan lausunto.³⁹²

Tällaisia lausuntojahan ei Suomesta annettu. Vuoden 1914 säännönmukaisessa laillisuusanomuksessaan eduskunta kuitenkin pääsi huomauttamaan, että moisia esityksiä valmistellaan Pietarin elimissä ja että senaatti on vastoin lakia suositellut yleisvaltakunnallista järjestystä niiden säätämiseen ja vieläpä suositellut niiden rikkojien rankaisemista keisarikunnan tuomioistuimissa. (Suurta arvoa ei siis pantu senaatin esitykselle että rikkojat haastettaisiin ensin suomalaiseen tuomioistuimeen ja vasta sitten. . . jne.). Nämä olivat rikoksia perustuslain turvaamaa omistusoikeutta vastaan ja uusia raskaita taakkoja Suomen kansalle. Anottiin että niitä valmistelevat esitykset jätettäisiin raukeamaan.³⁹³

Kenraalikuvernööri kävi läpi eduskunnan valituksen kohta kohdalta ja totesi kaikki aiheettomiksi:

 Riittää vilkaista eduskunnan valitusta jotta voi vakuuttua sen täydestä aiheettomuudesta. . . Eduskunta ajattelee, että Suomella on valtiollinen autonomia, . . . vaikka Suomen itsehallinto on vain alueellinen (oblastnoe) ja riippuu kokonaan Hallitsijan armollisuudesta. . .

Samoin moitteet senaatin kokoonpanoa vastaan olivat turhia. Senaatin uusinta 1909 oli johtunut siitä että edellinen koostumus oli järjestelmällisesti vastustanut Korkeimman vallan toimia. Syytökset uutta senaattia vastaan olivat puhtaasti poliittisia, niinkuin näkyi siitä että ne koskivat toimia Suomen perustuslakia vastaan ja yleisvaltakunnalliseen lainsäätämisyjärjestykseen suostumista. Eduskunnan tarkoituksena oli turha periaatteellinen protestointi ja passiivisen vastarinnan ylläpito. Hevosten sotapalvelurasituksen kohdalla eduskunta oli itse kieltäytynyt käyttämästä lain säätämää lausuntovaltaansa ja jättänyt huolehtimatta maansa eduista kuin ei ollut lähettänyt duumaan ja valtakunnanneuvostoon edustajia niitä valvomaan.³⁹⁴

³⁹² Osobyí žurnal Soveta Ministrov 10.X 1913, KKK 1913, II osasto, akti 21—15, VA

³⁹³ Eduskunnan alamainen anomus 25.IV 1914. KKK 1914, II osasto, akti 14—5, VA

³⁹⁴ Kenraalikuvernööri ministerineuvoston puheenjohtajalle 5.V 1915. KKK 1914, II osasto, akti 14—5, VA

Tähän mennessä sota oli jo ollut käynnissä kymmenen kuukautta, joten hevosten sotapalveluvollisuuskin jäi säättämättä. Suomen hevoset eivät kuitenkaan säästyneet Venäjän armeijan palveluksesta, koska pakko-ottojen kautta ja vapaaehtoisin kaupoin niitä oli mahdollista viedä, vaikka se olikin kai hiukan hitaampaa kuin liikekannallepanosuunnitelman mukaan olisi ollut suotavaa. Ja Venäjän armeija tietysti maksoi ottamansa hevoset, rauenneen esityksen mukaan kulut olisivat tulleet Suomen niskoille.

Varmaa tilastoa otettujen hevosten määrästä ei saatu aikaan:

kuinka paljon hevosia kutakin lajia . . . todellisuudessa on otettu. . . ei ole voitu varmoja tietoja saada syystä, etteivät pakkotilauksia varten muodostettujen komissionien täkäläiset jäsenet ole voineet niiden lukua varmuudella muistaa.³⁹⁵

Joskus paljastui sellaista kähmintää, mitä perinteisesti on pidetty ominaisena Venäjän virkakoneistolle — kapteeni Deserovič maksoi ostamansa hevoset valtion rahalla mutta vaati myyjiltä 5—25 markkaa palautusta ”karttamerkkirahaa”.³⁹⁶

Senaatti huolestui hevosten viennistä sotaväelle, kun normaalisti Suomesta oli viety vuosittain 10 000—11 000 mutta 1914—1915 vietiin 38 800 hevosta eli 17 500 yli normaalin määrän. Lisäksi oli paljon hevosia töissä Muurmannin radan rakennuksella, samoin Pietarin huoltokuljetuksissa sekä Jäämerenliikenteessä (Rovaniemi—Kantalahti 1000 hevosta, Kirkkoniemeen 5000 hevosta ja Enontekiöstä Skibotniin 5000) tuomassa liittoutuneitten lähettämiä sotatarvikkeita. ”Enempää ei Suomesta voi ilman haittaa viedä”.³⁹⁷ Haitta koitui ensi kädessä maatalouden vahingoksi. Hevosten lukumäärä muuttui sodan edellisestä ajasta:

1910	300 927
1914	294 264
1915	287 078
1916	273 249

³⁹⁵ Turun ja Porin läänin kuvernööri kenraalikuvernöörinkanslialle 29.1 1915. KKK 1914, I osasto, sota-akti 4—22, VA

³⁹⁶ Tampereen kaupungin poliisilaitos, etsivä osasto, tutkimuspöytäkirja 24.VII 1915. KKK 1914, I osasto, sota-akti 4—22, VA

³⁹⁷ Senaatti Seynille 22.II 1916, Seyn sisäministerille 27.II 1916. KKK 1914, I osasto, sota-akti 4—22, VA

Tämä merkitsi 1207 hevosen vajausta toukotöiden vaatimasta 274 456 hevosen minimistä toukokuun alussa 1916.³⁹⁸ Kuitenkin armeija vaati jatkuvasti hevosia — mikä johti hintojenkin nousuun 400—600 markasta 500—1000 markkaan³⁹⁹ — niin että senaatille koitui paljon vaivaa rasituksen levittämiseksi edes taspuolisesti ympäri maan.⁴⁰⁰

Vuonna 1916 senaatti laski hevosia otetun sodan kuluessa paikalla ja vapaaehtoisesti kaikkiaan 27 595 kappaletta.⁴⁰¹ Kun vuoden lopulla työikäisiä hevosia oli jäljellä 202 048 kappaletta, merkitsi se 72 408 hevosen vajausta maataloudessa. Kenraalikuvernöörikin huomautti sillä kertaa hevosia vaativalle joukko-osastolle, että enää niitä ei Suomesta voinut viedä.⁴⁰² Tässä nyt siis Seynkin on jo huolestunut hallitsemansa oblastin puolesta keisarikunnan elinten vaatimuksia vastaan, senaatin vastalauseista nyt puhumattakaan. — Laskelmissa kaikki ei käy aivan yksiin; sotaväki on ottanut vajaat kolmekymmentä tuhatta hevosta, joiden kokonaismäärä on kuitenkin vähentynyt enemmän. Eräs selitys voisi olla se, että aluksi laskettu 300 000 — 270 000 hevosta tarkoitti kaikkia yksilöitä, lopuksi mainittu 202 000 vain työikäisiä, siis yli kolmi- tai nelivuotiaita. Joka tapauksessa hevosia oli viety kymmenkunta prosenttia ellei enempää. Venäjän paristakymmenestä miljoonasta hevosta vietiin sotaan 2,6 miljoonaa⁴⁰³ joten rasitus oli karkeasti ottaen sama keisarikunnassa kuin suuriruhtinaskunnassakin. Vaikka Venäjän armeija maksoikin hevosista, oli vetovoima tietenkin pois Suomen taloudesta.

Hevosten sotapalveluvollisuuden ohessa huomattiin tarpeelliseksi ryhtyä pohtimaan myös laivojen ja veneiden sekä autojen sotapalveluvollisuutta. Suomi kun on vesien pirstoma maa, oli erittäin tarpeellista panna siellä kaikille aluksille tämä velvollisuus. Sen piti koskea myös laivamiehistöä, muutenhan ei laivoilla olisi ollut paljon merkitystä armeijalle. Ministerineuvosto kaavaili laivojen omistajille 10 % vuotuista kor-

³⁹⁸ Senaatti Seynille 24.V/6.VI 1916. KKK 1914, I osasto, sota-akti 4—22, VA

³⁹⁹ Senaatti Seynille 10.VI 1916, KKK 1914, I osasto, sota-akti 4—22, VA

⁴⁰⁰ Senaatti Seynille 13.VI 1916, KKK 1914, I osasto, sota-akti 4—22, VA

⁴⁰¹ Senaatti Seynille 18.XI 1916. KKK 1916, I osasto, akti 2 osa 104, VA

⁴⁰² Seyn 128. jalkaväkidivisioonalle 21.I 1917. KKK 1916, I osasto, akti 2 osa 104 VA

⁴⁰³ A.M. Anfimov, Rossiiskaja derevnja v gody pervoi mirovoi voiny (1914 — fevral' 1917 g.). Moskva 1962. s. 114—115

vausta, mistä puolet olisi korvannut liikevoiton menetyksen ja loput vastannut kuoletusta.⁴⁰⁴ Tarkempi valmistelu annettiin eri hallinnonhaarojen välisen komitean valmisteltavaksi,⁴⁰⁵ ja siellä esitys oli vielä sodan puhjetessa. Keisarikunnan puolella vastaava laki ehti tulla voimaan kesäkuun lopulla 1914, jolloin täytyi huolehtia ettei sikäläisiä laivoja rekisteröity Suomen satamissa velvollisuuden kiertämiseksi.⁴⁰⁶ Komitea esitti ja kauppa- ja teollisuusministeriö puolsi sitten että keisarikunnan laki ulotettaisiin Suomeenkin.⁴⁰⁷

Kenraalikuvernööri kuitenkin selvitti, että velvollisuudesta oli määrättävä yleisvaltakunnallisen lain säätämisjärjestyksessä. Se oli kuitenkin mahdotonta, koska tarvittavaa eduskunnan lausuntoa ei voitu saada — olihan keisari julistanut (10.IV 1915) että eduskuntaa ei sodan kuluessa kutsuttaisi koolle. Sitäpaitsi laivojen tarve oli tyydytetty, osittain Suomen valtion aluksia käyttämällä, osittain takavarikoimalla satamissa sodan syttyessä olleet saksalaiset laivat. Ja ainahan voitiin turvautua pakko-ottoon, jota hevostenkin suhteen oli menestyksellä sovellettu.⁴⁰⁸

Tässäkin siis venäläisten säätämää sortolakia käytettiin Suomen suojana, kun kenraalikuvernööri jostain syystä halusi siihen vedota. Eduskunnan kieltäytyminen lausuntoa antamasta ei ollut esteenä yleisvaltakunnallisten lakien syntymiselle, mutta tilaisuus lausunnon antamiseen oli lain mukaan annettava, mikä osoittaa liikuttavaa lainkuuliaisuutta Seynissä. Suomen kokemukset eivät varmaankaan kenraalikuvernööriä olisi kovasti koskeneet, mutta sodan aikana hän oli saanut kokea keisarikunnan elinten vaikutukset hänen omaan valtaansa; olihan kenraalikuvernööri sodan aikana sotilasviranomaisten alainen, rauhan aikana taas välittömästi keisarin.

Yksittäisiä laivoja pakkoluovutettiinkin tarpeen tullen. Mm.

⁴⁰⁴ Vypiska iz Vysočaiše utverždennago 15 nojabrja 1913 goda Osobago Žurnala Soveta Ministrov ot 10 oktjabrja 1913 goda. KKK 1913, II osasto, akti 21—47 II, VA

⁴⁰⁵ Kokovcov Lipskiille 15. X 1913, KKK 1913, II osasto, akti 21—59, VA

⁴⁰⁶ Kauppa- ja teollisuusministeriö kenraalikuvernöörinkanslialle 18.VII 1914. KKK 1914, II osasto, akti 21—53, VA

⁴⁰⁷ Yleisesikunnan sotilaskuljetuspäällikkö kenraalikuvernöörinkanslialle 6.VI 1915. KKK 1915, II osasto, akti 21—43, VA

⁴⁰⁸ Kenraalikuvernöörinkanslia yleisesikunnalle 28.VI 1915. KKK 1915, II osasto, akti 21—43, VA

Saimaan hinaajia vietiin Viipurin linnoitukseen, ja niiden hinnoista komendantti joutui riitelemään omistajien kanssa.⁴⁰⁹ Tunnettuja ovat sisävesien laivastot, jotka rakennettiin sisävesihöyryistä ruuvaamalla tykit keulakannelle.⁴¹⁰ Pakko-ottoja varten luetteloiitiin Suomen kaikki (? samalla kai pyrittiin valvomaan jääkäriksi menevien liikkumista) 3374 moottorivenettä v. 1916, mutta käytetyistä lähteistä ei ilmene, kuinka monta todella otettiin. Kalastajat ainakin saivat harmitella elinkeinonsa menetystä, kun heidän veneensä olivat kelvanneet sotilaskäyttöön.⁴¹¹

Autojen sotapalveluvollisuudesta ei myöskään ennätetty säätää Suomelle keisarikunnan mallin mukaista lakia. Sodan alettua levisi huhu, että Suomesta olisi viety autoja ulkomaille, jolloin ylipäällikön julistuksella määrättiin autot sotilasviranomaisten valtaan⁴¹² ja luetteloiitiin ne. Ainakaan kuorma-autoja ei ollut monia, Uudenmaan läänissä 110, muissa lääneissä 3—12 kappaletta, Mikkelin läänissä ei yhtään.⁴¹³ Parin vuoden kuluttua (27.IX 1916) kuorma-autoja oli luettelossa 16 ja keveitä autoja 621.⁴¹⁴ Kuorma-autojen häviäminen johtui osalta juuri takavarikoista, mutta kun autot kuluvat ja särkyvät omistajiltaankin, ja ehkä piilotellaankin luetteloitaessa, ei venäläisten viemien autojen määrästä voi saada tarkkaa käsitystä.

Rautatiet olivat ilman muuta armeijan käytettävissä, mutta niidenkin kohdalla oli vielä erikseen sotilastarkoituksiin laskettavia kuluja. Venäläisethän vaativat radan rakentamista Pietarista Keski-Suomen halki Vaasaan, koska runkorata oli kovin lähellä saksalaisten oletettuja mairinnousurannikoita. Tämän radan kustannukset laskettiin 75 miljoonaksi markaksi.⁴¹⁵ Tätä on kuitenkin melko arveluttavaa laskea sotilasarasituksen ta-sauskuluksi, vaikka rata strategisista syistä saikin suuntansa, koskapa se on ahkerassa siviilikäytössäkin ollut. Senaatti kat-

⁴⁰⁹ O rekvizicii parohodov. KKK 1915, II osasto, akti 131, VA

⁴¹⁰ Arvo Ruohonen, Laivoja ja laivamiehiä Tampereen vesillä. Tampere-Seuran julkaisuja n:o 31, Tampere 1981, s. 94—97.

⁴¹¹ O dostavlenii Glavnomu Načal'niku snabženija armii Severnago fronta svedenii ov avtomobiljah, motocikletkah i motornyh lodkah. KKK 1916, I osasto, akti 2—88 I, VA

⁴¹² VI armeijan esikuntapäällikkö kenraalikuvernöörille 26.VII 1914. KKK 1914, I osasto, sota-akti 4—21, VA

⁴¹³ Spravka oli količestve gruzovyh avtomobilei, nahodjaščihsjä v Finljandii. KKK 1914, I osasto, sota-akti 4—21, VA

⁴¹⁴ = ⁴¹¹

⁴¹⁵ Spravka: Smety po nižepoimenovannym strojušimsja železnym dorogam sos-

soi puhtaasti sotilastarkoituksiin rakennettujen ratojen maksa-
neen 14 miljoonaa; kallein näistä oli Terijoen—Koiviston yh-
dysrata.⁴¹⁶ Kun Tornionjoen yli tuotiin lännen materiaalilähe-
tyksiä ja kun kevättulvat haittasivat liikennettä, päätettiin
1916 rakentaa rautatiesilta Ruotsin puolelle.⁴¹⁷ ”Koska silta tuli
Suomen alueelle ja Valtionrautatien hallintaan, on aivan oikeu-
denmukaista, että kulut tulevat Suomen valtion maksettavik-
si”. Kokonaiskustannukset arvioitiin 4 970 000 markaksi, ja
vuoden 1916 kuluihin niistä otettiin 2 miljoonaa.⁴¹⁸ Kun sillan
rakentaminen kävi hitaasti, harkittiin seuraavan vuoden kevät-
tä ajatellen tilapäistä puista siltaa, josta keisarikunta olisi kus-
tantanut 1/3 eli 330 000 markkaa,⁴¹⁹ mistä päätellen Suomen
osuus olisi ollut 660 000 markkaa. Näidenkin rahojen ottajat ja
maksajat vaihtuivat ennen hankkeen valmistumista.

Sotavuosina jatkettiin rautatietöitä sotilaallisiin tarkoituk-
siin, mutta ne Suomen valtio sai teettää valtakunnan sotarahas-
ton laskuun. Maksut vain tahtoivat viivästyä, niin että kesällä
1916 senaatti kiirehti melkein seitsemän miljoonan suoritusta
ja rahapulaansa vedoten uhkasi keskeyttää työt jollei rahoja tu-
lisi.⁴²⁰ Kenraalikuvernöörin arkistosta ei ole löytynyt selvitystä,

tavlja

Hiihola—Raasuli	18 430 000,—
Pieksämäki—Savonlinna	15 700 000,—
Jyväskylä—Pieksämäki	16 170 000,—
Haapamäki—Jyväskylä	5 412 612,—
—”— —”— lisäys	6 179 556,—
Haapamäki—Nikolainkaupunki	9 268 600,—
—”— —”— lisäys	14 804 329,—

KKK 1914, II osasto, akti 91, VA

⁴¹⁶ Zapiska o finansovyh t'jagostjah finljandskoi kazny na voennyja nuždy.
KKK 1914, II osasto, akti 21—20, VA

⁴¹⁷ Kenraalikuvernööri ministerivaltiosihteerille 24.III/5.IV 1916. KKK 1916, II
osasto, akti 8—2 1, VA

⁴¹⁸ Ministerineuvoston pöytäkirja 2.II 1916. KKK 1916, II osasto, akti 8—2 I,
VA

⁴¹⁹ Ministerivaltiosihteerin kenraalikuvernöörille 3.I 1917. KKK 1916, II osasto,
akti 8—2 1, VA

⁴²⁰ Senaatti kenraalikuvernöörille 23.VI/6.VII 1916. KKK 1916, II osasto, akti
8—11, VA.

Lasku koski seuraavia töitä:

rakennus Valkeasaareen	9 460,35 ruplaa
Halkovarasto Pietariin	263 254
Varikko Kutelevkaan	300 000
Varikko Udel'najaan	298 000
yhdysrata Šuvalovo-rantarata	105 000
toinen kiskopari välille Uusikylä—Koria ja	

ehtikö raha tulla ennen luhistumista.

Kaikkien näiden velvollisuuksien lisäksi esitettiin vielä muo-
nitusvelvollisuutta. Sellainen oli säädetty keisarikuntaan vuon-
na 1913, ja ministerineuvosto katsoi että Suomellekin se olisi
tarpeen.⁴²¹ Tarkoituksena oli määrätä elintarvikkeiden luovutus-
velvollisuus armeijan ruokkimiseksi kaikille muille maataloille
paitsi keisariperheen, lähetystöjen ja valtion omistamille.⁴²² Jäl-
leen senaatti ryhtyi vastustamaan Suomen rasittamista. Peria-
atteessa se kylläkin myönsi, että suomalaisilla oli kiistaton
velvollisuus osallistua tähänkin taakkaan. Mutta sen soveltami-
nen käytäntöön vaati ”kaikinpuolista harkintaa”. Ja sitten se-
naatti luetteli Suomen jo maksamat sotilasmenot — sotilasmil-
joonat, 48 miljoonan arvoisten kasarmien korvaukseton luovu-
tus, majoituskulut joita parhaillaan harkittiin lisättäviksi, leiri-
yms. alueiden pakkoluovutukset sekä sotilastarkoituksiin ra-
kennettavat radat.

Senaatti huomautti, että ei ollut oikein jatkaa sotilasarasituk-
sen tasausta näin palasittain, asia kerrallaan ja useimmiten sat-
tumanvaraisesti.

Lisäksi oli otettava huomioon Suomen maksukyky. Koko ras-
itushan tuli valtiorahastolle, joka yksin oli hallituksen käytet-
tävässä; ja sen varoja tarvittiin hallinnon ylläpitämiseen. Halli-
tuksen ja eduskunnan konfliktin takia ei ollut mahdollista vah-
vistaa valtiorahastoa uusilla veroilla; jo nyt jouduttiin juokse-
via menoja peittämään ennen kertyneillä säästöillä.

Nimenomaan muonarasitukseen oli lisäksi syytä suhtautua
epäröiden, koska Suomen oma vilja ei riittänyt kansan ruokki-
miseen, vaan sitä oli tuotava vuosittain yli 100 miljoonalla mar-
kalla; sotaväelle jouduttaisiin siis luovuttamaan kalliilla kau-
kaa hankittua viljaa.

Sitäpaitsi Suomi itse todennäköisesti voi joutua sotanäyttä-
möksi kaikkine siitä koituvine onnettomuuksineen, mikä kovas-
ti koettelisi valtionkin taloutta.⁴²³

Kaipainen—Taavetti
yhteensä

4 742 900 markkaa
6 850 443 markkaa

⁴²¹ Seyn sotaministerille 21.1 1914. KKK 1914, II osasto, akti 21—20, VA

⁴²² Položenie o voenno-prodovol'stvennom povinnosti. (Proekt). KKK 1914, II osasto, akti 21—20, VA

⁴²³ Zapiska o finansovyh tjagostjah finljandskoi kazny na voennyja nuždy. (ko-
pio, ilman päiväystä ja allekirjoitusta). KKK 1914, II osasto, akti 21—20,
VA

Tätäköön velvollisuutta ei ehditty säätää ennen sodan tuloa. Ja vaikka Suomi ei sotänäyttämöksi joutunutkaan, se kuitenkin katsottiin sotatoimialueeksi, jossa mainittu laki ei olisi ollut voimassa — sotatoimialueella määräsivät sotilasviranomaiset suoraan elintarvikevarastoista. Mutta senaatin lausunto on hyvänä tiivistelmänä sotilasrasituksen tasauksen tilanteesta sodan aattona. Entistä painokkaammin se myös tuo esiin edellä jo huomattun senaatin asenteen Suomen oikeuksiin: periaatteellisista syistä niitä ei kunnioitettu, mutta käytännössä niitä oli puolustettava senaatin oman toiminnan mahdollistamiseksi. Lausunnossa uumoiltiin myös tulevia suurempia rasituksia sodan tullen; uumoilu ei ollut turhaa pelkoa, niinkuin on jo käynyt ilmi niillä kohdilla missä tarina on edennyt sodan aikaan asti joidenkin maksujen ja rasitusten kohdalla. Lisää oli kuitenkin tulossa.

13 Suomen suurempi osallisuus Venäjälle sodasta aiheutuneisiin kuluihin

Sodan syttyminen kesällä 1914 säikäytti Suomen valtiontaloudesta huolehtivat laskemaan tilanteen sangen synkäksi. Rahaa oli 31 miljoonaa, tuloja oli odotettavissa 41 miljoonaa mutta laskuja oli tiedossa 95 miljoonaa. Sodan takia pelättiin tullitulojen laskevan 16 miljoonaa, rautatieliikenteen hiljenevän 14 miljoonan edestä ja viiden miljoonan metsäkauppojen raukeavan, eli yhteensä 36 miljoonaa jäisi tuloja saamatta.⁴²⁴

Osa valtionrahaston säästöistäkin hävisi käsistä, koska sitä oli säilytetty arvopapereina Saksan pankeissa. Näin menetettiin 37 miljoonaa. Seyn ehdotti että vastavedoksi takavarikoitaisiin Suomessa olevaa saksalaisten ja itävaltalaisien omaisuutta⁴²⁵ ja senaatti esitti, että valtiolainapaperit julistettaisiin mitättömiksi, jolloin saksalaisten kaappaus menettäisi merkityksensä venäläisten arvopaperien osalta.⁴²⁶ Mutta Venäjän hallitus ei sallinut panna Saksan hallituksen toimia yksityisten saksalaisten viaksi⁴²⁷ eikä rahaministeriö katsonut valtakunnan arvon ja luoton mukaiseksi pittää sanaansa ja mitätöidä sitoumuksiaan.⁴²⁸ — Ny-

⁴²⁴ Finansovaja programma. (kopio ilman päiväystä ja allekirjoitusta). KKK 1914, II osasto, akti 91, VA

⁴²⁵ Seyn Goremykinille 10.VIII 1914. KKK 1914, II osasto, akti 85, VA

⁴²⁶ Senaatti Seynille 16/29.X 1914. KKK 1914, II osasto, akti 85, VA

⁴²⁷ Goremykin Seynille 15.VIII 1914, KKK 1914, II osasto, akti 85, VA

⁴²⁸ Rahaministeriö kenraalikuvernöörille 17.1 1915, KKK 1914, II osasto, akti 85, VA

kyihmiselle käsittämätöntä omantunnonarkuutta. — Sen sijaan tiedusteltiin kiukkuisesti, miksi rahoja ja lainapapereita oli säilytetty Saksassa (siitähän Bobrikov oli aikanaan huomauttanut, ilmeisesti siis turhaan mutta ei aiheetta). Senaatti selitti, että kun saksalaiset pankit olivat saaneet tallettaa rahat, olivat ne hoitaneet vuotuiset prosenttien maksut ilmaiseksi, rahojen lähettäminen obligaatioiden omistajille Helsingistä olisi aiheuttanut paljon kuluja; sitäpaitsi uusien luottojen saanti oli tarvittaessa ollut helpompaa. Rahoja ei ollut saatu pois, koska tilanteen kiristymisestä ei ollut saatu mitään varoitusta.⁴²⁹

Rahapulassaan senaatti häätyi pyytämään keisarin lupaa 30 000 000 markan lainaan ulkomailta. Veroja ei voitu lisätä, koska viennin katkos oli hiljentänyt teollisuuden, rakentamisen ja metsätöiden vauhtia, kauppa oli vajaata, ja kunnilla oli raskas työttömyys taakkanaan. Verotuksen kiristäminen tai rahojen imeminen kotimaisilta rahamarkkinoilta olisi vain pahentanut taloudellista tilannetta. Lontoosta olisi rahaa saanut, vaikkakin 6 % korko oli epäedullisen korkea.⁴³⁰ Seyn puolsi senaatin esitystä⁴³¹ ja kiirehti anomuksen käsittelyä kahteen otteeeseen, koska ”viivyttely tässä asiassa voi johtaa senaatin umpikujaan”⁴³² ja koska ministerineuvoston hidastelu esti aikanaan suorittamasta sotilasmiljoonien vuoden 1915 ensi erää.⁴³³ Suomen-asiaain ”tuntijat” suosittelivat ehdoiltaan epäedullisen lainan kieltämistä ja 30 miljoonan lainaamista Suomen Pankilta (eli vajauksen peittämistä katteettomalla paperirahalla). Rahanministeri Barck oli kuitenkin samaa mieltä kuin senaatti, ettei setelistöä voinut moisella tavalla vastuuttomasti lisätä eikä muutenkaan ottaa rahaa kotimarkkinoilta.⁴³⁴

Kun sotaa oli käyty puoli vuotta, saatiin huomata, ettei se ollutkaan romahduttanut Suomen valtiontaloutta ainakaan heti. Meritullien vähennyksen oli korvannut Venäjän rajalla kanne-

⁴²⁹ Senaatti Seynille 18.XI 1914 ja 30.III 1915, KKK 1914, II osasto, akti 85, VA

⁴³⁰ Senaatin kaikkeinalamaisin esitys (kopio). KKK 1914, II osasto, akti 85, VA

⁴³¹ Seyn ministerivaltiosihteerille 27.IX/10.X 1914. KKK 1914, II osasto, akti 105, VA

⁴³² Seyn Goremykinille 19.1 1915. KKK 1914, II osasto, akti 105, VA

⁴³³ Seyn Goremykinille 12.V 1915. KKK 1914, II osasto, akti 105, VA

⁴³⁴ Osobyĭ žurnal Soveta Ministrov 10.III 1915, keisarin vahvistus 7.VII 1915. KKK 1914, II osasto, akti 105, VA

tun tullin lisäys,⁴³⁵ rautatietulot olivat pysyneet ennallaan, kas-
samenoja oli pihistely 7 miljoonaa, ja Terijoen-Koiviston rata-
työssä oli saatu säästymään 2,5 miljoonaa. Anotulla lainalla ei
siis ollutkaan kovin kiirettä.⁴³⁶ Ajan mittaan rahaa kuitenkin
tarvittiin, ja Pietarista alettiin jo kehotellakin lainan hakemis-
ta, koska valtakuntaan tarvittiin valuuttaa.⁴³⁷ Olivathan sota-
tarvikehankinnat vieneet valtakunnanrahaston miljardivaran-
non muutamassa kuukaudessa.⁴³⁸ Niinpä suomalaisten pankkien
konsortiumi sopi lontoolaisten pankkien kanssa 1189 532 pun-
nan 2 shillingin 2 pennyn lainasta 6 % korolla kahden vuoden
ajaksi, jolloin takaisinmaksu alkoi siis 1.XI 1917.⁴³⁹

Kun sodan vuoksi ei eduskuntaa kutsuttu koolle, ei vuotta
1915 pitemmälle ollut laillisessa järjestyksessä suostuttuja vero-
ja. Senaatti esitti, että Hallitusmuodon 45 §:n nojalla vuoden
1916 alusta sodan loppuun kannettaisiin leima- ja juomaveroja
entiseen tapaan niiden menojen peittämiseen, joihin valtion va-
kinaiset tulot eivät riittäneet. Seyn puolsi esitystä⁴⁴⁰ ja keisari
vahvisti sen.⁴⁴¹ Sota-ajan suomin valtuuksin voitiin uusiakin
maksuja määrätä.⁴⁴² Esimerkiksi keväällä 1916 senaatti esitti

⁴³⁵ Tässä ei voida syventyä Venäjän ja Suomen taloussuhteiden ongelmiin niiden koko laajuudessa. Suomen teollisuus tuotti tarvikkeita Venäjän armeijalle 150 miljoonalla v. 1915 ja 300 miljoonalla v. 1916, karjatalous ruokki Pietaria, ylimääräiset miehet olivat vallitöissä. Sota-aika oli Suomelle taloudellisesti virkeää aikaa. Koko kauppavaihto Venäjän kanssa oli 589 miljoonaa v. 1915 ja 1087 miljoonaa 1916. (Tietosanakirja, Täydennysosa, Helsinki 1922, "Suomi, Elinkeinot"). Lyhyt katsaus suhteiden taustaan ja tutkimukseen: J.M. Bobovitš — V.I. Bovykin, Venäjän ja Suomen väliset taloudelliset suhteet ja ensimmäinen maailmansota. HArk 80 /1983, s. 147—181

⁴³⁶ Senaatti Seynille 14/27.I 1915. KKK 1914, II osasto, akti 85, VA

⁴³⁷ = 434

⁴³⁸ A.L. Sidorov, Finansovoe položenie Rossii v gody pervoi mirovoi vojni 1914—1917. Moskva 1960. s. 105—111

⁴³⁹ Opređenje Imperatorskago Finljandskago Senata 12.X 1915 o vypuske finljandskoju kaznoju kratkosročnago zaima v 30 000 000 marok. KKK 1914, II osasto, akti 105. VA

⁴⁴⁰ Seyn ministerivaltiosihteerille 21.XI/4.XII 1915. KKK 1915, II osasto, akti 13—10, VA

⁴⁴¹ Keisarin vahvistus 11/24.XII 1915. KKK 1915, II osasto, akti 13—10, VA

⁴⁴² Kenraalikuvernöörinkanslian laskelmien mukaan kannettiin näin määrättyjä veroja:

1. 29.XII 1914 rautatielipuista	8 521 000,—
2. 27.III 1914 rautat. rahdista ja tavarasta	10 053 000,—
3. 27.III 1916 lisäys	
3. 1.II 1915 puhelimesta	58 000,—
4. 29.XII 1914 julk. näytännöistä ja huveista	2 265 000,—
27.III 1916 lisäys	

väli aikaista tuloveroa (ehkä Venäjällä säädetyn veron mallin mukaan) jota olisi 40 000—190 000 markan tuloista kannettu 5—20 %. Senaatti huomautti, että tämä vero ei suinkaan vielä vienyt kaikkea sodan takia ansaittua lisätuloa⁴⁴³ (mikä tarkoitti paitsi sotatarviketeollisuutta tietenkin myös sotakeinottelijoita). Tämäkin vero hyväksyttiin keisarin esittelystä.⁴⁴⁴ Näin ilman mitään perustuslakikonflikteja saatiin verotulot virtaamaan häiriöttä. Valtiorahaston tila parani vastoin sodan alkuaikojen pelkoja:

Valtiorahaston varat 1914	95 milj.	
Valtiorahaston tulot 1915	108,5 milj.	
Valtiorahaston tulot 1916	127,8 milj.	445

Kun Venäjällä lakattiin sodan ajan setelitulvan vuoksi lunastamasta paperirahaa kullalla, annettiin sama oikeus Suomen Pankillekin, koska sen kultavarannon säilyttäminen todettiin yhtä lailla yleisvaltakunnalliseksi eduksi kuin Valtakunnanpankin. Siitä tekivät pankkivaltuusmiehet ja senaatti esityksen, mutta päätös tehtiin hallitsijan omalla vallalla vuoden 1772 Hallitusmuodon 45:§n nojalla, jonka mukaan hallitsijan oli ryhdyttävä kaikkiin toimiin maan parhaaksi vihollisen hyökätessä maahan.⁴⁴⁶ Suomen kiistelty perustuslaki siis kelpasi yleisvalta-

5. pääoma- ja osinkovero	5 514 000,—
6. 8.IV 1916 suurista tuloista	12 282 000,—
7. 18.VIII 1916 sotatuloista	6 638 000,—
8. 24.XII 1915, leimavero	8 751 000,—
9. 24.XII 1915 juomista	2 127 000,—
10. 24.XII 1915 viljapaloviinasta	
11. 18.XI 1914 alkoholikaupan kielto sodan aik.	7 510 000,—
12. 27.III 1915 alkoholikaupan rajoitus	5 884 000,—
13. 1916 kiinnelainavero	411 000,—
14. 1916 manttaalimaksu	n. 200 000,—
	72 044 000,—

KKK 1917, II osasto, akti 13—21, VA. Predloženie Seimu o dalneišem do ishoda 1917 g. vzimanii nekotoryh sborov, ustanovlennyh na vremja voiny administrativnym porjadkom.

⁴⁴³ Senaatin alamainen esitys 7.III 1916, Seyn ministerivaltioshteerille 4/17.III 1916. KKK 1916, II osasto, akti 67, VA

⁴⁴⁴ Ministerivaltioshteeri kenraalikuvernöörille 26.III/8.IV 1916. KKK 1916, II osasto, akti 67, VA

⁴⁴⁵ O sostojanii statnago fonda v 1915 i 1916 gg. KKK 1916, II osasto, akti 74, VA

⁴⁴⁶ Osobyi žurnal Soveta Ministrov 20.I 1915, ministerivaltioshteeri kenraalikuvernöörille 30.III/12.IV 1915. KKK 1915, II osasto, akti 34, VA

kunnallistajillekin kun se tässä tapauksessa antoi hallitsijalle itsevaltiaan oikeudet.

Niinkuin jo aikaisemmin on kerrottu, senaatti maksatti vuodelta 1914 viisitoista sotilasmiljoonaa; senaatti kehuikin itseään kun rahat oli sodan alun vaikeuksista huolimatta saatu maksetuksi. Keväällä 1915 kassatilanne kuitenkin näytti senaatin mukaan sellaiselta, että silloin vuoroon tulevaa puolivuosi-maksua, kahdeksan miljoonaa, ei voitukaan suorittaa. Niinpä jätettiin 5,5 miljoonaa maksamatta ja ilmoitettiin, että sillä kuitattiin Venäjän armeijan majoitusvelka, jonka Pietarin sotilaspiiri aikaisemmin kerrotulla tavalla oli jättänyt maksamatta Suomelle. Senaatti muistutteli että velka oli ollut huipussaan yli kuudessa miljoonassa v. 1912, jonka jälkeen oli saatu pieniä korvauksia niin että summa oli pienentynyt 5,9 miljoonaan 1913 ja 5,2 miljoonaan 1914, mutta sodan alettua se oli taas noussut 5,5 miljoonaan vuoden 1915 alussa. Koska kyseessä oli riidaton Venäjän velka Suomelle, senaatti katsoi voivansa sen pidättää. Valtiokassojen välillähän oli myös riidanalaisia maksuja, kuten santarmimaksut ja sotilaspiiripääällikköhallitusten kulut, joita sotalaitos käytti tekosyynä jättäessään majoitusmaksut maksamatta. Senaatti lupasi kyllä maksaa vuorostaan kun riidat olisi selvitetty ja saatu asianmukainen Korkein käsky.⁴⁴⁷ Kenraalikuvernööri puolti senaatin menettelyä.⁴⁴⁸ Rahaministeriön vastausta odottelematta senaatti sitten maksoi määräpäivänä vain 2,5 miljoonaa markkaa. Rahaministeri Barck suhtautui ihmeen rauhallisesti, lähetti vain kirjeenvaihdon sotaministeriöön ja ilmoitti ettei voinut ottaa kantaa asiaan ennenkuin kuuli, oliko senaatin vaatimus sotalaitoksen mielestä perusteltu.⁴⁴⁹

Rahaministerin kannasta ilmeisesti mitään tietämättä valtakunnanrahaston Pietarin konttori totesi sitten, ettei maksu ollut tullut täysimääräisenä. Syksyllä 1915 se velkoi sen vuoden kuuden miljoonan ruplan (eli 16 miljoonan markan) erästä

⁴⁴⁷ Keisarillinen Suomen Senaatti kenraalikuvernöörille 25.V 1915. KKK 1915, II osasto, akti 101, VA

⁴⁴⁸ Kenraalikuvernööri rahaministerille 14.V 1915. KKK 1915, II osasto, akti 101, VA

⁴⁴⁹ Rahaministeriö kenraalikuvernöörille 21.V 1915. KKK 1915, II osasto, akti 101 VA

vielä puuttuvaa 5062 500 ruplaa.⁴⁵⁰ Senaatti vastasi vain, että vaatimukseen ei voitu suostua, koska sotalaitoksen velkaa Suomelle ei ollut maksettu.⁴⁵¹ Päinvastoin, senaatti yritti vielä syksyinkin erästä lyhentää uuden keksimänsä Venäjän sotalaitoksen velan Suomelle.

Senaatti huomautti, että 1902 oli Venäjän sotaväen käyttöön annettu kahdeksan pataljoonan ja viiden reservikomppanian rakennukset ja 1905 vielä kaartin pataljoonan kasarmit. Niistä oli 1908 pyydetty korvausta, minkä esityksen keisari oli 1909 hylännyt paitsi kaartin rakennusten osalta. Senaatti arvioi rakennusten hinnaksi viitisen miljoonaa; venäläiset asiantuntijat olivat arvioineet rakennukset halvemmiksi niiden iän takia, mutta suomalaiset selittivät että ne olivat arvioitaessa jopa paremmassa kunnossa kuin vastarakennettuina jatkuvien remonttien ansiosta. Viiden miljoonan omaisuudesta oli vuotuinen korko 4,5—5 %:n mukaan 250 000 markkaa eli vuosilta 1906—1915 yhteensä 2250 000 markkaa. Valtiorahaston vaikeuksien takia senaatti ”erittäin mielellään” olisi vähentänyt sanotun summan syksyn 1915 sotilasmiljoonista ja seuraavina vuosina aina 250 000 markkaa.⁴⁵² Tällä kertaa yritys ei onnistunut. Rahaministeri vastasi olevansa aivan tietämätön moisesta velasta. Ennen sotaministeriöltä saatavaa selvitystä ei asiaa voitu ratkaista, ja jos ratkaisua ei tulisi ennen maksupäivää, olisi syksyn erä maksettava lyhentämättömänä.⁴⁵³ Sotaministeriöllä ei tietysti ollut mitään kiirettä selvittää tällaista asiaa, joten syksyllä oli maksettava täydet kahdeksan miljoonaa markkaa.

Vuoden 1916 sotilasmiljoonat kyllä maksettiin taas säännöllisesti ilman kiistelyä, 8,5 miljoonaa toukokuussa ja samankokoinen erä marraskuussa.⁴⁵⁴

Muista maksuista kyllä riideltiin. Pietarin sotilaspiirin inten-

⁴⁵⁰ Ministerstvo Finansov, Petrogradskaja Kazennaja Palata, Suomen kenraalikuvernöörille 19.X 1915. KKK 1915, II osasto, akti 101, VA

⁴⁵¹ Senaatti kenraalikuvernöörille 30.XI 1915. KKK 1915, II osasto, akti 101, VA

⁴⁵² Senaatti kenraalikuvernöörille 31.VIII 1915, KKK 1915, II osasto, akti 21—26, perepiska 4, VA

⁴⁵³ Rahaministeriö kenraalikuvernöörille 23.X 1915. KKK 1915, II osasto, akti 26—26, perepiska 4, VA

⁴⁵⁴ O vznose v Gel'sinforskoe Kaznačestvo 17 000 000 marok vzamen otbyvani-ja finljandskimi graždanami ličnoi voinskoi povinnosti. KKK 1916, II osasto, akti 98. VA

dentuurihallinto vaati sotilaspiiripäällikköhallitusten kuluja vuodelta 1915 kaikkiaan 124 475 ruplaa ja 65 kopeekkaa.⁴⁵⁵ Senaatti vastasi, ettei sitä voitu maksaa ennenkuin oli saatu selvitys Suomen maksuvelvollisuudesta; v. 1902 oli annettu vain periaatteellinen päätös Suomen velvollisuudesta ylläpitää sotalaitoksen suomalaisia koskevat osat, mutta käytännön järjestelyissä tarvittiin senaatin ja sotaministeriön välinen selvittely ja Korkeimman päätös.⁴⁵⁶ Sotilaspiiri vetosi sotaministeriöön, joka muistutti että Suomi oli sotilaspiiripäälliköistä velkaa 897 228,56 ruplaa vuosilta 1902—1913, ja sotavuosilta 1914—1915 vielä lisää, niin että velka oli yhteensä 1099 729,80 ruplaa. Vuonna 1908 oli päätetty, ettei Suomea vapauteta näiden elinten ylläpidosta, joten mitkään käytännön selvittelyt eivät voineet olla perustana viivyttelylle. Maksun oli tultava välittömästi.⁴⁵⁷ Asiaa koskeva kirjeenvaihto päättyi tähän vuoden 1916 loppussa, joten ilmeisesti suuremmat mullistukset keskeyttivät vaatimuksen käsittelyn.

Vielä tarmokkaamman torjuntataistelun senaatti kävi edellä maksamatta jätetyistä santarmirahoista. Santarmien toimivaltahan oli loppunut marraskuun manifestiin, mutta Suomen maksuvelvollisuus oli todettu loppuneeksi vasta eri käskyllä 16/29.XI 1906. Senaatti ei ollut maksanut tältä väliajalta santarmilaskua — 418 084,59 ruplaa — vaikka keisarikunnan elimiltä tuli erikseen 1908 selvitys, että vapautus maksuvelvollisuudesta astui voimaan vasta käskyn päivämäärästä. Sotaministeriö hän oli sitten ottanut saatavansa pidättämällä majoitusmaksuja. Nyt vuoden 1915 senaatti selitti, että edellinen senaatti ei olisi saanut suostua moiseen, koska 1882 oli säädetty venäläisten maksettavaksi välitön korvaus majoituksesta, eikä santarmirahalla siis ollut mitään suhdetta majoitusrahaan, se oli käsiteltävä erikseen. Senaatti ei voinut olla yhtymättä edellisen senaatin kantaan että vuoden 1906 selvitys vapautti Suomen kaikesta maksuvelvollisuudesta. ”Vaikka nykyisen kokoonpanon senaatti ei voikaan yhtyä moniin niistä katsomuksista, jot-

⁴⁵⁵ Pietarin sotilaspiirin intendentuurihallinto Suomen kenraalikuvernöörille 5.II 1916. KKK 1916, II osasto, akti 21—26, perepiska 1, VA

⁴⁵⁶ Senaatti kenraalikuvernöörille 29.II 1916, KKK 1916, II osasto, akti 21—26, perepiska 1, VA

⁴⁵⁷ Sotaministeriö kenraalikuvernöörille 25.XII 1916. KKK 1916, II osasto, akti 21—26, perepiska 1, VA

ka johtivat vuoden 1906 senaatin toimintaa, niin, olipa sen kanta oikea tai väärä että vuoden 1903 santarmimääräys oli laiton ja vuoden 1904 suuren anomuksen perusteella kumottiin 1905, on selvää että maksukysymys tuli kiistanalaiseksi ja ratkesi 1906 Suomen hyväksi". Uusi kiista oli syntynyt keisarin vapautuspäätöksen ajallisesta vaikutuksesta, vaikka oli selvää että sillä voi olla merkitystä vain 16/29.XI 1906 asti koska sen jälkeen ei mitään maksuvelvollisuutta ollut; budjetti oli jätetty auki santarmimaksun osalta vuosina 1905 ja 1906, ja juuri sitä keisarin käsky oli koskenut. Sotaministeriö oli siis aivan väärässä pidättäessään majoitusmaksuja, koska se sillä antoi aivan päinvastaisen tulkinnan keisarin käskylle. Jollei taas vuoden 1906 ratkaisua tunnustettu lopulliseksi, oli kysymys edelleen kiistanalainen — eikä sotaministerillä siinäkään tapauksessa ollut valtaa majoitusrahoja pidättää — ja se oli vietävä ministerineuvoston ratkaistavaksi.⁴⁵⁸ Kenraalikuvernööri välitti senaatin saarnan sotaministeriölle huomauttaen että se "ansaitsee huomiota".⁴⁵⁹ Sotaministeriö näyttäisi ottaneen sen verran huomioon että ei vastustanut sotilasmiljoonien lyhentämistä majoitusvelan verran syksyllä 1915 eikä enää santarmilaskua entisiltä ajoilta esittänyt. — Sapelisenaatin kuva pontevana Suomen rahojen puolustajana vahvistuu, niin että sen täytyi erikseen tähdentää periaatteellista eroa perustuslailliseen senaattiin.

Tähän vanhaan laskuun oli liittynyt uusikin santarmikulujen karhuaminen. Kun sodan alkaessa santarmistoa vahvistettiin Suomessa yli kahdella sadalla miehellä, aiheutui siitä kerralla 16 253,01 ruplan kulut ja vuotuinen menojen lisäys 145 209,04 ruplaa. Sotaministeriön esittelyssä nämä kulut määrättiin maksettavaksi Suomen valtion varoista valtakunnanrahastoon sotaministeriön tilille. Senaatti tuohtui tästä vastaamaan, että vaikka Suomen valtiorahasto olikin keisarin määrättävissä, oli sen käyttö hoidettava asianmukaisessa järjestyksessä eikä suinkaan sotaministeriön esittelyssä. Johan vuoden 1908 jälkeen tarvittiin ministerineuvoston lausunto ennenkuin mitään Suomen asioita mentiin keisarille esittelemään.⁴⁶⁰ Kun pääesikunta ja

⁴⁵⁸ Senaatti kenraalikuvernöörille 12/25.V 1915, KKK 1915, II osasto, akti 21—26, perepiska 2, VA

⁴⁵⁹ Kenraalikuvernööri sotaministeriölle 3.VI 1915. KKK 1915, II osasto, akti 21—26, perepiska 2, VA

⁴⁶⁰ Senaatti kenraalikuvernöörinkanslialle 2.II 1915. KKK 1915, II osasto, akti

pääntendentuurihallinto vain hoputtivat maksua keisarin käskyyn vedoten⁴⁶¹ vastasi senaatti, ettei tällä tavalla voitu käyttää valtiorahastoa; sotilasviranomaiset rikkoivat Korkeinta tahtoa syrjäyttämällä senaatin ja ministerineuvoston asian käsittelystä. Niinpä senaatti sanoi odottavansa yleisvaltakunnallisen lainsäädäntöjärjestyksen mukaista lakiesitystä antaakseen siitä lausunnon.⁴⁶² Sisäministeriö taas oli sitä mieltä, ettei duumalle mitään santarmirahoja voitu esitellä, koska se oli vihamielinen koko poliisitointa kohtaan; mutta yleisvaltakunnallista lakia ei kuitenkaan tarvittu, koska vanhan keisarikunnan lain mukaan yksityisten rautateiden oli kustannettava santarmivalvonta alueellaan.⁴⁶³ Tähän senaatti huomautti, ettei moinen laki kuulunut lainkaan asiaan, koska ”on täysin ilmeistä, että Suomen julkiset varat ovat ilman mitään epäilystä valtiollisia”. Jollei yleisvaltakunnallinen lainsäädäntö kekvannut, oli lasku hoidettava hallinnollista tietä, siis senaatin, ministerineuvoston ja ministerivaltiosihteerin kautta, mutta ei missään tapauksessa sotaneuvoston (sotaministeriön) kautta.⁴⁶⁴ Asiakirjoista ei näy, mitä Venäjällä lie ajateltu venäläistetyin sapelisen senaatin vetoamisesta Suomen ja sen rautateiden valtiollisuuteen ja asioiden omaan käsittelyjärjestykseen. Kesällä 1916 sotaministeriö vain totesi, että santarmien lisääminen voitiin katsoa sodan aiheuttamaksi toimeksi, joten heidän kulunsa voitiin ottaa sotarahas-
tosta ja vapauttaa Suomen valtio korvaamasta niitä.⁴⁶⁵ Ainakin käytännössä senaatti siis voitti tämän taistelun Suomen autonomisen valtiotalouden puolesta.

Nämä olivat kuitenkin pieniä laskuja; paljon suurempia vaatimuksia oli tekeillä Pietarissa. Juuri maailmansodan aattona ulkoministeriö katsoi aiheelliseksi harmitella suomalaisten erioikeuksia (aiheen antoi kaavailu Suomen osallistumisesta Venäjästä erillisenä osanottajana olympialaisiin, jotka sodan takia

21—10, perepiska 6, VA

⁴⁶¹ Pääntendentuurihallinto kenraalikuvernöörille 21.III 1915, Pääesikunta kenraalikuvernöörille 18.V 1915. KKK 1915, II osasto, akti 21—10, perepiska 6, VA

⁴⁶² Senaatti kenraalikuvernöörille 7/20.VII 1915. KKK 1915, II osasto, akti 21—10, perepiska 6, VA

⁴⁶³ Sotaministeriö pääntendentuurihallinnolle 18.II 1915. KKK 1915, II osasto, akti 21—10, perepiska 6, VA

⁴⁶⁴ = 462

⁴⁶⁵ Sotaministeriö kenraalikuvernöörille 10.V 1916. KKK 1915, II osasto, akti 21—10, perepiska 6, VA

jäivät pitämättä). ”Läheskään merkityksettömmimpiä eivät ole rahalliset edut, jotka ovat syntyneet käytännössä, ilman lainsäädännöllistä perustaa; nimenomaan, Suomella ei ole mitään yleisvaltakunnallisia rasituksia esimerkiksi ylimmän hallinnon, asevoimien, diplomatian kustannukset...”⁴⁶⁶ Niinkuin koko edeltävästä tarinasta näkyy, ulkoministeriön moittima tilanne ei johtunut yrittämisen puutteesta; mutta aina voitiin yrittää uudelleen.

Heti sodan puhjettua rahaministeri totesi, että sotilasmiljoonalaki oli säädetty vuoden 1912 tilanteessa, mutta sota oli aiheuttanut Venäjälle suuria lisäkuluja (jo elokuussa 1914):

Tämä seikka yhteydessä sen kanssa että suomalainen rajamaa Venäjän keisarikunnan erottamattomana osana ei voi kaiken oikeuden mukaan jäädä vapaaksi kantamasta niitä uhreja joita koituu Venäjän valtakunnalle raskaitten koettelemusten aikana, ja toisaalta että strategisten suunnitelmien aiheuttama lukuisten sotajoukkojen keskitys Suomeen varmaan hyvin edullisesti heijastuu väestön taloudelliseen hyvinvointiin, johtavat siihen johtopäätökseen että yllämainittu laki Suomen osallistumisesta keisarikunnan puolustusmenoihin — rauhan ajan tilanteen mukaan laskettuina — tuskin nyt sota-ajan oloissa vastaa oikeudenmukaisuuden vaatimuksia ja velvoittaa Suomea uusiin maksuihin valtakunnanrahastoon.

Vuoden 1912 laki oli säädetty vuonna 1910 säädetyssä yleisvaltakunnallista merkitystä omaavan lain järjestyksessä. Mutta kun duuma ei sota-aikana ollut koolla, oli sen täydennys säädettävä Venäjän perustuslain poikkeuspykälän 87 § nojalla (eli keisarin käskystä ministerineuvoston esittelystä). Ministerineuvoston piti nyt harkita miten meneteltäisiin.⁴⁶⁷

Ministerineuvosto ei kuitenkaan sotakiireissään ilmeisesti kovin syvällisiin pohdintoihin ehtinyt. Sieltä tuli lyhyt päätös, että Suomen oli suuremmalla osuudella osallistuttava sotakuluihin ja että senaatin oli harkittava veroja tms. keinoja rahaläh-

⁴⁶⁶ Ulkoministeriö ministerineuvostolle 1.IV 1914, VSV Hc 4, 1914, VA

⁴⁶⁷ Rahaministeri Barck pääministeri Goremykinille 23.VIII 1914. KKK 1914, II osasto, akti 65, VA

teeksi.⁴⁶⁸ Rahaministerin apulaisen Kus'minskiin puheenjohtolalla pystytettiin sekakomitea laskemaan sotakuluja ja Suomen osallisuutta niistä. Huomioon otettavia sotakuluja olivat liikekannallepanon kustannukset, armeijan ja laivaston ylläpito sodan aikana, rautateiden pano sotakannalle, aikanaan sitten demobilisaation kustannukset "jne.". Suomen osuus näistä kuluista olisi väestömäärien suhteessa 3 196 700/174 099 000 laskettuna 1,8 %. Koska kuitenkin kulujen tarkka määrä oli laskettavissa vasta sodan päätyttyä, ja toisaalta olisi ollut epäoikeudenmukaista päästää Suomi vapaaksi maksuista niin kauaksi, voitiin vaatia Suomen osallistumista Venäjän sotavelkojen korkoihin ja kuoletuksiin tuolla 1,8 %:n osuudella. Sodan loputtua laskettaisiin sitten lopulliset kulut ja esitettäisiin niistä Suomelle lasku; Suomi voisi sitten vuosittain maksaa osuutensa Venäjän sotalainoista tai halutessaan kertakaikkisen korvauksen. Keväällä 1915 Suomen asiain neuvottelukunta, Stolypinin aikanaan keräämä Suomi-syöjäin joukko,⁴⁶⁹ totesi komitean esityksen oikeudenmukaiseksi ja käytännölliseksi.⁴⁷⁰

Suomessa olivat senaatti ja kenraalikuvernöörinkanslia keränneet runsaasti aineistoa maan osallistumisesta yleisvaltakunnallisiin kuluihin. Edellä mainittujen sotilaskulujen⁴⁷¹ lisäksi laskettiin rautatiekulut⁴⁷² (joihin myös on edellä viitattu) sekä venäläistetyin luotsi- ja majakkalaitoksen ylläpito 3 miljoonaa vuosittain⁴⁷³ ynnä kenraalikuvernöörin palkkamenot (120 000.—) tai kartoituskulut (20 000.— vuodessa),⁴⁷⁴ jotka eivät siis oikeastaan olleet maksuja Venäjän vaan Suomen tarpei-

⁴⁶⁸ Keisarin 2/15.IX 1914 vahvistama ministerineuvoston pöytäkirja. KKK 1914, II osasto, akti 105, VA

⁴⁶⁹ Goremykin (pj), Haritonov, Deutrich, Mjasoedov, Seyn, Markov, Borodkin, Lipskil, K.V. Plehwe, Korevo, Berendts...

⁴⁷⁰ Zurnal Vysočaiše učreždennago Osobago Soveščanija po delam Velikago Knjažestva Finljandskago, zasedanija 18.IV 1915. KKK 1914, II osasto, akti 94 II, VA

⁴⁷¹ Spravka o rashodah finljandskoi kazny na voennija potrebnosti 1909—1914. KKK 1914, II osasto, akti 91, VA

⁴⁷² Spravka: Smety po nižepoimenovannym strojušimsja = 415
Spravka o rashodah finljandskoi kazny na soedinitel'nuju vetv meždu finljandskimi i imperskimi železnymi dorogami a takže na pereustroistvo dorog dlja propuska imperskago podvižnago sostava. KKK 1914, II osasto, akti 91, VA

⁴⁷³ Dopolnennija svedenija o rashodah finljandskoi kazny. KKK 1914, II osasto, akti 91, VA

⁴⁷⁴ Sotaministeriö kenraalikuvernöörille 1.VI 1909. KKK 1909, IV jaosto, akti 2—A—19, VA, ja Dopolnennija svedenija... = 473

siin, vaikka maksettiinkin valtakunnanrahaston kautta Venäjän isäntävallan tähdentämiseksi. Vielä laskettiin paikallisten kielten opetus venäläisille, sekä keisarin ”hovi” Helsingissä ja Lappeenrannassa⁴⁷⁵ (vanha puutalo jossa keisari oli asunut leiri-harjoituksia seuratessaan) ynnä Karjalan venäläisten koulujen menot (176 500.— vuodessa)⁴⁷⁶ Komitean mietinnöstä päätellen näitä laskelmia ei otettu mitenkään huomioon; mutta ne todistavat Suomen yleisvaltakunnallisten hallintomiesten pyrkimystä torjua tai vähentää Pietarin vaatimuksia; ja tutkijalle kootut tilastot ovat käteviä tietolähteitä. — Myöhemmin Suomesta maksettiin vielä vapaaehtoisesti hyväntekeväisyysmielessä ylimääräisiä sotasairaaloita varten kolme miljoonaa ja keisarinna Aleksandran rahastolle venäläisten sotavankien hyväksi yksi miljoona,⁴⁷⁷ joita ei tietenkään tasoituksessa otettu huomioon.

Vaatusuomalaisista suuremmasta osallistumisesta valtakunnan sotakuluihin makasi sitten vuoden päivät odottelemassa käsittelyä. Sota pitkittyi odottamattomasti, joten lopullisella selvityksellä ei kiirettä ollutkaan. Käytännön mahdollisuuksia maksujen korotuksiin ei myöskään ollut kun senaatin rahapula haittasi jo sotilasmiljoonienkin suoritusta. Selvää syytä ei ole ilmennyt siihen, miksi maksujen korotus sitten keväällä 1916 otettiin uudelleen esille. Silloin Suomessa liikkui huhuja että täältäkin miehet vietäisiin asevelvollisina suureen sotaan. Näihin aikoihinhan Venäjän ehtymättömiltä tuntuneet miesvoimat alkoivat loppua, ja ennen vapautetuista miesryhmä toisensa jälkeen kuitenkin alistettiin asevelvollisiksi.⁴⁷⁸ Sotilasviranomaiset pitivät asevelvollisuushuhuja painavana syynä jääkäri liikkeen⁴⁷⁹ joka oli alkanut paljastua edellisenä vuonna ja jonka piirteet selkiytyivät vuoden vaihteen tienoilla.⁴⁸⁰ Mieskohtaisen

⁴⁷⁵ Spravka o vozložennyh na finljandskoju kaznu v silu zakona i osobyh Vysočaiših povelennii rashodah na nuždy obščegosudarstvennago značeniija. KKK 1914, II osasto, akti 91, VA

⁴⁷⁶ Assignovanija iz finljandskih summ v rasporjaženie Soveščatel'nogo Komitea po delam russkih učebnyh zavedenii v Finljandee 1909—1914. KKK 1914, II osasto, akti 91, VA

⁴⁷⁷ Korkeimmin vahvistetut valtiorahastojen vakinaiset ja ylimääräiset kulut vuodelle 1915, vahv. 20.VIII/2.IX 1915. KKK 1915, II osasto, akti 1, VA

⁴⁷⁸ Allan K. Wildman, The end of the Russian Imperial Army. The Old Army and the Soldiers' Revolt, March—April 1917. Princeton, N.J. 1980. s. 85—98 Anfimov, Rossiiskaja derevnja . . . s. 188—

⁴⁷⁹ Yleisesikunnan päällikkö kenraalikuvernöörille 26.II 1916. KKK 1915, I osasto, akti 2 osa 85, VA

⁴⁸⁰ Oiva Turpeinen, Keisarillisen Venäjän viranomaisten suhtautuminen jääkä-

sotilasrasituksen tasaus ei siis suomalaisten kapinallisuuden takia ollut sen ajankohtaisempi kuin ennenkään, vaikka sitä syksyllä 1916 harkittiinkin, samoin kuin muunlaisia keinoja Suomen osallistumisen tehostamiseksi. Tällä kertaa itse kenraalikuvernööri Seyn astui puolustamaan Suomea ja perinpohjaisesti selvitti miten Suomen talous ja työvoima olivat täydessä käytössä Venäjän sotatalouden hyväksi, niin että miesvoimaa ei voitu viedä Venäjälle sen paremmin sotapalvelukseen kuin työhönkään ilman että armeijan tilaukset, Pietarin huolto tai sotatarvikekuljetukset olisivat vakavasti kärsineet.⁴⁸¹ Mahdollisesti sitten ajateltiin että edes rahallista tasoitusta olisi saatava entistä enemmän.

Maaliskuussa 1916 Stürmerin johtama ministerineuvosto hyväksyi komitean esittämän tasauksen periaatteet. Paikalle kutsuttu Seyn ryhtyi kuitenkin esittämään maksamisen käytännöllisiä vaikeuksia. Rahalähteeksi oli ehdotettu Suomen valtiorahastoa, mikä ei kuitenkaan tullin- yms. tulojen alentumisen takia tahtonut riittää valtiohallinnon juokseviin kuluihin. Vaikka siihen jostain olisi saatu lisätulojakin, oli muistettava että se oli ainoa rahalähde niihin hallintotoimiin jotka toteutettiin hallinnollisessa järjestyksessä — siis sortotoimiin suomalaisen terminologian mukaan. Maksut oli siis määrättävä suoritettaviksi jostain muista rahalähteistä. Ministerineuvosto poisti sitten tekstistä maininnan valtiorahastosta, ja päätti vielä että jos Suomi ottaisi valtiolainoja, niitä kiellettäisiin käyttämästä budjetin tasapainottamiseen — eli Suomen tarpeisiin — ja sallittaisiin käyttää vain siirtoihin valtakunnanrahastoon. Koska koko asia oli luonteeltaan yleisvaltakunnallinen, oli se käsiteltävä 17/30.VI 1910 säädetyssä järjestyksessä.⁴⁸² Tämä järjestyshän oli niin hidas eduskunnan lausuntoineen ja duumakäsittelyineen, että sen noudattaminen merkitsi koko asian lykkäämistä, varsinkin kun sota-aikana ei kansanedustusta haluttu kutsua koolle.

Venäjän valtion kipeään rahapulaan tarvittiin kuitenkin pikaista lääkitystä, ja siinä ei Suomen maksuvelvollisuuden pit-

riliikkeeseen. Helsingin Yliopiston Historian laitoksen julkaisuja n:o 7, Helsinki 1980.

⁴⁸¹ Pertti Luntinen, Seyn, s. 205

⁴⁸² Osobyl žurnal Soveta Ministrov 11.III 1916. KKK 1914, II osasto, akti 94 II, VA

källinen selvittely voinut auttaa. Samoina aikoina esitettiin rahaministeriössä, että Suomi järjestäisi valtiolainan valtakunnanrahaston hyväksi. Ministeriö myönsi, että suuriruhtinaskunta oli kärsinyt joitakin rahavaikeuksia sodan ensi aikoina tullitulojen ehtymisen vuoksi. Mutta jo 1915 oli Suomen kauppataase ollut aktiivinen Venäjän sotatarviketilausten takia, joten maassa vallitsi teollisuudelle suotuisa suhdanne, rahamarkkinat olivat vilkkaat ja säästöjä kertyi. Suomen valtio pystyi hyvin myymään ainakin 200 000 000 markan obligaatiot, kun vain kenraalikuvernöörille ja senaatille annettiin määräykset ja valtuudet lainaoperaation järjestämiseen. Venäjän sotakulut olivat suuresti kasvaneet ja Suomen osuus niistä oli vähintään 200 000 000 ruplaa, joten operaatio voitiin arvelematta ja viivyttelämättä panna toimeksi.

Ministerineuvosto oli samaa mieltä. Se totesi, että Suomen tilanne oli poikkeuksellisen hyvä, verrattiinpa sitä vaikka puolueettomiinkin maihin — nekin olivat joutuneet ottamaan sotainojo puolueettomuusvartiointinsa kustantamiseksi. Suomella taas ei ollut asevelvollisuutta eikä rahallista räsitusä sodasta. Laina oli erityisen tarpeellinen, koska valtakunnanrahastolla oli ankara puute Suomen valuutasta. Lainalla saatavat rahat olisivat etumaksua Suomen lopullisesta osuudesta Venäjän sotakuluihin kun ne joskus laskettaisiin.

Seyn myönsi Suomen osallistumisvelvollisuuden, mutta muistutti paikallisten asukkaiden epäsuopeudesta ja eduskunnan pahantahtoisuudesta raha-asioissa. Lainahanketta ei saanut jättää paikallisten valtojen hoidettavaksi.⁴⁸³

Rahaministeriö lähetti sitten elokuussa 1916 molemmat esitykset — maksuvelvollisuuden lopullisesta järjestämisestä ja valtiolainasta — senaatille lausuntoa varten. Mukana oli pitkä perustelu, jossa todisteltiin ettei Suomi suinkaan ollut köyhä tai karu maa. Pohjois-Venäjä ja Siperia olivat paljon karumpia. Ja vaikka ei Suomen maatalous kovin paljon tuottanutkaan, ei se todistanut mitään, koska paljon tärkeämpiä elinkeinoja olivat teollisuus, kauppa ja varsinkin metsätalous. Suomen suurempaa vaurautta todisti se, että yhtiöitä oli enemmän

⁴⁸³ Osobyí žurnal Soveta Ministrov po voprosu o vypuske finljandskoju kaznoju zaimov na pokrytie časti padajuščih na dolju Finljandii črezvyčajnyh rashodov, vyzvannyh nastojaščeju voinoju. KKK 1914, II osasto, akti 94, VA

henkeä kohti kuin Venäjällä.⁴⁸⁴

Nämä väitteet senaatti kumosi melkein yhtä pitkässä vastineessaan, vaikka valittikin että sille oli jätetty lyhyt, vain parin viikon määräaika vuosikautia valmisteltuun esitykseen perehtymistä varten. Senaatti katsoi että hyvin vaikea oli perustella muutosta entiseen periaatteeseen, että Suomi oli oikeutettu muuta valtakuntaa kevyempiin rasituksiin. Siperia saattoi olla karua, mutta eihän siellä asunutkaan ketään; korkeintaan 25 % Venäjän väestöstä eli yhtä ankeissa oloissa kuin suomalaiset. Suomen asukkaista 66 % eli maataloudesta, ja Suomessa puoli desjatiinaa peltoa tuotti 180 kiloa viljaa, kun vastaava tuotos Venäjällä oli 321 kiloa. Metsän tuotteiden vienti osoitti Suomen köyhyyttä eikä vaurautta, ja siinäkin Suomi oli huomattavasti asemassa — keisarikunnassa puu kasvoi vientikokoiseksi 70 vuodessa mutta Suomessa 250 vuodessa. Yhtiöiden luku todisti vain Suomen pääomien pienuutta. Esimerkiksi rautatiet oli jouduttu rakentamaan ulkomaisilla lainoilla.

Sitäpaitsi keisarin käsky syyskuulta 1914 oli tarkoittanut vain kertakaikkista tai ainakin vain sodan aikaista osallistumista Venäjän sotakuluihin. Kellään ei ollut valtuuksia ilman keisarin eri käskyä määrätä sodan jälkeisiä maksuja. Mutta muutenkin oli paikallaan lykätä asian lopullinen ratkaisu sodan jälkeen. Rahaministeriön esityshän ei lainkaan ottanut lukuun sitä kaikkien toivon ja vakaumuksen mukaista mahdollisuutta että itsepintainen vihollinen kukistuisi ja sotaan syyllisenä joutuisi maksamaan ainakin osan kuluista. Loppuosa saataisiin vallatuilla mailla Venäjän valtion omiksi joutuvista maista, rautateistä, laivoista jne. Toistaiseksi Suomi kyllä oli säästynyt hävityksiltä, mutta käynnissä olevat varustelutyöt osoittivat että sitä uhkasi vaara joutua jakamaan Puolan kohtalo, mikä myös oli otettava lukuun lopullisessa laskelmassa. Sota-aikana ei muutenkaan pitänyt ottaa käsiteltäväksi tällaista asiaa, joka tulisi vaikuttamaan laajojen kansankerrosten elämään, koska siitä vihollisen asiamiehet saisivat oivan agitaatioaseen — sellaisesta oli jo näkynyt enteitä Ruotsin saksalaismielisisissä lehdissä. Muodollisestikin esitys oli toistaiseksi umpikujassa, koska yleisvaltakunnallinen järjestys edellytti eduskunnan lau-

⁴⁸⁴ Rahaministeriö kenraalikuvernööriille 10.VIII 1916, KKK 1914, II osasto, akti 94 II, VA

suntoa, mutta keisarin manifestin (11/24.XII 1915) mukaan eduskuntaa ei pitänyt lainkaan kutsua koolle poikkeusaikana, joten senkin takia käsittely lykkääntyisi sodan lopulle. Sittenkin esitys oli valmisteltava sekakomiteassa, joka pystyisi saamaan sen sellaiseen muotoon, että eduskunta hyväksyisi sen. Vuoden 1910 jälkeen lainsäädäntövalta Suomessa oli kaikki lähtöisin samasta lähteestä, eikä saman vallanlähteen ollut järkevää säätää sellaisia yleisvaltakunnallisia lakeja joiden soveltamisesta ei voitu saada aikaan paikallisia lakeja. Senaatti ei voinut suosittaa esitystä, jolla ei ollut mitään toteutumisen mahdollisuuksia.⁴⁸⁵

Senaatti puolusti siis Suomen valtion ja koko kansankin taloudellisesti etuoikeutettua asemaa niin pontevasti, että on ymmärrettävää jos neuvostoliittolainen tutkija Bobovič näkee ”Suomen porvariston” olevan asialla⁴⁸⁶ vaikka se osoittaakin melkoista tietämättömyyttä senaatin kokoonpanosta. Vuoden 1909 senaattiinhan oli etsitty suomalaissyntyisiä mutta valtakunnallisen katsannon säilyttäneitä upseereita, jotka auttaisivat valtakunnan vaatimusten toteuttamisessa vastahakoisessa rajamaassa. Nyt senaatti oli suomettunut niin paljon että vetosi melko tosissaan eduskuntaankin, ja vain kaksi umpivenäläistä senaattoria pani lausuntoon vastalauseen: ”en voi lainkaan yhtyä vastaväitteisiin joilla tahdotaan todistaa että tämän periaatteen toteuttaminen muka on mahdotonta”,⁴⁸⁷ siis sen periaatteen että suomalaisten oli osallistuttava samoihin rasituksiin kuin muittenkin. — Bobovič irvailee varsin vahvasti senaatin mässäilyä Saksalta otettavalla imperialistisella saaliilla (vaikka odottaisi neuvostotutkijan suhtautuvan arasti valloituksiin ja sotakorvauksiin). Hänen laskelmiensa mukaan Suomen osuus 1,8 %:n perusteella pelkästään vuosien 1914—1915 sotakuluista olisi ollut 320 000 000 ruplaa⁴⁸⁸ niin että on ymmärrettävää senaatin halu vierittää osa siitä muiden harteille.

⁴⁸⁵ Keisarillisen Suomen Senaatin lausunto Raha-asiainministerin lakiehdotuksesta joka koskee Suomen osanottoa niiden ylimääräisten menojen korvaamiseksi, joita sota on aiheuttanut valtakunnanrahastolle. KKK 1914, II osasto, akti 94 II, VA

⁴⁸⁶ I.M. Bobovič, Russko-finljandskie ekonomičeskie otnošenija nakanune velikoj oktjabskoj socialističeskoj revoljucii. (epoha imperializma). Leningrad 1968, s. 169

⁴⁸⁷ Keisarillisen . . . = 485, senaattori Semenoffin vastalause, senaattori Ganskaun vastalause.

⁴⁸⁸ Bobovič, Russko-finljandskie... s. 166

Senaatti tunnusti periaatteessa, että Suomella oli velvollisuus osallistua valtakunnan sotakuluihin. Sen osuus oli kylläkin vain ropo, mutta jos se olisi voitu maksaa, olisi se tuottanut suomalaisille siveellisen tyydytyksen ja auttanut torjumaan syytöksiä että Suomi muka ei osallistunut. Valitettavasti vain senaatti ei ollut saanut kokoon rahoja valtakunnanrahastoon siirrettäviksi vaikka oli parhaansa yrittänyt. Sota oli pienentänyt tullituloja, rahaministeriön määräämä ruplan pakokurssi aiheutti Suomen valtiolle 20%:n tappion jokaisesta saadusta maksusta; ja Suomi oli joutunut rakentamaan sotilasviranomaisen määräämiä rautateitä. Näin oli budjettivajaus ollut yli 15 miljoonaa markkaa vuosina 1914—1915, ja kuluvalta vuodelta 1916 oli odotettavissa 15—20 miljoonan vajaus, joten saatu 30 miljoonan laina tulisi kokonaan käytetyksi, ja seuraavana vuonna sitä olisi jo ryhdyttävä maksamaan takaisin.⁴⁸⁹

”Ei tipu” tiivistäisi siis senaatin kannan jos niin rumasti olisi lupa kirjoittaa. Lainan ottamisesta Suomen markkinoilta senaatti ei sanonut sanaakaan, niin että rahaministeri kuukausia odoteltuaan häytyi pyytämään siitä lausuntoa helmikuussa 1917:

Nyt ei voi olla epäilystä rahaoperaation onnistumisesta Suomen markkinoilla, joten odottamatta periaatteellista ratkaisua Suomen osallistumisesta sotakuluihin voidaan laina ottaa ilman muuta, koska Korkeimmalla vallalla on siihen sota-aikana oikeus. Olennaisen tärkeää olisi saada Suomen valuuttaa mitä pikimmin sota-ajan moniin maksuihin. . . Katson velvollisuudekseni pyytää Senaattia kiirehtimään valmisteluja 200 000 000 markan lainan saamiseksi. Jään odottelemaan tietoa suotuisasta vastauksesta. . .⁴⁹⁰

Montakaan päivää rahaministeri ei kerinnyt odottelemaan, ennenkuin historia lakaisi koko asian arkistoon. — Suomen valuutan tarve syntyi tietysti siitä, että Venäjän armeija eli ja rakensi Suomessa ja joutui maksamaan kaiken Suomen rahalla, koska Suomelle ei sotilasmiljoonien lisäksi ollut onnistuttu

⁴⁸⁹ = 485)

⁴⁹⁰ Rahaministeri kenraalikuvernöörille 18.II 1917. KKK 1914, II osasto, akti 94 II

muita sotavelvollisuuksia säilyttämään. Lisäksi Venäjä osti sotatarvikkeita niin paljon, että huolimatta viljan myynnistä Suomeen tase pysyi Suomen kannalta aktiivisena.⁴⁹¹

Kun tilaukset maksettiin katteettomilla ruplilla, jotka Suomen pankki pakkokurssiin vaihtoi markkoiksi, muodostui siitä käytännössä valtiolaina Venäjän sotaponnistusten hyväksi. Kun setelit Venäjän valtakunnan luhistuessa 1917 menivät makulatuuriksi, jäi tämä operaatio vastikkeettomaksi avustukseksi sotilasmiljoonien tapaan, vaikka sitä sellaiseksi ei ollut aiotukaan.

Samoin kävi niiden Venäjän sotalainaobligaatioiden kohdalla, joita myytiin Suomeen. Rahaministeri lähetti Suomeen viestejä joissa kehotti hallitusta mainostamaan obligaatioita⁴⁹² esimerkiksi näin:

Sen sijaan että kaikkien muiden Venäjän valtakuntaan kuuluvien kansojen täytyy toimittaa raskasta uhripalvelusta sodan jumalalle, ovat Suomen pojat vapaat mieskohtaisesta asevelvollisuudesta. Sodan turmiolliset seuraukset ovat ainoastaan heikkoina maininkeina koskettaneet Suomen syrjäistä seutua melkeinpä yksinomaan vaan elinehtoja kallistuttamalla. Päinvastoin huomataan, että sota on vaikuttanut vaurastuttavasti Suomen taloudelliseen elämään, josta parhainpana todistuksena on yleinen rahanrunsaus maassa. Paljon on Suomessa joutilaita pääomia jotka hakevat sijoitusta. . .

Nykyisen alhaisen Suomen Pankin noteeraaman kurssin mukaan olisi erittäin edullista ostaa kyseessäolevia lainan obligatsioneja Suomen markkoilla. Toiselta puolen olisi lainan merkintä markoissa sitä suotavampaa kun Venäjän kruunu tarvitsee juuri markkavaluuttaa Suomeen sijoitettujen joukkojen ylläpitämistä, varustusten laittamista y.m. varten.

Suomen pojat eivät kuitenkaan tunteneet valtakunnan hätää omakseen; mainostekstistä näkyy taaskin se, että venäläiset pitivät Suomea valtakuntansa osana ja toivoivat kaikesta huoli-

⁴⁹¹ Bobovič, Russko-finljandskie... s. 163

⁴⁹² Rahaministeri kenraalikuvernöörille 29.I 1916. KKK 1916, II osasto, akti 48, VA

matta suomalaistenkin pitävän; mutta suomalaisten ajattelutapa oli muuttunut Krimin sodan tai Balkanin sodan päivistä, ja juuri niiden miesten ansiosta jotka olivat yrittäneet väkisin saada aikaan päinvastaista muutosta. Lainan mainosplakatteja revittiin ja osoitettiin muuten mieltä sitä vastaan. Vuoden lopulla laskettiin obligaatioita menneen kaupaksi 1167 000 ruplalla; ostajina olivat enimmäkseen papit, virkamiehet ja sotilaat, siis venäläiset — niin että suomalaisten haluttomuutta näin edulliseen lainaan (5 %:n korko, asiamiehille 0,5 %:n myyntipalkkio) saatiin ihmetellä.⁴⁹³ Rahaministeri tiukkasi selitystä⁴⁹⁴ ja Suomen Pankki sekä Valtionkonttori ostelivat sitten venäläisten obligaatioita ensin 40 miljoonalla ja nostivat määrää sitten 52 miljoonaan. Kun lyhytaikaisia saatavia oli vielä 47 miljoonaa, oli Suomen Pankilla siis 99 miljoonaa ruplaa 212 miljoonan markan setelistön ”katteena”.⁴⁹⁵ Helmikuussa 1917 luvattiin vielä merkitä lisää obligaatioita 5 miljoonalla,⁴⁹⁶ mutta todennäköisesti sitä ei ehditty tehdä.

Kaikkiaan siis parinsadan miljoonan lainan Suomi Venäjälle antoi eikä sitä koskaan takaisin saanut. Se ei ollut tarkoitettu sotakuluihin osallistumisen tasaukseksi — obligaatiothan piti lunastaa takaisin korkojen kanssa ja seteleitä pidettiin rahana; velallisen häviö teki lainoista lahjoituksia. Varsinaiset apumaksut sotilasmiljoonien lisäksi senaatti siis pystyi torjumaan. Päämajan kenraaliadjutantti Ivanov valittikin marraskuussa 1916:

Suomalaiset eivät nykypäiviin mennessä ole kantaneet minkäänlaista sota-ajan räsitystä, vaan päinvastoin täysin turvattuina sota-ajan onnettomuuksilta rikastuvat sillä. Armeijan tilaukset ja työt rikastuttavat suomalaisia, hinnat nousevat, kärsimään joutuvat vain hallituksen virkailijat ja suuri osa torppareita; väestön pääosa ei halua mitenkään osallistua sotaan. . .⁴⁹⁷

⁴⁹³ Valtakunnanpankin Viipurin konttori kenraalikuvernöörinkanslialle 10.XII 1916. KKK 1916, II osasto, akti 48, VA

⁴⁹⁴ Rahaministeri kenraalikuvernöörille 7.XI 1916. KKK 1916, II osasto, akti 48, VA

⁴⁹⁵ Suomen Pankki kenraalikuvernöörinkanslialle 15/28.XII 1916. KKK 1916, II osasto, akti 48, VA

⁴⁹⁶ Kenraalikuvernööri rahaministerille 20.II 1917. KKK 1916, II osasto, akti 48, VA

⁴⁹⁷ Pamjatnaja zapiska o mestnom naselenii Finljandii, gen.ad. Ivanov, Stavka, 23.IX 1916. VSV Hc 7, VA

Helmikuussa 1917 senaatti anoi oikeutta hakea uutta lainaa ulkomailta; tästä 75 miljoonan markan lainasta 33 miljoonaa olisi mennyt edellisen lainan maksuun, ja 15 miljoonaa olisi tarvittu budjetin vajauksen peittämiseen. Seyn lähetti anomuksen Pietariin;⁴⁹⁸ sille tielleen tämäkin asia jäi. Sekä Suomessa että Venäjällä vaihtuivat vallanpitäjät, ja niiden väliset raha-asiatkin joutuivat uudenlaisen ongelmaverkoston osaksi, mihin ei ole syytä puuttua tämän tutkielman yhteydessä. Väliaikaisen hallituksen "Vapauden lainaan" suomalaiset kai osallistuivat melko haluttomasti, mutta kesällä 1917 senaatti auttoi Venäjän hallitusta saamaan Yhdysvaltojen dollareita valuuttapulan lääkkeeksi.⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ Senaatti kenraalikuvernöörille 13.II 1917, Kenraalikuvernööri senaatille 18.II/3.III 1917. KKK 1917, II osasto, akti 46, VA

⁴⁹⁹ Bobovič, *Russko-finljandskie...* s. 171. Bobovičin teokseen perehtymistä vaikeuttaa ivaileva tyyli ja ihmisten nimittely, esimerkiksi lainan hoitaneet henkilöt esitellään sosiaalipetturi Oskari Tokoiksi ja ainoaksi Hitlerin kanssa liittoutuneeksi sosiaalidemokraatiksi Väinö Tanneriksi.

14 Mistä oli kysymys?

Tarina sotilasmiljoonista valottaa omalta osaltaan Venäjän imperialismia Suomen kohdalla. Näkyviin tulee eräitä olennaisia piirteitä, jotka eivät kuitenkaan tietenkään vielä muodosta imperialismin koko kuvaa.

Riita sotilasmiljoonista perustui suomalaisten ja venäläisten erilaiseen käsitykseen Suomen yhteisön olemuksesta. Venäjä oli laajentunut alusta asti monta kertaa niin, että sen laidoille muodostui enemmän tai vähemmän vapaaehtoisesti itsehallinnollisia yhdyskuntia, jotka sitten ajan mittaan alistettiin Moskovaan/Pietariin keskitetyn venäläisen hallinnon alaisiksi — esimerkkeinä tulevat mieleen Novgorod, Kazan, Ukraina, Krim, Kaukasia, Baltia, Bessarabia tai Puola. Kun Itämerenmaakuntia sulatettiin venäläisen hallinnon alaisiksi, oli siellä jo nähtävissä paikallisten saksalaisten kulttuuris-perustuslaillista vastarintaa ja toisaalta venäläisten byrokraattis-nationalistista valtakunnan yhdentämisyhkimystä. Pietarista ja Moskovasta katsoen paikallinen erilaisuus ja omalaatuisuus nähtiin venäläisyyden ja valtakunnallisuuden kieltämiseksi, vaaralliseksi ja (Saksan mahdin takia) maanpetokselliseksi. Puolan kohdalla yleisvaltakunnallistaminen oli vielä tähdellisempää, koska se oli varhaisemmillä kapinoillaan osoittanut epälojaalisuutensa, koska se oli strategisesti tärkeämpi — oletettu pääsotänäyttämö — ja koska sen esimerkki vaikutti Venäjän läntisiin maakuntiin eli Ukrainaan ja Valko-Venäjään yllyttävästi. Samantapainen oli tilanne Kaukasiassa Turkin uhan ja Persian houkutusten takia.

Näiden tärkeämpien ja vaarallisempien rajamaiden sekä sisäisten kiireiden vuoksi venäläiset eivät — tarkkanäköistä Katkovia lukuunottamatta — olleet juuri kiinnittäneet huomiota

Suomeen niin kauan kuin täällä elettiin hiljaiseloa. Kun sitten asevelvollisuus- ja perustuslakikiistojen takia katseet Moskovaan ja Pietarista kääntyivät Helsinkiin vuosisadan loppua lähestyttäessä, olivat suomalaiset ehtineet tottua ajatukseen, että he saivat hoitaa maansa asioita omin päin vain keisarin ja kenraalikuvernöörin isällisen katseen valvonnassa. Suomalaiset olivat vakuuttuneet, että tämä tilanne oli perustuslain turvaama, mutta venäläiset eivät tienneet tällaiseen valtiollisuuteen milloinkaan lupaa antaneensa. Ulkopoliittisesti ja strategisesti vaarallisen merkityksen autonomia sai Suomen ruotsalaisuuden ja Ruotsin vihamielisyyden takia. Sotilasmiljoonien yhteydessä tulee kerran toisensa jälkeen näkyviin suomalaisten käsitys, ettei venäläisillä ollut niistä mitään laillista sanomista, ja venäläisten käsitys että moinen oli valheellinen oppi ja että suomalaisten separatistien politikointia ei voitu sallia.

Perustuslaillisen senaatin ja kansanvaltaisen eduskunnan alkuaikoina 1906—1907 suomalaisten isäntävalta omassa maassaan näytti laajimmalta; venäläisten käsityksen mukaan kaikki valtakunnallinen ja venäläinen vaikutus oli järjestelmällisesti syrjäytetty. Suomalaisten valtiolliset pyrkimykset huipentuivat vaatimukseen v. 1901 onnellisesti hävitetyin oman sotalaitoksen jälleenympäristä. Kun Venäjän valta muutenkin ryhdistäytyi Stolypinin johdolla, ryhdyttiin sitä palauttamaan myös Suomeen. Niinpä vuodesta 1908 alkaen jouduttiin käymään torjuntataistelua suomalaisten vallan puolesta. Kun senaatin kokoonpano oli muutettu venäläisten mieleiseksi, jäi torjunta eduskunnan vastalauseiden ja virkamiesten hajanaisen passiivisen vastarinnan varaan. Yleensä saa suomalaisten historiankirjoista sen vaikutelman, että viimeistään 1912 oli taistelu menetetty ja eduskunnan vastalauseilla oli vain periaatteellinen ja vastarintatähtinen ehkä ylläpitävä merkitys. Nyt luetusta kertomuksesta kuitenkin näkyy, että ainakin raha-asioissa Suomen autonomia edelleen pani rajat niille määrille, joihin venäläiset saattoivat päästä käsiksi.

Eduskunnassa kuultiin myös tavallista, vähemmän rakentavaa, puolueitten välistä kiinaa. Kolme eri linjaa kuitenkin erottuu venäläisten vaatimukseen suhtautumisessa. Sovittelijat olisivat myöntyneet venäläisten vaatimukseen pahempien seurauksien välttämiseksi, koska tajusivat Venäjän voiman ja ilmeisesti uskoivat että Venäjän vaatimuksilla oli jokin raja. Toiset pitivät tiukasti kiinni suomalaisten yksinomaisesta määräysvallas-

ta sen laillisuuteen luottaen eivätkä myöntäneet Pietarin näkökohdissa olevan mitään kohtuullista. Näiden suhtautumista on useimmiten arvioitu jälkepäin Suomen itsenäisyyden näkökulmasta, koska muutakaan näkökulmaa ei ole käytettävissä; Suomen itsenäistyttyä oikeus oli voittanut ja perustuslailliset siis olivat olleet oikeassa; toisen tasavallan aikana taas on tullut tavaksi moittia sitä ettei Venäjän näkökulmaa otettu lukuun. Jos historiassa olisi mahdollista suorittaa kokeita, voisi olla mielenkiintoista katsoa, millainen Suomen asema olisi ollut keisarillisen Venäjän voitettua maailmasodassa. Mutta Venäjän hallinnon provosoiva saapastelu Suomessa oli osa sen yleistä taitamattomuutta, joka teki sen häviön väistämättömäksi; Suomen kohdalla valtakunnallistamisen sijasta tuloksena oli ryssäviha joka riitti voimaksi itsenäisyyden saavuttamiseen 1917—1919 ja vielä sen puolustamiseenkin 1939—. — Kolmas suhtautumistapa oli sosialistien, joille Suomen valtiollisuus ei teoriassa ollut tärkeätä, vaikka toden tullen nationalismi osoittautuikin melko vahvaksi; mutta eduskunnassa heillä oli varaa esitellä periaatteellista ohjelmaansa ottamatta vakavasti kantaa esillä olleisiin käytännön ongelmiin.

Venäjän valtaa Suomessa edusti näkyvimmin kenraalikuvernööri. Gerard näyttää uskoneen, että suomalaisten ja venäläisten kesken voitiin päästä sellaiseen tilanteeseen, jossa Venäjän vaatimukset olisivat sopusoinnussa Suomessa lailliseksi katsotun tilan kanssa. Ristiriidan siemen sisältyi hänenkin katsumuksiinsa, koska Venäjän valtavaatimukset tietenkin olivat hänelle ylinnä, kenraalikuvernööri kun oli; mutta hän oli valmis kuuntelemaan suomalaisia ja halukas löytämään sovitteluratkaisuja. Pietarin näkökulmasta hänen vikansa oli se, että hän luotti liikaa suomalaisiin eikä tajunnut näiden separatismia, antoi senaatin mm. valmistella asevelvollisuusasiaa. Kovakätinen Boeckman osoittautui hänkin liian hyväuskoiseksi ja omaksui liikaa suomalaisten käsityksiä siitä, mitä Nikolai II oikeastaan oli hallitsijavakuutuksessaan luvannut. Seyn sensijaan näyttäytyy pitkän aikaa johdonmukaisesti venäläisten käsitysten puoltajaksi Suomen valtiollisuutta vastaan. Näin oli ainakin sota-aikaan asti, jolloin hän joissakin kysymyksissä joutui vastustamaan esimerkiksi hevosten ottoa tai rahojen rajatonta vientiä Suomen osuutena Venäjän sotakuluihin, ei Suomen valtiollisuuden puoltamiseksi vaan käytännön syistä. Kun Suomen autonomia kerran oli olemassa, se vaikutti oman byrokraatti-

sen jatkuvuutensa voimasta; sen toimiin nimitetyt miehet oppivat ajattelemaan asioita virka-asemansa näkökulmasta. Seyn ansaitsee oman tutkielmansa, joka valaisee Suomen asemaa Venäjän yhteydessä laajemmalti kuin pelkästään raha-asioitten sektorilla.

Kenraalikuvernöörin lisäksi ministerivaltiosihteerin piti Pietarissa esitellä Suomen näkökulmaa keskushallitukselle. Langhoff sitä yritti, protestoi turhaan kerran toisensa jälkeen kun suomalaisten käsityksiä ei otettu lainkaan tosissaan, venytti kärsivällisyyttään pitkän aikaa kunnes se 1913 katkesi. Markovin aikana ministerivaltiosihteerin virasto näyttäisi toimineen etupäässä postitoimistona Suomen ja Venäjän välisten asioiden hoidossa.

Useaan kertaan huomattiin, että "venäläistetty" senaatti puolusti pontevasti omaa reviiiriään. Vaikka se ei periaatteellisesti ollut lainkaan suomalaisten kannalla Suomen valtiollisuuden suhteen, oli Suomen valtiorakennelma olemassa, veroja ei Suomesta saanut ilman eduskunnan myötävaikutusta, ja vaikka monen riidan jälkeen valtiorahasto saatiin pidetyksi vapaana eduskunnan määräysvallasta, ei siitä riittänyt rajattomasti rahaa. Niinpä senaatin täytyi vastustaa Venäjän vaatimuksia jollei muusta syystä niin säästääkseen rahaa venäläistämispoliitiikkaan. Siinä se sai lopulta Seyniltäkin tukea. Senaatin kohdalla "venäläistäminen" ei ehkä ole aivan oikea sana, sen jäsenet olivat vanhaan tapaan menneet palvelemaan valtakuntaa eivätkä olleet omaksuneet Suomessa syntynyttä isänmaallisuutta. Mutta sillä ei tietenkään ollut mitään aikeita Suomen oman hallinnon lopettamiseen, ja se näyttäisi uskoneen että suomalaiset ajan mittaan alistuisivat siihen Venäjän valtaan mitä senaatti piti kohtuullisena. Senaatti ei näytä tajunneen niiden pyrkimysten voimaa, jotka virallisen valtakunnallisen yhtenäistämispyrkimysten taustalla tähtäsivät kaikkien kansallisten erojen hävittämiseen ja todelliseen venäläistämiseen; eikä niiden pyrkimysten voimaa ole voitu mitata koskapa keisarikunta ainakin suomalaisten onneksi hävisi.

Venäjän sotaväki sekä santarmit edustivat Suomessa Venäjän valtaa konkreettisenä voimana sekä silmänä ja korvana. Raha-asioitten päättämiseen ne eivät osallistuneet, mutta aiheuttivat elämällä ja toimimalla laskuja, joita korkeat valtioelimet monin tavoin joutuivat käsittelemään. Sotalaitoksen johto pyrki moneen otteeseen puuttumaan välittömästi Suomen rahoihin,

mutta sekä Suomen elimet että Pietarin siviilijohto saivat yleensä tällaiset yritykset torjutuiksi. Aloitteet oli kuitenkin jottenkin käsiteltävä ja siten ne aiheuttivat jatkotoimia raha-asioidenkin osalla.

Venäjän valtakunnan vaatimukset Suomen suhteen tulivat asiakirjoissa näkyviin keskeisimmin ministerineuvoston viesteissä, ja ministerineuvostossa taas erottui selkeimmin pääministeri. Muut ministerit mainitaan niin harvoin, että sota- ja rahaministeriä lukuunottamatta heistä ei mitään hahmoa piirry. Keisarillisen Venäjän viimeinen valtiomies oli Stolypin. Hänen keskeinen päämääränsä oli Venäjän valtakunnan lujuus ja suuruus. Tähän päämäärään soveltuu hyvin hänen toimintansa Suomen suhteen, vaikka epäpsykologiset keinot itse asiassa johtivat päinvastaiseen suuntaan. Pääministerin tarmo tulee näkyviin siinä tarkkuudessa, millä hän näinkin pienen hallintoalueen asioita seurasi, siinä ahkeruudessa millä hän pani aloitteillaan vauhtia asioihin. Venäjän hallituselinten ylivalta oli selvästi Stolypinin tavoitteena esimerkiksi riidassa eduskunnan budjettivallan ulottamisesta valtiorahastoon. Itsestään selvää oli, että omaa sotalaitosta ei hänen mielestään voinut Suomelle suoda, eikä Suomea muutenkaan erilliseksi valtioksi voinut tunnustaa. Kun Stolypin halusi rakentaa keisarivallalle kannatuspohjaa, joka olisi ehdasta virka- ja poliisikuntaa laajempi, järjesti hän varakkaita suosivan vaalilain avulla duuman parlamentaariseksi tuekseen. Tämän tuen varmistukseksi, myöskin äärioikeistoa vastaan, hän joutui duumapuheissaan ja politiikkassaankin soittlemaan kovin nationalistista säveltä. Suomesakin käsitettiin Venäjän vallan tähdentäminen, virkakoneiston venäläistäminen kansallisen venäläistämisen esiasteeksi. Nationalistiset tunteet eivät olleetkaan Stolypinille aivan vieraita, niin että on käytännössä joskus vaikea erottaa, milloin hän edustaa kansalliskiihkoilijoita, milloin hallintokoneiston virkaja itsevaltaisia keskittämispyrkimyksiä, milloin taas omia näkemysnsiään Venäjän suuruuden vaatimuksista.

Pääministerinä Kokovcov oli edeltäjänsä värittömämpi ja varovaisempi, vaikka ainakin sanojensa mukaan valtakunnan valtavaatimuksissa yhtä tinkimätön. Käytännön politiikassa voidaan kuitenkin huomata, että hänen aikanaan monet suomalaisia ärsyttävät aikeet pantiin komiteoihin eikä kiireesti toimeksi. Duumassa pääministeri ei voinut mennä sellaista sanomaan, mutta selvästikin hän tajusi että valtakunnan etu ei vaa-

tinut suomalaisten provosoimista turhan takia. Suuremmissakin asioissa hän noudatti samaa varovaisen asiallista menettelyä, jarruttaen valtakunnan liukumista suursotaan kansainvälisissä kriiseissä sodan aattovuosina. Kokovcov oli liian itsenäinen ja säädyllinen mies miellyttääkseen hovia ja joutui eroamaan tammikuussa 1914. Seuraajat Goremykin 1914—1915 ja Stürmer eivät tässä sotilasmiljoonatarinassa mitenkään erotu. He eivät ole saaneet historialta kiitosta erityisestä pätevyydestä.

Keisarina oli tähän aikaan Nikolai II.

Taustavoimat eivät piirry kovin selvästi näkyviin kun seurataan tarinan kehitystä virallisten asiakirjain perusteella. Vanhojen bobrikovilaisten piiristä oli muodostettu Suomen asiain neuvottelukunta. Sen järjestään Suomen autonomian vastaiset mielipiteet tuovat heti mieleen duuman äärioikeiston suhtautumisen sekä Novoe Vremjan ja Moskovskija Vedomostin kirjoittelun. Taustavoimilla ei ollut välitöntä määräysvaltaa asioissa, mutta kun hallitus tavoitteli parlamentaarista kannatusta eikä sitä muilta piireiltä voinut saada, oli näiden oikeistolaisten mielipide otettava huomioon. Niillä oli vaikutusta myös hovissa ja upseeriston keskuudessa.

Suomen lehdistöä Stolypin tuntuu seurailleen melko tarkasti, ja Suomen kenraalikuvernöörinkanslia piti omia leikekirjoja — myös Venäjän lehdistä — ja sai santarmien säännöllisiä lehdistökatsauksia. Suomen lehdistön ”rikollisella agitaatiolla” tuskin oli muuta vaikutusta hallituksen toimiin kuin painokanteet suoranaisista loukkauksista. Mutta niinkuin edellä on nähty, joskus varottiin turhaan provosoimasta tätä agitaatiota, mikäli ei ollut kyseessä oleellinen valtakunnan etu.

Tarinan varrella on siis tullut näkyviin useita yhtymäkohtia ajan muuhun historiaan. Näitä sivupolkuja ei kuitenkaan ole voitu lähteä kovin pitkälle kulkemaan, ettei tarinan yhtenäisyys kärsisi. Yhteisenä taustana tapahtumiselle voidaan vain viitata imperialismin aikakauteen ja nimenomaan Venäjän imperialismiin. Imperialismin ei tarvitse merkitä ainoastaan uusien alueiden valloittamista, vaan myös jo valloitetujen alueiden hallitsemista, pyytämätöntä herrastelua toisten kansojen mailla. Olen tätä nimittänyt sisäänpäin käännetyksi imperialismiksi.⁵⁰⁰ Tietysti on muistettava, että imperialismi ei ole mi-

⁵⁰⁰ Pertti Luntinen, Den inåtvända imperialismen. (Tre föredrag över den ryska

kään taudin tapainen tosiolio — niin että nimittäminen selittäisi ilmiöt — vaan vain yhteinen nimitys monina aikoina ja nimenomaan ensimmäisen maailmansodan aattona harrastetuille herrastelupyrimyksille. Marksilaisista lähtökohdista tarkasteleva Bobovič sanoo ”feodaalis-sotilaallisen imperialismien erottamattomana osana oli ei-venäläisten kansallisuuksien sortaminen . . . edustaen välittömästi maanomistaja-aatelisten etuja . . . itsevaltius edusti Suomessa myös monopolikapitalismin etuja . . .”⁵⁰¹ Bobovičin mukaan Venäjä ei onnistunut valtaamaan Suomen taloutta tullipolitiikan eikä Valtakunnanpankin tuke- man sijoitustoiminnan avulla, joten ainoaksi hyväksikäytön mahdollisuudeksi jäi rahan ottaminen sotilaallisen ylivoiman nojalla. Mutta Venäjän hallitusjärjestelmän edustavuus ei mark- silaistenkaan historikkojen mukaan ole aivan yksinkertainen kysymys⁵⁰² eikä tässä käytetyssä aineistossa juuri monopoli- tai muut kapitalistit näy vaikuttaneen; päinvastoin, Venäjän teollisuushan halusi pitää Suomen tullirajan takana. Asiassa mukana olleet virkamiehet eivät ilmeisesti ole tienneet mitään maanomistaja-aateliaisia tai monopolikapitalisteja edustaneensa, vaan Venäjän valtakunnan elintärkeitä etuja, jotka saadaan luokkaeduiksi vain leikkimällä ”subjektiivinen” ja ”objektiivinen” -sanoilla.

Sotilasmiljoona-asiassa oli siis syvimmältään kysymys siitä, että Venäjän valtakunnanrahastoon otettiin Suomesta niin paljon rahaa kuin pystyttiin. Saadut rahat on laskettu yhteen seuraavassa taulukossa.

imperialismin. Joensuun korkeakoulun Historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja n:o 18, Joensuu 1980), s.12—

⁵⁰¹ Bobovič, *Russko-finljandskoe* . . . s. 71, 74, 77

⁵⁰² Pertti Luntinen, Venäjän imperialismien aikakausi uuden neuvostotutkimuk- sen valossa, HAik 2—3/1982, esittelee tätäkin ongelmaa pohtivaa kirjalli- suutta

SOTILASMILJOONAT YHTEENSÄ

1902	2 000 000;—	
1903— 04	8 000 000;—	Bobrikovin aikana
1904	4 230 000;—	Obolenskin aikana
1905	10 000 000;—	
1908	20 000 000;—	vuosilta 1906— 1907
1908	6 000 000;—	Nevan siltaraha
1908— 13	4 177 507;—	ratojen vahvistamiseen
1909	20 000 000;—	vuosilta 1908—1909, ml. 1 682 410,52 omaisuusvelan kuittausta
1910	11 000 000;—	
1911	12 000 000;—	
1912	13 000 000;—	
1913	14 000 000;—	
1914	15 000 000;—	
1909— 14	6 507 679;—	kasarmi- ja leirialueista
1914—	14 000 000;—	strategisten ratojen rakentamiseen
1915	16 000 000;—	
1916	2 000 000;—	Tornion silta
1916	17 000 000;—	
YHTEENSÄ	<u>194 915 186;—</u>	

Lunastamatta jääneet obligaatiot ja lyhytaikaiset lainat

212 000 000;—

Venäläisille luovutettujen kasarmien arvo

48 000 000;—

Lähteet

Arkistolähteet

VALTIONARKISTO

KKK Kenraalikuvernöörinkanslia

— aktit

— sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat

VSV Valtionsihteerinvirasto

— ministerineuvostolta saapuneita kirjelmiä

Ven sot asiak Venäläiset sotilasasiakirjat

V. Procopén kokoelma

Mf NL Mikrofilmejä Neuvostoliiton arkistoista

EMATSH ETAT-MAJOR DE L'ARMEE DE TERRE, SERVICE
HISTORIQUE (Chateau de Vincennes)

7 N 1471—1544, Attachés militaires, Russie

Asiakirjajulkaisut

Valtiopäivät 1877—1914

— Asiakirjat

— Pöytäkirjat

Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetuskokoelma

Gosudarstvennaja Duma, tretii sozyv. Stenografičeskie otčety
1908, 1910, 1911, 1912

Dnevnik D.A. Miljutina 1873—1881 I—IV, Moskva 1947—50

KIRJALLISUUS johon tekstissä on viitattu

A.M. Anfimov, Rossiiskaja derevnja v gody pervoi mirovoi voi-
ny (1914—fevral' 1917 g.). Moskva 1962

- Becker, le Colonel. La Finlande indépendante et neutre. Extrait du contemporain. Paris 1880
- Berendts, E.N. Kratkii očerk bjudžetnago prava Finljandii. S. Peterburg 1909
- Beskrovnyi, L.G. Russkaja armija i flot v XIX veke. Voennoekonomičeskii potencial Rossii. Moskva 1973
- Bobovič, I.M. Russko-finljandskie ekonomičeskie otnošenija nakanune velikoi oktjabrskoi socialističeskoj revoljucii. (epohu imperializma). Leningrad 1968
- Bobovič, J.M.—Bovykin, V.I. Venäjän ja Suomen väliset taloudelliset suhteet ja ensimmäinen maailmansota. HArk 80/1983
- Jussila, Osmo, Suomen asema autonomian aikana. Kanava 4/1982
- Langhoff, Aug. Seitsemän vuotta Suomen edustajana valtaistuinten edessä. Muistelmia ja muistiinpanoja vuosilta 1906—1913. Porvoo 1922
- Laue, Theodor von, Sergei Witte and the Industrialization of Russia. New York & London 1963
- Luntinen, Pertti, Seyn eli toinen sortokausi venäläisen kannalta. (toistaiseksi julkaisematon, esittelee käsillä olevan tutkielman yleisempää taustaa).
- Venäläisten suunnittelema sotatila Suomen separatismia vastaan. Tampereen yliopiston historiatieteen laitoksen julkaisu n:o 11. Tampere 1984
 - Suomen voima sortajan silmin. HAik 3/1978
 - Tre föredrag över den ryska imperialismen. Joensuun korkeakoulun Historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisu n:o 18, Joensuu 1980
 - Suomi Pietarin suojana ja uhkana venäläisten sotasuunnitelmissa. HArk 79/1983
 - Venäjän imperialismiin kausi uuden neuvostotutkimuksen mukaan I—II, HAik 2—3/1982
- O-B (Oker-Blom), C. Kort öfversigt af Försvarskrafternas organisation i närvarande tid. Wiborg 1872
- Paasivirta, Juhani, Becker-Bey och hans idé om ett självständigt Finland 1880. Ekenäs 1961
- Palmén, E.G. Asevelvollisuudesta. Oma maa IV, Porvoo 1909
- Suomen valtiontalous 1809—1909. Oma maa IV, Porvoo 1909
- Pogrebinskiĭ, A.P. Gosudarstvennye finansy carskoi Rossii v epohu imperializma. Moskva 1968

- Polvinen, Tuomo, Die finnischen Eisenbahnen in den militärischen und politischen Plänen Russlands vor den ersten Weltkrieg. Helsinki 1962
- Ruohonen, Arvo, Laivoja ja laivamiehiä Tampereen vesillä. Tampere-Seuran julkaisuja n:o 31, Tampere 1981
- Šacillo, K.F. Russkii imperializm i razvitie flota nakanune pervoi mirovoi voiny, 1906—1914 gg. Moskva 1968
- Seitkari, Olavi, Vuoden 1878 asevelvollisuuslain syntyvaiheet. Suomen sotilasorganisaatio- ja asevelvollisuuskysymys 1860—1870-luvuilla. Hist.tutk. XXXVI, SHS, Helsinki 1951
- Sidorov, A.L. Iz istorii podgotovki carizma k pervoi mirovoi voine. Istoričeskii arhiv 2/1962
- Finansovoe položenie Rossii v gody pervoi mirovoi voiny 1914—1917. Moskva 1960
- Tuominen, Uno, Suomen kansanedustuslaitoksen historia V, Helsinki 1958
- Turpeinen, Oiva, Keisarillisen Venäjän viranomaisten suhtautuminen jääkäri liikkeeseen. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja n:o 7, Helsinki 1980
- Wildman, Allan K. The end of the Russian Imperial Army. The Old Army and the Soldier's Revolt, March—April 1917. Princeton, N.J. 1980
- Virtanen, Kari O. Ahdistettu kansakunta. Kansakunnan vaiheet V. Porvoo 1974.
- Zaiončkovskii, Samoderžavie i russkaja armija na rubeže XIX-XX stoletijah 1881—1903. Moskva 1973.
- Zolotarev, A.M. Materialy po voennoi statistike Rossii. Nasele-
nie Rossii, kak istočnik komplektovaniija eja armija, — na osnovanii dannyh za pervoe desjatiletie otbyvaniija obščeeobjazatel'noi voennoi povinnosti. Voennyi sbornik V—VI/1889.

Summary

Balancing the military burden between the Grand Duchy of Finland and the Russian Empire

Alexander I allowed his newly conquered Finnish subjects freedom from any military burden in 1809. Consequently, there were only a few Finnish enlisted battalions between 1812—1881. These 1500—4000 men were counted as irregular, and not very competent, forces of the Russian army. An exception was the Finnish battalion of the Imperial Guards, which took part in the operations of 1830—31, 1848—49, 1853—56 and 1863, and distinguished themselves in 1877—78. These battalions were commanded by Finnish officers and paid for by the Finnish government.

About 10 000 Finns were mobilized in 1854—56, but only 900 men were at arms between 1867—1881. The 1878 law of compulsory conscription did not result in an integration of Finns in the Russian army, nor in a leveling of the military burden between the Finns and the Russians. A separated Finnish army of nine light infantry battalions and one regiment of dragoons was created, with a prohibition to deploy it outside the Finnish boundaries. It was to defend Finland and thus to secure St. Peterburg to the north-west.

Only 9 out of each 1000 adult Finnish men were conscripted, while the Russian burden was 36/1000. The Russian nationalists demanded a more equal balancing of the military burden.

In the 1880—1890's the Imperial War Ministry took up the demand, emphasizing the need for a complete integration of Finnish troops in the Russian army. They regarded Finland as a constituent part of Russia which had no need for such attributes of independence as army, currency, customs, postage stamps, national anthem etc. Finns, on their side, had grown accustomed to think of Finland as united with Russia in an empire governed by a common monarch who was the autocratic emperor of Russia, but a constitutional grand duke of Finland; thus Finland was a separate state.

The Finnish Diet of 1899 might have agreed to increase the Finnish forces from 5600 to 12 000 men, but not to integrate them with the Russian army. The result was the constitutional crisis of 1899 over the question who had the last word in a dispute concerning all-Imperial legislation, the Finnish Diet or the Russian government. The Finns would not give up their way of thinking, but Bobrikov was there to teach them to behave themselves. The Finnish army was abolished. Instead, the Finns were to be conscripted into the Russian regiments serving in Finland or near it. It was found out, however, that they had no wish to serve with the Russians. Many emigrated rather than come to be conscripted. Their passive opposition evoked the doubt on their loyalty and made it seem dangerous to arm them. The 1901 Russian law of conscription was repealed in 1905. Instead, a compromise of temporary annual payment of ten million marks was accepted by the Diet.

The Russian nationalists and military had thought that they were entitled also to a payment amounting to 1,8—2 % of the Russian military budget, because Finland had no, or very little, financial burden from her non-existent armaments. This payment was discussed many times. The nationalists thought that Finland was growing rich at Russia's expense, sheltering behind the mighty defence of Russian army. Witte's remark was not heeded that Finland was the one border region which caused Russia no costs for "pacification". But the amount of Finnish participation in the "all-Imperial" budget was never calculated definitely because of various problems in counting the costs of the military, diplomacy, court, central administration etc. Furthermore, the Russian government had enough to do in exacting the conscription money out of the recalcitrant Finns. In the end, only about 16 million marks were paid for building

strategic railway links and barracks between 1908—1914, and another 16 million marks during the war years.

There was no great difficulty about the 20 million marks instead of conscription for 1906—1907, because that had been promised in 1905. But there was lively discussion whether the Finnish Diet had the right to assign the total sum of 20 millions, or only the 3,6 millions which were to be collected in taxes; 16,4 millions were paid from the ordinary revenue, which the Russians claimed the monarch had the right to dispose of according to the Swedish Form of Government of 1772, which was the foundation of the Finnish constitution. A compromise solution was found. But the Diet and the Senate (i.e. the Finnish government) remarked that the payment was only a temporary measure, and a Finnish army must be reborn as soon as possible.

After the defeat and revolution of 1905—06 the Stolypin administration tried to rejuvenate the Russian state with agrarian reform, limited parliamentarism, bureaucratic rationalism, unified cabinet, and national uniformity. What the Finns regarded as their legal constitutionalism was to Stolypin intolerable separatism. The wish for a separate army was an outrage "which had been condemned from the height of the Throne". Military questions were to be decided by the Imperial government, not by the "local" administration. The Finnish Diet of 1909 was given a proposal of assigning the 3,6 million in taxes which, added to the 16,4 in ordinary revenue, made the 20 million marks for the years 1908—1909. The Diet refused the proposal and again tried to discuss the whole amount of 20 million. The result was a new constitutional crisis. The Diet was dismissed, the Finnish senators were fired, and Finnish-born officers who had adopted the Imperial point of view, and later Russians, were appointed in the Finnish government. The "military millions" were taken by force of an Imperial manifesto. The Finns protested in vain, because in practice the ordinary revenue was at the disposal of the Senate.

A law regulating legislation for Finland in all-Imperial questions was given in Russia in 1910, and the first such law, concerning the payments in lieu of conscription, was passed in 1912 by the Russian legislative, i.e. the state Duma and the state Council (also a law of equal rights for Russians in Finland was passed). Finland had been made to pay 11 and 12 million

marks for 1910—1911, and now she was to go on paying the equal amount with one additional million marks each year until twenty million were paid by 1919. The sum was to be reconsidered then. Twenty million marks was much less than the righteous amount which Finland could and should pay, it was declared in the Duma; buying a conscript free had cost 15 000—20 000 roubles, and Finland ought to pay for 10 000 conscripts a year.

In the following years the Finnish Diet refused to vote new taxes for the military millions, because the Russian law had no legal status in Finland. The Senate paid them out of the ordinary revenue, and in consequence Finnish educational and medicinal needs were neglected. But neither could the Russians lay their hands on any additional Finnish money. They tried to make Finland pay for inquartering the Russian troops which were deployed in Finland against an eventual German invasion or Finnish rebellion. The Russianized senate opposed these attempts surprisingly energetically and rather successfully. They were no Finnish constitutionalists in principle, but they could not have governed Finland if the Imperial army confiscated all the Finnish revenue. Nor did the Russians succeed in conscripting Finnish horses, ships, motor vehicles, or victuals. They had to resort to voluntary or compulsory purchase if they needed something, but in any case they had to pay for it.

The successful opposition of the senate continued during the war years. The "military millions" continued to be paid in 1914—1916, but 5,5 million marks were subtracted from the payment of 1915, because the army had left some of their bills unpaid. The Russian government reckoned that Finland ought to pay much more in consequence of the huge costs of the great war. The senate answered after two years of deliberation that it was Finland's duty indeed to carry her proportional part of the all-Imperial burden, but hoped that after the victorious end of the war Germany might be made to pay for all costs and damages. In fact Finland did not pay much; the amount of about 16 million marks has been mentioned above. The Finnish due of 1,8 % of Russian war costs for 1914—1915 alone would have amounted to 320 000 000 roubles or nearly a thousand million marks. It is true, however, that 212 000 000 marks in government bonds and short-term obligations which the Fin-

nish Bank had bought were left unpaid when the Russian Empire fell.

Thus Finnish autonomy restricted the amount of money the Russian financial imperialism was able to expropriate in Finland.

The story reflects the differing Finnish and Russian points of view. For the latter Finland was an integral part of the Russian state, while the Finns thought that the Russians had no say in the Finnish affairs and even the monarch's power was restricted by the Finnish interpretation of the constitution of the Grand Duchy.

Hakemisto

v = maininta alaviitteessä

- "Admiral Cičagov" 17
Alavus 121v
Aleksanteri I 333, 176
Aleksanteri II 9, 75
Aleksanteri III 13, 21, 26, 103
Amu-Darja 35
Artjärvi 121v
asevelvollisuuslaki 1878 7, 10—12, 20,
25, 28, 62—63, 83, 86
asevelvollisuuslaki 1901 21—22, 33,
41—42, 45, 62, 83
asevelvollisuuslakiesitys 1908 78—79
asevelvollisuus 1910 100—102
asevelvollisuus 1916 156—157
asevelvollisuuslaki, Venäjän 1874 9,
15
autojen sotapalvelu 141
autonomia 6, 19, 16, 98, 126, 131, 135,
137, 166—167
Babjanski 107
Bajjeri 107
Balkanin sota 10, 103
Baltia 69, 73, 165
Barck 146, 149
Becker-Bey 18
Berendts 63, 65, 75—76, 80, 155v
Berliini 15, 67
Bessarabia 165
Bobovič 160, 171
Bobrikov 16—18, 20, 29, 32—34, 38—
39, 41, 44—45, 49—50, 54, 69—71,
107, 122, 126, 128, 133, 146, 172,
177
Boeckman 54, 72—73, 81—82, 84,
122, 167
Bomarsund 75
Borodavkin 25
Borodkin 23, 63, 65, 155v
budjetti, Suomen 19, 23, 25, 39, 46,
56, 72—73, 112, 161
budjetti, Venäjän 25, 58, 67—68, 126
Buhara 6v, 69
Castrén 74
Černjaev 18
Dagestan 6v
Dandeville 23, 27—28, 35
Danielson-Kalmari 60v 74, 94
Deserovič 138
Deutrich 41, 54, 63, 65, 155v
Dragsvik 129
duuma 53, 70, 74, 98, 103, 106—108,
116, 137, 153—154, 157, 169
eduskunta, budjettivalta 44, 68, 73,
75, 81, 91, 93, 97, 113, 116—117,
169
eduskunta, ei koolle sodan aikana
147, 157, 160
eduskunta, laillisuusanomukset 41,
43, 63, 118—119, 137
eduskunta,
valtiopäivät 1907 60—61, 63
valtiopäivät 1909 72—73, 87
valtiopäivät 1910 77, 96
valtiopäivät 1911 89, 96
valtiopäivät 1912 112
valtiopäivät 1913 113
valtiopäivät 1914 116
eläkekassa, ven. virkamiesten 55
Enontekiö 138
Espoo 131v
Espoon tulli 122v
Finljandskaja Gazeta 110, 130
Ganskau 160v
Garin 63
Gerard 45, 50, 56, 59, 63—64, 66, 73,
167

Gogol 89
Goremykin 155v, 170
Gramm 109
Haapamäki 142v
Halikko 121v
hallitusmuoto 1772 64, 80, 89, 91,
147, 148
hallitusmuotoesitykset 1864, 1886,
1907 75
Hamina 122v, 123—124
Haminan rauha 31, 47
Hanko 131v
Haritonov 63, 65—66, 154v
Hausjärvi 127
Heiden 13
Helenius-Seppälä 97
Helsingfors Dagblad 8
Helsingin venäläiset 10
Helsinki 15, 120, 131v, 146, 156, 166
Hermansson 57, 64, 65
hevosten sotapalvelu 24, 133—139
Hiitola 142v
Hitler 164v
Hiva 18, 69
Hjelt 73—74
Hufvudstadsbladet 130
Hämeenlinna 120, 121v
Iisalmi 121v
Ikaalinen 121v
Il'tonov 51—53
imperialismi 165, 170
Itä-Karjala 107
Itämeren laivasto 17
Itämerenmaakunnat 165
Itämerenmaakuntien puolustus 13
Ivanov 163
juutintulli 75
Juva 121v
Jyväskylä 142
jääkäriliike 156
Jäämeren-liikenne 38
kaartinjoukkojen armeijakunta 11
Kaartin kasarmi 121v
kaartin pataljoona 6, 7, 10—11, 32,
37, 42, 45, 122, 150
kadettikoulu 32, 122v, 123—124
kadettipuolue 107, 109
Kaipiainen 143v
Kajaani 121v
Kannaksen liitos 117, 119

kansanopetus 113, 115—118
Kantalahti 138
Karjala 124
Karjalan venäläiset koulut 116, 156
kartoituskoulut 155
kasarmi 5, 120—128, 150
Kaspia 35
Katajannokka 122v
Katkov 7—9, 12—13, 165
Kaukasia 14, 23, 69, 165
Kazan 165
keisari ks. Aleksanteri I—III, Nikolai
I—II
keisari korkeimman vallan käyttäjänä
10, 23—25, 27—28, 49, 57—58, 62,
65—66, 76, 92, 140
keisarin ”hovi” 156
keisarinna Aleksandran rahasto 156
Kemi 121v
kenraalikuvernööri ks. Heiden, Bobri-
kov, Obolenski, Gerard, Boeckman,
Seyn
kenraalikuvernöörinkanslia 47, 54,
99, 133, 155, 170
kenraalikuvernöörin palkka 54—55
Kirkkonieni 138
Kokand 18
Kokovcov 57—59, 63, 66—68, 71, 95,
102, 104—106, 119, 125, 127, 169—
170
komitea ks. Dandeville, Ždanko, Ta-
gantsev, Korevo
Kontiolahti 121v
Korevo 155v
Koria 127, 142v
Kotka 131v
Kouvola 127
Kreikka 26
krenatööripataljoona 6
Krimin niemimaa 6v, 165
Krimin sota 6—7, 20, 163
kruununvoudit 136
Kruunupyö 121v
Kuban 35
kulkulaitosrahasto 71, 113
Kuolemajärvi 131v
Kuopio 51, 121v
Kuropatkin 20, 27—28, 30, 33, 41, 107
Kus'minski 155
Kutelevka 142v

- kutsunnat, kutsuntalakko 33—34, 37,
 41—42, 48
 Kårsämäki 121v
 Lahti 128
 Laihia 121v
 laivojen sotapalvelu 139—141
 Lammi 122v
 Langhoff 57, 59, 63, 64, 66, 71, 83,
 168
 Lappee 122v
 Lappeenranta 122v, 128, 156
 "Lava" 17
 leimavero 91, 147
 Liettuun kuningaskunta 9
 liikekannallepano 28, 71, 131, 138
 Lipski 155v
 Lohja 121v
 lokakuulaiset 106, 109
 Lontoo 67, 146
 luoteis-Venäjän puolustus 13
 luotsi- ja majakkalaitos 35, 116—117,
 155
 Luumäki 122v
 lääkintähuolto 113, 115—117
 maatalousministeriö 136
 majoitus 49, 120—132, 151—152
 manifesti, helmikuun 30, 32, 40—42
 manifesti, marraskuun 45, 49
 manifesti sotilasmiljoonista 84—85,
 94, 96, 102—103, 109, 125
 Manner 115
 Mantšuria 107
 Markov 168
 Markov 2 106
 Mechelin 41, 45, 47—48, 50, 57, 60—
 61, 68, 94, 97, 113—114 "Mihilin"
 52
 meriekipaasi 6
 meriministeriö 17, 124
 Mikkeli 121v
 Mikkelin lääni 128, 141
 Militär-Litteratur-Zeitung 15
 Militär-Wochenblatt 15
 Miljutin 12, 21, 27
 ministerineuvosto 48, 58—59, 71—72,
 85, 90, 103, 118—119, 125—128,
 136, 139, 146, 152—154, 157—158,
 169
 ministerivaltiosihtööri ks. Plehwe,
 Langhoff, Markov
 ministerivaltiosihtööri sotilasmiljoon-
 nien esittelijänä 29, 57—58, 72, 83,
 133, 168
 Mjasoedov 155v
 Moskova 9, 165—166
 Moskovskija Vedomosti 7—8, 14—15,
 179
 Muhunsalmi 17
 Muolaa 122v
 Muurmannin rata 138
 Mäntyharju 121v
 nationalismi 8, 10, 12, 46, 87, 106
 Neva 73, 76, 172
 Nikolai I 75
 Nikolai II 24, 26—27, 29, 34, 57—58,
 167, 170
 Nikolai Nikolaevič 52, 123, 133
 Nikolainkaupunki 142v
 Norja 86
 Novgorod 165
 Novoe Vremja 108—109, 118, 170
 nuorsuomalaiset 83
 Nuorteva 61v
 Nya Pressen 29, 61—62, 135
 Närpiö 121v
 oblasti, oblastnoe 137, 139
 Obolenski 40, 44, 52, 172
 Oker-Blom 10
 Orivesi 122v
 osseetit 6v
 Oulainen 121v
 Oulu 51, 121v
 Paasikivi 114—115
 pakkolunastus, pakko-otto 125, 127,
 138
 pankkivaltuusmiehet 148
 palveluaika, asevelvollisten 11
 Pariisi 67
 parlamentarismi, Suomessa 75
 parlamentarismi, Venäjällä 58, 70
 Pasila 121v
 Perkjärvi 128
 Persia 165
 perustuslailliset 45, 61, 68, 73—74,
 94, 112, 114—115
 perustuslaillisuus 24, 46
 perustusvaliokunta 85
 perustuslaki, Venäjän 1906 79, 154
 Pieksämäki 142v
 Pietarin—Helsingin ratalinja 124

- Pietarin huolto 138, 157
 Pietarin sotilaspiiri 127, 132, 149
 Pietarin sotilaspiirin esikunta 29
 Pietarin sotilaspiirin intendenttihal-
 linto 49, 151
 Pietarin turvallisuus 13, 30, 41—42,
 69, 102
 Plehwe K.V. 155v
 Plehwe V.K. 34, 41
 Plevna 18
 Pobedonoscev 28—29, 33
 poliisitoimi 122 v
 Poltinaho 122v
 Polvinen 18
 punakaarti 46
 Puola 69, 159, 165
 Puolan armeija 6, 41
 Puolan kapina 7
 pääesikunta 20, 26, 28—29, 136, 152
 pääintendenttihakallinto 153
 päämaja 163
 pääministeri ks. Witte, Stolypin, Ko-
 kovcov, Goremykin, Stürmer
 päävahti 121v
 Raasuli 142v
 rahaministeriö 22, 67, 115, 123, 136,
 149, 158, 161
 rahaministeri ks. Witte, Kokovcov,
 Barck
 rajavartiolaitos 35
 rakuunarykmentti 7, 13—14, 32, 122v
 rannikkolaiivasto 17
 rannikkopuolustus 13
 Ranska 68
 rauhankysymys 94, 97
 rautatiet 49, 140—141, 153
 yksityiset 153
 Rautjärvi 122v
 reservikomppaniat 11, 13, 121v—
 122v, 123, 150
 Rezvoin kappeli 127
 Riihimäki 122v, 127
 Roediger 63, 65, 69
 Rossija 61
 Rovaniemi 138
 Ruotsin parlamentarismi 75
 Ruotsin saksalaismieliset lehdet 159
 Ruotsin vallan aika 8, 20, 130
 Ruotsin vanhat lait 75
 Ruotsin vihamielisyys Venäjää koh-
 taan 166
 ruotujakolaitos 6—7, 20, 43, 64
 ruflan pakkokurssi 162
 Russki Invalid 15
 ryssäviha 167
 Saarijärvi 121v
 Saimaan hinaajat 141
 Saksa 14—15, 145—146, 160, 165
 Saltykov-Ščedrin 89
 santarmilaitos 35, 37—38, 45, 48—49,
 51—52, 149, 151—153, 168
 Ščeglovitov 136
 Schauman 35
 Seitkari 18
 Semenoff 160v
 seminaari, venäläinen 124
 senaatti 7, 22—23, 31, 40, 45, 47, 49,
 52—53, 72, 90, 123, 130—131, 133,
 135, 138—139, 143—144, 146—147,
 149—150, 153, 155, 159, 169
 uudistus 1909 84, 137
 ”sapelisenaaatti” 85, 116, 151—153,
 160, 168
 separatismi 24, 34, 99, 167
 Serbia 18, 26
 Sergeevski 63, 65
 Setälä 74
 Seyn 38, 54—55, 76, 82, 85, 90—91,
 95—96, 101, 103—104, 117—119,
 124, 128—129, 131, 136, 139—140,
 145—147, 155v, 157—158, 164,
 167—168
 Siestarjoki 107
 Siperia 14, 158—159
 Šipka 18
 Šipov 54
 Sirola 60v
 sisäministeriö 135, 153
 Skibotn 138
 Skobelev 18
 ”Smerč” 17
 Sortavala 51—52, 122v
 sosiaalidemokraatit 45, 60—61, 68,
 74, 83, 86, 94—95, 113—114, 117
 sosiaalidemokraatit, Venäjän 108
 sotakommissariaatti 22, 37
 sotaministeri ks. Miljutin, Vannovski,
 Kuropatkin, Roediger, Suhomlinov

- sotaministeriö 15—16, 21, 31—32, 35, 37, 40, 47, 49—50, 123—126, 135—136, 150—153
- sotaneuvosto 123
- sotarahasto 153
- sotilasmiljoonat 1, 42—44, 46, 56—66, 78—81, 90, 92—98, 99—111, 117, 125, 143, 149—150, 156, 165, 171
- sotilaspiiripäällikköhallitukset 38—39, 48, 51, 149
- sotilasrahasto 43, 64, 85, 95; ks. myös valtio- ja sotilasrahastot
- sotilasrasitus
- Suomen 6—13, 15, 21
- tasaus 6, 10, 17—18, 20, 22, 28, 31, 33, 143
- rahallinen tasaus 22, 25—26, 34, 35—44, 46—47, 80, 93, 100—101, 103, 125—126, 154—157, 159, 161
- mieskohtainen tasaus 26—27, 29, 80, 99—100, 101—102, 104, 107
- mieskohtaisen korvaaminen rahalla 23, 35—44, 62—63, 79, 82—84, 99, 105—107, 109
- sotilastoimituskunta 37
- S. Peterburgskija Vedomosti 13
- Stolypin 52—54, 57—59, 63, 69—76, 79, 82, 84, 90—92, 96, 104—105, 110, 119, 124, 126, 128, 155, 166, 169—170
- Stürmer 157, 170
- Suhomlinov 69, 124, 127, 134
- Suomen asema Ruotsin yhteydessä 47—48, 64, 100, 130
- Suomen asema Venäjän yhteydessä 8—9, 12, 16, 24, 30—31, 45—47, 57, 62—63, 65, 69, 74, 76, 83, 98, 104—105, 110, 117—119, 126, 135, 137, 154, 162—163, 165—170
- Suomen asiain esittelyjärjestys 58, 78, 117
- Suomen asiain neuvottelukunta 63, 65—66, 79—80, 155, 170
- Suomen erillinen sotalaivos 6—7, 10—15, 17, 21, 30—32, 37, 41—42, 45—46, 78—79, 169
- Suomenlahti 17
- Suomen lähentäminen keisarikuntaan ks. venäläistäminen
- Suomenmaalainen sotilaspiiri 11, 21, 49, 120
- Suomen osuus yleisvaltakunnallisista menoista 26, 35, 37, 40, 57, 82, 100—101, 106, 109, 125v, 130, 143, 154—160
- Suomen pankki 42, 114, 146, 148, 162—163
- Suomen porvaristo 160
- Suomen sotaväen omaisuus 40, 50, 67, 88, 122
- Suomi-syöjät 155
- Suonenjoki 121v
- suurlakko 45—46, 51
- Suvaev 129
- Suvalovo 142v
- svedomaanit 83
- Sveitsi 86
- Säkkijärvi 131v
- Sääminki 121v
- säätyvaltiopäivät 8, 25, 28
- 1887—78 23
- ylimääräiset 1899 29—32, 36, 93
- 1904—05 41, 43, 56
- Söderholm 60v
- Taavetti 143v
- Tagantsev 43, 47
- Talonpoikaissäätty 31
- Tammisaari 127
- Tanner 164v
- Tanska 26, 86
- tarkk'ampujapataljoonat 7, 11, 32, 121—122v
- tarkk'ampujaprikaatit, suomenmaalaiset 28, 126
- Teljo 74
- Terek 35
- Terijoen-Koiviston yhdysrata 142, 147
- Tokoi 164v
- Tornionjoki 142, 172
- trudovikit 107—108
- Tsarskoe Selo 122
- tullilaitos, tullit 8, 31, 146—147, 157—158, 161, 171
- tulovero 148
- Turkestan 14, 35
- turkmeenit 6v
- Turkki 165
- Turku 120, 121v

Tuusula 121v
 Udel'naja 142v
 Ukraina 165
 ulkoministeriö 153
 Ulvila 121v
 upseerit, Venäjällä palvelevat 8, 14
 Urjala 122v
 af Ursin 60v
 uskollisuudenvala 32
 Utti 128
 Uudenmaan lääni 141
 Uudenmaan pataljoonan kasarmi
 121v
 Uusikylä 121v, 142v
 Vaasa 121v, 141
 Valamo 51
 Valkeala 131v
 Valkeasaari 142v
 Valko-Venäjä 165
 vallankumous 1905 45, 69
 valtakunnanneuvosto 25, 28, 32—33,
 37, 40, 58, 103, 108—109, 137
 valtakunnanpankki 148, 171
 valtakunnanrahasto 21, 37, 39—40,
 54—55, 64, 66—67, 88, 93, 96, 102,
 116, 118, 125, 129, 135, 147, 149,
 152, 156, 161, 171
 valtiokonttori 39, 76, 88, 114—115,
 163
 valtiolaina 146—147, 158, 161—164
 valtion hevosvirasto, Venäjän 136
 valtiopäiväjärjestys 1906 75, 119
 valtiopäivät ks. eduskunta, säätyval-
 tiopäivät
 valtiorahasto, valtio- ja sotilasrahas-
 tot 23, 39, 42, 62, 64, 66, 72, 75, 80,
 90, 102, 113, 118, 124—126, 128,
 145, 148, 150, 152—153, 157, 168
 valtiovaraintoimituskunta 88
 valtiovarainvaliokunta 73, 95
 vanhasuomalaiset 61, 68, 74, 83, 85—
 86, 93, 96, 112—116
 vankeinhoitohallitus 121—122 v
 Vannovski 20, 22, 27
 vasemmisto, eduskunnassa 94
 venäläistäminen 16, 18, 28, 32, 54, 70,
 82, 91, 117—118, 126, 135, 168—
 169
 Venäjän hallitus 145
 Viapori 11, 51
 Viipuri 11, 52, 77, 122v, 124, 128,
 131v, 141
 Viipurin kuvernööri 53
 Vilna 9
 Witte 33—34, 45, 52
 Voennyi Sbornik 15
 Voimaliitto 46, 100, 105
 Väliaikainen hallitus 164
 värvätty väki 20
 yhdenvertaisuuslaki 99, 104, 117
 Yhdysvallat 164
 yhtenäinen hallitus, Venäjän 69, 70
 yleisvaltakunnallinen lainsäädäntöjär-
 jestys 30, 93, 95—97, 99, 103—105,
 109, 117, 130, 134, 136—137, 140,
 153, 157, 160
 yleisvaltakunnallisen lain rikkominen
 91, 117, 134—135, 137
 ylipäällikkö, (kenraalikuvernööri) 7
 ylipäällikkö, (Nikolai Nikolaevič) 53,
 134
 Yrjö-Koskinen 97
 Zalesov 10
 Ždanko 120
 Zemščina 115
 Zolotarev 15, 21, 101
 äärioikeisto 69, 106, 108, 115, 170

